

FINANSMINISTERIET

Uligheds- redegørelsen

December 2020

2020

FINANSMINISTERIET

Uligheds- redegørelsen

December 2020

2020

Ulighedsredegørelsen
2020

I tabeller kan afrunding medføre, at tallene
ikke summer til totalen.

Denne publikation er udarbejdet af
Finansministeriet
Christiansborg Slotsplads 1
1218 København K

Omslag: BGRAPHIC
Tryk: Rosendahls
Oplag: 1.000
Pris: 150 kr. inkl. moms
ISBN: 978-87-93531-71-0

Elektronisk publikation
ISBN: 978-87-93531-72-7

Publikationen kan hentes på
Finansministeriets
hjemmeside fm.dk

Forord

Danmark er et af de mest lige lande i verden. Men det betyder ikke, at der er lige muligheder for alle.

Der er børn, som har dårlige opvækstvilkår. Der er unge, som ikke får en uddannelse. Der er sociale problemer, som sætter sig dybe spor i et menneske.

Hvis vi skal have problemerne løst, kræver det, at vi tør se dem i øjnene. At vi tager dem seriøst.

Regeringen vil bekæmpe ulighed og styrke den samfundsmodel, der har gjort Danmark til et trygt og tillidsfuldt land. Vi vil have lige muligheder for alle og stærkere social mobilitet. Børn af ufaglærte forældre skal have bedre muligheder for at få en uddannelse.

Danmark har et godt udgangspunkt, men i tråd med ånden i FN's verdensmål skal vi gøre det endnu bedre.

Jeg er glad for, at jeg kan præsentere Danmarks første Ulighedsredegørelse.

Den kaster med dybdegående analyser nyt lys over ulighed i Danmark. Formålet er at gøre os klogere, følge udviklingen og skabe overblik over ulighed og barrierer for social mobilitet på tværs af generationer.

Årets redegørelse viser blandt andet, at langt flere end tidligere får en ungdomsuddannelse. Det er glædeligt. Men der er stadig en alt for stor gruppe af unge mennesker, som ikke får en uddannelse. Mange har store eller små udfordringer, der kan spænde ben for at få et svendebrev, en studentereksamen eller en kandidatgrad. Svage faglige forudsætninger fra folkeskolen, psykisk sårbarhed og en barndom med mange bump på vejen er udbredte, og der er tegn på, at disse problemer kan blive værre over tid. Derfor skal vi i Danmark blive bedre til, at skabe reelt lige muligheder for uddannelse.

Med Ulighedsredegørelsen 2020 tager vi første skridt. Regeringen ser frem til med de kommende udgaver af publikationen at kunne sætte endnu mere fokus på ulighed og barrierer for social mobilitet. Samtidig har regeringen sat gang i arbejdet med at udvikle en ny økonomisk fattigdomsgrænse, så vi bedre kan følge udviklingen.

Morten Bødskov
Fungerende finansminister

Indhold

1. Sammenfatning.....	9
1.1 Lighed i et internationalt perspektiv	11
1.2 Ulighed i muligheder	14
1.3 Muligheder for ungdomsuddannelse	17
1.4 Forskelle i levetid	20
2. Indkomstudvikling og -forskelle	25
2.1 Udvikling i indkomstforskellene	26
2.2 Hvorfor er indkomstforskellene steget?	32
2.3 Betydning af den demografiske udvikling fremadrettet	41
2.4 Øvre og nedre del af indkomstfordelingen	44
2.5 Lavindkomstgruppen	49
Bilag 2.1 Dekomponering af Gini-koefficienten, koncentrationskoefficienter og andele i 1994 og 2018	55
Bilag 2.2 Betydning af demografiske og strukturelle faktorer	59
Bilag 2.3 Indkomstdefinition	63
Bilag 2.4 Indkomstudvikling, indkomstforskelle og lavindkomstgruppe	65
3. Fordelingen af danskernes formuer.....	67
3.1 Danskernes formuer	69
3.2 Formuefordelingen i Danmark	71
3.3 Unoterede aktiers betydning for formuen	74
Bilag 3.1 Betydning af familieækvivalering for formueforskelle	83
Bilag 3.2 Formueforskelle ved andre fordelingsmål	87
4. Ulighed i bredere forstand	91
4.1 Sammenfatning.....	91
4.2 Forskelle i Livskvalitet.....	92
4.3 Forskel i levealder.....	101
4.4 Ulighed i muligheder	116
4.5 Opgørelse af ulighed i muligheder.....	120
Bilag 4.1 Litteratur.....	131
Bilag 4.2 Beregninger af middellevetid	135
Bilag 4.3 Middellevetid og indkomstmobilitet.....	137
Bilag 4.4 Variable for omstændigheder	139
Bilag 4.5 Følsomhedsanalyser	143
5. Unge uden ungdomsuddannelse.....	147
5.1 Restgruppen uden uddannelse	149
5.2 Restgruppens baggrund og udfordringer	153
5.3 Forskydninger over tid	163
5.4 Første møde med de unge i restgruppen	166
Bilag 5.1 Udfordringer for unge i restgruppen og alle unge.....	171

6.	Langsigtet effekt af lavindkomst i barndommen	173
6.1	Børn som oplever relativ lavindkomst i barndommen	175
6.2	Hvordan måles effekten af relativ lavindkomst?	178
6.3	Betydningen af relativ lavindkomst i barndommen	182
	Bilag 6.1 Definition af relativ lavindkomst	191
	Bilag 6.2 Deskriptiv statistik	195
	Bilag 6.3 Dokumentation af variable	199
	Bilag 6.4 Regressionsresultater	203
	Bilag 6.5 Resultater fra følsomhedsanalyser	207
7.	Fleksibelt arbejdsliv	211
7.1	Arbejdstid over livet	212
7.2	Arbejdstid, børn og sektor	221
7.3	Arbejdstid og arbejdsfunktion for seniorer	225
7.4	Fleksibilitet i hverdagen	232
	Bilag 7.1 Løse ansættelser mv.	241
8.	Tilskyndelse til beskæftigelse	251
8.1	Internationalt blik på beskæftigelse og incitamenters	252
8.2	Økonomiske incitamenters til at yde en ekstra indsats	254
8.3	Det økonomiske incitament til at være i beskæftigelse	258
	Bilag 8.1 Beregning af nettokompensationsgrader	265
	Bilag 8.2 Initiativer med betydning for opgørelsen af forskelsbeløb og nettokompensationsgrader	269
	Bilag 8.3 Karakteristika for personer med relativt svage økonomiske incitamenters	271
	Bilag 8.4 Transportudgifter i beskæftigelsesalternativet	275

Redaktionen er afsluttet 18. december 2020.

Kapitel 1

Sammenfatning

Både internationalt og i Danmark har der været stigende fokus på ulighed i de senere år. Bagtæppet har været højere målte indkomstforskelle i mange velstående lande, og især i USA peger en række økonomer på, at der er tegn på stigende formueforskelle. FN's verdensmål sætter også fokus på lighed i forskellige dimensioner.

Menneskerne i en befolkning er forskellige. De har forskellig indkomst, formue, uddannelse, bolig, sundhed og familiesituation. En del af disse forskelle – men ikke alle – kan tilskrives ulighed.

Ulighed er en kompliceret størrelse, som i mange år har været genstand for debat. Der mangler fortsat fuld forståelse af de mange mekanismer, der fører til ulighed, men de seneste årtiers økonomiske forskning i ulighed har givet fornyet indsigt. En afgørende pointe er vigtigheden af at skelne mellem *omstændigheder* uden for individets kontrol og individuelle *valg og indsatser*, hvilket er det centrale omdrejningspunkt i teorierne om lighed i muligheder, *jf. boks 1.1*.

Forskelle, der kan tilskrives, at de enkelte individer i befolkningen frivilligt har truffet forskellige valg regnes normalt ikke som værende ulighed. De enkelte individer kan fx have truffet forskellige valg med hensyn til arbejdstid og uddannelse, hvilket resulterer i indkomstforskelle. Det kan ikke umiddelbart siges at afspejle ulighed, i det omfang der er tale om frivillige valg. Eksempelvis hvis en person værdisætter fritid lavt og vælger at arbejde meget, mens en anden værdisætter fritid højt og derfor vælger at arbejde mindre.

Omvendt er der også forskelle, som udspringer af omstændigheder uden for individets kontrol. Denne form for forskelle kan siges at være et udtryk for ulighed.

Omstændigheder uden for individets kontrol kan omfatte medfødte karakteristika (fx køn, talent, funktionsnedsættelse), opvækstforhold, arv fra forældre mv. Hertil kommer omstændigheder, der har karakter af held eller uheld, fx en ulykke eller sygdomme.

Der vil også være grå zoner, hvor man både kan argumentere for, at der er tale om forskelle, der afspejler ulighed og frivillige valg.

Boks 1.1**Omstændigheder kontra valg og indsats**

I den økonomiske litteratur om ulighed i muligheder skelnes mellem forhold, som personen selv har ansvar for, og forhold, hvor personen ikke har et ansvar. Førstnævnte omtales typisk som *valg eller indsats*. Det kan fx være valg af arbejdstid, arbejdsindsats på jobbet, valg af partner mv. Forhold, hvor individet ikke har et ansvar, omtales typisk som *omstændigheder*. Ud over oplagte karakteristika som køn og etnicitet, kan det være opvækstvilkår, herunder forældres uddannelsesniveau, tilknytning til arbejdsmarkedet samt deres (relative) indkomstniveau. Det kan også være medfødt talent, funktionsnedsættelser mv.

Skelnen mellem valg og omstændigheder er centrum for litteraturen omkring ulighed i muligheder. Der eksisterer imidlertid ikke en entydig kategorisering, idet der ikke enighed om, hvor skillelinjen går. Nogle filosoffer er fortalere for, at valg, der er truffet i kraft af personlige præferencer, er et personligt ansvar. For andre går skillelinjen derimod ved, om forholdet er noget, som individet selv har kontrol over. Der vil således være en betydelig gråzone, hvor nogle vil mene, at der er tale om et personligt valg, mens andre vil mene, at der er tale om en omstændighed.

Eksempelvis er uddannelse vanskeligt at kategorisere. Uddannelse vil i mange tilfælde være et personligt valg truffet ud fra personlige præferencer. Men uddannelse – eller mangel på samme – kan også være en konsekvens af omstændigheder, som medfødt talent, opvækstvilkår (herunder forældres økonomiske formåen), funktionsnedsættelser mv.

Held og uheld har også betydning for forskelle i udfald. Der skelnes typisk mellem pludselig opstået held/uheld og held/uheld, der er opsøgt. Førstnævnte type bliver typisk betragtet som en omstændighed uden for individets kontrol. Det kan fx være, at man pludselig bliver blind på grund af en genetisk fejl, eller arver en formue fra en fjern slægtning. Held, der er opsøgt, er typisk en kombination af personlige valg og omstændigheder. Det er fx et personligt valg, om man køber en lotteriseddel, men uden for individets kontrol om lotterisedlen giver gevinst.

Der kan ikke skabes komplet lighed. Mennesker har forskellige talenter, der kan afspejle medfødte egenskaber. Der er også mennesker, der har en sygdom eller kommer ud for en ulykke, der betyder, at de ikke kan det samme som andre. Her kan der kompenseres, men det er ikke muligt at stille folk helt lige.

Ulighed kan opleves som uretfærdig, fx hvis nogle personer i mindre grad end andre har mulighed for at skabe sig det liv, som de drømmer om for sig selv og deres familie. Det er en politisk og filosofisk diskussion, i hvilket omfang der skal kompenseres for ulighed. Offentlig velfærd sigter blandt andet på at korrigere for denne type af ulighed. I Danmark er der fx generelt fri og lige adgang til undervisning, uddannelse og sundhedsydelser. I andre lande er der i højere grad lagt vægt på private forsikringer, der også til dels, men ikke i samme omfang, kan udligne ulighed.

Der er dog også samfundsøkonomiske grunde til at beskæftige sig med ulighed. Ulighed kan have stor betydning for borgernes livstilfredshed, og en høj grad af ulighed kan virke destabiliserende. Der kan også være andre samfundsøkonomiske tab forbundet med ulighed. Mangel på lige muligheder kan blandt andet betyde lavere velstand, hvis ressourcerne i samfundet ikke udnyttes optimalt.

Hvis nogle personer eksempelvis ikke har mulighed for at udnytte deres evner i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet, mister samfundet som helhed velstand. Omvendt kan indsats målrettet mindre ulighed også indrettes på en måde, så der er en negativ virkning på samfundets evne til at skabe velstand. Gunstige offentlige ydelser kan fx bidrage til større lighed, men vil svække velstanden, hvis det ikke sikres, at modtagerne står til rådighed for arbejdsmarkedet i det omfang, det er muligt.

Ideelt set ville man gerne kunne analysere egentlige uligheder, det vil sige isolere dem fra forskelle, der afspejler frivillige valg. Det er imidlertid en svær øvelse, og i de fleste analyser er det ikke muligt at skelne. Det gør sig også gældende for analyserne i denne redegørelse, hvorfor der i mange tilfælde belyses *forskelle* og ikke *uligheder*. Der er dog også analyser, hvor man kommer tættere på egentlige uligheder og betydningen heraf.

1.1 Lighed i et internationalt perspektiv

Danmark er ligesom de øvrige nordiske lande et velstående land med små indkomstforskelle i en international sammenligning. Og der er også tegn på, at Danmark er et relativt lige land, når der fokuseres på en række andre indikatorer på lighed, som social mobilitet, sundhed og uddannelse.

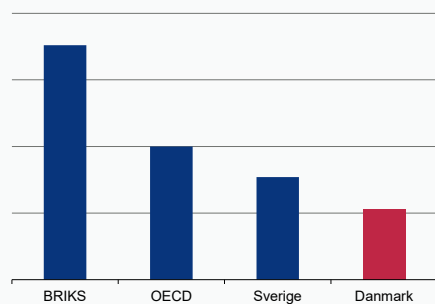
Indkomstforskellene er ligesom i en lang række andre lande steget i Danmark siden midten af 1990'erne. Stigningen i indkomstforskellene skyldes blandt andet udviklingen i en række demografiske og strukturelle faktorer, ændringer i skatte- og overførselssystemet mv. Indkomstforskellene er imidlertid fortsat relativt små i Danmark og Sverige, mens indkomstforskellene er større i OECD- og især BRIKS-landene, *jf. figur 1.1*.

Stor mobilitet i indkomst mellem generationer er udtryk for, at der er lille sammenhæng mellem personens egen indkomst som voksen og forældrenes indkomst. Det kan fortolkes som en høj grad af lige muligheder for at udnytte sit potentiale i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet uanset baggrund. En stor mobilitet mellem generationer kan derfor isoleret set bidrage til at reducere indkomstforskellene i befolkningen.

Danmark har en høj grad af mobilitet i indkomst mellem generationer sammenlignet med de øvrige lande i OECD. Det kan tyde på, at der i Danmark er gode muligheder for at udnytte sit potentiale og dermed i relativ høj grad at opnå en indkomst, der afspejler ens valg og indsats, *jf. figur 1.2*.

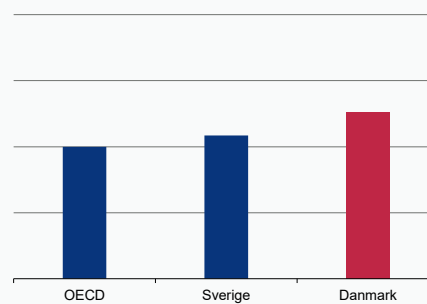
Figur 1.1

I Danmark er få personer i lavindkomstgruppen ...

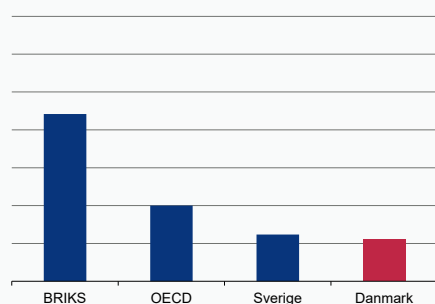
Figur 1.2

... og den sociale mobilitet mellem generationer er høj

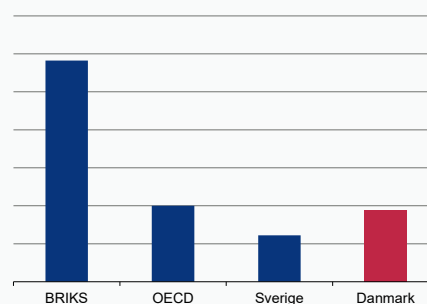
Figur 1.3

Forskellene i uddannelsesniveau er små ...

Figur 1.4

... og forskellene i levealder er på niveau med forskellene i OECD

Anm.: Indeks, OECD = 100. *OECD* omfatter de tilgængelige OECD-lande for den konkrete indikator. *BRIKS* omfatter Brasilien, Rusland, Indien, Kina og Sydafrika. *Indkomst*: Andelen af befolkningen, som ikke er i lavindkomstgruppen i 2017 eller seneste tilgængelige år. *Sociale mobilitet* er målt ved 1 fratrukket elasticiteten mellem fars og søns indkomst, jf. *Fordeling og incitamenter 2017*, Økonomi- og Indenrigsministeriet. *Sundhed*: Indeks baseret på forskelle i fordelingen af forventet levetid, jf. *Inequality-adjusted Human Development Index 2020*, FN's Udviklingsprogram. *Uddannelse*: Indeks baseret på forskelle i antal år under uddannelse, jf. *Inequality-adjusted Human Development Index 2020*, FN's Udviklingsprogram.

Kilde: OECD, FN's Udviklingsprogram (Inequality-adjusted Human Development Index, IHDI) og egne beregninger.

Danmark er kendetegnet ved relativt små forskelle i antal år i uddannelse i en international sammenligning. De fleste opnår en kompetencegivende uddannelse i løbet af deres liv, hvilket skal ses i sammenhæng med fri og lige adgang til undervisning og uddannelse i Danmark. Til sammenligning er der væsentligt mindre lighed i antal år i uddannelse i BRICS-landene, jf. figur 1.3.

Et godt helbred har stor betydning for livskvaliteten og muligheden for at opnå sine mål på en række områder, herunder uddannelse og på arbejdsmarkedet, men også i privatlivet. Forskelle i helbred og sundhed har derfor væsentlig betydning for forskellene i livskvalitet i befolkningen.

Forskelle i forventet levetid kan indikere, hvor stor forskel der er i helbred i befolkningen. I Danmark er forskellene i levealder reduceret siden 2000. Forskellene i levealder er i dag på niveau med forskellene i Sverige og de øvrige OECD-lande. I BRIKS-landene er der væsentlig større forskelle i levealderen, *jf. figur 1.4*.

Lige muligheder har betydning for, at individerne kan udfolde sit potentiale uanset baggrund og for samfundsøkonomien ad en række kanaler.

Undervisning og uddannelse er med til at øge individernes produktivitet på arbejdsmarkedet og dermed den økonomiske vækst, som medfører større velstand i form af højere indkomster og større grundlag for offentlig velfærd. Fri og lige adgang til undervisning og uddannelse giver også mulighed for, at alle kan få en kompetencegivende uddannelse og bidrage således til den sociale mobilitet og små indkomstforskelle, *jf. figur 1.5*.

Figur 1.5

Eksempler på gevinster ved et samfund med lige muligheder

Fri uddannelse giver den enkelte borger gode muligheder for at udnytte sit potentiale og bidrager dermed til højere produktivitet og økonomisk vækst samt små indkomstforskelle og social mobilitet mellem generationer.

Gratis sundhedsydelser bidrager til godt helbred for alle, og giver mange mulighed for at deltage på arbejdsmarkedet, hvilket øger arbejdsstyrken og velstanden.

Et fintmasket socialt sikkerhedsnet, lighed for loven og velfungerende institutioner bidrager bl.a. til personlig frihed og tryghed blandt borgerne, hvilket fx kan understøtte beslutningen om at starte egen virksomhed.

Kilde: Egen tilvirkning.

Et godt helbred har ikke kun betydning for personernes velbefindende og generelle livstilfredshed. Et liv med sygdom kan gøre det svært eller umuligt at arbejde. Et godt helbred øger derimod muligheden for at deltage aktivt på arbejdsmarkedet.

Fri og lige adgang til sundhedsydelser sikrer, at flere har et godt helbred og bidrager til, at en større del af befolkningen kan gå på arbejde og forsørge sig selv og sin familie. En stor arbejdsstyrke og høj beskæftigelse øger velstanden og velfærden i samfundet.

Lighed i andre dimensioner kan også have betydning for samfundsøkonomien. Det gælder eksempelvis lighed for loven, velfungerende institutioner samt et fintmasket socialt

sikkerhedsnet. Politi og retsvæsen reducerer kriminalitet og korrupsion, der kan øge omkostningerne ved at drive virksomhed. Og muligheden for at modtage indkomsterstatende ydelser fungerer som en forsikring for personer, der springer ud i nye udfordringer, herunder i forbindelse med opstart af egen virksomhed.

En høj grad af lighed i *muligheder* har således en række gunstige virkninger for samfundet.

1.2 Ulighed i muligheder

Historisk har grundlaget for debatten om ulighed ofte været koblet op på udviklingen i indkomstforskellene. Det skyldes blandt andet, at der i mange lande, fx i Danmark, har været adgang til omfattende oplysninger om befolkningens indkomster.

Indkomstforskelle er imidlertid langt fra udelukkende et udtryk for forskelle i muligheder. Indkomstforskelle kan afspejle forskelle i omstændigheder, man ikke selv er herre over, men vil i høj grad også afspejle individuelle valg og indsatser.

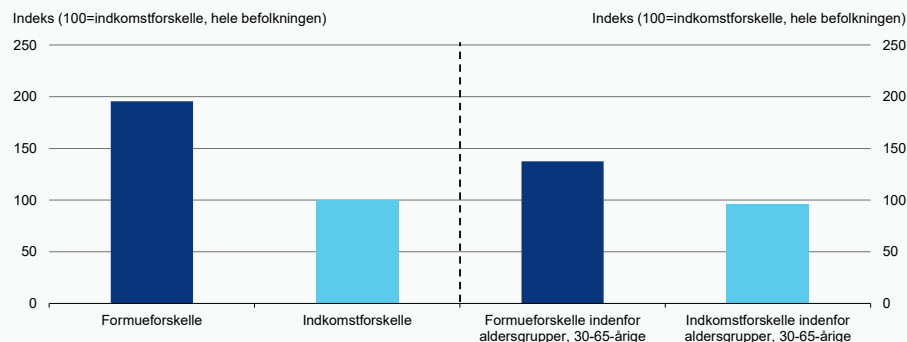
I de senere år er der kommet større fokus på formueforskelle blandt andet inspireret af den internationale debat. Fortolkningerne af formueforskelle kan også være forbundet med faldgruber. Man skal fx være forsigtig med at lave direkte sammenligninger af indkomst- og formueforskelle, *jf. boks 1.2*.

Boks 1.2**Formuen varierer over livet**

Formueforskelle er generelt større end indkomstforskelle. Det skyldes bl.a., at formuerne i højere grad end indkomsterne varierer gennem livet.

Nettoformuen er mindst og ikke sjældent negativ for unge voksne, men stiger igennem hele den erhvervsaktive del af livet frem mod pensionstidspunktet. Nettoformuen er dermed typisk størst lige inden tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. Personer, der er på de alderstrin, hvor langt hovedparten har trukket sig tilbage fra arbejdsmarkedet, har typisk en lavere nettoformue, hvilket blandt andet skyldes nedsparing.

Formueforskellene er knapt dobbelt så store som indkomstforskellene for alle voksne, jf. figur a.

Figur a**Formue- og indkomstforskelle**

Anm.: 18+-årige. Se også Kapitel 3 Fordeling af danskernes formuer.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Formueforskellene er betydeligt mindre blandt personer på samme alderstrin end blandt alle voksne i befolkningen. Formue- og indkomstforskellene er dermed mere ens, når man tager højde for, at alder har større betydning for formuen end for indkomsten.

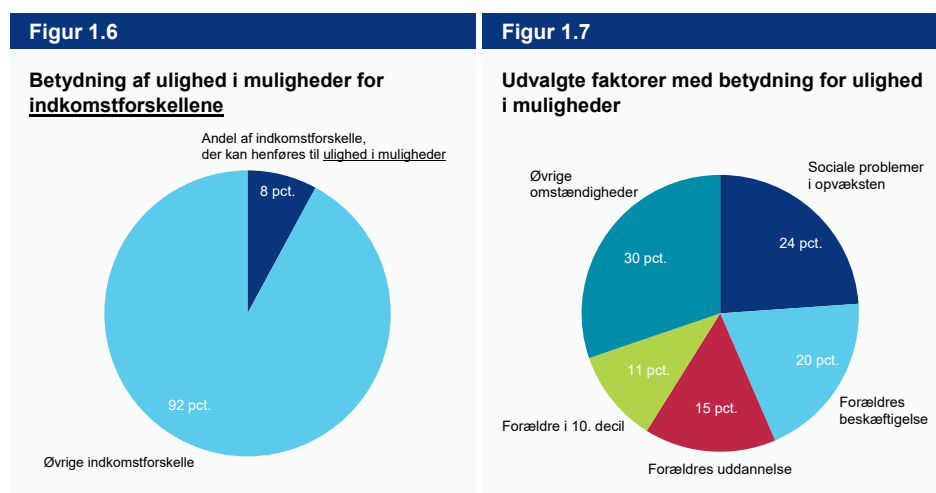
Man bør dog ikke uden videre sammenligne formueforskellene og indkomstforskellene. Formueforskellene er resultatet af forskelle i valg og omstændigheder med betydning for forbrug og opsparing gennem hele personens liv, mens indkomstforskellene i højere grad er udtryk for forskelle i valg og omstændigheder med betydning for arbejdsindsats og uddannelsesniveau i dag.

Et snævert fokus på indkomst- og formueforskellene kan derfor være med til at fjerne fokus fra områder med mangel på reelt lige muligheder. Der findes ikke tilgængelige oplysninger om alle relevante omstændigheder, herunder vedrørende personlige egenskaber, familieforhold i barndommen, sociale forhold, held og uheld mv., der gør det muligt fuldt ud at afgøre, hvilke omstændigheder der har betydning for indkomstdannelsen. Det er derfor ikke muligt præcist at opgøre, hvor stor en del af de faktiske indkomstforskelle, der afspejler omstændigheder, man ikke selv har ansvar for eller kontrol over.

Analyserne i denne redegørelse viser, at en forholdsvis lille del af de observerede indkomstforskelle i befolkningen kan henføres til forskelle i omstændigheder, dvs. ulighed i muligheder, når der tages højde for nogle af de omstændigheder, som man véd kan have

betydning for mulighederne for at opnå en uddannelse og få fodfæste på arbejdsmarkedet.

Hvis der tages udgangspunkt i de omstændigheder, som der findes oplysninger for tilbage i tid, kan der med nogen usikkerhed skønnes, at 8 pct. af indkomstforskellene kan henføres til ulighed i muligheder, *jf. figur 1.6*.

Anm.: Se kapitel 4 Ulighed i bredere forstand.
Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Det betyder ikke, at de resterende 92 pct. alene skyldes frivillige valg og individuel indsats, idet nogle omstændigheder uden for individets kontrol må formodes ikke at være observerbare. Men der er tegn på, at forklaringen på en stor del af indkomstforskellene skal findes i de valg, man tager gennem livet, samt de personlige egenskaber og indsatser, der ikke kan observeres i data.

De omstændigheder, som indgår i analysen, har i forskellig grad betydning for indkomstforskellene. Sociale problemer i opvæksten samt forældres arbejdsmarkedstilknytning og uddannelsesniveau er de omstændigheder, hvor bidraget til ulighed i muligheder er størst, *jf. figur 1.7*.

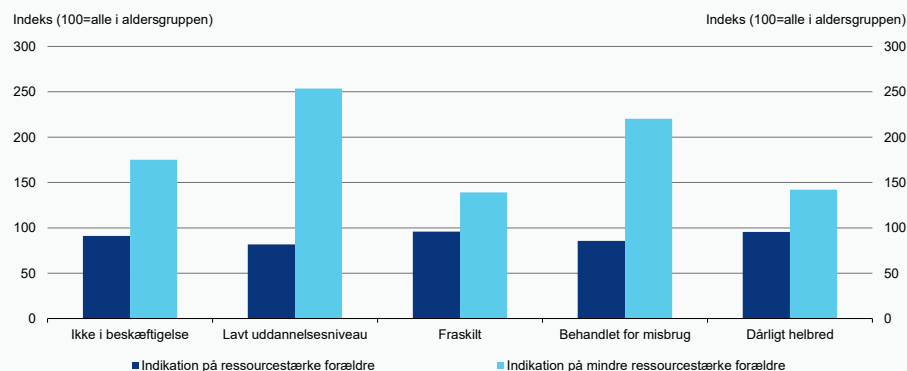
Omstændigheder uden for individets kontrol har imidlertid langt fra kun betydning for indkomstforskellene i befolkningen. Det har også konsekvenser for en lang række andre udfald i livet. Det omfatter eksempelvis forskelle i udfald inden for uddannelse, sociale forhold og sundhed.

Personer, der er vokset op i familier med mindre ressourcestærke forældre, kan opleve at mangle opbakning og faglig støtte. Det kan gøre det vanskeligere at opnå en kompetencegivende uddannelse. Mindre ressourcestærke forældre kan også mangle den nødvendige viden og overskud, som kan understøtte sund adfærd og et godt helbred.

Hvis man ser på 35-45-årige med forældre, der ikke var i beskæftigelse og ikke havde en kompetencegivende uddannelse, så er gruppen oftere end aldersgruppen som helhed fraskilte, har oftere modtaget behandling for alkohol- eller stofmisbrug og oplever også oftere dårligt helbred, *jf. figur 1.8*.

Figur 1.8

Mange konsekvenser af opvækstforhold, 2018

Anm.: 35-45-årige. *Mindre ressourcestærke forældre* omfatter personer med begge forældre uden kompetencegivende uddannelse og uden beskæftigelse, da personen var 15 år gammel. *Ikke i beskæftigelse* omfatter personer, der ikke var helårsbeskæftigede eller selvstændige i året. *Lav uddannelse* omfatter personer, som højst har færdiggjort grundskole. *Er blevet skilt* omfatter fraskilte som andel af fraskilte og gifte. *Behandling for misbrug* omfatter personer, der har været i behandling for alkohol- eller for stofmisbrug. *Dårligt helbred* omfatter personer, som har vurderet eget helbred som 'Meget dårligt'.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Desuden er 35-45-årige med mindre ressourcestærke forældre oftere ikke i beskæftigelse og har mere end dobbelt så ofte som alle 35-45-årige ikke opnået en uddannelse ud over grundskolen.

1.3 Muligheder for ungdomsuddannelse

Der kan være mange grunde til, at man vælger en konkret uddannelse. For nogen handler det især om interesser og jobindhold. For andre spiller ønsker til fremtidig indkomst eller karrieremuligheder en større rolle. Men for nogen kan omstændigheder sætte naturlige grænser for mulighederne for at opnå en uddannelse.

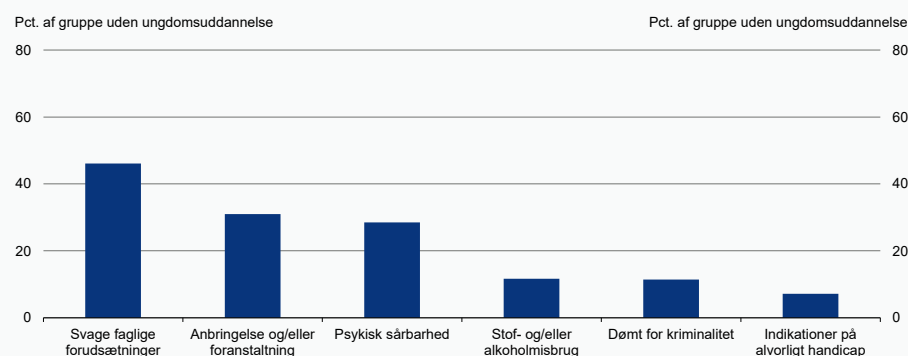
Ved 22-årsalderen har de fleste unge færdiggjort en kompetencegivende uddannelse. Andre er måske stadig i gang med hovedforløbet på en erhvervsuddannelse, men har færdiggjort grundforløbet, og der er også unge, som i 22-årsalderen mangler den sidste del af en gymnasial uddannelse.

Der er dog også en mindre gruppe, som på statustidspunktet endnu ikke har færdiggjort en kompetencegivende uddannelse og heller ikke er i gang med en uddannelse.

Der er indikationer på, at mange personer i denne gruppe har en eller flere udfordringer, som kan have betydning for deres muligheder for at opnå en uddannelse. Eksempelvis har 46 pct. af restgruppen svage faglige forudsætninger fra folkeskolens afgangseksamen, *jf. figur 1.9*.

Figur 1.9

Sociale udfordringer kan dæmme op for uddannelse og beskæftigelse

Anm.: Se kapitel 5 Unge uden ungdomsuddannelse.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Den næstmest udbredte indikation på en udfordring er anbringelser og/eller brugen af personrettede eller familierettede foranstaltninger (med sidstnævnte som det mest udbredte). Personrettede og familierettede foranstaltninger er støtte, som blandt andet sigter på at forebygge anbringelser ved at forbedre situationen i hjemmet, eksempelvis gennem et familiebehandlingsforløb eller en aflastningsordning. 31 pct. af unge i restgruppen har været anbragt som barn eller har modtaget forebyggende foranstaltninger. En anden udbredt udfordring ser ud til at være psykisk sårbarhed, som 28 pct. af gruppen uden uddannelse har indikationer på. Det er personer, som inden 22-årsalderen har været i behandling for en psykisk diagnose.

Familiernes økonomiske forhold kan også have betydning for børnenes muligheder for at opnå en uddannelse. I den internationale litteratur er der bred enighed om, at forældrenes investeringer i deres børns udvikling kan påvirke børnenes færdigheder og derved deres mulighed for at få en uddannelse. Børn, der har oplevet relativt lav indkomst i barndommen, er da også væsentlig mindre tilbøjelige til at få en ungdomsuddannelse end andre børn.

Lav indkomst i barndommen hænger imidlertid tæt sammen med en række andre opvækstvilkår, som kan have betydning for barnets sandsynlighed for at få en uddannelse. Det gælder fx risikofaktorer som opbrud i familien og forældres ledighed, psykiske sygdom eller stofmisbrug, som alle optræder markant hyppigere blandt børn, som har oplevet relativt lav indkomst i barndommen.

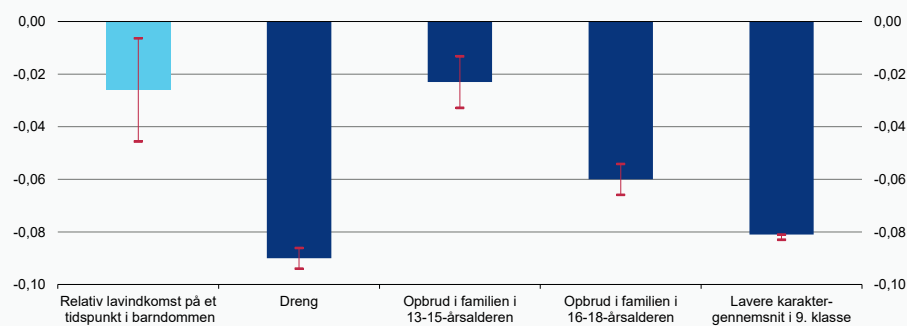
Det gør det vanskeligt at isolere betydningen af lavindkomst og andre forhold, der har betydning for sandsynligheden for at få en uddannelse. I redegørelsen præsenteres en analyse, der forsøger at isolere effekten af lavindkomst. Analysen indikerer, at relativ lavindkomst i barndommen kan have en negativ effekt på uddannelsestilbøjeligheden, jf. figur 1.10.

Et barns opvækst og uddannelsestilbøjelighed er påvirket af mange indre og ydre omstændigheder. Derfor skal betydningen af at have oplevet relativ lavindkomst i barndommen ses i sammenhæng med andre faktorer, som kan påvirke sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse.

Sammenlignet med effekten af relativ lavindkomst ser det ud til at være markant mere negativt for uddannelsestilbøjeligheden at være født som dreng. Drengene har alt andet lige ca. 9 pct.-point mindre sandsynlighed for at fuldføre en ungdomsuddannelse end deres søstre, når man tager højde for andre individuelle karakteristika, en række løbende forandringer i familierne og det at opleve relativ lavindkomst.

Figur 1.10

Estimeret effekt af udvalgte faktorer på sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse

Anm.: Se kapitel 6 Langsigtet effekt af lavindkomst i barndommen.
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Bortset fra barnets køn er karaktergennemsnittet i 9. klasse den mest betydningsfulde faktor for sandsynligheden for at få en ungdomsuddannelse. For et barn, som har én karakter lavere karaktergennemsnit end sin søster eller sin bror, er sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse senest 5 år efter 9. klasse alt andet lige ca. 8 pct.-point mindre.

Der er således tegn på, at andre faktorer end relativt lavindkomst har større betydning for sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse.

1.4 Forskelle i levetid

Sundhed bliver opfattet forskelligt. For nogle handler det om kost-, motions- og rygevaner. For andre om man føler sig frisk, glad og sjældent er syg. Andre igen lægger især vægt på følelseslivet. Uanset hvad man forstår ved sundhed, så vil et liv med dårligt helbred typisk være forbundet med kortere levetid. Forskelle i levealder kan med andre ord ses som en af flere mulige indikatorer på forskelle i sundhed.

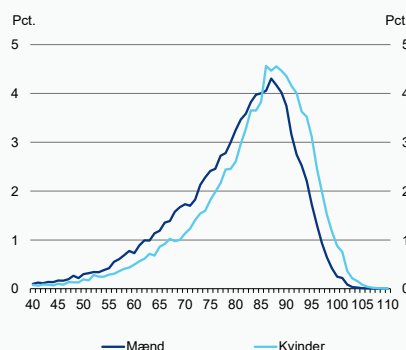
Der har været to generelle tendenser, hvis man ser på udviklingen i levealderen over de seneste årtier. Befolkningen i Danmark lever længere. Og der er blevet mindre forskel på, hvor længe vi lever. Der er således flere, der kan forvente et langt liv.

Befolkningen som helhed har de seneste to-tre årtier oplevet en stor fremgang i middellevetiden. Middellevetiden er den levealder, en nyfødt kan forvente med de aktuelle dødeligheder på hvert alderstrin. Siden 2000 er middellevetiden steget med knap 5 år for mænd, mens den for kvinder er steget med 4 år.

Middellevetiden er i sagens natur en gennemsnitsbetragtning, som dækker over, at der er forskel på, hvor længe vi lever. Nogle vil leve kortere og andre længere, *jf. figur 1.11*.

Figur 1.11

40-årige fordelt på forventet levealder, 2018

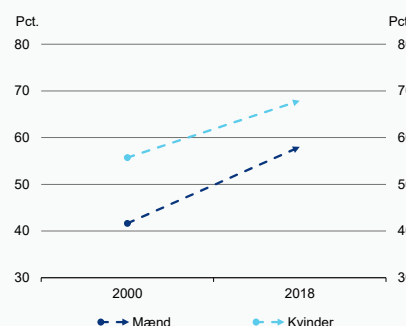

Anm.: Se kapitel 4 Ulighed i bredere forstand.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Figur 1.12

40-årige der kan forvente at blive over 80 år, 2000 og 2018

De fleste – både mænd og kvinder – kan se frem til at blive over 80 år. Og i dag er der væsentlig flere, der kan forvente at få et langt liv end for bare 20 år siden. For 40-årige mænd er andelen, der kan se frem til at blive over 80 år, steget fra 42 til 58 pct. siden årtusindskiftet. For kvinder er andelen steget fra 56 til 68 pct., *jf. figur 1.12*.

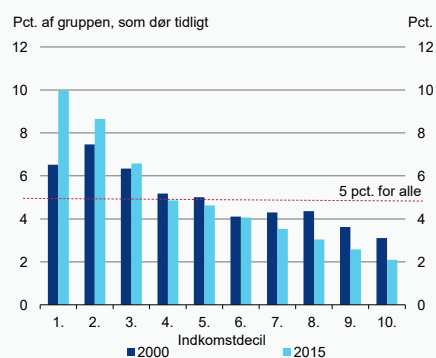
Den mindre forskel i levealder indikerer, at befolkningens helbred og muligheder for et langt liv – generelt set – er blevet bedre. En udvikling der formentligt kan tilskrives flere faktorer, herunder medicinteknologiske fremskridt og ændringer i livsstil.

Det udelukker imidlertid ikke, at der er grupper i samfundet, som har et dårligere helbred end befolkningen som helhed. Og som derfor i højere grad er i risiko for at dø tidligt. Tidligt døde er her afgrænset til de 5 pct. blandt 65-årige, der dør først.

Forskel i tidlig død kan blandt andet belyses ved at se på sammenhængen mellem tidlig død og indkomst for personer i alderen 55-59 år. Andelen, der dør tidligt, er tydeligvis aftagende med indkomsten. Personer i de nederste indkomstdeciler er således klart overrepræsenteret i gruppen af tidligt døde, mens det modsatte gør sig gældende for personer i de øverste indkomstdeciler. Samtidig er forskellen i tidlig død efter indkomst blevet større fra 2000 til 2015. Der er således tendens til, at tidlig død i højere grad koncentrerer sig i bunden af indkomstfordelingen, *jf. figur 1.13*.

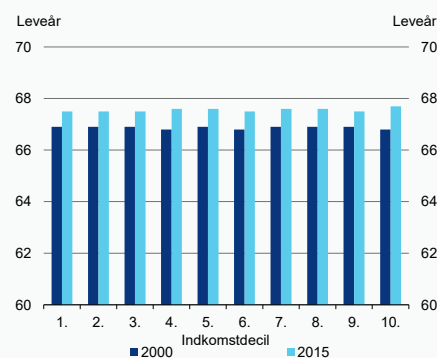
Figur 1.13

Tidligt døde opgjort på indkomstdeciler, 2000 og 2015

Figur 1.14

Gennemsnitlig levealder for tidligt døde, 2000 og 2015

Anm.: Kapitel 4 Ulighed i bredere forstand.
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Samtidig er den gennemsnitlige levealder blandt tidligt døde personer steget for alle indkomstgrupper siden 2000, *jf. figur 1.14*.

Forskellen i tidlig død efter indkomst skyldes til dels, at førtidspensionister udgør en stor del af personerne i de nederste indkomstdeciler. Men selv hvis der fokuseres på de beskæftigede, så er personer i de nederste indkomstdeciler overrepræsenteret i gruppen af tidligt døde.

Tallene for tidlig død peger på, at der er socioøkonomiske forskelle i tidlig død, og at forskellene er blevet større i løbet af de seneste to årtier. Årsagerne hertil kan være mange og komplekse. Det kan hænge sammen med trækken på sundhedsydelse. Det kan også bunde i forskelle i levevis, herunder vedrørende kost, rygning, alkohol og motion, som i sig selv kan være socialt betinget og trække tråde tilbage til opvæksten.

Analyser af dødsårsager peger på, at en stor del af overdødeligheden blandt kortuddannede kan tilskrives rygning og alkohol. En bedre forståelse af de sociale forskelle i tidlig død forudsætter en mere dybdegående analyse af de bagvedliggende årsager og mekanismer.

Kapitel 2

Indkomstudvikling og -forskelle

Indkomstforskellene er steget i mange lande siden midten af 1990'erne. Det er også tilfældet i de nordiske lande. Danmark er dog stadig blandt de lande i verden, hvor indkomstforskellene og antallet af personer i den såkaldte lavindkomstgruppe er mindst.

Der er mange årsager til, at indkomstforskellene er steget. Udviklingen i kapitalindkomsterne, herunder aktieindkomst og afkast af egen bolig, har blandt andet bidraget til udviklingen. Det har også haft betydning, at der er gennemført en række reformer af skatte- og overførselssystemet med henblik på at øge tilskyndelsen til at arbejde. Ligeledes har forskydninger i demografiske og strukturelle faktorer i befolkningen, som stigende uddannelsesniveau og ændret sammensætning på herkomst, bidraget til at øge indkomstforskellene.

Forskellige fordelingsmål giver forskellige muligheder for at kortlægge baggrunden for udviklingen i indkomstforskellene. Dette kapitel ser nærmere på baggrundene for udviklingen i indkomstforskellene, herunder hvordan udviklingen i forskellige indkomstelementer har påvirket de samlede forskelle i disponibel indkomst. Der gives ligeledes et bud på, hvad udviklingen i en række demografiske og strukturelle faktorer har betydet.

Hovedbudskaberne i kapitlet er:

- Indkomstforskellene i Danmark er steget siden midten af 1990'erne, uanset hvilket fordelingsmål der benyttes. Indkomstforskellene målt ved Gini-koefficienten er steget med ca. 8 pct.-point fra 20 pct. i 1994 til godt 28 pct. i 2018.
- Der er tegn på, at udviklingen i en række demografiske og strukturelle faktorer isoleret set har bidraget til at øge indkomstforskellene med ca. 2 pct.-point, svarende til $\frac{1}{4}$ af den samlede stigning siden 1994.
- Især højere uddannelsesniveau samt den stigende andel af personer med anden etnisk herkomst end dansk har bidraget til at øge indkomstforskellene i perioden.
- Udviklingen i aktieindkomster, afkast af egen bolig, offentlige overførsler og skat af personlig indkomst har isoleret set bidraget til at øge indkomstforskellene, mens udviklingen i skat på kapitalindkomst modsat har bidraget til at reducere indkomstforskellene.
- Erhvervsindkomsterne, som omfatter løn og virksomhedsindkomst, har ikke bidraget til at øge indkomstforskellene, når der tages højde for udviklingen i demografiske og strukturelle faktorer. Det kan pege på, at det danske arbejdsmarked ikke er blevet mere polariseret.

- Lavindkomstgruppen omfatter personer med en relativt lav disponibel indkomst sammenlignet med befolkningen som helhed. Andelen af befolkningen i lavindkomstgruppen er vokset fra ca. 3,8 pct. i 1994 til ca. 8,2 pct. i 2018.
- Udviklingen i lavindkomstgruppen skal blandt andet ses i sammenhæng med, at der i dag er markant flere studerende og en stigende andel af befolkningen med anden herkomst end dansk.
- Der er væsentlig færre personer, der befinder sig i lavindkomstgruppen i flere år i træk. Andelen af befolkningen, der tre år i træk er i lavindkomstgruppen, udgør ca. 1,6 pct. i 2018.

2.1 Udvikling i indkomstforskellene

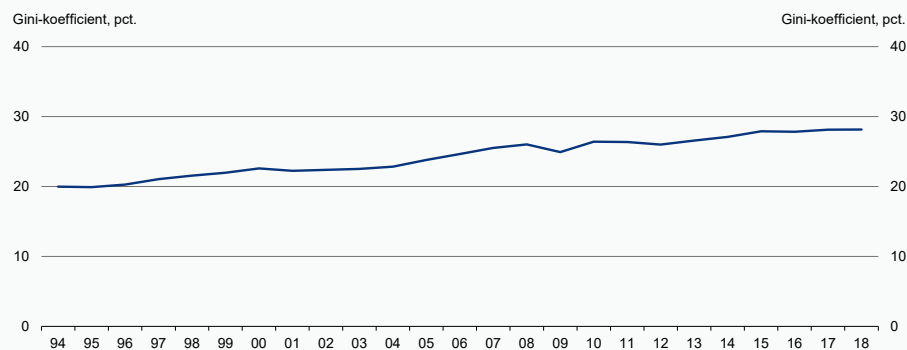
Velstandsudviklingen har betydet, at de disponible indkomster er steget siden midten af 1990'erne.

Danmark er generelt kendetegnet ved små indkomstforskelle set i et internationalt perspektiv. Det gælder både, når man ser på lønforskellene mellem lavt- og højtuddannede, lønforskellen mellem mænd og kvinder og forskellene i de disponible indkomster.

Indkomstforskellene målt ved Gini-koefficienten er dog steget markant siden midten af 1990'erne. Fra ca. 20 pct. i 1994 til godt 28 pct. i 2018, *jf. figur 2.1*.

Figur 2.1

Indkomstforskelle målt ved Gini-koefficienten, 1994-2018

Anm.: Familieækvivalerede disponible indkomster.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Stigningen i indkomstforskellene skal ses i lyset af, at niveauet i 1980'erne samt i starten af 1990'erne var exceptionelt lave set i et internationalt perspektiv. Kun tre OECD-lande

med markedsøkonomi har haft indkomstforskelle under 22 pct. målt ved Gini-koefficienten. Det drejer sig om Danmark, Finland og Sverige.

Fordelingsmål benyttes til at måle indkomstforskellene i befolkningen, typisk opgjort i et enkelt år. Fordelingsmål kan derfor benyttes til at følge den overordnede udvikling i indkomstforskellene over tid og i internationale sammenligninger.

Gini-koefficienten er et af de mest benyttede mål for de samlede indkomstforskelle i en befolkning eller befolkningsgruppe. Det gælder både, når omfanget af og udviklingen i indkomstforskellene belyses.

Gini-koefficienten blev første gang beskrevet af en italiensk statistiker for mere end hundrede år siden, som et mål til at beskrive graden af forskelle i en fordeling, fx indkomster. Men der findes også en række andre mål. Fællestrækket for de forskellige fordelingsmål er, at de samlede indkomstforskelle koges ned til ét tal. Det betyder, at nuancer går tabt. Hvis indkomstforskellene målt ved Gini-koefficienten stiger, kan det eksempelvis både skyldes, at indkomsterne er reduceret i den nedre del af indkomstfordelingen eller øget i den øvre del.

For alle fordelingsmål gælder der desuden, at de typisk ikke kan sige noget håndfast om årsagerne til de målte indkomstforskelle. Det er derfor vigtigt med en nuanceret tilgang, hvor det overordnede fordelingsmål suppleres med analyser, som går bag om tallene og kortlægger forklaringerne. Det er nødvendigt for at forstå om en stigning i indkomstforskellene afspejler en udfordring eller ej, og i bekræftende fald udfordringens karakter.

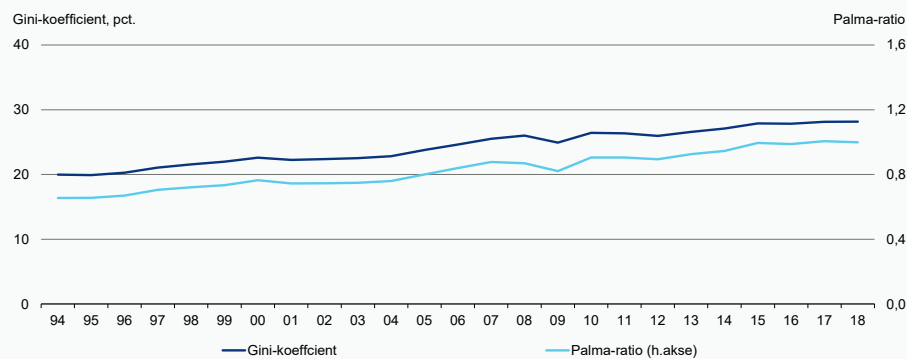
Fordelingsmålene lægger forskellig vægt på indkomstforskelle i toppen, midten, eller bunden af indkomstfordelingen. Nogle fordelingsmål giver mulighed for at rette fokus mod indkomstforskellene enten i toppen eller bunden af indkomstfordelingen, mens indkomstforskelle som udgangspunkt vægter ens i såvel toppen som bunden, når indkomstforskellene måles med Gini-koefficienten.

OECD er begyndt at vise Palma-ratioen i de senere år. Palma-ratioen opgør, hvor stor en andel af de samlede indkomster de 10 pct. af befolkningen med de højeste indkomster har i forhold til de 40 pct. med de laveste indkomster. Palma-ratioen er derfor forholdsvis nem at fortolke og relativt simpel at beregne.

Til trods for at Palma-ratioen ikke udnytter al information om indkomstfordelingen, så tegner målet overordnet set samme billede af udviklingen i indkomstforskellene som Gini-koefficienten fra 1994 til 2018, *jf. figur 2.2*.

Figur 2.2

Forskelle i disponibel indkomst, 1994-2018

Anm.: Palma-ratioen er defineret som forholdet mellem summen af de 10 pct. højeste indkomster og summen af de 40 pct. laveste indkomster i befolkningen. Figuren illustrerer alene udviklingen af hhv. Gini-koefficient og Palma-ratioen og kan således ikke benyttes til at sammenligne niveauerne for de to fordelingsmål.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

De to mål viser næsten samme udvikling fra 1994 til 2018, på trods af at der ved opgørelse af Palma-ratioen ses bort fra information om indkomsterne for 50 pct. af befolkningen. Den tætte sammenhæng stemmer overens med den underliggende tese bag Palma-ratioen, at andelen af den samlede indkomst, som tilfalder personer i "midten" af indkomstfordelingen, er forholdsvis konstant både mellem lande og over tid.

Palma-ratioen har den fordel, at det tilsyneladende er muligt at beskrive omtrent samme udvikling i indkomstforskellene med et relativt simpelt mål som ved brug af den mere komplicerede Gini-koefficient. Med Palma-ratioen er det imidlertid ikke muligt at dekomponere indkomstforskellene fuldstændigt på bidrag fra de indkomstelementer, der udgør den disponible indkomst. Det medfører, at mulighederne for videre analyse af Palma-ratioen er mere begrænsede end for Gini-koefficienten.

Boks 2.1 beskriver nogle af de mest brugte mål for indkomstforskelle.

Boks 2.1**Oversigt over udvalgte fordelingsmål****Gini-koefficienten**

Gini-koefficienten er det mest brugte mål for indkomstforskelle og derfor genkendeligt for mange. Gini-koefficienten er et forholdsvis kompliceret mål og svær at fortolke. Målet giver mulighed for at dekomponere udviklingen i indkomstforskellene på indkomstelementer. Se fx *Fordeling og incitamenter 2017*, Økonomi- og Indenrigsministeriet, bilag 4.2 for en teknisk beskrivelse af Gini-koefficienten.

Palma-ratioen

Palma-ratioen er et forholdsvis nyt mål for indkomstforskelle, som opgør forholdet mellem indkomstmassen blandt de 10 pct. med de højeste indkomster i forhold til indkomstmassen for 40 pct. med de laveste indkomster. Målet udnytter, at 50 pct. af den samlede indkomst i et land typisk er koncentreret på de resterende 50 pct. af befolkningen på tværs af lande og over tid, se fx *Is It All About the Tails? The Palma Measure of Income Inequality*, 2013, Cobham & Sumner. Palma-ratioen er simpel og let at fortolke. Målet udnytter dog ikke al information om indkomstforskellene i befolkningen, og gør det heller ikke muligt hverken at dekomponere udviklingen i indkomstforskellene på indkomstelementer eller delgrupper af befolkningen.

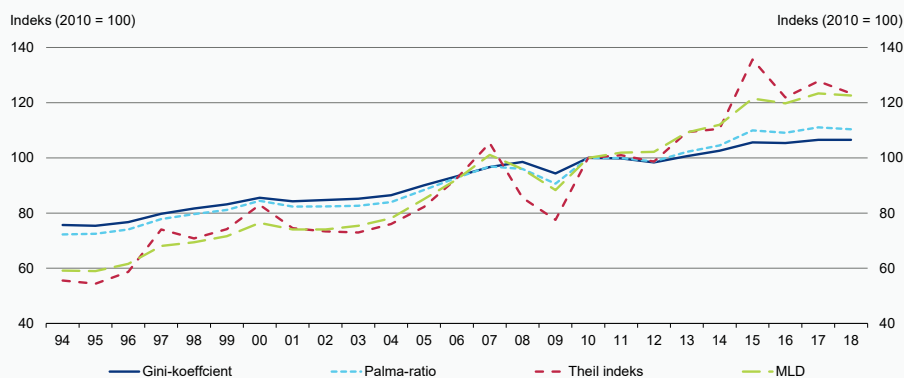
Theil-indekset og Mean log deviation

Både Theil-indekset og den gennemsnitlige logaritmiske afvigelse (MLD) er specialtilfælde af de generaliserede entropi-indeks, der stammer fra informationsteori. Entropi-indeksene giver mulighed for at vægte indkomstforskelle forskellige steder i indkomstfordelingen højere end andre. Theil-indekset er forholdsvis følsomt over for tilstedeværelsen af høje indkomster, hvorimod MLD er forholdsvis følsomt over for tilstedeværelsen af lave indkomster. Målene er relativt komplekse og svære at fortolke, men har den store fordel, at de gør det muligt at opdele indkomstforskellene på bidrag mellem og inden for delgrupper i befolkningen.

$$Theil = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{Indkomst_i}{Gns. indkomst} * \ln \left(\frac{Indkomst_i}{Gns. indkomst} \right)$$

$$MLD = -\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \ln \left(\frac{Indkomst_i}{Gns. indkomst} \right)$$

Udviklingen i indkomstforskellene målt ved Palma-ratioen, Theil-indekset og MLD fremgår af figur a.

Figur a**Indkomstforskelle målt ved Palma-ratioen og Theil-indekset, 1994-2018**

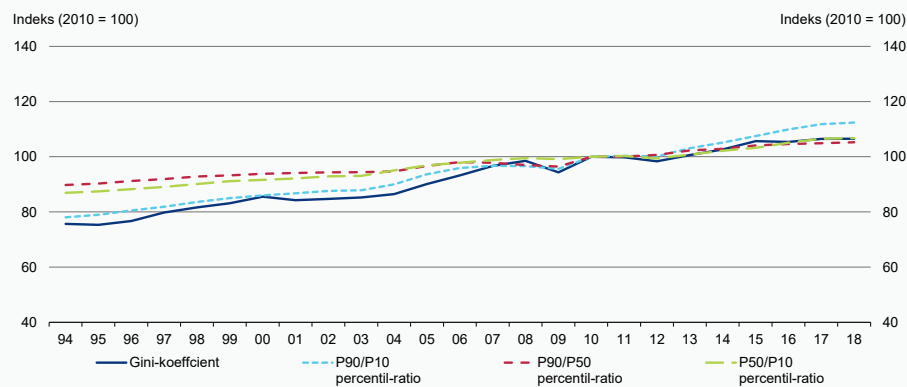
Anm.: Ved beregning af Theil indekset samt MLD ses bort fra alle med ingen eller negativ indkomst.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Boks 2.1 (fortsat)**Udvalgte fordelingsmål****Percentil-ratioer**

Percentil-ratioer angiver forholdet mellem indkomsterne to forskellige steder i indkomstfordelingen. Ved opdeling af befolkningen på percentiler rangeres alle personer i 100 grupper efter indkomst, hvor 1. percentil består af den ene procent af befolkningen, der har de laveste indkomster, og 100. percentil består af den ene procent af befolkningen med de højeste indkomster. Eksempelvis angiver P90/P10-ratioen forholdet mellem indkomsten for den person med den laveste indkomst i 90. percentil (percentilgrænsen) og percentilgrænsen for 10. percentil. Percentil-ratioer er simple mål for indkomstforskelle, der er nemme at fortolke. Percentil-ratioer udnytter en forholdsvis lille del af den samlede information i indkomstfordelingen men kan bidrage med information om indkomstforskellene bestemte steder i indkomstfordelingen.

Udviklingen i indkomstforskellene målt ved udvalgte percentil-ratioer fremgår af figur b.

Figur b**Indkomstforskellene målt ved udvalgte percentil-ratioer, 1994-2018**

Anm: Ved opdeling på percentiler er personerne i befolkningen rangeret efter familieækvivaleret disponibel indkomst.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Uanset om indkomstforskellene opgøres ved brug af Gini-koefficienten, Palma-ratioen eller et af de øvrige tilgængelige fordelingsmål, så peger opgørelserne på, at indkomstforskellene i Danmark er steget siden midten af 1990'erne.

De forskellige fordelingsmål giver imidlertid forskellige bud på, hvor meget indkomstforskellene er steget. Forskellene skyldes grundlæggende, at målene måler noget forskelligt, på trods af at de alle forsøger at beskrive udviklingen i indkomstforskellene. Man skal derfor være forsigtig med at fortolke den samlede udvikling i indkomstforskellene på baggrund af ét enkelt fordelingsmål. Samtidig kan der være mange årsager til udviklingen i indkomstforskellene.

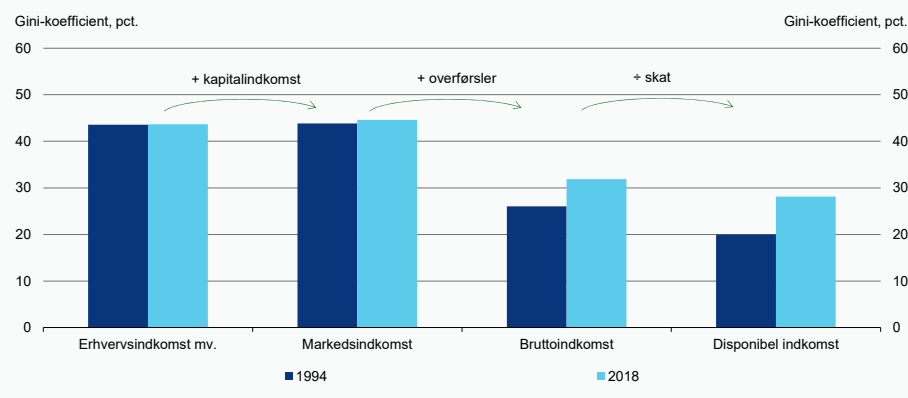
Den disponible indkomst er sammensat af mange forskellige indkomstelementer, herunder erhvervsindkomster, overførselsindkomster, kapitalindkomster samt skatter.

I den internationale litteratur er der stor fokus på fordelingen af erhvervsindkomsterne. Der er blandt andet fokus på, at den teknologiske udvikling og globaliseringen kan bidrage til større lønforskelle. Der er ikke tegn på, at det har været tilfældet i Danmark.

Forskellene i *erhvervsindkomsterne*, der er sammensat af lønindkomst og virksomhedsindkomst, har været omtrent uændrede fra 1994 til 2018, *jf. figur 2.3*. Der er således ikke tegn på, at udviklingen i erhvervsindkomsterne har bidraget væsentlig til stigningen i indkomstforskellene.

Figur 2.3

Indkomstforskelle målt ved Gini-koefficienten ved forskellige indkomstbegreber

Anm.: Erhvervsindkomst mv. omfatter løn- og virksomhedsindkomst samt anden privat indkomst, herunder udbetalinger fra private pensionsordninger.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Forskellene i *bruttoindkomsterne* (markedsindkomst tillagt overførselsindkomst) og *disponibel indkomst* er derimod steget i perioden. Det skyldes blandt andet, at den omfordelende virkning af skatter og overførselsindkomst er reduceret fra 1994 til 2018 gennem en række reformer af skatte- og overførselssystemet, der har haft til formål at øge de økonomiske incitamenters til beskæftigelse.

Når overførselsindkomsterne i mindre omfang bidrager til omfordeling, kan det imidlertid også afspejle, at befolkningssammensætningen har ændret sig. Eksempelvis er der blevet flere studerende i perioden, og denne gruppe får en relativt lav overførselsindkomst sammenlignet med fx dagpengemodtagere og pensionister.

Det understreger behovet for, at der foretages grundige og nuancerede analyser af udviklingen i indkomstforskellene, før udviklingen fortolkes.

2.2 Hvorfor er indkomstforskellene steget?

Det er muligt at dekomponere udviklingen i indkomstforskellene målt ved Gini-koefficienten i bidrag fra hvert af de indkomstelementer, som den disponible indkomst er sammensat af. Dekomponeringen giver et indblik i, i hvor høj grad indkomstelementerne har bidraget til stigningen i indkomstforskellene siden midten af 1990'erne.

Det er desværre ikke trivielt at foretage en sådan dekomponering, og resultaterne kan være vanskelige at fortolke. Dette afsnit beskriver to metoder til at dekomponere Gini-koefficienten. For nogle indkomstelementer giver de to metoder anledning til samme vurdering af, om elementet har bidraget til at øge eller reducere Gini-koefficienten siden midten af 1990'erne, mens de to metoder i andre tilfælde giver anledning til modsatte resultater.

Begge metoder er korrekte, men adskiller sig konkret ved, at vurderingen af bidraget fra udviklingen i indkomstelementets andel af de disponible indkomster, størrelseseffekten, enten tager udgangspunkt i en helt lige fordeling, dvs. en Gini-koefficient på 0 (*metode 1*) eller den faktiske fordeling af den disponible indkomst (*metode 2*), jf. boks 2.2.

Begge metoder viser eksempelvis, at udviklingen i overførselsindkomsterne og udviklingen i kapitalindkomsterne, herunder aktieindkomst og imputeret afkast af egen bolig, har bidraget til at øge indkomstforskellene.

For andre indkomstelementer peger de to metoder i hver sin retning: Den ene metode peger på, at indkomstelementet har bidraget til at øge indkomstforskellene, mens den anden metode tilsiger, at indkomstelementet har reduceret indkomstforskellene. Det gør sig fx gældende for befolkningens erhvervsindkomst og skat af personlig indkomst.

Som et gennemgående eksempel i afsnittet benyttes erhvervsindkomsten til at forklare de to metoder. Det er et centralt spørgsmål, om befolkningens erhvervsindkomster i løbet af perioden har bidraget til større indkomstforskelle eller ej. Hvis forskellene i erhvervsindkomster er steget, kan det pege i retning af et mere polariseret arbejdsmarked.

Når udviklingen i Gini-koefficienten dekomponeres, opdeles bidraget fra det enkelte indkomstelement i et bidrag fra størrelseseffekten og et bidrag fra fordelingseffekten.

Størrelseseffekten angiver, om et indkomstelement udgør en større eller mindre andel af den disponible indkomst i løbet af den betragtede periode. Erhvervsindkomsterne udgør i 2018 en mindre andel af befolkningens disponible indkomster end i 1994, idet andre indkomstelementer er vokset hurtigere end erhvervsindkomsterne. Da erhvervsindkomsterne er mere ulige fordelt end de disponible indkomster – og erhvervsindkomsterne nu fylder mindre – betyder det, at størrelseseffekten isoleret trækker i retning af, at udviklingen i erhvervsindkomsterne har reduceret Gini-koefficienten.

Fordelingseffekten angiver, om et indkomstelement isoleret set er blevet mere eller mindre ulige fordelt. Førstnævnte gør sig gældende for erhvervsindkomsterne, hvormed fordelingseffekten for erhvervsindkomsterne har bidraget til at øge Gini-koefficienten. Det

afspejler blandt andet, at der er blevet flere studerende og pensionister, der typisk har en lav eller ingen erhvervsindkomst.

For erhvervsindkomsterne har størrelseseffekten og fordelingseffekten med andre ord modsatrettet fortegn. De to metoder til at dekomponere Gini-koefficienten har den samme vurdering af fordelingseffekten, men tillægger størrelseseffekten forskellig betydning.

Boks 2.2**Dekomponering af udviklingen i Gini-koefficienten**

Der findes to metoder til dekomponering af udviklingen i indkomstforskellene målt ved Gini-koefficienten. Begge metoder bygger på Rao's dekomponering af Gini-koefficienten, se fx *Sharing the national cake in post reform New Zealand: income inequality trends in terms of income sources*, 2002, Podder & Chatterjee, for metode 1, og *How to measure the progressivity of an income component*, 2013, Hoffmann, for metode 2.

Gini-koefficienten kan opdeles på bidrag fra hvert af de k indkomstelementer, der til sammen udgør den disponible indkomst, fx markedsindkomster, overførselsindkomster, skatter og indbetalinger til pensionsordninger.

Gini-koefficienten kan dermed angives som summen af de enkelte elementers (k) koncentrationskoefficient (C) ganget med elementets andel af den disponible indkomst (S). Koncentrationskoefficienten angiver i hvor høj grad elementet er koncentreret blandt personer placeret i den øvre (eller nedre) del af fordelingen af de disponible indkomster.

$$G = \sum_k C_k S_k$$

Udviklingen i Gini-koefficienten (mellem 2 år) kan dermed udtrykkes i 2 led¹. Det ene led angiver bidraget fra udviklingen i indkomstelementets andel af den samlede indkomst (størrelseseffekt), og det andet led angiver bidraget fra udviklingen i indkomstelementets koncentrationskoefficient (fordelingseffekt).

$$\dot{G}_{\text{metode 1}} = \sum_k \overset{\text{Størrelseseffekt}}{\widehat{C}_k \widehat{S}_k} + \sum_k \overset{\text{Fordelingseffekt}}{\widehat{C}_k \widehat{S}_k}$$

Med begge metoder evalueres fordelingseffekten i forhold til den relative størrelse af indkomstelementet. *Metode 1* evaluerer størrelseseffekten i forhold til, hvor meget indkomstelementets fordeling adskiller sig fra en helt lige (indkomst-) fordeling, se fx *Fordeling og incitament 2018*, Økonomi- og Indenrigsministeriet.

Udviklingen i Gini-koefficienten kan omskrives ved at udnytte, at indkomstelementernes andele af den disponible indkomst altid summer til 1, og at summen af ændringerne i elementerne således er 0.

$$\dot{G}_{\text{metode 1}} - 0 = \sum_k \overset{\text{Størrelseseffekt}}{\widehat{C}_k \widehat{S}_k} + \sum_k \overset{\text{Fordelingseffekt}}{\widehat{C}_k \widehat{S}_k} - \sum_k \overset{0}{G \widehat{S}_k} = \dot{G}_{\text{metode 2}}$$

⇔

$$\dot{G}_{\text{metode 2}} = \sum_k \overset{\text{Størrelseseffekt}}{(\widehat{C}_k - G) \widehat{S}_k} + \sum_k \overset{\text{Fordelingseffekt}}{\widehat{S}_k \widehat{C}_k}$$

Metode 2 evaluerer således størrelseseffekten i forhold til, hvor meget indkomstelementets fordeling adskiller sig fra fordelingen af de disponible indkomster (Gini-koefficienten), se fx *Dansk Økonomi, efterår 2016*, De Økonomiske Råds sekretariat.

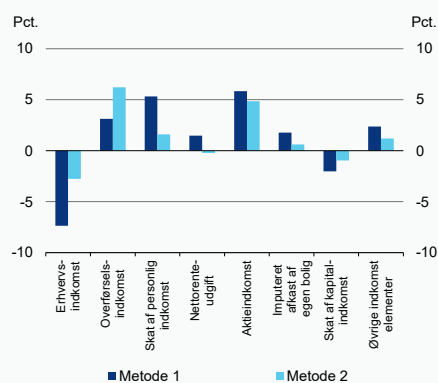
¹ I praksis evaluerer analysen to forskellige år, dvs. en diskretionær ændring i tid. Analysen evaluerer ændringerne i hhv. andelen og koncentrationskoefficienterne i det aritmetiske gennemsnit.

Boks 2.2 (fortsat)

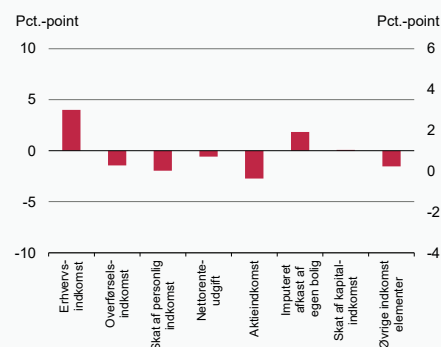
Størrelseseffekterne angiver som nævnt ovenfor effekten på udviklingen i Gini-koefficienten, som følge af at indkomstelementets andel af den disponible indkomst er ændret. Hvis indkomstelementet i størst omfang tilfalder personer i den øvre del af indkomstfordelingen, og elementets andel af den disponible indkomst er vokset, så er elementets størrelseseffekt positiv. Det gælder blandt andet for aktieindkomst, hvorimod størrelseseffekten for erhvervsindkomsten er reduceret, idet andelen af den disponible indkomst er faldet fra 1994 til 2018, *jf. figur a*.

Forskellen mellem de to metoders vurdering af størrelseseffekten består, som nævnt, i om størrelsesændringen bliver evalueret i forhold til, i hvor høj grad elementet er koncentreret hos personer i den øvre del af indkomstfordelingen (*Metode 1*), eller i hvor høj grad elementet er koncentreret hos personer i den øvre del af indkomstfordelingen *relativt* til fordelingen af de disponible indkomster (*Metode 2*).

Figur a
Størrelseseffektens bidrag til udviklingen i Gini-koefficienten, 1994-2018

Figur b
Fordelingseffektens bidrag til udviklingen i Gini-koefficienten, 1994-2018

Anm.: Øvrige indkomst elementer består af Anden private indkomster, anden kapitalindkomst samt fradrag for pensionsindbetalinger til kapitalpension.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Fordelingseffekterne er de samme i begge metoder og angiver, om elementet i stigende grad er koncentreret hos personer i den øvre del af indkomstfordelingen. Det er eksempelvis tilfældet for erhvervsindkomster, hvorimod det modsatte er tilfældet for aktieindkomst, *jf. figur b*.

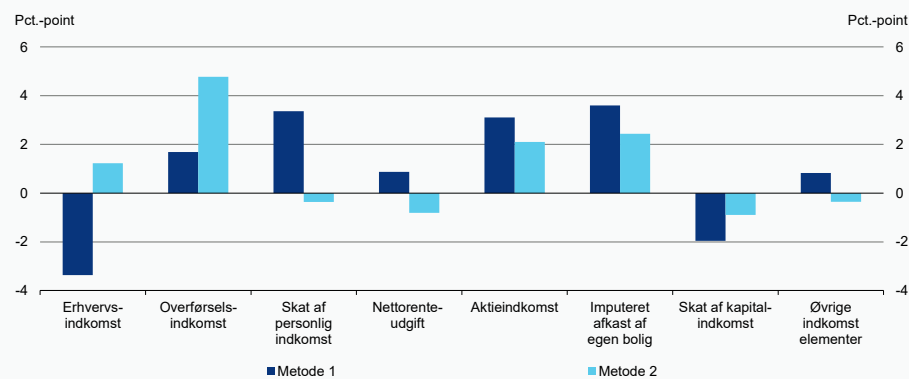
Andele og koncentrationskoefficienter, der indgår i dekomponeringen fremgår af bilag 2.1.

For både erhvervsindkomst og skat på personlig indkomst viser de to metoder samlet set modsatrettede effekter og forudsiger således, at skatten har henholdsvis bidraget til større og mindre indkomstforskelle i perioden siden 1994. For overførselsindkomsterne og aktieindkomsterne har størrelseseffekten og fordelings-effekten ligeledes modsatrettede fortegn, men her dominerer størrelseseffekten for begge metoder.

De to metoder giver således samlet set anledning til modsatrettede bidrag til indkomstforskellene målt ved Gini-koefficienten fra erhvervsindkomst, skat af personlig indkomst og nettorenteudgifter, *jf. figur 2.4*. For nettorenteudgifterne er forskellen dog samlet set beskedent.

Figur 2.4

Bidrag til udviklingen i indkomstforskellene målt ved Gini-koefficienten, 1994-2018

Anm.: Samlet virkning af størrelses- og fordelings-effekt. Øvrige indkomst elementer omfatter anden privat indkomst, anden kapitalindkomst samt fradrag for pensionsindbetalinger til kapitalpension. Personlig indkomst omfatter erhvervsindkomst og overførselsindkomst.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Begge metoder til dekomponering af Gini-koefficienten peger på, at især udviklingen i kapitalindkomsterne, herunder aktieindkomst og afkast af egen bolig, har bidraget til at øge indkomstforskellene siden 1994, mens skat af kapitalindkomst modsat har bidraget til at reducere indkomstforskellene. Tilsvarende peger begge metoder på, at udviklingen i overførselsindkomsterne har bidraget til at øge indkomstforskellene.

Hvis man korrigerer for nogle af de dybe underliggende forklaringer, der har været med til at drive udviklingen i indkomstforskellene kan man få et mere entydigt svar fra de to metoder. Nogle af de dybe forklaringer er ændringer i befolkningens adfærd og sammensætningen af befolkningen.

Når udviklingen i indkomstforskellene betragtes, særligt over længere perioder, er det således nødvendigt at være opmærksom på udviklingen i demografiske og andre strukturelle faktorer. Disse faktorer kan i betydeligt omfang påvirke de målte indkomstforskelle uden, at det er udtryk for, at samfundets evne til at skabe lige muligheder er kommet under pres. Eksempelvis er antallet af ældre og personer med anden etnisk herkomst end dansk øget siden 1994. Samtidig er andelen af højtuddannede i befolkningen steget, og flere er i beskæftigelse.

Der er derfor skønnet over betydningen af en række demografiske og andre strukturelle faktorer ved at korrigere Gini-koefficienten for ændringer i befolkningssammensætningen.

Konkret er befolkningssammensætningen i 1994 med hensyn til alder, herkomst, studie-tilbøjelighed, uddannelsesniveau, familiesammensætning og pardannelse fastholdt for befolkningen i 2018, jf. boks 2.3. Det skønnes på den baggrund, at udviklingen i sammensætningen af befolkningen har bidraget til at øge indkomstforskellene målt ved

Gini-koefficienten med ca. 2 pct.-point, svarende til $\frac{1}{4}$ af den samlede stigning på godt 8 pct.-point fra 1994 til 2018. Det skal bemærkes, at udviklingen i andre demografiske og strukturelle faktorer også kan have betydning for udviklingen i indkomstforskellene.

Boks 2.3

Betydning af demografiske og strukturelle faktorer for udviklingen i indkomstforskellene

Det er ikke umiddelbart muligt at dekomponere udviklingen i indkomstforskellene målt ved Gini-koefficienten på udviklingen i indkomstforskelle mellem og indenfor udvalgte undergrupper i befolkningen.

Metoden i dette afsnit følger *Labor Market Institutions and the Distribution of Wages, 1973-1992: A Semi-parametric Approach, 1996*, DiNardo m.fl. og vægter grupper af observationer, alt efter om de er over- eller underrepræsenterede i slutåret (2018) i forhold til det kontrafaktiske scenarie, hvor grupperne udgør samme andel af befolkningen som i startåret (1994).

DiNardo m.fl. benytter en semiparametrisk tilgang til at beregne den kontrafaktiske indkomstfordeling. Således estimeres først vægte for hvert individ, hvorefter disse bruges til at estimere den kontrafaktiske indkomstfordeling med en kernel tæthedsestimering. Denne fremgangsmåde er besværlig at implementere, hvorfor den videre analyse følger *Measuring the Effects of Socio-Economic Variables on the Income Distribution: An Application to the East German Transition Process, 2001*, Biewen. Biewen anvender de estimerede vægte direkte på stikprøven, hvilket især er relevant i tilfælde som her, hvor der tages udgangspunkt i oplysninger om en tredjedel af befolkningen, dvs. et bredt udsnit af befolkningen.

Fremgangsmetoden tager ikke højde for, at de evaluerede variable er indbyrdes afhængige, jf. *Demographic Change and Inequality Trends in the Nordic Countries, 2018*, Pareliussen & Robling. Det betyder, at det ikke er muligt at evaluere den samlede effekt ved at tilføje en dimension af gangen og herefter summe de individuelle bidrag. Faktorerne introduceres derfor i alle mulige sekvenser, og bidraget fra hver enkelt faktor opgøres som det gennemsnitlige bidrag fra hver af beregningssekvenserne, jf. *Decomposition procedures for distributional analysis: a unified framework based on the Shapley value, 2013*, Shorrocks.

Metoden forudsætter, at der ikke er ligevægtseffekter af ændringer i faktorerne. Eksempelvis må den stigende andel af personer med en lang videregående uddannelse ikke have betydning for indkomsten i gruppen. Antagelsen kan ikke forventes fuldstændig opfyldt, hvorfor resultaterne skal fortolkes med forsigtighed.

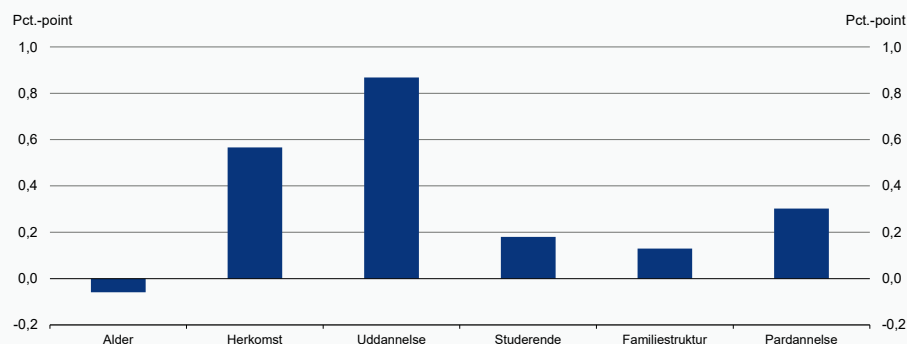
I analysen er foretaget en række metodiske valg af demografiske og strukturelle faktorer:

- *Alder*: 0-18-årige, 18-29-årige, 30-59-årige, 60-64-årige, 65-74-årige og 75+- årige
- *Herkomst*: Dansk, vestlige lande og ikke-vestlige lande
- *Studerende*: Studerende og ikke-studerende
- *Uddannelsesniveau*: Ufaglært (inkl. uoplyst), gymnasial, faglært, KVU, MVU og LVU
- *Familiesammensætning*: Enlig u. børn, enlig m. børn, par u. børn og par m. børn
- *Pardannelse*: Forskel i personlig indkomst målt i kvintiler.

Det skal bemærkes, at udviklingen i andre demografiske og strukturelle faktorer også kan have betydning for udviklingen i indkomstforskellene målt ved Gini-koefficienten. Tilsvarende kan den konkrete opdeling af de udvalgte faktorer have betydning for den skønnede virkning på indkomstforskellene. Den konkrete opgjorte virkning skal derfor fortolkes med forsigtighed. For en nærmere gennemgang af metoden se bilag 2.2.

Boks 2.3 (forsat)**Betydning af demografiske og strukturelle faktorer for udviklingen i indkomstforskellene**

Samlet set skønnes de udvalgte demografiske faktorer at kunne forklare ca. 2 pct.-point eller ca. 25 pct. af den samlede udvikling i Gini-koefficienten fra 1994 til 2018. Især udviklingen i herkomst og uddannelsesniveau har bidraget til at øge Gini-koefficienten med henholdsvis ca. 0,6 pct.-point og 0,9 pct.-point, *jf. figur a*.

Figur a**Demografiske forholds betydning for udviklingen i Gini-koefficienten, 1994-2018**

Anm.: *Familienstruktur* dækker over familiernes sammensætning på antal voksne og børn. *Pardannelse* dækker over indkomstforskellen målt i kvintiler mellem personer i par.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

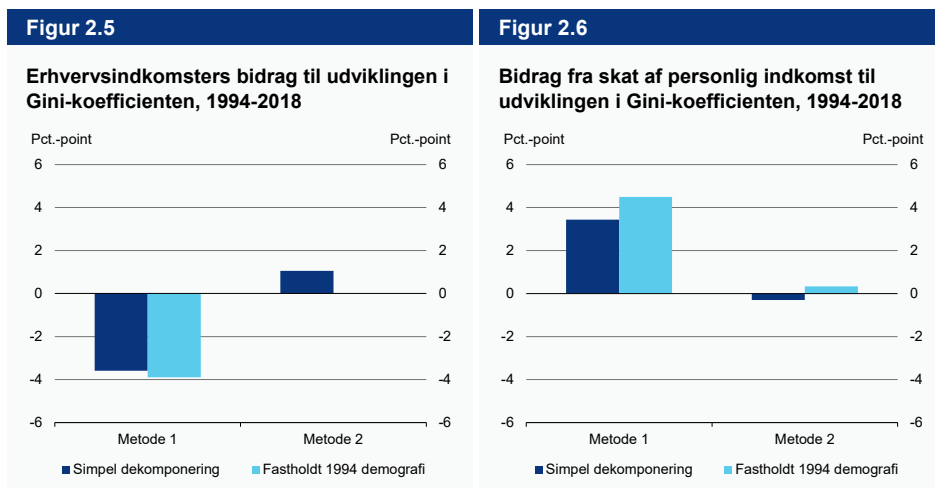
Theil-indekset kan, i modsætning til Gini-koefficienten, dekomponeres på befolkningsgrupper. Det er således muligt at vurdere, hvor stor en del af indkomstforskellene, der kan tilskrives forskelle henholdsvis inden for og mellem de valgte befolkningsgrupper. De samlede indkomstforskelle består af forskellene mellem grupperne plus en vægtet sum af forskellene indenfor de enkelte grupper.

Da metoden tager højde for gruppernes størrelse, kan der laves et kontrafaktisk scenarie i 2018, hvor indkomstforskellene inden for og mellem grupper er som observeret i 2018, mens størrelserne af grupperne er som i 1994.

En dekomponering af indkomstforskellene målt ved Theil-indekset peger overordnet set også på, at uddannelse og herkomst har betydet mest for stigningen i indkomstforskellene fra 1994 til 2018, *jf. bilag 2.2*.

Udviklingen i demografiske og strukturelle faktorer har ikke alene betydning for fordelingen af den disponible indkomst, men påvirker også fordelingen af de bagvedliggende indkomstelementer. Eksempelvis har stigningen i antallet af studerende siden 1994 bidraget til, at færre unge har fuldtidsbeskæftigelse, og flere har deltidsbeskæftigelse (studiejob). Flere studerende bidrager dermed til at øge forskellene i erhvervsindkomsterne fra 1994 til 2018.

Når man tager højde for udviklingen i demografi mv., giver metode 1 og metode 2 i højere grad samme svar. Således er metoderne enige om, at erhvervsindkomsterne ikke har bidraget til at øge forskellene i befolkningens disponible indkomst fra 1994 til 2018, *jf. figur 2.5*. Metode 1 angiver dog stadig et markant negativt bidrag, mens metode 2 peger på, at erhvervsindkomsterne har haft en neutral betydning.

Anm.: Den simple dekomponering svarer til den i figur 2.4 udførte dekomponering, hvorimod dekomponeringen med fastholdt 1994 demografi er foretaget med beregnede vægte som beskrevet i boks 2.3

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Tilsvarende medfører korrektionen for udviklingen i demografiske og strukturelle faktorer, at begge metoder til dekomponering peger på, at skatter af personlig indkomst isoleret set har bidraget til at øge indkomstforskellene målt ved Gini-koefficienten fra 1994 til 2018, *jf. figur 2.6*.

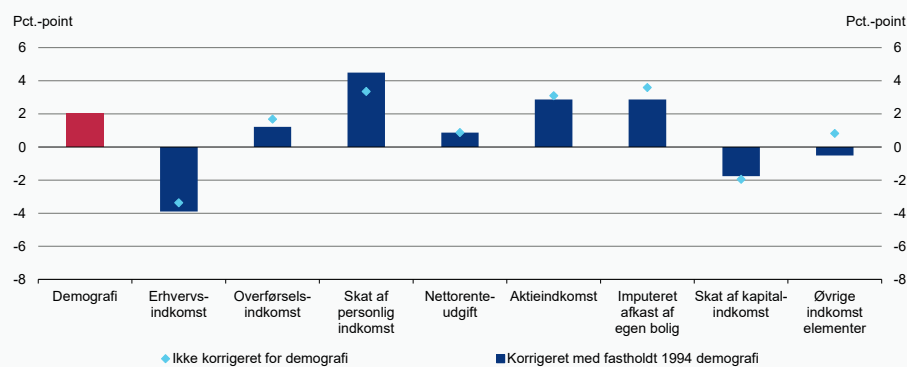
Det gælder for både erhvervsindkomsten og skat af personlig indkomst, at bidragene fra både størrelses- og fordelingseffekterne reduceres ved at kontrollere for den demografiske udvikling. Især fordelingseffekterne reduceres, og størrelseseffekten dominerer dermed ved begge metoder.

Bidragene fra overførselsindkomst, aktieindkomst og imputeret afkast af egen bolig skønnes fortsat at have bidraget til at øge indkomstforskellene med begge metoder til dekomponering. Indkomstelementernes bidrag til udviklingen i indkomstforskellen reduceres dog.

Eksempelvis falder bidraget fra imputeret afkast af egen bolig fra ca. 3,6 pct.-point til ca. 2,9 pct.-point, når metode 1 benyttes, *jf. figur 2.7*. Det kan hænge sammen med, at en større andel af befolkningen i 2018 har nået en alder, hvor relativt mange er boligejere.

Figur 2.7

Metode 1: Bidrag til udviklingen i indkomstforskellene målt ved Gini-koefficienten, 1994-2018

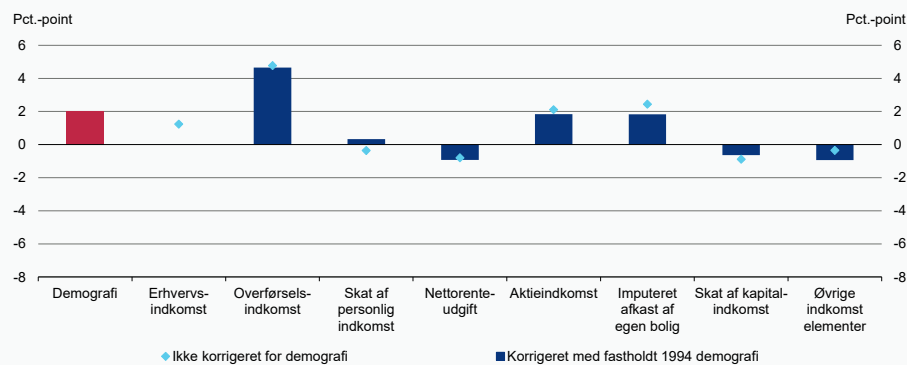
Anm.: Søjlerne viser elementers bidrag, hvor individer er vægtet til den demografiske sammensætning i 1994. Øvrige indkomst elementer består af Anden private indkomster, anden kapitalindkomst samt fradrag for pensionsindbetalinger til kapitalpension. Prikkerne for ikke korrigeret for demografi svarer til søjlerne i figur 2.4.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Billedet er det samme med metode 2. Her bliver indkomstelementernes bidrag til udviklingen i indkomstforskellene også typisk reduceret en smule, når man tager højde for den demografiske udvikling mv., jf. figur 2.8.

Figur 2.8

Metode 2: Bidrag til udviklingen i indkomstforskellene målt ved Gini-koefficienten, 1994-2018

Anm.: Søjlerne viser elementers bidrag, hvor individer er vægtet til den demografiske sammensætning i 1994. Øvrige indkomst elementer består af Anden private indkomster, anden kapitalindkomst samt fradrag for pensionsindbetalinger til kapitalpension. Prikkerne for ikke korrigeret for demografi svarer til søjlerne i figur 2.4.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Uanset hvilken af metoderne der benyttes, så peger dekomponeringen af Gini-koefficienten på, at udviklingen i demografiske og strukturelle faktorer har haft betydning for størrelsen og i nogle tilfælde fortegnet på indkomstelementernes bidrag til udviklingen i

indkomstforskellene. Det er derfor nødvendigt at have øje for udviklingen i demografiske og strukturelle faktorer, når udviklingen i indkomstforskellene fortolkes.

2.3 Betydning af den demografiske udvikling fremadrettet

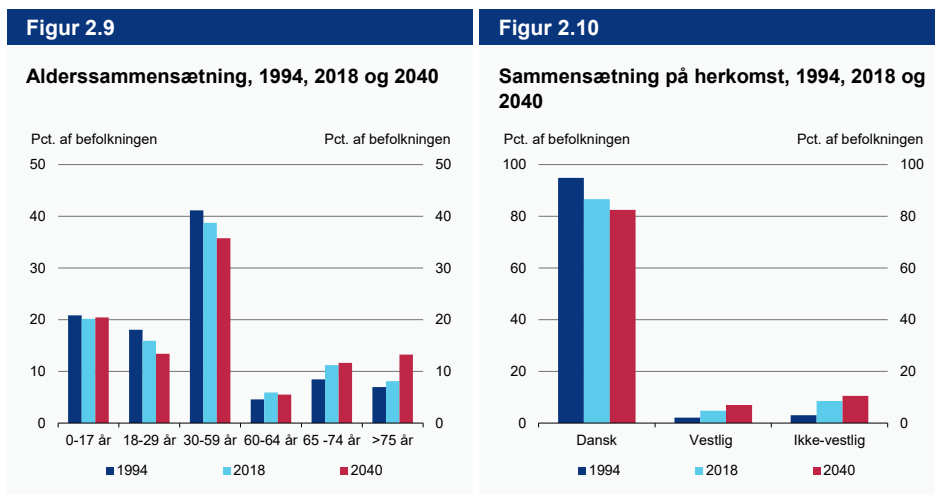
Som det fremgår af det forrige afsnit, er der sket væsentlige forskydninger i en række demografiske og strukturelle faktorer med betydning for de målte indkomstforskelle siden midten af 1990'erne. I de kommende år kan der ligeledes forventes forskydninger i demografiske og strukturelle faktorer, som vil kunne bidrage til udviklingen i de målte indkomstforskelle.

Der er udviklet en model, der kan fremskrive indkomstfordelingen i Danmark. Fremskrivningen af indkomstfordelingen tager primært højde for, hvordan den demografiske udvikling, stigende uddannelsesniveau og vedtagne regelændringer påvirker indkomstfordelingen. Det er forhold, hvor der foreligger dokumenteret viden om udviklingen i årene, der kommer, og hvor en fremskrivning af indkomstfordelingen kan baseres på veldefinerede beregningstekniske antagelser. For en nærmere gennemgang af fremskrivningen af indkomstfordelingen se *Fordeling og incitament 2018*.

De personlige indkomster stiger naturligt gennem den erhvervsaktive alder og reduceres efter tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. Indkomster i form af løn og overførselsindkomst øges i takt med, at uddannelse afsluttes, og personerne opnår fast fodfæste på arbejdsmarkedet. Blandt unge voksne er kapitalindkomsten typisk lav eller negativ som følge af studie- og boliggyld, men øges siden hen i takt med nedbringelse af eventuel gæld og opbygning af formue.

Andelen af 18-29-årige og 30-59-årige er reduceret med henholdsvis ca. 2 pct.-point og 2,5 pct.-point, mens andelen af befolkningen, som er over 60 år, er øget med ca. 5 pct.-point siden 1994, jf. figur 2.9. Ændringen i alderssammensætning vil fortsætte frem mod 2040, således at andelen af 18-59-årige vil blive reduceret yderligere, og andelen af personer over 75 år vil stige markant.

Færre 18-29-årige bidrager til at reducere indkomstforskellene, mens færre 30-59-årige trækker i retning af at øge indkomstforskellene en smule. Stigningen i andelen af over 60-årige bidrager til en marginal reduktion i indkomstforskellene. Den samlede virkning af ændringerne i alderssammensætningen er således ikke entydig.

Anm.: Hele befolkningen.

Kilde: Danmark Statistiks Statistikbank og egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

En større andel af befolkningen har en anden etnisk herkomst end dansk. Det bidrager isoleret set til at øge indkomstforskellene, idet personer med anden etnisk herkomst set under ét har en svagere tilknytning til arbejdsmarkedet og dermed en relativt lav indkomst.

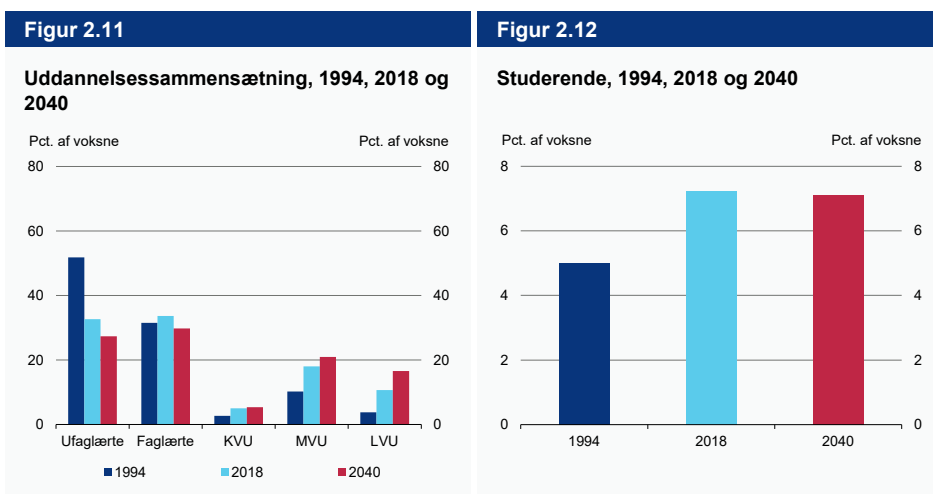
Andelen af befolkningen med anden etnisk baggrund end dansk er steget fra ca. 5 pct. i 1994 til ca. 13 pct. i 2018, svarende til en stigning på ca. 8 pct.-point, *jf. figur 2.10*. Indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande udgør ca. 9 pct. af befolkningen i 2018. Der er tegn på, at andelen af personer med anden etnisk herkomst end dansk fortsat vil stige, men i et aftagende tempo frem mod 2040, således at gruppen udgør ca. 18 pct. af befolkningen i 2040.

På trods af stigningen i andelen af indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande, som typisk har et lavere uddannelsesniveau end danskere, er uddannelsesniveaut i befolkningen øget. Andelen af ufaglærte voksne i befolkningen er reduceret med godt 19 pct.-point fra 51,8 pct. i 1994 til 32,6 pct. i 2018, *jf. figur 2.11*. Frem mod 2040 forventes andelen af ufaglærte i befolkningen at blive reduceret yderligere med ca. 5 pct.-point.

Personer med en kompetencegivende uddannelse har typisk en højere løn og en stærkere arbejdsmarkedstilknytning end ufaglærte. Når flere får en uddannelse, reduceres andelen af personer med relativt lave disponible indkomster i befolkningen. Det stigende uddannelsesniveau i befolkningen betyder også, at flere får en lang videregående uddannelse, hvilket øger andelen af personer med de højeste indkomster.

Stigningen i uddannelsesniveaut kan derudover også påvirke løndannelsen på forskellig vis. Når der bliver flere højtuddannede, kan det dæmpe lønudviklingen for gruppen. Tilsvarende kan færre ufaglærte bidrage til at øge lønudviklingen for gruppen. Endelig kan efterspørgslen efter forskellige typer af arbejdskraft ændre sig over tid, i takt med at

fx den teknologiske udvikling ændrer behovet for arbejdskraft. I de senere årtier er der dog ikke tegn på væsentlige forskydninger i lønfordelingen på tværs af uddannelsesniveauer, se fx *Ikke tegn på øget lønspredning i Danmark, Økonomi- og Indenrigsministeriet, 2018*.

Anm.: Voksne i familien. Stigningen i uddannelsesniveaet skal også ses i sammenhæng med, at en stigende andel ældre har en registreret højst fuldført uddannelse. Se *Fordeling og incitamenter 2018*, Økonomi- og Indenrigsministeriet 2018 for en gennemgang af fremskrivningen af indkomstfordelingen.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

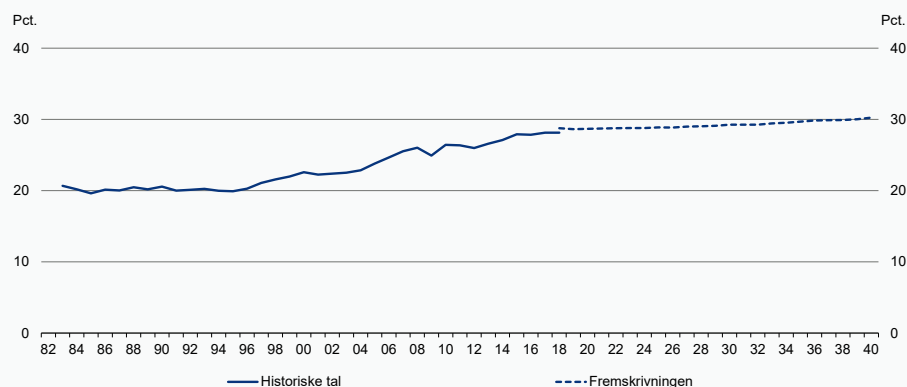
Det stigende uddannelsesniveau i befolkningen skal ses i sammenhæng med, at flere vælger at uddanne sig eller uddanne sig i flere år. Det betyder, at en større andel af befolkningen er studerende i et givet år og dermed også har en relativt lav indkomst. Andelen af studerende blandt de voksne personer i befolkningen er således steget fra ca. 5 pct. i 1994 til 7,2 pct. i 2018, *jf. figur 2.12*.

Den øgede andel af studerende bidrager dermed isoleret set til at øge de målte indkomstforskelle i et enkelt år. Det skal ses i sammenhæng med, at et højere uddannelsesniveau øger indkomsten og arbejdsmarkedstilknytningen efter endt uddannelse.

Udviklingen i demografiske og strukturelle faktorer frem mod 2040 skønnes isoleret set at bidrage til, at indkomstforskellene vil stige en smule frem mod 2040, *jf. boks 2.4*.

Boks 2.4**Udvikling i indkomstforskellene frem mod 2040**

I *Fordeling og Incitament* 2018 præsenteredes resultaterne fra en model til fremskrivning af indkomstfordelingen. I fremskrivningen indregnes den kendte udvikling i demografiske og strukturelle faktorer samt indfasning af aftalte lovændringer. Det skønnes, at indkomstforskellene vil stige en smule og udgøre ca. 30 pct. målt ved Gini-koefficienten i 2040 som følge af strukturelle ændringer, herunder i befolkningens alders- og uddannelsessammensætning.

Figur a**Indkomstforskelle målt ved Gini-koefficienten, 1983-2040**

Anm.: Se *Fordeling og incitament* 2018.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Der vil blive arbejdet videre med at udvikle og konsolidere fremskrivningen. Der er blandt andet behov for at konsolidere fremskrivningen, herunder ved at gennemføre følsomhedsanalyser, der kan belyse, hvor robust resultaterne af fremskrivningen er for ændrede beregningsforudsætninger. Det kan fx omfatte forudsætninger om udviklingen i studietilbøjelighed, folkepensionsalder, renteniveau, indvandring mv.

2.4 Øvre og nedre del af indkomstfordelingen

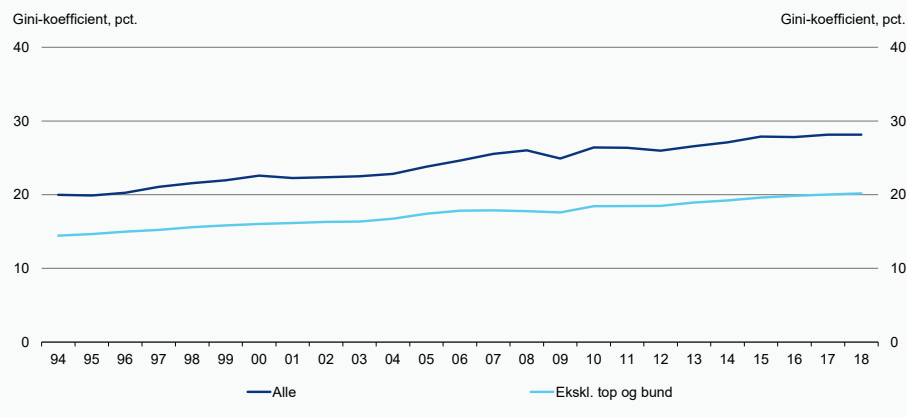
Når indkomstforskellene i Danmark er steget, skyldes det i høj grad udviklingen i den øvre og nedre del af indkomstfordelingen.

Indkomstforskellene er steget med godt 8 pct.-point siden 1994. Hvis der ses bort fra de 5 pct. af befolkningen, som har henholdsvis de højeste og laveste indkomst, er stigningen i indkomstforskellene 5,7 pct.-point fra 1994 til 2018, *jf. figur 2.13*.

OECD fandt i en analyse af middelklassens udvikling i OECD-landene, at Danmark var et af de få lande, hvor middelklassen er vokset de seneste 30 år, *jf. Under Pressure: The squeezed Middle Class, 2019, OECD*. OECD definerer middelklassen som personer med indkomster, der ligger mellem 75 og 200 pct. af medianindkomsten i befolkningen.

Figur 2.13

Udvikling i indkomstforskelle for hhv. alle og for de midterste 90 pct. af befolkningen, 1994-2018

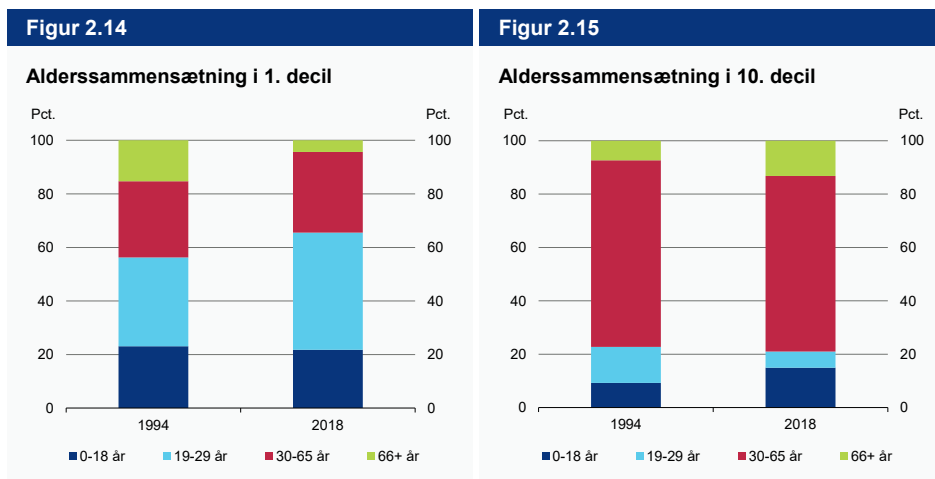

Anm.: Familieækvivalerede disponible indkomster.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Indkomsterne udvikler sig naturligt gennem livet. Ser man bort fra de laveste og højeste indkomster, ser man også bort fra en del af den naturlige indkomstdynamik gennem livet, hvor mange starter med at uddanne sig, søge arbejde og efterfølgende oparbejde anciennitet på arbejdsmarkedet.

Eksempelvis er unge mellem 19 og 29 år markant overrepræsenterede blandt personerne i 1. decil, idet mange er under uddannelse og endnu ikke har opnået en stærk tilknytning til arbejdsmarkedet. De 19-29-årige udgør ca. 44 pct. af personerne i 1. decil i 2018, *jf. figur 2.14*. Andelen af 19-29-årige i 1. decil er vokset siden 1994, hvor unge udgjorde ca. 33 pct.

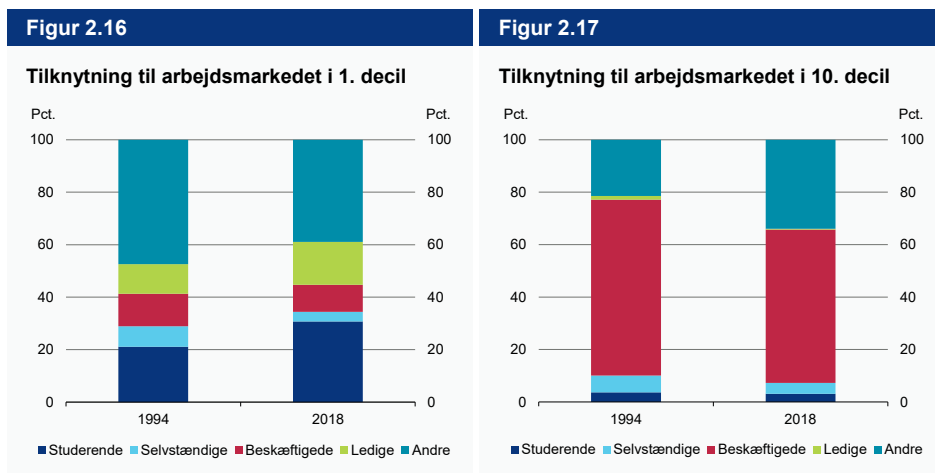

Anm.: Personerne i befolkningen er rangeret efter familieækvivaleret disponibel indkomst.
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Omvendt er 30-65-årige, der typisk har en stærk tilknytning til arbejdsmarkedet, markant overrepræsenterede i 10. decil, *jf. figur 2.15*.

Personer over 65 år, som ofte modtager folkepension, er i mindre grad at finde i 1. decil og i højere grad at finde i 10. decil i 2018 end i 1994. Det skal blandt andet ses i lyset af den fortsatte modning af arbejdsmarkedspensionerne. For børn under 18 år er placeringen i indkomstfordelingen i høj grad bestemt af forældrenes indkomst og dermed deres placering i indkomstfordelingen.

Indkomstforskellene er således også udtryk for, at personerne er forskellige steder i livet, hvilket afspejler sig i arbejdsmarkedstilknytningen. Personerne i 1. decil omfatter relativt mange studerende og ledige, og modsat relativt få beskæftigede, *jf. figur 2.16*.

Anm.: *Andre* omfatter personer uden for arbejdsstyrken, herunder børn, personer med ukendt forsørgelsesgrundlag, folkepensionister, førtidspensionister og efterlønnere. Personerne i befolkningen er rangeret efter familieækvivaleret disponibel indkomst.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

På trods af at den gennemsnitlige alder er steget blandt personer placeret i 10. decil siden 1994, udgør fuldt beskæftigede fortsat størstedelen af gruppen i 2018, *jf. figur 2.17*. Personerne i 10. decil omfatter i højere grad øvrige uden for arbejdsmarkedet ("andre"), som blandt andet omfatter pensionister, i 2018.

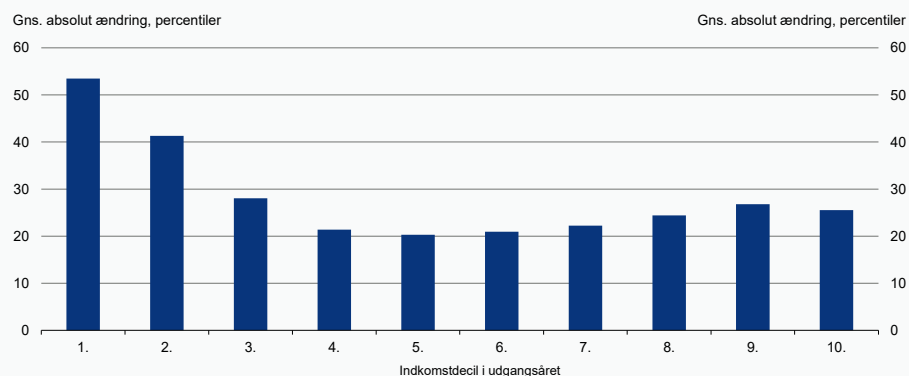
Selvstændige udgør en mindre andel af både 1. og 10. decil i 2018 end i 1994. Det skal ses i lyset af, at selvstændiges indkomster i særlig høj grad er påvirket af konjunkturudviklingen. Desuden har det betydning, at det opgjorte antal selvstændige er reduceret siden 1994, idet flere selvstændige er hovedaktionærer, der opgøres som lønmodtagere.

Der er således stor indkomstmobilitet over livet. Mobiliteten afspejler sig i, at nogle personer opnår en højere indkomst og rykker op i indkomstfordelingen, fx ved beskæftigelse efter endt studie eller midlertidig ledighed samt ved lønstigninger som følge af højere anciennitet eller mere ansvar. Modsat bevæger nogle personer sig ned i indkomstfordelingen. Det kan blandt andet være ved midlertidig ledighed, eller ved tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet.

Indkomstmobiliteten har været størst blandt personer, der var placeret i 1. decil i 1994, fra 1994 til 2018. Personer, der var placeret i 1. decil i 1994, flytter sig gennemsnitligt 53 percentiler mellem 1994-2018, *jf. figur 2.18*.

Figur 2.18

Mobilitet i indkomstfordelingen, 1994-2018

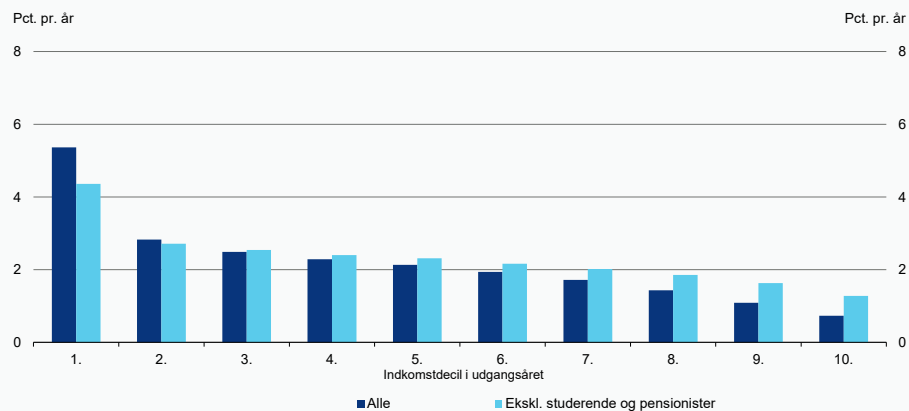
Anm.: Personer over 18 år. Deciler og percentiler er opgjort ud fra personernes egne (ikke-ækvivalerede) disponible indkomster.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Det peger på, at indkomstudviklingen har været markant højere for personer, der i udgangspunktet var placeret i den nedre del af indkomstfordelingen, end for personer i den øvre del af indkomstfordelingen. For personer i 1. decil i 1994 er den reale disponible indkomst vokset med ca. 5,4 pct. årligt fra 1994 til 2018, mens indkomsten er vokset med ca. 0,7 pct. årligt blandt personer placeret i 10. decil i 1994, *jf. figur 2.19*.

Figur 2.19

Indkomstudvikling givet placering i indkomstfordelingen i udgangsåret, 1994-2018

Anm.: Der ses bort fra studerende over 18 år og personer i familie med studerende i 1994 samt pensionister og personer i familie med pensionister i 2018.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Forskellene i indkomstudviklingen på tværs af indkomstfordelingen skyldes blandt andet, at lønnen for mange stiger hurtigst i de første år som beskæftiget. Det skal imidlertid også ses i sammenhæng med, at indkomsten typisk er relativt høj for personer i beskæftigelse. Personer, der opnår eller forlader beskæftigelse, oplever derfor ofte en markant ændring i indkomsten, herunder ved færdiggørelse af studie, overgang til folkepension og ved ledighed.

Forskellene i indkomstudviklingen på tværs af indkomstfordelingen i udgangsåret reduceres, når der ses bort fra personer, der studerer i startåret eller er gået på pension i perioden. For personer i 1. decil i 1994 reduceres indkomstudviklingen fra ca. 5,4 pct. om året til ca. 4,4 pct., mens indkomstudviklingen blandt personer i 10. decil øges en smule fra ca. 0,7 pct. om året til ca. 1,3 pct.

2.5 Lavindkomstgruppen

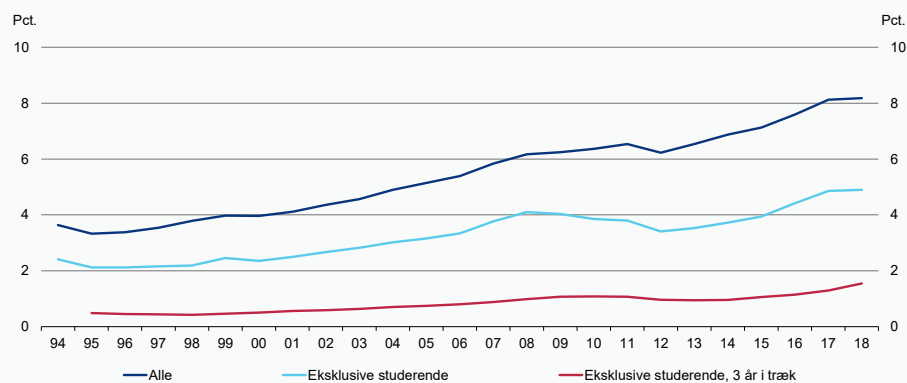
Et centralt mål for indkomstforskellene er lavindkomstgruppen. Lavindkomstgruppen omfatter personer med en disponibel indkomst under 50 pct. af medianindkomsten i befolkningen. Personer i lavindkomstgruppen kan således siges at have en relativt lav indkomst i forhold til befolkningen generelt.

Lavindkomstgruppen er vokset fra ca. 3,6 pct. af befolkningen i 1994 til ca. 8,2 pct. i 2018, *jf. figur 2.20*.

En stor del af stigningen i lavindkomstgruppen skyldes, at flere i dag får en uddannelse. Studerende har typisk en relativt lav indkomst under uddannelse sammenlignet med befolkningen som helhed. Omvendt kan studerende se frem til relativt høj indkomst efter endt studie. Hvis man ser bort fra studerende, reduceres lavindkomstgruppen betragteligt, og stigningen siden 1994 er væsentlig mindre.

Figur 2.20

Personer i lavindkomstgruppen, 1994-2018

Anm.: Lavindkomstgruppen omfatter personer med en ækvivaleret disponibel indkomst under 50 pct. af medianindkomsten i befolkningen. Der ses bort fra studerende over 18 år og personer i familie med studerende.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Der er generelt stor mobilitet ud af lavindkomstgruppen. Det gælder fx for mange ledige, der kommer i job, eller for selvstændige, der begynder at tjene penge i deres egen virksomhed. Der er derfor væsentligt færre, der befinder sig i lavindkomstgruppen 3 år i træk. Andelen af befolkningen, der har været i lavindkomstgruppen 3 år i træk, har udgjort godt 1 pct. af befolkningen i de senere år og udgør ca. 1,6 pct. af befolkningen i 2018.

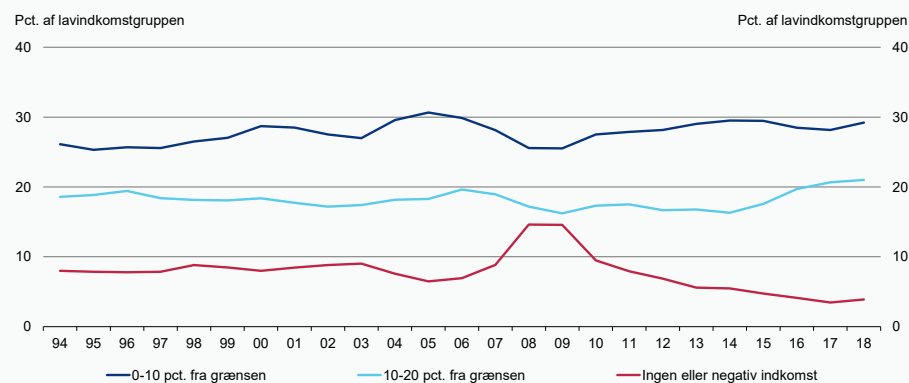
Velstandsudviklingen har blandt andet betydet, at medianindkomsten i befolkningen er vokset støt i de senere år, og det samme gælder lavindkomstgrænsen, som er defineret som 50 pct. af medianindkomsten.

Alle befolkningsgrupper har fået del i den generelle velstandsudvikling. Stigningen i de disponible indkomster har imidlertid været større for nogle grupper. Indkomstfremgangen for personer i beskæftigelse og folkepensionister har eksempelvis været større end for personer, der modtager kontanthjælp eller dagpenge.

I takt med at der er kommet flere i lavindkomstgruppen, har flere personer i lavindkomstgruppen en disponibel indkomst, der ligger tæt på lavindkomstgrænsen. Godt halvdelen af lavindkomstgruppen havde således en disponibel indkomst, der lå maksimalt 20 pct. under lavindkomstgrænsen i 2018, mens det var tilfældet for ca. 44 pct. af lavindkomstgruppen i 1995, jf. figur 2.21. Desuden er andelen af personer, der har ingen eller negativ disponibel indkomst, faldet stødt de seneste 8-9 år, hvormed andelen i 2018 er på sit laveste siden 1994.

Figur 2.21

Afstand til lavindkomstgrænsen, 1994-2018

Anm.: Lavindkomstgrænsen fratrukket den disponible indkomst for personer i lavindkomstgruppen. Der ses bort fra studerende over 18 år og personer i familie med studerende.

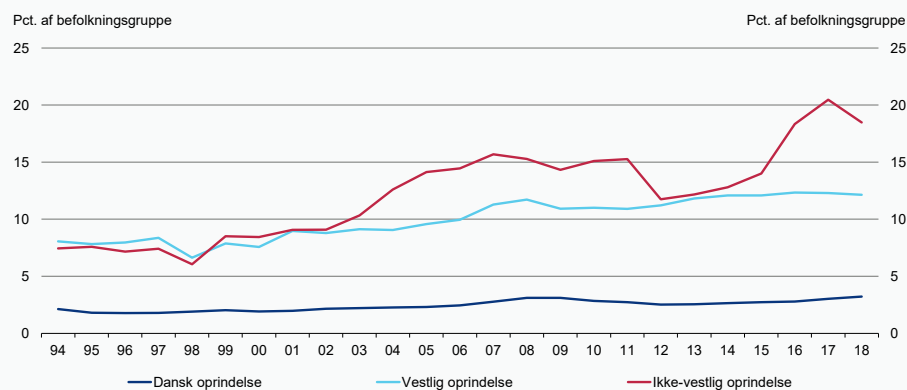
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Udviklingen i befolkningssammensætningen på herkomst har også bidraget til at øge antallet af personer i lavindkomstgruppen fra 1994 til 2018. Det hænger blandt andet sammen med, at indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande har en svagere tilknytning til arbejdsmarkedet end danskere. Samtidig modtager personer, der ikke opfylder opholdskravet i kontanthjælpssystemet, den relativt lave integrationsydelse (selvforsørgelses- og hjemrejseydelse eller overgangsydelse fra 1. januar 2020) ved ledighed. Indvandringen fra ikke-vestlige lande i de seneste år har øget andelen af personer med ikke-vestlig oprindelse i befolkningen fra 6,9 pct. i 2012 til 8,5 pct. i 2018. I samme periode er andelen af personer med ikke-vestlig oprindelse i lavindkomstgruppen steget væsentligt mere fra ca. 23 pct. til ca. 32 pct.

Personer med anden etnisk herkomst end dansk er således i stigende grad overrepræsenterede i lavindkomstgruppen (ekskl. studerende). Således er knap hver femte person med ikke-vestlig baggrund i lavindkomstgruppen i 2018 mod hver ottende i 2012, *jf. figur 2.22*.

Figur 2.22

Personer i lavindkomstgruppen (ekskl. studerende) opdelt på herkomst, 1994-2018

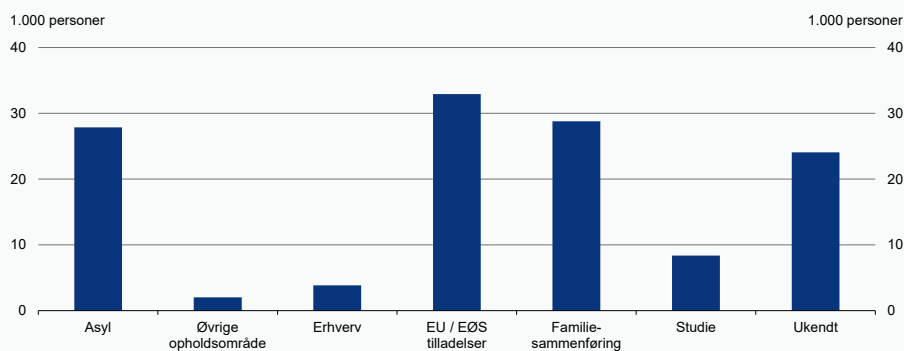
Anm.: Personer i lavindkomstgruppen som andel af alle i befolkningen.
 Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Opholdsgrundlaget har markant betydning for arbejdsmarkedstilknytning og indkomst. Nogle indvandrere er kommet til Danmark for at arbejde. Det gør sig fx gældende for mange EU-borgere samt udlændige, der har fået opholds- og arbejdstilladelse via beløbsordningen. Andre er kommet til landet, hvor opholdsgrundlaget ikke direkte er knyttet op på beskæftigelse. Det gør sig fx gældende for flygtninge eller familiesammenførte.

Der er få personer, som er kommet til Danmark for at arbejde, der i lavindkomstgruppen. Det afspejler, at beskæftigelse i Danmark for langt de fleste er sikkerhed for ikke at havne i lavindkomstgruppen, *jf. figur 2.23*.

Figur 2.23

Opholdsgrundlag for personer i lavindkomstgruppen med anden etnisk baggrund end dansk, 2018

Anm.: Overordnet opdeling af opholdsgrundlag. *Ukendt* omfatter personer indvandret før 1997 og en mindre gruppe personer med anden nordisk oprindelse end dansk.

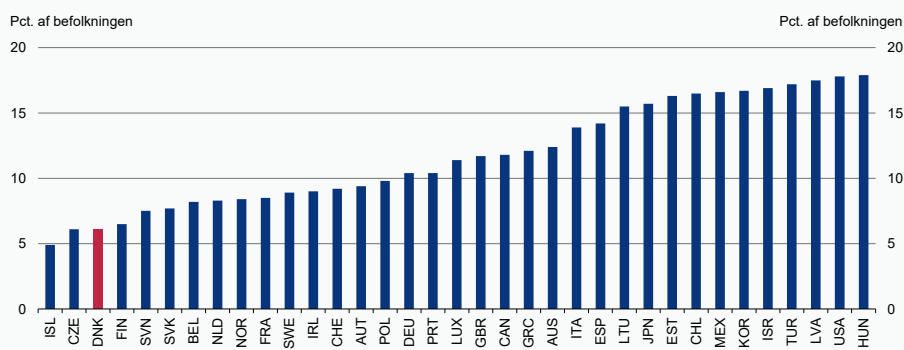
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Omvendt er der relativt mange flygtninge og familiesammenførte i lavindkomstgruppen. Det afspejler, at integrationen på arbejdsmarkedet ikke er lykkedes for en ikke ubetydelig gruppe med dette opholdsgrundlag.

Internationalt set er lavindkomstgruppen meget lille i DK. I OECD-landene er andelen af befolkningen i lavindkomstgruppen kun mindre i Island, *jf. figur 2.24*.

Figur 2.24

Lavindkomstgruppen i OECD-landene

Anm.: Data er fra seneste år (2016, 2017 eller 2018). For Danmark er det 2017.

Kilde: OECD *Income Distribution Database*.

Bilag 2.1

Dekomponering af Gini-koefficienten, koncentrationskoefficienter og andele i 1994 og 2018

Tabel 1

Dekomponering af Gini-koefficient på Indkomstelementer, 1994 og 2018

Indkomstkompont	Andel af disp. indk.		Koncentrationskoefficient		Bidrag til udvikling i Gini-koefficienten	
	1994	2018	1994	2018	Metode A	Metode B
	Pct.		Pct.		Pct.-point	
Erhvervsindkomst	123	104	36,8	40,3	-3,4	1,2
Overførselsindkomst	36	23	-21,9	-26,8	1,7	4,8
Anden privat indkomst	7	10	39,2	27,7	-0,2	-0,8
<i>Personlig indkomst</i>	166	136	24,3	28,2	-1,8	5,3
Skat af pers.indk.	-60	-45	32,5	36,2	3,4	-0,4
<i>Pers.indk. efter skat</i>	105	91	19,5	24,2	1,5	4,9
Renteindtægter	3	0	38,6	42,9	-1,2	-0,4
Renteudgifter	-15	-5	23,5	30,4	2,0	-0,4
Udbytteindkomst	0	5	195,7	85,6	3,1	2,1
Afkast af egen bolig	7	12	26,8	46,4	3,6	2,4
Anden kapitalindkomst	0	1	266,6	106,6	0,2	0,1
<i>Kapitalindkomst</i>	-4	13	-23,4	69,5	7,8	3,8
Skat af kapitalindkomst	2	-2	-0,5	92,3	-2,0	-0,9
Kap.indk. efter skat	-2	10	-56,4	64,8	5,8	3,0
Fradrag - pens. indb.	-4	-2	39,4	39,8	0,8	0,3
Disponibel indkomst	100	100	20,0	28,1	8,2	8,2

Anm.: Pga. afrunding summer tallene i tabellen ikke nødvendigvis.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Tabel 2

Dekomponering af Gini-koefficient på Indkomstelementer korrigeret for demografisk udvikling, 1994 og 2018

Indkomstkompont	Andel af disp. indk.		Koncentrationskoefficient		Bidrag til udvikling i Gini-koefficienten, pct. point	
	1994	2018	1994	2018	Metode A	Metode B
	Procent		Procentpoint			
Erhvervsindkomst	123	108	36,8	38,0	-3,9	-0,6
Overførselsindkomst	36	23	-21,9	-28,6	1,2	4,1
Anden privat indkomst	7	6	39,2	21,3	-1,5	-1,3
<i>Personlig indkomst</i>	166	138	24,3	26,1	-4,2	2,2
Skat af pers. indk.	-60	-45	32,5	33,5	4,5	1,0
<i>Pers.indk. efter skat</i>	105	93	19,5	22,5	0,3	3,2
Renteindtægter	3	0	38,6	41,1	-1,2	-0,5
Renteudgifter	-15	-5	23,5	27,7	2,1	-0,2
Udbytteindkomst	0	4	195,7	87,0	2,9	2,0
Afkast af egen bolig	7	11	26,8	44,1	2,9	2,0
Anden kapitalindkomst	0	0	266,6	111,4	0,1	0,0
<i>Kapitalindkomst</i>	-4	11	-23,4	71,9	6,8	3,4
Skat af kapitalindkomst	2	-2	-0,5	97,9	-1,8	-0,8
Kap.indk. efter skat	-2	9	-56,4	66,6	5,0	2,6
Fradrag - pens. indb.	-4	-2	39,4	37,3	0,9	0,4
Disponibel indkomst	100	100	20,0	26,1	6,2	6,2

Anm.: Pga. afrunding summer tallene i tabellen ikke nødvendigvis.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Bilag 2.2

Betydning af demografiske og strukturelle faktorer

Der findes forskellige metoder til dekomponering af udviklingen i indkomstforskellene målt ved Gini-koefficienten. I analysen benyttes metoden beskrevet af DiNardo, Fortin & Lemieux.

Metode til dekomponering af Gini-koefficienten

Dekomponeringen af Gini-koefficienten følger metoden beskrevet i *Labor Market Institutions and the Distribution of Wages, 1973-1992: A Semiparametric Approach*, 1996, DiNardo m.fl. Metoden vægter grupper af observationer, alt efter hvorvidt de er over- eller underrepræsenterede i 2018 ift. det kontrafaktiske scenarie, hvor fordelingen af de benyttede komponenter følger udgangsåret.

DiNardo m.fl. benytter en semiparametrisk tilgang til at beregne den kontrafaktiske indkomstfordeling. Således estimeres først vægte for hvert individ, hvorefter disse bruges til at estimere den kontrafaktiske indkomstfordeling med en kernel tæthedsestimering. Denne fremgangsmåde er besværlig at implementere, hvorfor den videre analyse følger *Measuring the Effects of Socio-Economic Variables on the Income Distribution: An Application to the East German Transition Process*, 2001, Biewen. Biewen anvender de estimerede vægte direkte på stikprøven, hvilket især er relevant i tilfælde som her, hvor der tages udgangspunkt i oplysninger om en tredjedel af befolkningen, det vil sige et bredt udsnit af befolkningen.

Fremgangsmetoden tager ikke højde for, at de evaluerede variable er indbyrdes afhængige, jf. *Demographic Change and Inequality Trends in the Nordic Countries*, 2018, Pareliussen & Robling. Det betyder, at det ikke er muligt at evaluere den samlede effekt ved at tilføje en dimension af gangen og herefter summe de individuelle bidrag. Faktorerne introduceres i alle mulige sekvenser, og bidraget fra hver enkelt faktor opgøres som det gennemsnitlige bidrag fra hver af beregningssekvenserne, jf. *Decomposition procedures for distributional analysis: a unified framework based on the Shapley value*, 2013, Shorrocks.

Metoden forudsætter, at der ikke er ligevægtseffekter af ændringer i faktorerne. Eksempelvis må den stigende andel af personer med en lang videregående uddannelse ikke have betydning for indkomsten i gruppen. Antagelsen kan ikke forventes fuldstændig opfyldt, hvorfor resultaterne skal fortolkes med forsigtighed.

I analysen er foretaget en række metodiske valg af faktorer samt opdelingen af disse, som kan have betydning for de beregnede bidrag:

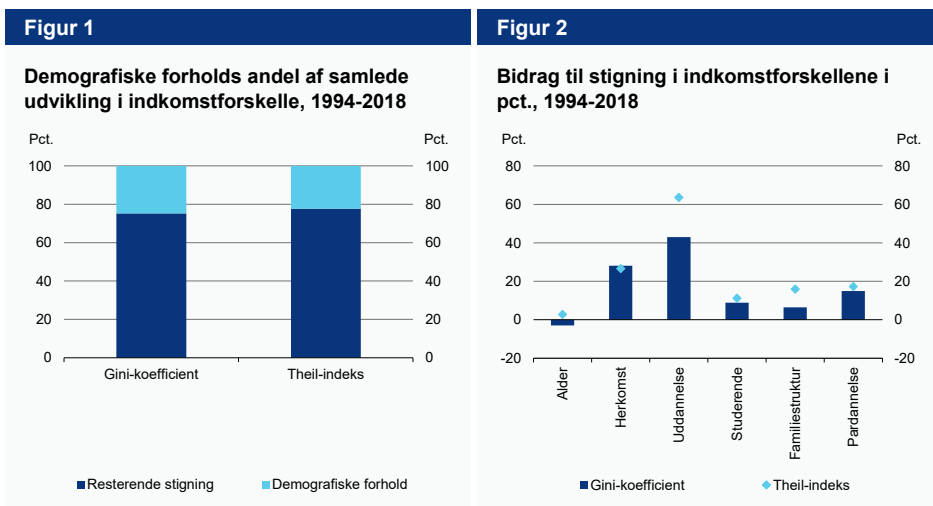
- *Alder*: 0-18-årige, 18-29-årige, 30-59-årige, 60-64-årige, 65-74-årige og 75+- årige
- *Herkomst*: Dansk, vestlige lande og ikke-vestlige lande
- *Studerende*: Studerende og ikke-studerende
- *Uddannelsesniveau*: Ufaglært (inkl. uoplyst), gymnasial, faglært, KVVU, MVU og LVU
- *Familiesammensætning*: Enlig u. børn, enlig m. børn, par u. børn og par m. børn
- *Pardannelse*: Kvintil-afstand mellem personer i par

Metode til dekomponering af Theil-indeks

Metoden er inspireret af *Dansk Økonomi, efterår 2016, kapitel V, 2016*, De Økonomiske Råds Sekretariat, men adskiller sig ved, at herkomst kun består af 3 kategorier, samt at uddannelsessøgende samt familiestatus indgår i grupperingen. De isolerede bidrag fra de udvalgte demografiske faktorer summer ikke præcis til den samlede virkning, når alle dimensioner medregnes. Rækkefølgen for introduktionen af faktorerne har imidlertid ikke betydning.

Dekomponeringen af den observerede udvikling i indkomstforskellene med udgangspunkt i Theil-indekset tegner omtrent samme billede, som ved dekomponeringen af Gini-koefficienten. Ligeledes er den samlede relative virkning på de målte indkomstforskelle af udviklingen i de demografiske faktorer omtrent den samme med de to metoder *jf. figur a og b*.

Det skal bemærkes, at dekomponeringerne er følsomme over for den benyttede specifikation. En anden opdeling af befolkningen på alder vil eksempelvis kunne have betydning for den skønnede isolerede virkning af ændret alderssammensætning fra 1994 til 2018.

Anm.: Elementerne i dekomponeringen af Theil-indekset summer ikke til den samlede virkning (100 pct.), idet der ikke tages højde for interaktionseffekter.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Bilag 2.3

Indkomstdefinition

Boks 1

Indkomstkomponenter anvendt i beregningen af disponibel indkomst

Indkomstkomponent	Beskrivelse
Lønindkomst	Omfatter honorarer, sygedagpenge og udenlandske personlige indkomster mv. Lønindkomsten er opgjort ekskl. arbejdsgiveradministrerede pensionsindbetalinger, herunder ATP.
+ Virksomhedsindkomst	
=	Erhvervsindkomst
+ Overførselsindkomst(*)	Omfatter bl.a. førtids- og folkepension, dagpenge, SU, kontanthjælp, boligstøtte, børne- og ungedydelse mv.
+ Anden privat indkomst	Herunder udbetalinger fra private pensionsordninger.
=	Personlig indkomst (1)
- Renteindtægter	
- Renteudgifter	
+ Aktieindkomst	Stort set alle udbytter og kursgevinster fra noterede aktier indberettes automatisk fra 2006. Gevinst ved salg af aktier registreres som indkomst i ét enkelt år, uagtet at gevinsten reelt er optjent over en længere periode.
+ Imputeret afkast af egen bolig	Til og med 2004 er afkast af egen bolig beregnet som 4 pct. af den offentlige ejendomsvurdering i året. Fra og med 2005 tages udgangspunkt i Danmarks Statistiks estimerede markedsværdier. For blandede ejendomme, fx landbrugsejendomme, indgår alene boligens skønnede andel af ejendomsværdien.
+ Anden kapitalindkomst	Omfatter afkast af andre typer af værdipapirer end aktier og obligationer, fx investeringsforeninger, skibsanparter, finansielle kontrakter, samt kapitalindkomst fra udlandet, dog ekskl. udenlandsk aktieindkomst.
=	Kapitalindkomst (2)
(1) + (2) - (*)	Markedsindkomst
(1) + (2)	Bruttoindkomst
- Personlige skatter	
- Pensionsindbetalinger	
=	Disponibel indkomst

Bilag 2.4

Indkomstudvikling, indkomstforskelle og lavindkomstgruppe

Tabell 1

Indkomstforskelle og lavindkomstgruppe																
	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Indkomstforskelle																
Gini-koefficient, pct.	19,9	22,6	23,8	24,6	25,5	26,0	24,9	26,4	26,4	26,0	26,6	27,1	27,9	27,8	28,1	28,1
Lavindkomstgruppe																
Antal 1.000 personer																
Alle	172	209	274	288	314	333	338	345	357	343	361	382	389	427	460	465
Heraf børn	29	34	50	55	66	70	67	64	63	51	51	54	57	70	85	85
Andel af befolkningen, pct.																
Alle	3,3	4,0	5,1	5,4	5,8	6,2	6,2	6,4	6,5	6,2	6,5	6,9	7,1	7,6	8,1	8,2
Børn	2,6	3,0	4,3	4,6	5,5	5,9	5,6	5,4	5,3	4,4	4,5	4,8	5,0	6,1	7,5	7,5
Medianindkomst																
2018-niveau, kr.	167.502	182.764	205.921	211.692	215.022	213.451	211.879	220.189	215.928	213.336	216.474	219.998	223.270	227.067	230.103	235.396

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Kapitel 3

Fordelingen af danskernes formuer

Forbrugsmulighederne på et givent tidspunkt i livet afhænger ikke alene af den disponible indkomst, men potentielt også af størrelsen på eventuel opsparing og gæld.

Hovedformålet med opsparing og gæld er at udjævne forbrugsmulighederne over livet. Der kan dog også være andre hensyn, fx et ønske om at videregive en arv til de efterladte. På kort sigt kan formue og gæld medvirke til at finansiere forbrug i perioder med uforudset bortfald af indkomst såsom ledighed eller længerevarende sygdom.

Størrelsen på formuen er i almindelighed tæt knyttet til bestemte faser i livet. Nettoformue opbygges typisk gennem arbejdslivet og tjener netop det formål at udjævne forbrugsmulighederne hen over livet. Yngre voksne har typisk små og ikke sjældent negative nettoformuer. Herefter vokser nettoformuerne frem mod pensionstidspunktet i takt med blandt andet opbygningen af pensionsformue samt afvikling af boliggyld og eventuel studiegæld. Efter pensionstidspunktet aftager nettoformuerne gradvist, efterhånden som den opsparde formue forbruges.

Indkomst fra formue i form af afkast af aktier, renter fra obligationer, renteindtægter og -udgifter mv. indgår i opgørelsen af den disponible indkomst. Værdistigninger (eller -fald) i bolig, pensionsformuen eller aktiebeholdning samt forbrugslån mv. indgår imidlertid ikke i den disponible indkomst, men kan også have betydning for forbrugsmulighederne.

For at opnå et mere nuanceret billede af den økonomiske situation for personer i befolkningen kan indkomstoplysningerne suppleres med oplysninger om personernes formue og gæld. Personer med samme indkomst og alder, men forskellige nettoformuer, kan siges at være i forskellige økonomiske situationer.

Dette kapitel ser nærmere på fordelingen af danskernes nettoformue på tværs af alder, indkomst og formuetype, herunder betydningen af at inddrage værdien af uoterede aktier.

Formuestatistikken i Danmark er af høj kvalitet set i en international sammenhæng. Der er imidlertid fortsat dele af den personlige formue, der ikke indgår i den officielle formuestatistik. Det drejer sig blandt andet om værdien af indbo og kunst, kontanter og uoterede aktier, dvs. ejerskab af ikke-børsnoterede virksomheder.

Der er til brug for denne redegørelse indhentet nye detaljerede oplysninger vedrørende virksomheders reelle ejere, som giver mulighed for nye indsigter i formuefordelingen.

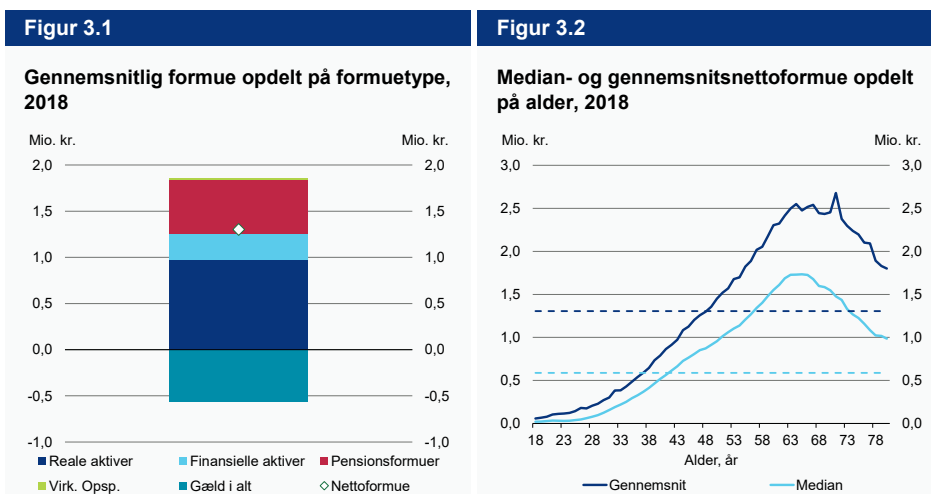
Hovedkonklusionerne i kapitlet er:

- Ved en direkte rå sammenligning er formueforskellene i befolkningen ca. dobbelt så store som indkomstforskellene. Det er imidlertid ikke meningsfuldt at sammenligne niveauerne for formue- og indkomstforskelle, idet formueforskellene som nævnt i høj grad afspejler en naturlig udvikling gennem livet.
- Formueforskellene er således betydelig mindre blandt personer på samme alderstrin end blandt alle voksne i befolkningen. Analyserne viser, at formue- og indkomstforskelle er mere ens, når man tager højde for, at alder har større gennemslag på formuen end indkomsten.
- I de senere år har der været en debat om udviklingen i formueforskellene i Danmark. Debatten har blandt andet taget sit udspring i økonomen Thomas Pikettys konklusioner om stigende formueforskelle i bl.a. USA og Frankrig. Stigende formueforskelle kan dog ikke påvises for Danmark, hvilket har medført en diskussion om kvaliteten af formueopgørelsen.
- Danmark fremhæves dog ofte i en international sammenhæng for at have gode og dækkende formueoplysninger. I den officielle formuestatistik indgår for hele befolkningen de største formuekomponenter, såsom bolig-, pensions- og finansiel formue. Der er imidlertid også formueelementer, som ikke indgår, herunder værdien af ikke-børsnoterede virksomheder.
- Til brug for analyserne i dette kapitel er oplysninger om ejere af ikke-børsnoterede virksomheder indhentet. Det er et formueelement, der ikke indgår i den officielle statistik, og som potentielt kan have stor betydning, fordi man må formode, at denne del af formuerne er skævt fordelt i befolkningen. Der indgår således en skønnet værdi af unoterede aktier svarende til ca. 690 mia. kr. eller ca. 8,0 pct. af den samlede bruttoformue (inkl. unoterede aktier).
- De forholdsvis få ejere af unoterede aktier er kendetegnet ved at være relativt velstående sammenlignet med resten af befolkningen. De har en gennemsnitlig nettoformue (inkl. værdien af unoterede aktier) på ca. 9,8 mio. kr. sammenlignet med 1,4 mio. kr. for hele befolkningen.
- Det skønnes, at unoterede aktier bidrager til at øge formueforskellene en smule for befolkningen som helhed og inden for hvert alderstrin. Effekten er relativt begrænset på de aggregerede mål, da den samlede værdi af unoterede aktier udgør en mindre del af den samlede formue. Det skal ses i lyset af, at der er en betydelig usikkerhed forbundet med at vurdere værdien af unoterede aktier.

3.1 Danskernes formuer

Nettoformuen består af værdien af de samlede aktiver (formue) fratrukket værdien af de samlede passiver (gæld). Aktiverne omfatter de *reale aktiver* (52 pct.) og *finansielle aktiver inkl. pension* (48 pct.). De reale aktiver består primært af *ejendomme*, herunder helårsboliger, som er ejerboliger, hvor ejeren har bopælsadresse, fritidsboliger (sommerhuse), andelsboliger og anden fast ejendom, hvor sidstnævnte bl.a. dækker over forældre køb, værdien af udlejningsejendomme og sommerhuse til udlejning. De finansielle aktiver opdeles som udgangspunkt i *pensionsformuer*, *indestående under virksomhedsordningen* og (andre) *finansielle aktiver*, som består af bankindestående, aktie- og obligationsbeholdning og andele i investeringsfonde. Passiverne består af *prioritetsgæld* (80 pct.), herunder især kreditforeningsgæld, og *andre lån* (20 pct.), som blandt andet omfatter forbrugslån, kassekredit og SU-lån.

Den samlede personlige nettoformue udgør knap 6.000 mia. kr. i 2018, svarende til knap 1,3 mio. kr. pr. voksen dansker, jf. figur 3.1. Reale aktiver udgør ca. 1,0 mio. kr., pension ca. 0,6 mio. kr. og finansielle aktiver ca. 0,3 mio. kr. Passiverne udgør ca. 0,6 mio. kr., som hovedsagligt består af realkreditgæld.

Anm.: 18+-årige. Fordelingen i figur 3.2 kan være påvirket af forskelle mellem generationer. De stiplede vandrette linjer viser nettoformuen for alle 18+-årige i befolkningen.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Nettoformuen for den person, der er placeret præcis i midten af formuefordelingen (medianen), er lavere end den gennemsnitlige nettoformue i alle aldersgrupper. Det skyldes, at nogle personer har relativt store formuer, hvilket bidrager til at trække gennemsnittet op. Nettoformuen for medianen udgør ca. 0,6 mio. kr. i 2018, altså knap halvdelen af gennemsnitsnettoformuen. I den resterende del af kapitlet anvendes medianformuen som det gennemgående mål for den typiske formue i befolkningen.

Nettoformuen afhænger i høj grad af alderen. Nettoformuen er lavest og meget beskedent for 18-årige, men stiger igennem livet efter 25-årsalderen frem mod pensionstidspunktet. Nettoformuen er dermed størst for de 65-årige, hvor medianen udgør 1,7 mio. kr. (mens den tilsvarende gennemsnitlige formue er 2,7 mio. kr.). For 45-årige er medianen og den gennemsnitlige nettoformuen knap det halve af de 65-åriges. Personer, der er i de alderstrin, hvor langt hovedparten har trukket sig tilbage fra arbejdsmarkedet, har typisk en lavere nettoformue. Det skyldes blandt andet nedsparring, *jf. figur 3.2*.

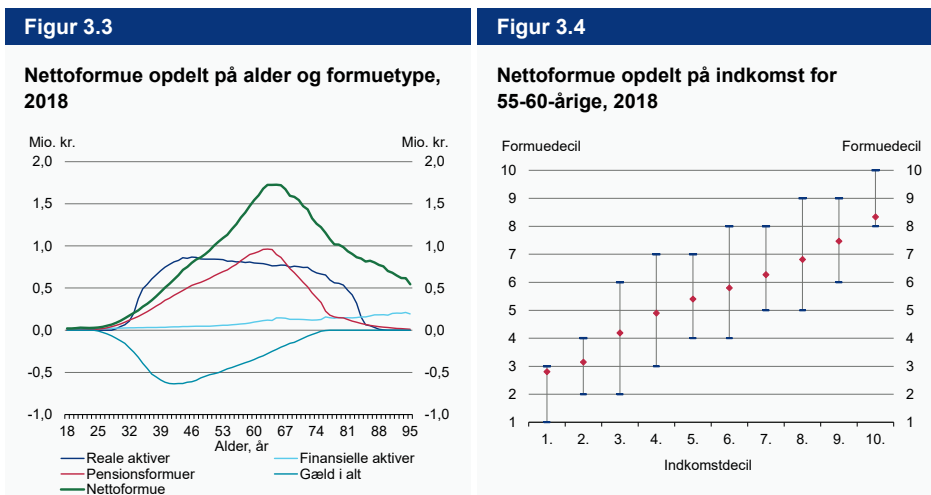
Nettoformuen øges ved opsparing, afbetaling af gæld, værdistigninger på aktiver eller ved overtagelse af andres formuer, fx i form af arv eller gaver. Modsat reduceres nettoformuen, når formuen forbruges, ved optagelse af gæld eller fald i værdien på eksisterende formue.

Unge voksne under 30 år har typisk relativt små indkomster og små eller negative nettoformuer. Det kan fx skyldes supplerings af indkomsten i form af fx SU-lån, som muliggør større forbrug under uddannelse. Desuden kan køb af bolig eller bil være forbundet med lån ud over værdien af aktivet, fx som følge af omkostninger ved handlen.

Nettoformuen øges typisk i hele den erhvervsaktive alder og frem til pensionstidspunktet. Det skal blandt andet ses i sammenhæng med opbygning af pensionsformue og stigende friværdi for boligejere som følge af afbetaling af boliglån.

Efter tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet reduceres lønindkomsten markant, hvilket falder sammen med udbetalingen af den opsparede pensionsformue samt brug af friværdien i boligen, hvilket medfører et fald i nettoformuen.

De reale aktiver er i højere grad end de finansielle aktiver og pensionsformuerne koblet sammen med gæld, fx realkreditlån til boligkøb eller forbrugslån til køb af bil. Dette ses blandt andet ved, at værdien af de reale aktiver stiger med alderen frem til i slutningen af 30'erne, hvor gælden også når sit højeste niveau, *jf. figur 3.3*.

Anm.: 18+-årige. I figur 3.3 indgår opsparing i egen virksomhed ikke i nettoformuen, da medianen for alle aldersgrupper er ca. 0 kr. Figur 3.4 viser hvilken formuedecil, som personer i et givent indkomstdecil er placeret illustreret ved gennemsnit, første kvartil og tredje kvartil. Ækvivaleret disponibel indkomst.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

En relativt høj disponibel indkomst kan isoleret set give mulighed for at spare mere op. Der ses således også en sammenhæng mellem nettoformue og disponibel indkomst for personer i samme aldersgruppe. Personer i aldersgruppen 55-60 år med en disponibel indkomst, der placerer dem i 1. og 2. indkomstdecil, har i gennemsnit en nettoformue i 3. formuedecil i 2018. Tilsvarende har personer med en disponibel indkomst, der placerer dem i 9. indkomstdecil, en formue i 7. og 8. formuedecil, *jf. figur 3.4*.

Der er imidlertid stor variation i nettoformuerne blandt personer inden for hvert indkomstdecil. Det skyldes blandt andet, at formuen afhænger af opsparingsadfærd og indkomstforhold gennem hele livet.

Der er taget udgangspunkt i fordelingen af nettoformuerne for de 55-60-årige, som ikke i særlig høj grad forventes at være påvirket af forskellige valg af fx tidspunkt for uddannelse og køb af bolig. Desuden nærmer de 55-60-årige sig tidspunktet for tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet og har derfor opbygget en betydelig del af den endelige (pensions)formue.

3.2 Formuefordelingen i Danmark

Der findes detaljerede oplysninger om dele af danskernes formuerne siden 1997, herunder ejendomsaktiver samt finansielle aktiver (eksklusive pensioner) og passiver. Det er imidlertid først fra 2014, at der er oplysninger om blandt andet værdien af biler og pensioner. Sidstnævnte udgør en betydelig del, knap en tredjedel, af den samlede bruttoformue.

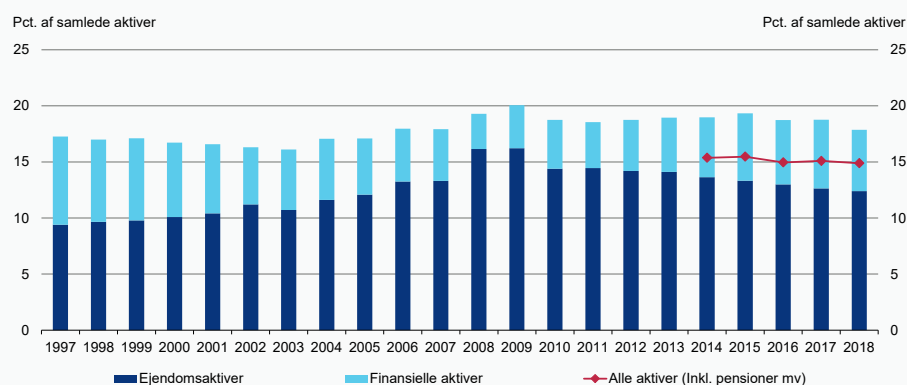
Formueforskellene siger noget om, hvordan formuerne er fordelt i befolkningen. Ligesom det gør sig gældende for indkomstforskellene, kan formueforskellene måles med udgangspunkt i en lang række fordelingsmål. Formueforskellene eksklusive pensionsformue mv. er omtrent uændrede gennem de seneste godt 20 år målt ved andelen af den samlede formue, der er ejet af den procent af befolkningen med de største formuer (top 1 pct.).

Top 1 pct.'s andel af den samlede formue steg fra ca. 17 pct. i 1997 til 20 pct. i 2009. Efter finanskrisen faldt top 1 pct.'s andel af formuen igen og udgjorde knap 18 pct. i 2018, jf. figur 3.5.

Ved at inddrage værdien af pensionsformue mv. i opgørelsen reduceres top 1 pct.'s andel af formuen med godt 3 pct.-point. Det skyldes blandt andet, at pensionsformue udgør en relativt stor del af formuen for personerne i den nederste del af formuefordelingen. Samtidig bekræftes billedet af, at formueforskellene ikke vokser.

Figur 3.5

Top 1 pct.'s andel af samlede aktiver, 1997-2018

Anm.: 18+-årige. Personer med en formue, som er blandt de 1 pct. højeste i befolkningen. Der er ikke tilgængelige oplysninger på individniveau om pensionsformuer mv. før 2014, hvor Danmarks Statistiks første registerbaserede opgørelse blev offentliggjort.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Det er ikke oplagt, hvilket fordelingsmål der bedst belyser formueforskellene. Indkomstforskelle måles ofte med Gini-koefficienten. Omkring hver tiende af de over 18-årige i befolkningen har imidlertid en negativ nettoformue. Det er derfor ikke meningsfuldt at måle formueforskellene ved Gini-koefficienten, der er følsom over for negative værdier.

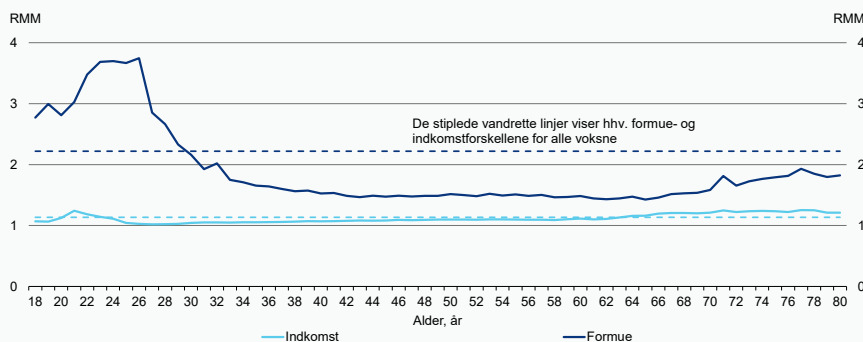
I det følgende tages der derfor udgangspunkt i forholdet mellem gennemsnits- og medianformuen i befolkningen (*ratio between mean and median*, RMM¹). Hvis RMM er større end én, har mere end 50 pct. af befolkningen en nettoformue *under* gennemsnittet, altså er fordelingen "højre-skæv". Det er dog ikke muligt entydigt at fortolke årsagerne til forskelle i niveauet for RMM. Et givent niveau for RMM over 1 kan både skyldes, at der er relativt mange formuer, der er *lige under* medianen, eller at der er formuer, der er relativt *meget større* end medianen. Det er derfor relevant at nuancere billedet med andre fordelingsmål, *jf. bilag 3.2*.

Formueforskellene for hele befolkningen er større end indkomstforskellene. Dette skyldes i høj grad, at formueforskellene varierer naturligt med alderen.

Formueforskellene målt ved RMM er knapt dobbelt så store som indkomstforskellene for befolkningen under ét (de stiplede linjer på tværs af alderstrin), *jf. figur 3.6*.

Figur 3.6

Formue- og indkomstforskelle målt ved RMM opdelt på alder, 2018

Anm.: 18+-årige. På baggrund af nettoformuer og disponible indkomster. RMM angiver forholdet mellem gennemsnittet og medianen. Hvis der ses bort fra værdien af pensionsformuerne, så er formueforskellene godt fire gange så store som indkomstforskellene, *jf. tabel 1 i bilag 3.2*. Ækvivaleres nettoformuerne stiger formueforskellene blandt unge under 25 år, men er stort set uændret for resten af befolkningen, *jf. figur 1 i bilag 3.1*. Måles indkomstforskellene på tværs af aldersfordelingen ved Gini-koefficienten er billedet omtrent det samme.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Formueforskellene er generelt væsentligt mindre for personer inden for samme alderstrin end for befolkningen under ét. Det gælder dog ikke blandt 18-29-årige, hvor formueforskellene er markant større end for hele befolkningen. Det skal ses i lyset af, at

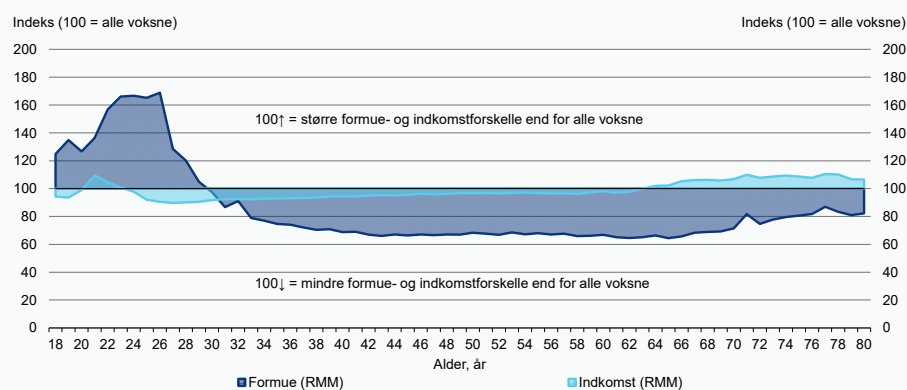
¹Se fx: *In It Together: Why Less Inequality Benefits all*, OECD (2015).

gennemsnits- og medianformuen er betydeligt mindre blandt de yngre voksne end i befolkningen som helhed. Det betyder, at enkelte store formuer vil have betydelig virkning på gennemsnittet, mens medianen typisk ikke påvirkes tilsvarende.

Formueforskellene er generelt mere aldersbetingede end indkomstforskellene. Det fremgår således, at formueforskellene minder mere om indkomstforskellene, når man ser på konkrete aldersstrin. For personer i aldersgrupperne over 35 år er formueforskellene således markant mindre end for hele befolkningen i 2018. Til sammenligning er indkomstforskellene for personer i aldersgrupperne over 35 år kun en smule mindre end for befolkningen som helhed, mens indkomstforskellene modsat er større for personer over 65 år, *jf. figur 3.7*.

Figur 3.7

Formue- og indkomstforskellene målt ved RMM efter alder ift. hele befolkningen, 2018

Anm.: 18+-årige. RMM angiver forholdet mellem gennemsnittet og medianen. På baggrund af nettoformuer og disponible indkomster.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Egenskaberne ved henholdsvis indkomst- og formueforskellene betyder, at man bør undlade råt at sammenligne forskelsmål for de to økonomiske begreber og på den baggrund konkludere noget om, hvor forskellene er størst.

Opgørelser af formuefordelingen i Danmark er desuden behæftet med nogen usikkerhed. Det skyldes, at der ikke findes fuldt dækkende oplysninger om alle de formueelementer, der kan være relevante for formuefordelingen i befolkningen. Det gælder blandt andet for unoterede aktier i virksomheder.

3.3 Unoterede aktiers betydning for formuen

Der har historisk ikke været adgang til dækkende oplysninger om ejere af unoterede aktier. I 2017 indførtes imidlertid pligt til at indberette de såkaldte *reelle ejere* af virksomheder. Det har skabt mulighed for at identificere en stor del af de reelle ejere af ikke-

børsnoterede selskaber. Der foreligger ikke konsolideret formuestatistik inklusive unoterede aktier, men til brug for denne analyse er oplysninger om reelle ejere indhentet med henblik på at opnå en mere dækkende beskrivelse af danskernes formuer.

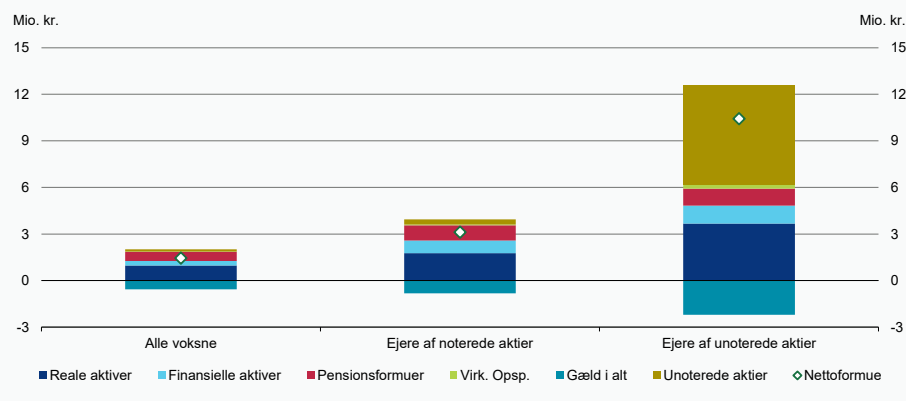
Unoterede aktier repræsenterer ejerskabet af mange virksomheder i Danmark og angiver ejerskabet af virksomheder, som ikke er børsnoterede og dermed ikke bliver handlet frit på et organiseret marked. I praksis er det derfor ikke muligt at observere den faktiske værdi af denne type aktier modsat noterede aktier, hvor markedet løbende giver information om værdien (aktiekursen).

For at vurdere de unoterede aktiers betydning for formuefordelingen er det nødvendigt at skønne over værdien. De unoterede aktier er i det følgende værdisat med afsæt i virksomhedernes egenkapital, *jf. boks 1.1*. Værdiansættelsen af unoterede aktier er behæftet med væsentlig usikkerhed og afspejler ikke nødvendigvis den faktiske værdi ved et eventuelt salg.

Inddragelsen af unoterede aktier i formueopgørelsen har en beskeden betydning for den gennemsnitlige nettoformue for hele befolkningen og ingen væsentlig betydning for medianformuen. Værdien af unoterede aktier skønnes at udgøre ca. 142.000 kr. blandt alle voksne i befolkningen i 2018. Til sammenligning skønnes værdien af unoterede aktier i gennemsnit at udgøre ca. 6,4 mio. kr. blandt de godt 100.000 personer, der er registreret som ejere af en unoteret virksomhed i 2018, *jf. figur 3.8*.

Figur 3.8

Gennemsnitlig formue opdelt på formuetyper, 2018

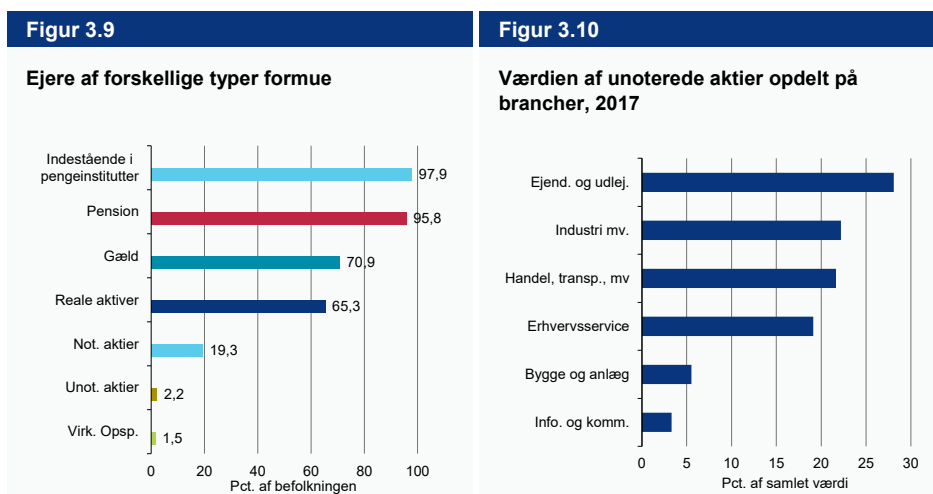
Anm.: 18+-årige. Værdiansættelsen af unoterede aktier er baseret på virksomhedens egenkapital ultimo året.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Personer, der ejer unoterede aktier, har i gennemsnit også en betydeligt større nettoformue end resten af befolkningen. Den gennemsnitlige nettoformue inklusive den skøn-

nede værdi af unoterede aktier er knap syv gange så stor som for hele befolkningen, svarende til 10,4 mio. kr. i 2018, mens den gennemsnitlige nettoformue udgør ca. 1,4 mio. kr. i befolkningen som helhed.

Næsten hele den danske befolkning har en konto i et pengeinstitut med indestående midler, og næsten ligeså mange har en pensionsformue. Det er en noget mindre gruppe, knap en femtedel, der ejer noterede aktier, mens kun 2,2 pct. af befolkningen ejer unoterede aktier i eget navn, *jf. figur 3.9*. En stor del af befolkningen ejer dog i praksis både noterede og unoterede aktier indirekte gennem deres pensionsformue, men det er ikke muligt at spore det individuelle ejerskab heraf.

Anm.: Figur 3.9 viser, hvor stor en andel af over 18-årige, der har finansielle aktiver, pensionsformue, mv. Figur 3.10 viser hver branches andel af den samlede formue af unoterede aktier. Brancherne kultur, fritid mv. udgør under 0,5 pct. af den samlede formue og er ikke vist i figuren. Det er ikke alle brancher, der er repræsenteret, da Regnskabsstatistikken ikke omfatter alle brancher. Virksomhedsopsparing omfatter indestående under virksomhedsordningen.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Værdien af unoterede aktier kan opdeles på brancher. Størstedelen af værdien er i brancherne 'ejendomme og udlejning', 'industri mv.', 'handel, transport, mv.' og 'erhvervsservice', som udgør godt 90 pct. af den samlede formue i unoterede aktier. *jf. figur 3.10*.

Det er dog ikke alle brancher, der indgår, idet der i opgørelsen ikke findes tilgængelige regnskabsoplysninger for brancherne 'landbrug og fiskeri mv.', 'pengeinstitutter' og 'forsikring', *jf. boks 3.1*.

Boks 3.1**Udvidelse af formueopgørelsen med værdien af unoterede aktier**

Den individbaserede formuestatistik er beriget med nye oplysninger om ejere af ikke-børsnoterede virksomheder, som følger af loven om indførelse af register over reelle ejere fra 2017. Reelle ejere er af Erhvervsstyrelsen defineret som fysiske personer, der enten ejer mere end 25 pct. af virksomheden, har mere end 25 pct. af stemmerettighederne eller udøver anden kontrol over virksomheden. I 2018 findes oplysninger om ejerskab af ca. 335.000 virksomheder med knap 230.000 unikke ejere. Personer, der ejer mindre aktieoptioner indgår nødvendigvis ikke.

Der findes ikke oplysninger om den faktiske værdi af unoterede aktier. I opgørelserne i dette kapitel er de unoterede aktier beregningsteknisk værdisat med afsæt i Nationalregnskabs metode, *jf. nedenfor*. For at værdiansætte virksomhederne kobles oplysninger om ejerskab med oplysninger fra Regnskabsstatistikken. Der findes imidlertid kun regnskabsoplysninger for godt en tredjedel af virksomhederne. Manglende regnskabsoplysninger kan bl.a. skyldes følgende tre ting:

- Virksomheden er blandt de brancher, der ikke indgår i Regnskabsstatistikken (landbrug og fiskeri mv., pengeinstitutter, almene boligselskaber, offentlig administration, mv.)
- Virksomheden har ikke pligt til at indberette årsrapporter, fordi virksomheden er af en særlig selskabsform, fx enkeltmandsvirksomheder og personligt ejede virksomheder, eller er undtaget på grund af andre særlige forhold, fx konkurs
- Udenlandske virksomheder med danske ejere

For godt 85 pct. af de virksomheder, hvor der både er regnskabs- og ejeroplysninger, er der oplysninger om hele ejerkredsen. For nogle virksomheder overstiger summen af ejerandelene dog 100 pct. I disse tilfælde sættes ejerandelene til 0 pct. Det omfatter bl.a. virksomheder, der er helt eller delvist ejet af en eller flere børsnoterede virksomheder, og hvor ledelsen eller bestyrelsen er indsat som ejere med en registreret ejerandel på hver 100 pct.

I tilfælde hvor virksomheden er helt eller delvist ejet af en anden virksomhed, kan ejerne af moderselskabet også fremgå som ejere af datterselskabet. I det omfang værdien af datterselskabet fremgår af moderselskabets aktiver (og dermed egenkapital), kan værdien af datterselskabet i nogle tilfælde indgå flere gange i formueopgørelsen af unoterede aktier.

Unoterede aktier handles ikke på et organiseret marked og har derfor heller ikke en handelsværdi. Det er dermed nødvendigt at skønne over værdien af disse virksomheder, så ejerne kan tildeles formue svarende til personens ejerandel ganget med virksomhedens værdi. Der er en række forskellige metoder til værdiansættelser af virksomheder.

Danmarks Statistik udarbejder sammen med Danmarks Nationalbank et skøn for den samlede værdi af unoterede aktier. Til nationalregnskabsformål benyttes flere kilder med henblik på at opnå et skøn for den samlede værdi på makroniveau. Metoden tager afsæt i EUROSTATs anbefalinger om at benytte forholdet mellem aktiernes markedsværdi og egenkapitalen per aktie for børsnoterede virksomheder:

$$\text{Værdi af unoterede aktier} = [K/I \text{ for noterede aktier}] \cdot [\text{Unoterede virksomheders egenkapital}]$$

Boks 3.1 (fortsat)**Udvidelse af formueopgørelsen med værdien af noterede aktier**

Værdien af noterede aktier er givet ved kursindreværdi (K/I) som er markedskursen på aktierne delt med virksomhedens indre værdi. Den indre værdi angiver egenkapitalen delt med antal aktier. K/I udgør 1,2 i den nyeste beregning for 4. kvartal 2018. Dette ganges med en faktor på 0,9, som afspejler likviditetsforskellen mellem noterede og unoterede aktier. Metoden er som udgangspunkt *ikke* retvisende på virksomhedsniveau, og der vil således være stor usikkerhed forbundet med at benytte metoden på mikroniveau. Hvis virksomheden har negativ egenkapital, sættes værdien af virksomheden til 0 kr. i opgørelsen.

Metoden tager således ikke højde for tidligere års resultater eller forventninger til virksomhedens fremtidige indtjening. Fx kan en nystartet virksomhed med kraftig vækst have en meget lille og måske negativ egenkapital, mens en virksomhed med stagnerende eller aftagende vækst og underskud kan have en stor, positiv egenkapital. Det er ikke entydigt, at sidstnævnte virksomhed kan sælges til en højere pris end førstnævnte. Værdiansættelsen med denne metode er derfor et skøn forbundet med stor usikkerhed.

Værdiansættelse med SKAT's hjælperegel

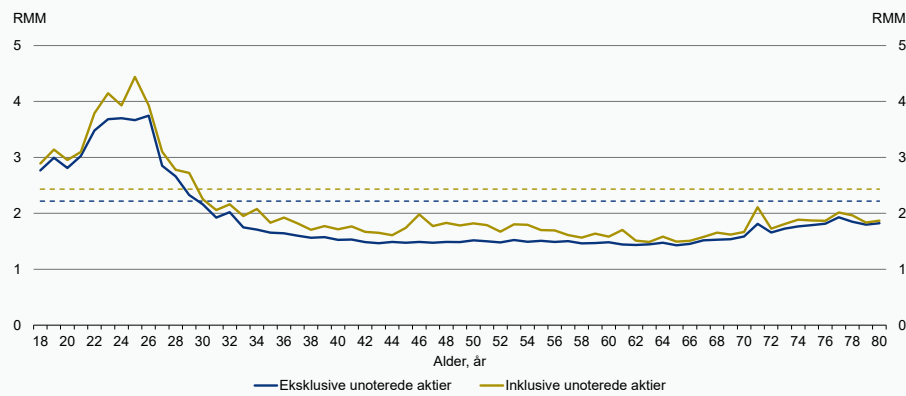
I forbindelse med skattefastsættelsen ved generationsskift værdiansættes virksomhederne. Handelsværdien fastsættes som udgangspunkt ud fra de skematiske retningslinjer i de såkaldte aktie- og goodwillcirkulærer (hjelperegel), som dog alene er vejledende.

I de to cirkulærer tages udgangspunkt i virksomhedens historiske resultater, hvortil der kan foretages en justering med tillæg eller fradrag for en eventuel udviklingstendens, som har været konstant over de seneste tre år. Der foretages således ikke en egentlig vurdering af virksomhedens fremtidige indtjening i form af budgetter mv. Derfor afspejler den estimerede handelsværdi ikke nødvendigvis markedets forventninger til virksomheden. Det vil fx ikke være tilfældet ved værdiansættelse af en virksomhed, hvor udsigten til dens fremtidige vækst og afkast afviger betydeligt fra dens historiske resultater. I disse tilfælde benytter SKAT andre og mere sofistikerede metoder.

Der er tegn på, at værdien af unoterede aktier i høj grad er placeret hos personer, der i forvejen har en relativt stor nettoformue. Dermed bidrager unoterede aktier til at *øge* formueforskellene målt ved RMM, *jf. figur 3.11*.

Figur 3.11

Forskelle i nettoformue målt ved RMM med og uden unoterede aktier efter alder, 2018

Anm.: 18+-årige. RMM angiver forholdet mellem gennemsnittet og medianen.
 Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Den skønnede værdi af de unoterede aktier øger nettoformuen relativt meget for personer i starten af 20'erne, hvilket kan skyldes, at nettoformuerne for denne gruppe i udgangspunktet er relativt små. Herudover har unoterede aktier størst betydning for nettoformuen blandt personer i alderen 45-55 år, hvilket skyldes, at de fleste personer med unoterede aktier befinder sig i denne aldersgruppe.

Virksomheder med unoterede aktier bliver i mange tilfælde solgt, lukket eller givet videre til næste generation, når ejerne er omkring 60-65 år. Det er ikke muligt entydigt at afgøre, hvordan virksomheden bliver solgt eller videregivet. Det er imidlertid tegn på, at en relativt stor del af generationsskift af virksomheder sker fra forældre med relativt høje indkomster til børn, som også i udgangspunktet har relativt høje indkomster, jf. boks 3.2.

Boks 3.2

Generationskift i ikke-børsnoterede virksomheder

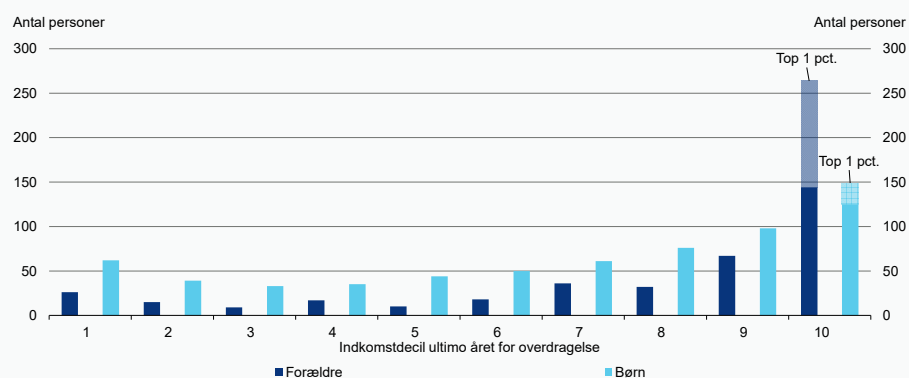
Formue, som videregives som arv eller gave, beskattes, når værdien overstiger et vist beløb. Der findes imidlertid ikke central indsamlede oplysninger om modtagere af bo og gaver. Med udgangspunkt i oplysninger om ejere af ikke-børsnoterede virksomheder er det dog muligt at skønne over antallet af generationskift i ikke-børsnoterede virksomheder.

Da det ikke er muligt entydigt at identificere de enkelte generationskift, tages der her udgangspunkt i oplysninger om ændringer i ejerskabet af virksomheden samt familierelation mellem ejerne. Her defineres et generationskift som det tilfælde, hvor en persons ejerandel i en unoteret virksomhed falder med mere end 50 pct.-point, og vedkommendes barns ejerandel i samme virksomhed stiger med mere end en fjerdel heraf inden for en måned.

Afgrænsningen omfatter udelukkende generationskift fra forældre til børn, men kunne i princippet også omfatte generationskift blandt ægtepar eller andre nære familierelationer. Opgørelserne skal ses som et første bud på, hvordan der kan skønnes over omfanget af generationskift. Det vurderes derfor, at der er nogen usikkerhed forbundet med opgørelsen.

I 2018 er der i opgørelsen 684 virksomheder, hvor der er indikation på generationskift, hvilket berør 720 modtagere. I forbindelse med det lovforberedende arbejde ved nedsættelsen af bo- og gaveafgiften ved overdragelse af en erhvervsvirksomhed i 2017 vurderede Morten Bennedsen, Københavns Universitet, baseret på en rundspørge blandt virksomhedsejere omkring pensionsalderen, at der kan forventes ca. 600 generationskift pr. år. Bennedsens skøn var baseret på personer over 55 år, hvilket kan forklare, at opgørelsen i kapitlet finder tegn på flere generationskift.

Der er tegn på, at generationskift fra forældre til børn primært foregår mellem personer, der har relativt høje indkomster. Det er således godt halvdelen af overdragerne, der er placeret i det øverste indkomstdecel, mens ca. halvdelen af modtagerne er placeret i de tre øverste indkomstdeciler, *jf. figur a*.

Figur a**Forældre og børn i generationskift opdelt på indkomst ultimo året for overdragelse, 2018**

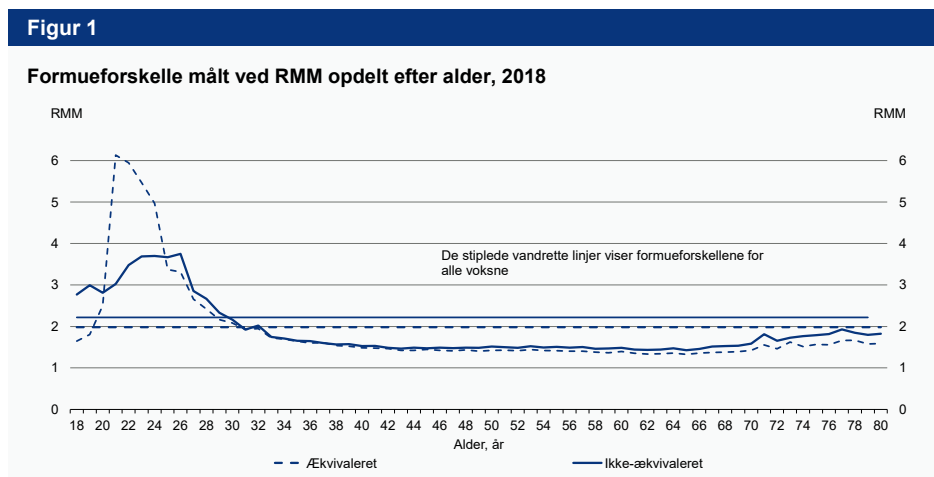

Bilag 3.1

Betydning af familieækvivalering for formueforskelle

Analysen i kapitlet er baseret på en opgørelse af de personlige ikke-ækvivalerede nettoformuer. Alternativt kan der tages udgangspunkt i nettoformuer ækvivaleret på familieniveau. Det er uklart, om og i hvilket omfang formuer reelt kan siges at indgå i de fælles forbrugsmulighederne for en familie, og dermed om formuerne mest oplagt bør ækvivaleres eller ej. Eksempelvis anses pensionsopsparing almindeligvis som en personlig formue, som først udnyttes sent i livet, hvor familiesituationen kan have skiftet.

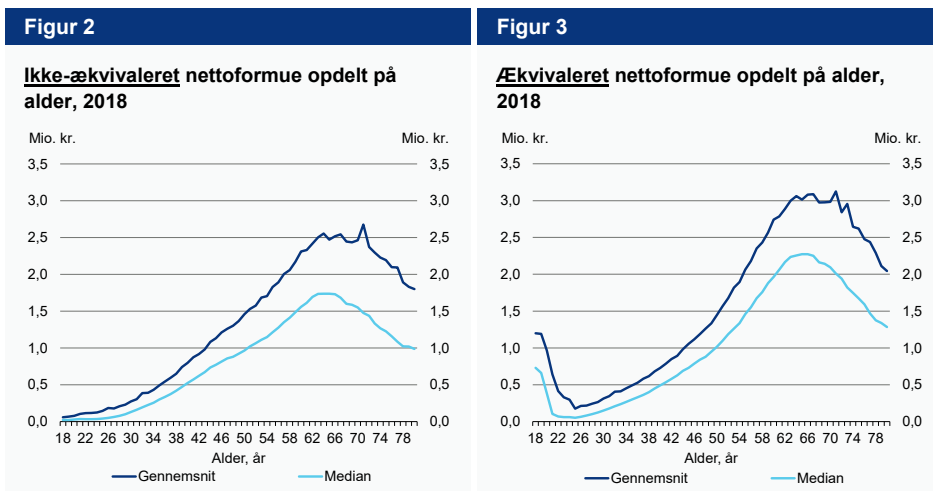
Valget mellem at lade analysen tage udgangspunkt i personlige eller familieækvivalerede nettoformuer har overordnet set ikke stor betydning for de beregnede formueforskelle, når der ses bort fra personer under 25 år, *jf. figur 1*.

Anm.: 18+-årige. RMM angiver forholdet mellem gennemsnittet og medianen. Nettoformuerne er hhv. ikke-ækvivaleret i figur 3 og ækvivaleret i figur 4. Ækvivaleringsmetoden fremgår af bilag 4.1 i *Fordeling og incitamenter 2017*, Økonomi- og Indenrigsministeriet.

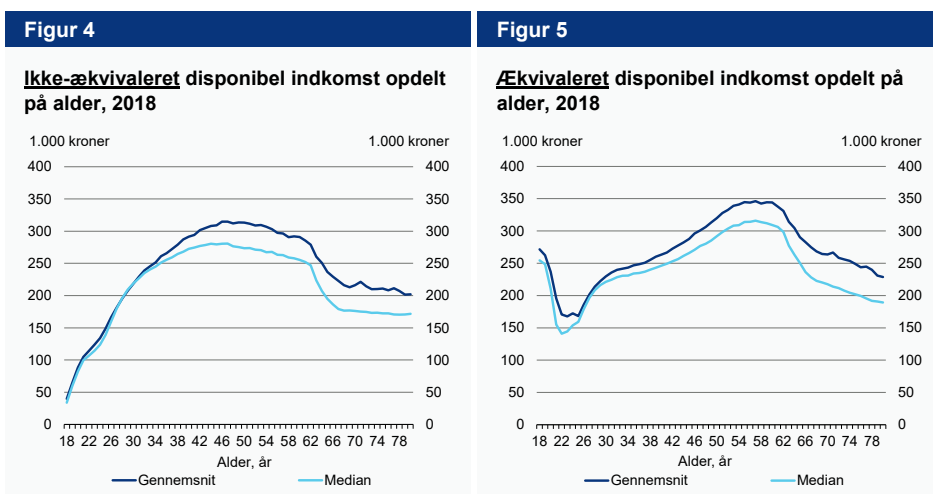
Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Formueforskellene blandt personer under 25 år er væsentligt større, når der tages udgangspunkt i ækvivalerede formuer end i personlige formuer, *jf. figur 2 og 3*. Det skal ses i lyset af, at hjemmeboende børn under 25 år ved ækvivalering får tildelt en andel af deres forældres formuer, mens øvrige personer under 25 år (udeboende) typisk har beskedne formuer.

Anm.: Ækvivaleringsmetoden fremgår af bilag 4.1 i *Fordeling og incitamenter 2017*, Økonomi- og Indenrigsministeriet.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Anm.: De disponible Indkomster er hhv. ikke-ækvivaleret i figur 4 og ækvivaleret i figur 5. Definitionen af den disponible indkomst fremgår af bilag 3.1 i *Fordeling og incitamenter 2018*, Økonomi- og Indenrigsministeriet. Ækvivaleringsmetoden fremgår af bilag 4.1 i *Fordeling og incitamenter 2017*, Økonomi- og Indenrigsministeriet.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Bilag 3.2

Formueforskelle ved andre fordelingsmål

Der findes ikke fordelingsmål, som med ét tal fuldstændigt kan beskrive en samlet fordeling. For at nuancere beskrivelsen af formuefordelingen kan der derfor være behov for at supplere med andre fordelingsmål, *jf. tabel 1 og 2*. Se kapitel 2 for en videre diskussion af forskellige fordelingsmål.

Der er i denne analyse taget udgangspunkt i formueforskellene målt ved RMM, som blandt andet benyttes af OECD. RMM beskriver forholdet mellem gennemsnittet og medianen. Det gælder for formueforskellene målt ved RMM, som ved de øvrige fordelingsmål, at det ikke er muligt entydigt at fortolke ændringer i målet.

En fordel ved RMM er, at hele formuefordelingen indgår i målet. Det er ikke tilfældet ved det også ofte benyttede fordelingsmål P90/P50, som eksempelvis næsten ikke opfanger en virkning på formueforskellene, når værdien af unoterede aktier inkluderes, *jf. figur 1*.

Tabel 1

Forskellige mål for formueforskelle

	Nettoformue	Ekskl. pension	Ekskl. helårsbolig	Ekskl. Not. aktier
RMM	2,2	4,7	3,6	2,2
P90/P50	5,5	12,6	11,9	5,5
P70/P30	9,1	46,2	66,2	9,2

	Nettoformue	Ekskl. pension	Ekskl. helårsbolig	Ekskl. Not. aktier
Andel af samlet nettoformue			<i>Pct.</i>	
Top 1-pct.	16,1	24,6	27,2	14,3
Top 5-pct.	35,4	48,4	54,9	33,7
Top 10-pct.	50,2	64,9	75,0	48,8

Anm.: 18+-årige. *Pension* indbefatter samtlige typer af pensionsformuer. *Helårsbolig* er defineret som den bolig, hvor ejeren har bopæl. *Noterede aktier* er direkte ejede aktier og dermed ikke aktier ejet igennem investerings-, pensionsfonde eller lignende. P70/P30 angiver forholdet mellem 70 pct.-fraktilen og 30 pct.-fraktilen. P90/P50 angiver forholdet mellem 90 pct.-fraktilen og 50 pct.-fraktilen (medianen). RMM angiver forholdet mellem gennemsnittet og medianen.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Tabel 2

Nettoformuer opdelt på formue, 2018

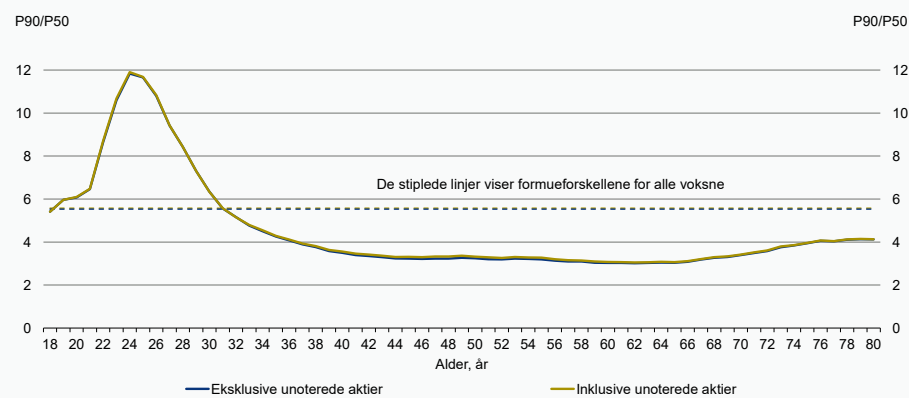
	Gennemsnits- formue	Andel af sam- let formue	18-29-årige	50-65-årige	75+-årige
	1.000 kr.	Pct.	Pct. af personer i formuedecil		
1.decil	-342,9	-3	40,5	12,2	3,5
2.decil	20,4	0	66,9	5,3	4,9
3.decil	92,8	1	41,8	11,2	12,3
4.decil	231,6	2	21,0	17,1	11,2
5.decil	455,2	3	10,8	22,7	9,8
6.decil	742,6	6	6,4	29,5	10,4
7.decil	1.115,2	9	3,4	35,3	11,7
8.decil	1.646,5	13	1,5	40,7	13,0
9.decil	2.540,8	19	0,7	44,4	14,1
10.decil	6.550,2	50	0,3	44,4	15,6

Anm.: 18+-årige. Personerne er rangeret efter personlig nettoformue.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Figur 1

Formueforskelle målt ved P90/P50 opdelt på alder, 2018

Anm.: 18+-årige. P90/P50 angiver forholdet mellem hhv. 90-pct.-fraktilen og 50-pct.-fraktilen (medianen).

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Kapitel 4

Ulighed i bredere forstand

4.1 Sammenfatning

Forskelle i indkomst og formue har ofte været genstand for debatten om ulighed. Dels fordi indkomst- og formueforhold afspejler den enkeltes forbrugsmuligheder. Dels fordi der er relativt gode data for indkomst og formue, som gør det nemt at rangordne befolkningen og præcist at opgøre forskelle. Men forskelle i indkomst og formue er grundlæggende en for snæver tilgang til ulighed.

For det første er der mange andre områder end indkomst og formue, der har betydning for den enkeltes livskvalitet. Det gælder blandt andet helbred, sociale relationer, arbejdsmarkedstilknytning og personlig frihed. I de senere år er der således kommet et bredere perspektiv på levevilkår og livskvalitet. Det gælder eksempelvis FNs verdensmål, OECD's målesystem "How's Life?" og Eurostats ditto "Quality of Life Indicators".

For det andet kan forskelle i udfald, fx i indkomst, i mange tilfælde tilskrives, at de enkelte individer i befolkningen har truffet forskellige valg. Det kan være forskellige valg med hensyn til arbejdstid og uddannelse, hvilket resulterer i indkomstforskelle. Men det kan ikke siges at afspejle ulighed, i det omfang der er tale om et helt frivilligt valg. Omvendt er der også forskelle, som udspringer af omstændigheder uden for individets kontrol. Det kan fx være opvækstvilkår. Denne form for forskelle kan siges at være et udtryk for ulighed. I litteraturen omtales det som ulighed i muligheder. Der vil også være grå zoner, hvor man både kan argumentere for, at der er tale om forskelle, der afspejler ulighed og frivillige valg.

Med et ensidigt fokus på indkomst- og formueforskelle løber man altså en stor risiko for at overse andre områder og dimensioner, hvor forskelle reelt er udtryk for ulighed i befolkningens livskvalitet og muligheder.

Det er uden for rammerne af den første udgave af Ulighedsredegørelsen at komme omkring alle forhold med betydning for ulighed. I stedet ses her nærmere på to emner, nemlig befolkningens helbred med fokus på forskel i levealder og betydningen af ulighed i muligheder for de samlede indkomstforskelle. Analyserne peger på følgende hovedresultater:

- Livskvaliteten stiger med indkomsten. Men der er mange andre faktorer, som også har betydning for livskvaliteten. Personer med godt helbred, gode sociale relationer og følelsen af personlig frihed, har – i gennemsnit – stort set samme livskvalitet, uanset om de befinder sig i bunden eller toppen af indkomstfordelingen.

- Ulighed i muligheder har betydning for indkomstforskellene. Det vurderes, at omkring 8 pct. af de samlede indkomstforskellene kan henføres til ulighed i muligheder. Skønnet må dog betragtes som et underkantsskøn, idet der vil være personlige egenskaber og omstændigheder, som ikke kan observeres i data.
- Især opvækstvilkår, herunder sociale problemer i barn- og ungdommen samt forældres uddannelsesniveau og arbejdsmarkedstilknytning, bidrager til uligheder i muligheder.
- Temaanalysen af forskelle i levetid viser, at befolkningens helbred generelt set er blevet bedre i løbet af de seneste to til tre årtier. Siden 2000 er middellevetiden steget markant, og forskellen i levealder er blevet mindre. Hovedparten af 40-årige i dag – både mænd og kvinder – kan således se frem til et langt liv, hvor de bliver mindst 80 år.
- Selvom befolkningen som helhed har fået bedre muligheder for et langt liv, er der tegn på forskel i levealder efter indkomst. 65-årige, der lå i bunden af indkomstfordelingen i alderen 55-59 år, har således en væsentlig større sandsynlighed for at dø tidligt end 65-årige, der lå i toppen af indkomstfordelingen. Forskellen i tidlig død efter indkomst ses både for personer med og uden beskæftigelse som 59-årige, herunder især mænd.
- Samtidig har der over de seneste to årtier været en tendens til, at tidlig død i højere grad koncentrerer sig i bunden af indkomstfordelingen.

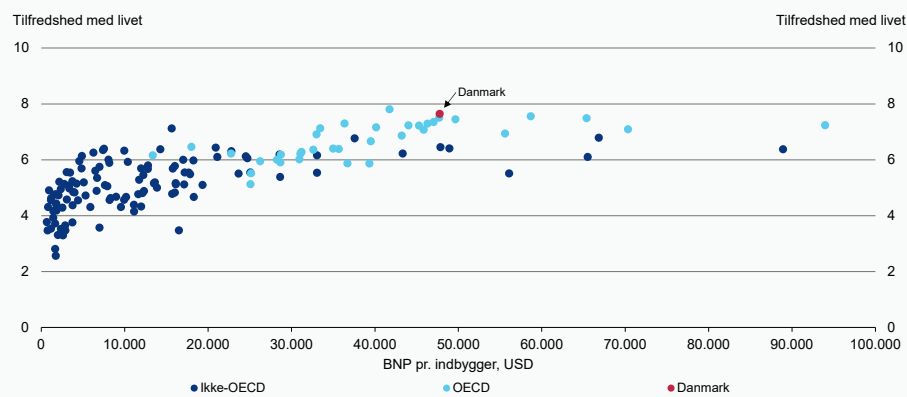
4.2 Forskelle i Livskvalitet

Personlig indkomst og formue har betydning for de forbrugsmuligheder, vi har som individer, mens den samlede velstand i samfundet er afgørende for de forbrugsmuligheder, vi har som befolkning i fællesskab og kan fordele imellem os. Det gælder både forbrugsmuligheder som bolig, ernæring, påklædning, transport, fritidsoplevelser mv. Men også offentlige velfærdsgoder som uddannelse, sundhed, ældrepleje, tryghed og miljø.

Den enkeltes livskvalitet må derfor antages i betydeligt omfang at være knyttet til de forbrugsmuligheder, som indkomst og velstand giver os. Både individuelt og som samfund. Når man spørger ind til tilfredsheden med livet, er det derfor ikke overraskende, at befolkningerne i de rigeste lande er mere tilfredse med livet end i de fattigste, *jf. figur 4.1*.

Figur 4.1

Tilfredshed med livet og velstandsniveau på tværs af verdens lande

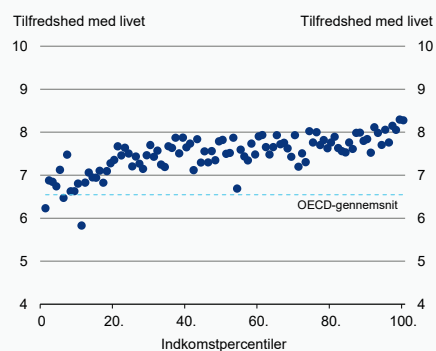
Anm.: 153 lande. Data om tilfredshed med livet kommer fra Gallup World Poll. Svarpersonerne bliver bedt om at vurdere tilfredsheden med deres liv på en skala fra 0 til 10. ("All things considered, how satisfied are you with your life these days? Use a 0 to 10 scale, where 0 is dissatisfied and 10 is satisfied").

Kilde: World Happiness Report 2020.

Retter man blikket mod Danmark, så er tilfredsheden med livet relativt høj. Langt de fleste danskere har et komfortabelt liv sammenlignet med befolkningerne i mange andre lande, herunder mange OECD-lande. Det er de færreste i Danmark, der skal bekymre sig om tag over hovedet og mad på bordet. Men det er stadig sådan, at tilfredsheden med livet varierer med indkomsten. Befolkningen i bunden af indkomstfordelingen er i gennemsnit mindre tilfredse med livet end befolkningen i toppen af indkomstfordelingen, *jf. figur 4.2*.

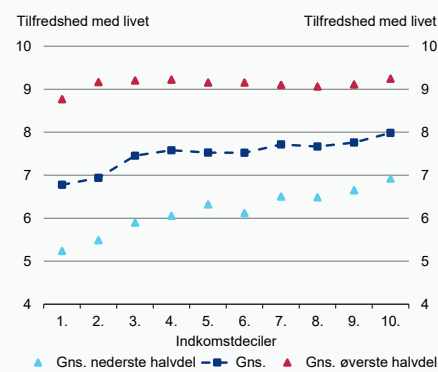
Figur 4.2

Tilfredshed med livet efter indkomstpercentil

Figur 4.3

Variation i tilfredshed med livet inden for indkomstdeciler

Anm.: Figureerne er alene udtryk for korrelation og ikke kausalitet. Ækvivaleret disponibel indkomst. Data om tilfredshed med livet kommer fra Livskvalitetsundersøgelsen 2015 gennemført af Danmarks Statistik. Ca. 42.500 personer har besvaret undersøgelsen. Data er opregnet til befolkningsniveau ved hjælp af vægte. Tilfredshed med livet knytter sig til følgende spørgsmål i undersøgelsen: "Alt i alt hvor tilfreds er du med dit liv for tiden?" Svaret angives på en skala mellem 0 og 10, jf. anmærkning til figur 4.1.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

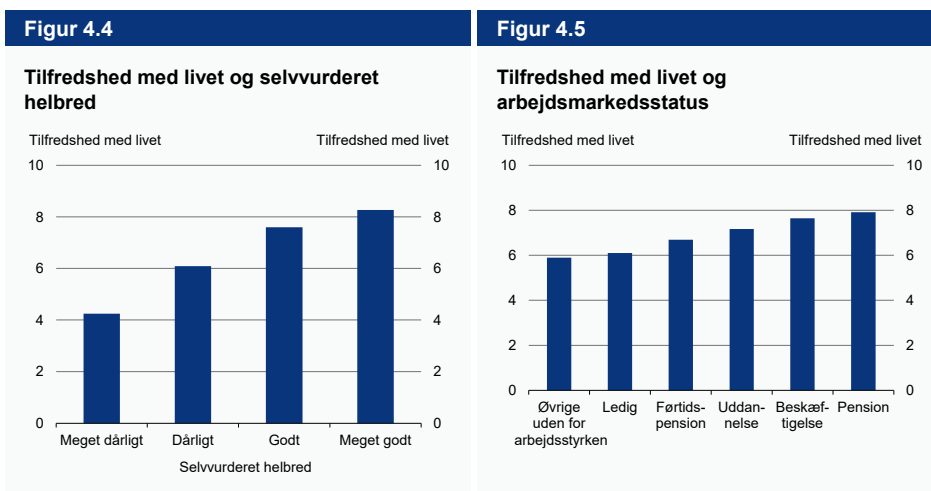
Det er ikke kun en tendens, man ser i Danmark, men et internationalt fænomen¹. Det giver derfor god mening, at forskelle i indkomst er en udbredt og ofte anvendt målestok for ulighed i befolkningen.

Ulighed i et bredere perspektiv

Forskelle i indkomst kan imidlertid ikke stå alene som mål for ulighed. I bunden af indkomstfordelingen angiver en stor del af befolkningen, at de i høj grad er tilfredse med livet. De er endda væsentligt mere tilfredse med livet end den halvdel i toppen af indkomstfordelingen, som er mindst tilfredse med livet. Og ser man på personer med omkring samme indkomst (i samme indkomstdecil), er der stor variation i, hvor tilfredse de er med livet, jf. figur 4.3 ovenfor. Det tyder på, at andre faktorer end indkomst har væsentlig betydning for livskvaliteten. Og dermed også, at det er relevant at betragte ulighed i et bredere perspektiv.

Tilfredsheden med livet varierer blandt andet med helbredet. Det kan afspejle, at et dårligt helbred kan sætte begrænsninger og besværliggøre tilværelsen. Det gælder både i forhold til mulighederne på arbejdsmarkedet, men også i fritiden og i samværet med andre. Personer, der vurderer deres helbred til at være meget dårligt, er således kun halvt så tilfredse med livet som personer, der vurderer deres helbred til at være meget godt, jf. figur 4.4.

¹ Jf. Layard et al (2012).

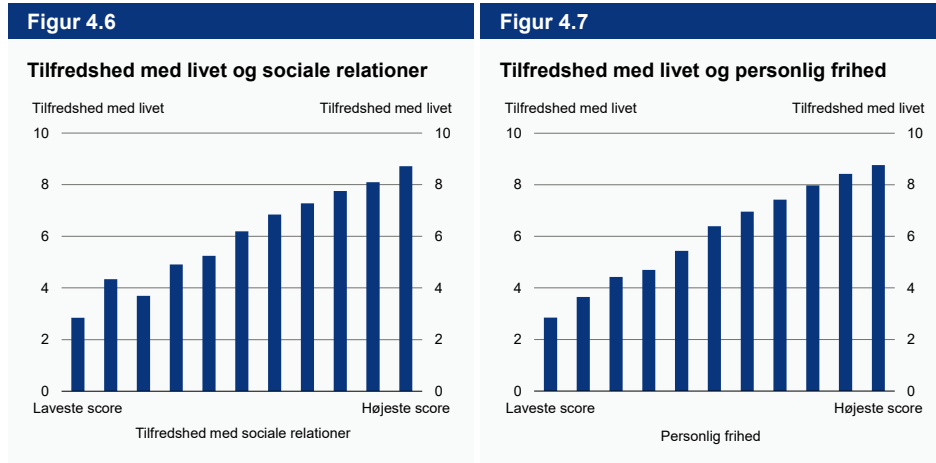
Anm.: Data om selv vurderet helbred kommer fra Livskvalitetsundersøgelsen 2015 og vedrører følgende spørgsmål i undersøgelsen: "Hvordan synes du dit helbred er alt i alt?". Se også anmærkning til figur 4.2 og 4.3. Gruppen "Pension" i figur 4.5 omfatter folkepensionister, efterlønsmodtagere, modtagere af fleksydelse samt personer med tjenestemandspension mv.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Tilfredsheden med livet varierer også med tilknytningen til arbejdsmarkedet. For mange mennesker kan det have stor betydning at have et arbejde at stå op til. Det at kunne bidrage aktivt, fx på arbejdsmarkedet, kan bidrage til selvværdet, ligesom også socialt samvær og fællesskab med blandt andet kollegaer kan give stor livskvalitet. Personer, der er i arbejde, er således mere tilfredse med livet end personer, der er uden arbejde. Det gælder såvel ledige som førtidspensionister og øvrige uden for arbejdsstyrken, jf. figur 4.5.

Personer, der har trukket sig tilbage fra arbejdsmarkedet, er til gengæld mere tilfredse med livet sammenlignet med andre grupper. Det er med til at understøtte, at andre forhold end indkomst kan have betydning for livskvaliteten. Det kan fx afspejle, at pensionstilværelsen giver mulighed for at nyde livet på en ny måde med færre forpligtelser.

En række private forhold kan også være med til at definere livskvaliteten for mange mennesker. Personer, som har gode sociale relationer, er markant mere tilfredse med livet end personer, hvor det modsatte gør sig gældende. Tilfredsheden med livet varierer også med følelsen af personlig frihed. Personer, der i høj grad har mulighed for at styre deres liv i den retning, de ønsker, er klart mere tilfredse med livet end de, som ikke føler samme frihed, jf. figur 4.6 og 4.7.

Anm.: I Livskvalitetsundersøgelsen stilles der en bred vifte spørgsmål, herunder om sociale relationer og personlig frihed. Data i figuren vedr. følgende to spørgsmål: "Hvor tilfreds er du med dine sociale relationer?" og "I hvilken grad føler du, at du har mulighed for at styre dit liv i den retning, du selv ønsker?". Svarene angives på en skala fra 0 til 10, hvor 0 er det laveste og 10 er det højeste.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Ved at fokusere på afgrænsede grupper i befolkningen kan man – på en simpel måde – illustrere, at indkomsten ikke indtager en altdominerende rolle for tilfredsheden med livet og dermed uligheden i befolkningen.

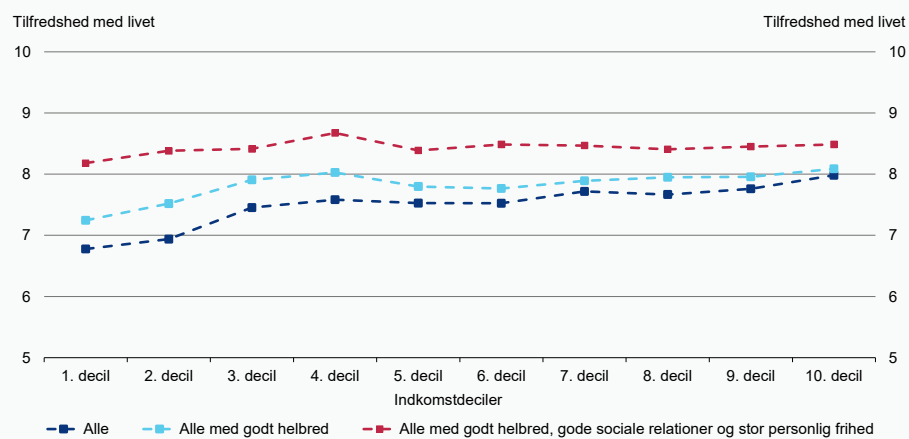
Hvis man alene sammenligner personer, der vurderer deres helbred til at være godt eller meget godt, bliver variationen mellem indkomst og tilfredshed med livet således mindre. Og afgrænses gruppen til personer, der både vurderer deres helbred til at være godt/meget godt, har gode sociale relationer og følelsen af personlig frihed, er der stort set ingen variation i tilfredsheden med livet på tværs af indkomstdeliciler. Denne gruppe udgør over halvdelen af svarpersonerne i undersøgelsen (opregnet til befolkningsniveau), jf. figur 4.8.

Der er selvfølgelig kun tale om simple illustrationer, som ikke tager højde for kausaliteten, herunder sammenhængen mellem indkomst og andre faktorer, der varierer med tilfredsheden med livet. Eksempelvis kan stor tilfredshed med livet være selvforstærkende i forhold til helbredet og arbejdsglæden. Det er også tænkeligt, at indkomsten har betydning for helbredet, fx gennem kosten, og dermed indirekte påvirker sammenhængen mellem helbred og tilfredshed med livet.

Det er også nærliggende at tro, at følelsen af personlig frihed er stærkere, jo bedre ens økonomiske situation er. Ligeledes kan variationen mellem arbejdsmarkedsstatus og tilfredshed med livet også være delvist afspejlet i, at arbejdsmarkedsstatus har betydning for indkomsten.

Figur 4.8

Tilfredshed med livet for forskellige grupper efter indkomstdecil

Anm.: Data om tilfredshed med livet er baseret på Livskvalitetsundersøgelsen 2015. Se anmærkning til figur 4.2 og 4.3. Opregnet til befolkningsniveau vurderer 84 pct. af svarpersonerne, at de har et godt eller meget godt helbred. 76 pct. svarer, at de har gode sociale relationer (7-10 på skalaen fra 0-10), mens 71 pct. svarer, at de i høj grad føler personlig frihed (7-10 på skalaen fra 0-10). 56 pct. af svarpersonerne indgår i alle tre grupper.
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Det kan altså være svært at adskille betydningen af de forskellige faktorer og afgøre kausaliteten. Flere internationale studier bekræfter imidlertid billedet af, at mange andre faktorer end indkomst er med til at bestemme livskvaliteten. Studierne viser, at foruden indkomst har især helbred (såvel psykisk som fysisk), sociale relationer og familieforhold, arbejdsmarkedsstatus og personlig frihed betydning for tilfredsheden med livet, *jf. boks 4.1.*

Boks 4.1**Faktorer med betydning for livskvalitet**

Livskvalitet er et omfattende forskningsfelt, der både beskæftiger sig med, hvad livskvalitet er og hvilke faktorer, der har betydning for livskvalitet. Målinger af livskvalitet bygger typisk på data fra spørgeskemaundersøgelser, hvor der både bliver spurgt til tilfredsheden med livet samt positive og negative tanker/følelser. De forskellige mål bliver i litteraturen omtalt "subjective well-being" (SWB).

Gennemgangen nedenfor bygger på tre kilder¹, der ser på, hvilke faktorer der har betydning for tilfredsheden med livet. Der kan være flere analytiske udfordringer forbundet med at isolere betydningen af de enkelte faktorer. Det gælder blandt andet kausalitet. For eksempel kan stor tilfredshed med livet bidrage til bedre helbred, ligesom det kan bidrage til større arbejdsglæde og dermed større indkomst. En anden udfordring kan være ikke-observerbar heterogenitet. Personer, der objektivt set har samme helbred, kan vurdere deres helbred forskelligt. Udfordringerne kan adresseres med forskellige statistiske metoder, herunder brug af paneldata og lag af forklarende variable. I alle tre kilder indgår selvstændige analyser, ligesom kilderne har et stort antal referencer til andre studier. Alle tre kilder kommer frem til, at mange faktorer har betydning for tilfredsheden med livet, og at indkomst ikke er den faktor, der betyder mest. Nedenfor gennemgås kort de væsentligste faktorer.

Indkomst: Personer med lav indkomst er i gennemsnit mindre tilfredse med livet end personer med høj indkomst. Det gælder både nationalt og på tværs af lande. Studier af velstående lande peger på, at det i højere grad er den relative indkomst end den absolutte indkomst, der har betydning for livskvaliteten. En implikation kunne være, at befolkningen – i gennemsnit – ikke bliver mere tilfreds med livet ved stigende velstand (Easterlins paradoks). Det kan imidlertid også afspejle, at andre faktorer med betydning for livskvaliteten har ændret sig i takt med stigende velstand.

Helbred: Både psykisk og fysisk dårligt helbred er forbundet med mindre livskvalitet. Ifølge Clark et al (2017) har det psykisk helbred størst betydning. Helbredet påvirker livskvaliteten direkte, men der kan også være indirekte effekter. Studier viser således, at voksne, der har haft psykiske problemer i ungdommen, har større risiko for ledighed, lav indkomst, kriminalitet, tidlig graviditet mv. end resten af befolkningen.

Ledighed: Når man mister sit arbejde, bliver tilfredsheden med livet mindre, mens den stiger igen, når man kommer i arbejde. Effekten af ledighed følger ikke kun af lavere indkomst, men i højere grad af tab af status, identitet, selvværd og kollegialt fællesskab.

Sociale relationer: Det at have gode venner, et stærkt netværk og et godt naboskab styrker livskvaliteten. Sociale relationer er med til at opbygge tillid, ligesom bevidstheden om, at der er nogen til at hjælpe en, er af stor betydning for tilfredsheden med livet.

Personlig frihed: Friheden til at bestemme over sit eget liv, og hvad man ønsker sig af livet, styrker livskvaliteten. Det bekræftes både af analyserne i Layard et al (2012) og OECD (2012). Det er ligeledes værd at bemærke, at befolkningerne i den tidligere østblok var blandt de mindst lykkelige på daværende tidspunkt (i tiden omkring jerntæppets fald).

Familie: Et godt ægteskab er med til at øge tilfredsheden med livet, og især hvis begge parter har omtrent samme livskvalitet. Derimod er der ikke tegn på, at børn i familien øger tilfredsheden med i livet.

Studierne finder også en række andre faktorer med signifikant betydning for livskvaliteten. Det gælder blandt andet opvækstvilkår i barndommen, tryghed i lokalområdet, miljøforhold, jobsikkerhed, arbejdsmiljø, tillid til myndigheder mv. Derudover kan en væsentlig del af variationen i tilfredshed med livet forklares af genetisk bestemt personlighed. Det bekræftes af studier af en- og tvææggede tvillinger.

1) Layard et al (2012), Boarini et al (2012) & Clark et al (2017).

Resultaterne er med til at understrege, at ulighed ikke blot er et spørgsmål om forskelle i indkomst. Man er nødt til at kigge bredere end indkomst, hvis man vil have et mere nuanceret billede af livskvalitet og ulighed.

I de senere år er der kommet et stigende fokus på livskvalitet i bred forstand. Både OECD og EU har udviklet et omfattende sæt af indikatorer for livskvalitet. De omfatter både traditionelle økonomiske indikatorer, men også indikatorer for helbred, uddannelse, jobsituation, sociale relationer, tryghed og miljø². Politisk har FN's verdensmål være med til at sætte fokus på levevilkår. Ikke bare i økonomisk forstand, men inden for et bredt udsnit af politikområder.

Det er uden for rammerne af dette kapitel at komme hele vejen rundt om de mange områder med betydning for livskvalitet og ulighed. I stedet er det valgt at se nærmere på befolkningens helbred med særlig fokus på forskel i levealder, jf. afsnit 4.3 nedenfor.

Individuelle valg og omstændigheder

En anden meget væsentlig diskussion i forhold til ulighed er skelnen mellem individuelle valg og omstændigheder. I løbet af livet træffer man en lang række valg, der har betydning for forskelle i udfald, herunder indkomst. Det gælder blandt andet valg af arbejdstid, men også uddannelse som i mange tilfælde vil bero på et personligt valg.

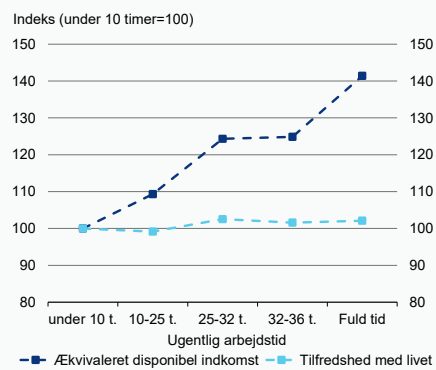
Valg af arbejdstid har som hovedregel indvirkning på indkomsten. Jo mere man arbejder, jo mere tjener man. Det er imidlertid ikke sådan, at beskæftigede på fuld tid i gennemsnit er mere tilfredse med livet end beskæftigede med lavere arbejdstid, jf. figur 4.9.

Det kan der være mange forklaringer på. For det første kan der være forskel på, hvordan man vægter fritid i forhold til arbejdstid. Nogle vægter fritid højt, fordi de gerne vil dyrke andre interesser og finder glæde ved det. Andre vægter arbejdet højt, blandt andet fordi indkomsten giver større forbrugsmuligheder, fx til bolig, bil, rejser mv., eller fordi identiteten eller personlige interesser i høj grad er knyttet op på jobbet.

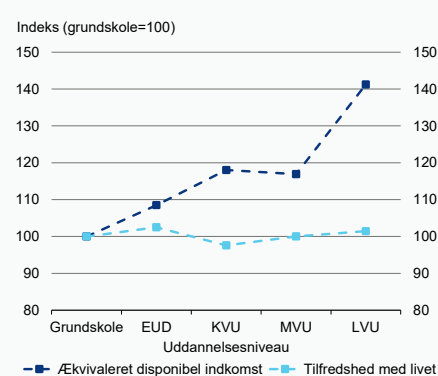
Forskel i arbejdstid kan også afspejle, at man er forskellige steder i livet, jf. kapitel 8. Man kan fx være i gang med en uddannelse eller gradvist ved at trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet, hvorfor man ikke ønsker et fuldtidsarbejde. Det kan også være, at man har små børn og derfor vælger et deltidsarbejde i en periode. Den lavere arbejdstid – og dermed den lavere indkomst – er imidlertid ikke nødvendigvis ensbetydende med, at man er mindre tilfreds med livet.

² OECD (2020) og Eurostat (2017).

Figur 4.9

Beskæftigedes indkomst og tilfredshed med livet efter ugentlig arbejdstid

Figur 4.10

Beskæftigedes indkomst og tilfredshed med livet efter uddannelsesniveau

Anm.: Figurene tager udgangspunkt i svarpersonerne i Livskvalitetsundersøgelsen 2015, der var i beskæftigelse ultimo november i 2015. Figur 4.10 er dog ekskl. beskæftigede, der samtidig var i gang med en uddannelse. Opgørelse af ugentlig arbejdstid følger metoden i kapitel 8, se boks 8.1.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Det er også velkendt, at indkomsten stiger med uddannelsesniveaet. Der er dog ikke tegn på, at beskæftigede med en lang videregående uddannelse generelt er mere tilfredse med livet end beskæftigede med en kortere uddannelse³, jf. figur 4.10. Det kan være et udtryk for, at faginteresser spiller en vigtig rolle for valget af uddannelse. Men det kan også være et udtryk for, at andre faktorer end uddannelse (og indkomst) varierer med livskvaliteten. Faktorer, som er uafhængige af valg af uddannelse, herunder familieliv og sociale relationer.

Eksemplerne med valg af arbejdstid og uddannelse er med til at illustrere, at indkomstforskelle ikke uden videre kan betragtes som ulighed. I mange tilfælde kan indkomstforskelle knyttes sammen med individuelle valg, hvorfor uligheden, der afstedkommer heraf, ikke kan betragtes som uetisk eller uretfærdig.

Der er imidlertid også ulighed, som knytter sig til omstændigheder, der er uden for individets kontrol. Det kan blandt andet være de omstændigheder, man er vokset op med i barndommen.

³ Figuren udelukker ikke, at uddannelsesniveaet – isoleret set – har en betydning for livskvaliteten. Resultaterne fra forskellige studier er dog blandede, jf. kilderne til boks 4.1. Nogle peger på, at tilfredsheden med livet – alt andet lige – stiger med uddannelsesniveaet, mens andre ikke viser en sammenhæng. Under alle omstændigheder viser studierne, at uddannelse ikke er blandt de faktorer, hvor korrelationen med tilfredsheden med livet er stærkest.

Omstændighederne kan have forskellige indvirkning på den enkeltes muligheder, afhængig af hvordan samfundet er indrettet. Eksempelvis kan fri og lige adgang til uddannelsessystemet betyde, at forældres indkomst ikke bliver afgørende for uddannelsesmulighederne, hvilket kan være med til at fremme den sociale mobilitet i samfundet.

Til gengæld kan en opvækst med omsorgsvigt, misbrug i hjemmet eller i et socialt belastet miljø betyde, at man klarer sig dårligt i skolen og selv løber ind i sociale problemer som voksen. Problemerne kan føre til, at man aldrig får en uddannelse, et familieliv og en fast tilknytning til arbejdsmarkedet.

Forskellige typer af funktionsnedsættelser kan også begrænse de muligheder, man har i livet. Det kan både være i forhold til at få en uddannelse og et arbejde, men også mulighederne for at stifte familie og indgå i sociale relationer.

Skelnen mellem individuelle valg og omstændigheder er således også helt centralt for at få et mere nuanceret perspektiv på ulighed. Afsnit 4.4 ser nærmere på ulighed i muligheder, herunder en analyse af hvor meget ulighed i muligheder betyder for indkomstforskellene i Danmark.

4.3 Forskel i levealder

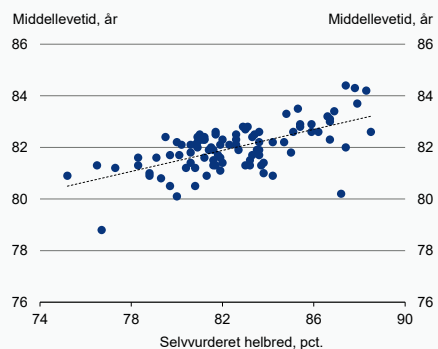
Sundhed bliver opfattet forskelligt. For nogle handler sundhed om kost- og motionsvaner. For andre handler det om, at man føler sig frisk, glad og sjældent er syg. Andre igen tillægger måske følelseslivet stor betydning for det at have et sundt liv. Men uanset hvad man forstår ved sundhed, så vil et liv med dårligt helbred typisk være forbundet med mindre livskvalitet og kortere levetid.

Helbredstilstanden kan opgøres på mange måder. Det kan være objektive målinger som vægt og konditionstal, forbrug af sundhedsydelser og medicin, sygdomstegn og diagnoser. Eller livsstilsfaktorer som kost-, ryge-, alkohol- og motionsvaner (de såkaldte KRAM-faktorer). Man kan også benytte subjektive målinger, hvor den enkelte selv vurderer helbredet.

I hovedparten af landets kommuner vurderer mellem 80 og 85 pct. af borgerne over 15 år, at de har et godt, vældig godt eller fremragende helbred. Ser man på tværs af alle landets kommuner, er der et noget større spænd. I Dragør Kommune vurderer næsten 90 pct. af borgerne, at de har et godt, vældig godt eller fremragende helbred, mens det er lidt under 75 pct. på Læsø, der svarer det samme, *jf. figur 4.11*.

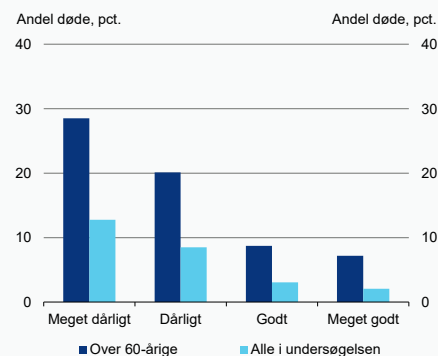
Figur 4.12

Selv vurderet helbred og middellevetid på tværs af kommuner

Figur 4.13

Selv vurderet helbred i 2015 og dødelighed de efterfølgende fire år

Anm.: Middellevetid for 40-årige i figur 4.12. Fanø, Læsø, Samsø og Ærø er udeladt på grund af for få observationer. Selv vurderet helbred i figur 4.12 viser andelen i befolkningen over 15 år, der vurderer, at deres helbred er fremragende, vældig godt eller godt, jf. Den Nationale Sundhedsprofil. Selv vurderet helbred i figur 4.13 kommer fra Livskvalitetsundersøgelsen, se anmærkning til figur 4.2-4.4.

Kilde: Den Nationale Sundhedsprofil 2017 (danskernessundhed.dk), Livskvalitetsundersøgelsen (Danmarks Statistik) samt egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Det danske sundhedsvæsen arbejder ud fra otte overordnede nationale mål, hvoraf de fleste har en forbindelse til levetid. Det gælder mål for hurtig udredning og behandling, forbedret overlevelse og patientsikkerhed, behandling af høj kvalitet og flere sunde leveår. Andre af de nationale mål er i mindre grad knyttet til levetid, herunder mål for øget patientinddragelse, jf. boks 4.2.

Boks 4.2**Nationale mål i sundhedsvæsenet**

Det danske sundhedsvæsen arbejder ud fra otte overordnede nationale mål, der skal sikre bedre kvalitet, sammenhæng og geografisk lighed i sundhedsvæsenet. Til hvert mål er en række indikatorer, som har til formål at kunne følge udviklingen inden for målet. Indikatorerne følges på landsplan og for hver enkel region og kommune i en årlig statusrapport.

De otte overordnede mål er:

- Bedre sammenhængende patientforløb
- Styrket indsats for kronikere og ældre patienter
- Forbedret overlevelse og patientsikkerhed
- Behandling af høj kvalitet
- Hurtig udredning og behandling
- Øget patientinddragelse
- Flere sunde leveår
- Mere effektivt sundhedsvæsen

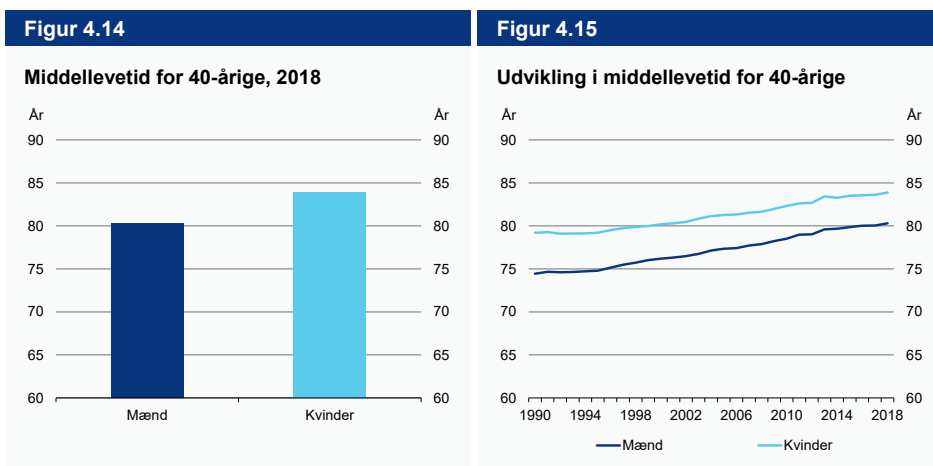
Under målet for flere sunde leveår følges middellevetid og andelen i befolkningen, der ryger dagligt. Oplysninger om rygning kommer fra Den Nationale Sundhedsprofil, som senest er opdateret i 2017.

Kilde: Nationale mål for sundhedsvæsenet, oktober 2019.

Middellevetid efter køn og uddannelse

Det er velkendt, at kvinder har en højere middellevetid end mænd. Det gælder ikke bare i Danmark, men generelt i hele verden. Forskellen skyldes til dels livsstilsfaktorer. Mænd lever generelt mere usundt, går mindre til lægen og tager større risici end kvinder. Forskningen peger imidlertid også på, at biologiske faktorer spiller ind.

I 2018 var den forventede middellevetid 80,3 år for en 40-årig dansk mand, mens den var 83,9 år for en 40-årig kvinde, *jf. figur 4.14*. I løbet af de seneste 20 år er middellevetiden for 40-årige steget med omkring 4 år. Stigningen har været lidt større for mænd end kvinder, *jf. figur 4.15*.

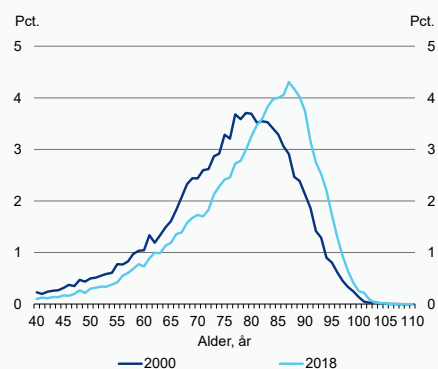

Kilde: Danmarks Statistik, Statistikbanken.

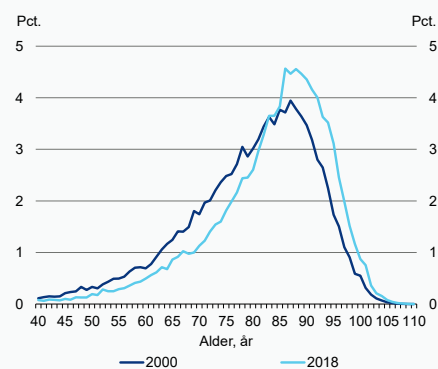
Den forventede middellevetid er en gennemsnitsbetragtning baseret på sandsynligheden for at dø på hvert alderstrin. Nogle vil leve kortere, mens andre vil leve længere. Den forventede middellevetid dækker med andre ord over en fordeling af levealder. Omkring 70 pct. af alle 40-årige kan således forvente en levealder mellem 75 og 95 år.

I takt med at den forventede middellevetid er steget, har fordelingen af levealder også ændret sig. Dels er aldersgrænserne for den typiske levealder steget i løbet af de sidste 20 år (fordelingen er forskudt til højre). Dels er intervallet for den typiske levealder indsnævret (fordelingen er blevet smallere). Det er en udvikling, som både er sket for mænd og kvinder, *jf. figur 4.16 og 4.17.*

Figur 4.16

40-årige mænd fordelt på levealder, 2000 og 2018

Figur 4.17

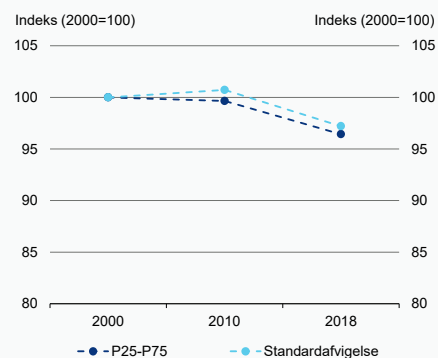
40-årige kvinder fordelt på levealder, 2000 og 2018

Anm.: Fordelingerne er baseret på dødsrættighederne i henholdsvis 2000 og 2018 på 1-års alderstrin for aldersgruppen 40 til 110 år. Fremgangsmetoden følger Murin et al (2017).

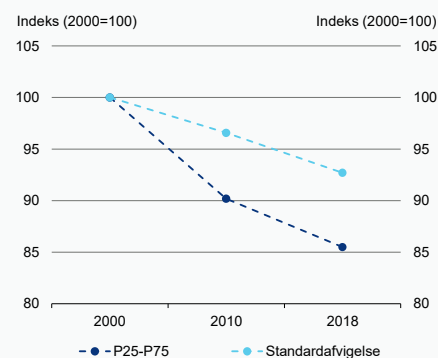
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Indsnævringen af fordelingerne er tegn på, at forskellen i levealder er mindre i dag end for 20 år siden. Således er fordelingernes standardafvigelse reduceret fra 2000 til 2018. Det samme gælder fordelingernes forskel mellem 0,25- og 0,75-fraktile. Forskellen i levealder er reduceret mest for kvinder, *jf. figur 4.18 og 4.19*.

Figur 4.18

Mål for forskel i levealder, 40-årige mænd

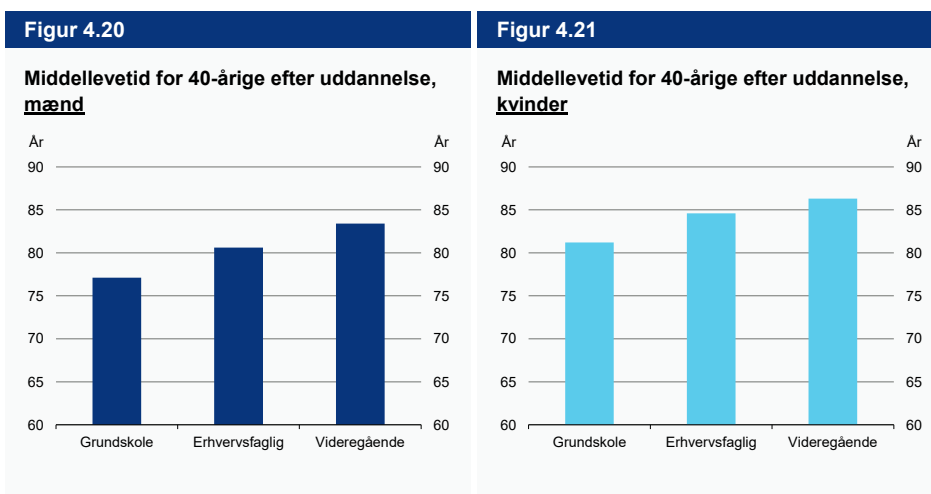
Figur 4.19

Mål for forskel i levetid, 40-årige kvinder

Anm.: De to mål vedrører fordelingen for levealder for 40-årige i hhv. 2000, 2010 og 2018. Det ene mål angiver fordelingens standardafvigelse. Det andet mål angiver forskellen mellem 25 pct.- og 75 pct.-fraktile i fordelingen. Målene for fordelingen i 2000 er sat til indeks 100.

Kilde: Lovmodellens datagrundlag og egne beregninger.

Den forventede middellevetid varierer også med uddannelsesniveaue. 40-årige med en videregående uddannelse har en højere forventet middellevetid sammenlignet med personer med en erhvervsfaglig uddannelse eller grundskolen som højeste fuldførte uddannelse. Forskellen ses for begge køn, jf. figur 4.20 og 4.21.

Anm.: 2018. Se bilag 4.2 for beskrivelse af beregningsmetode.
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Opgørelse af middellevetid for afgrænsede grupper – fx uddannelsesgrupper – kan imidlertid være forbundet med faldgruber, hvorfor man skal være påpasselig med at tolke meget håndfast på tallene.

Beregning af middellevetid forudsætter, at 40-årige om ti år vil have den samme dødelighed som 50-årige i dag, om tyve år som 60-årige i dag osv. Forudsætningen kan være problematisk, når man beregner middellevetiden efter karakteristika, hvor der er sket et skift i sammensætningen over tid.

Eksempelvis udgør 40-årige med højst en grundskoleuddannelse en mindre del af befolkningen i dag end for 20 år siden. Samtidig er gruppen mindre ressourcestærk sammenlignet med 40-årige med en grundskoleuddannelse for 20 år siden. Det viser sig blandt andet ved, at andelen af førtidspensionister blandt 40-årige med en grundskoleuddannelse er steget over tid, hvilket – isoleret set – trækker i retning af en højere forventet dødelighed i gruppen.

Den effekt ser man bort fra i beregningen af middellevetid. Det indebærer en risiko for, at man introducerer en fejlvurdering, når man beregner middellevetiden efter uddannelsesniveau, ligesom fejlvurderingen ikke nødvendigvis er den samme for alle uddannelsesniveauer. Det rykker dog ikke ved, at der er væsentlig forskel i middellevetid efter uddannelsesniveau, men der er grund til at være påpasselig med at bruge begrebet til at tolke meget håndfast på forskel i levealder på tværs af socioøkonomiske grupper, herunder om forskellen ændrer sig over tid.

Der er ligeledes grund til at være påpasselig, hvis man opgør middellevetiden efter indkomst. Det er således de færreste, der befinder sig samme sted i indkomstfordelingen hele livet. Derfor kan det også give anledning til en fejlvurdering i beregningen af middellevetid, hvis man forudsætter, at 40-årige om ti år har samme dødelighed som 50-årige, der i dag befinder sig samme sted i indkomstfordelingen. Et dansk studie viser således, at forskellen i middellevetid efter indkomst reduceres markant, hvis man tager højde for indkomstmobilitet over livet, *jf. bilag 4.3*.

Et alternativ til middellevetid er at se på, hvem der dør tidligt. Derved følger man de samme personer i en periode, i stedet for at sammensætte dødelighederne for personer på forskellige alderstrin.

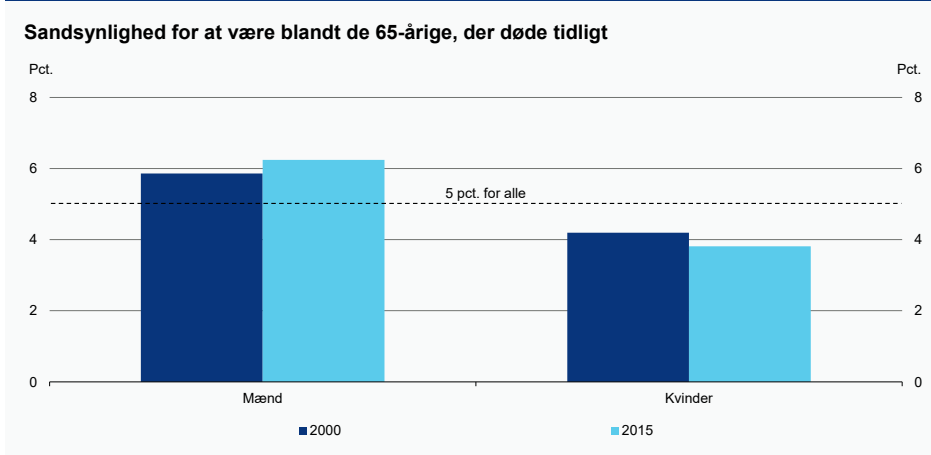
Tidlig død

Den mindre variation i levealder for både mænd og kvinder tyder på, at forskellene i befolkningens helbred og muligheder for et langt liv – generelt set – er blevet mindre i løbet af de sidste 20 år. En udvikling der formentligt kan tilskrives flere faktorer, herunder såvel medicinteknologiske fremskridt som ændret livsstil.

Det udelukker imidlertid ikke, at der er grupper i samfundet, som har dårligere helbred og er mere syge end befolkningen som helhed. Og som derfor i højere grad er i risiko for at dø tidligt. Dette afsnit ser derfor nærmere på personer, der dør i en tidlig alder. Tidligt døde er i analysen afgrænset til de 5 pct. blandt 65-årige, der dør først.

Mænd er overrepræsenteret i gruppen af tidligt døde. Blandt 65-årige mænd i 2015 indgik 6,3 pct. i gruppen af tidligt døde, mens det kun var 3,8 pct. af 65-årige kvinder. Samtidig viser tallene, at overrepræsentationen af mænd blandt tidligt døde er steget fra 2000 til 2015, *jf. figur 4.22*.

Figur 4.22

Anm.: Tidligt døde er defineret som de 5 pct. af 65-årige i henholdsvis 2000 og 2015, der døde først.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

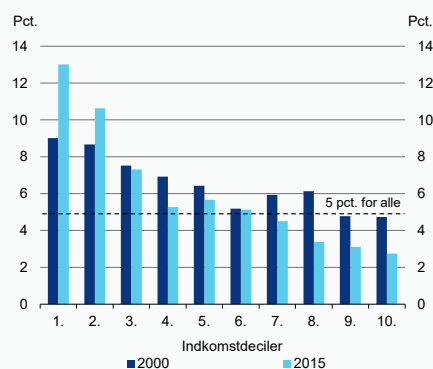
Forskell i tidlig død kan blandt andet belyses ved at tage udgangspunkt i indkomstfordelingen⁴. Det er valgt at tage udgangspunkt i den gennemsnitlige indkomst i alderen 55-59 år. Dels fordi de fleste stadig er erhvervsaktive, når de er mellem 55 og 59 år, og indkomsten derfor i mindre grad afspejler forskelle i tilbagetrækningsadfærd. Dels fordi et 5-årigt gennemsnit begrænser betydningen af indkomstudsving fra år til år.

Sandsynligheden for at dø tidligt er aftagende med indkomsten. 65-årige i de nederste indkomstdeciler er således klart overrepræsenteret i gruppen af tidligt døde, mens det modsatte gør sig gældende for 65-årige i de øverste indkomstdeciler.

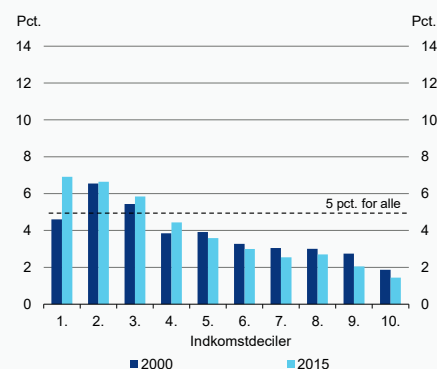
Blandt 65-årige mænd i 1. og 2. indkomstdecil indgår 12-13 pct. i gruppen af tidligt døde, mens det kun er ca. 3 pct. af 65-årige mænd i 9. og 10. indkomstdecil, *jf. figur 4.23*.

⁴ Fordelen ved at benytte indkomst er, at man kan belyse tidlig død for faste andele af befolkningen (fx i indkomstdeciler) over tid. Det kan man ikke med uddannelse, idet andelen af befolkningen med højst en grundskoleuddannelse gradvist er blevet mindre de seneste mange år.

Figur 4.23

Sandsynlighed for at være blandt tidligt døde efter indkomstdecil, mænd

Figur 4.24

Sandsynlighed for at være blandt tidligt døde efter indkomstdecil, kvinder

Anm.: Tidligt døde er defineret som de 5 pct. af 65-årige i henholdsvis 2000 og 2015, der døde først. Indkomstfordelingen vedrører ækvivaleret disponibel indkomst i alderen 55-59 år.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

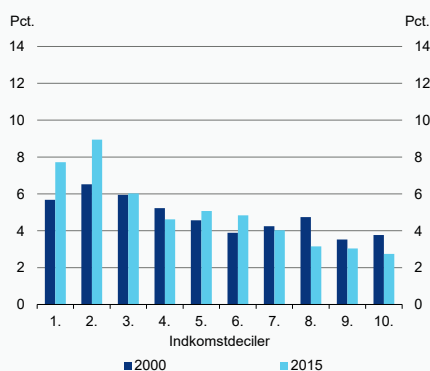
Variationen mellem indkomst og tidlig død ses i mindre grad også for kvinder. Blandt 65-årige kvinder i de to nederste indkomstdeciler indgår 6-7 pct. i gruppen af tidligt døde, mens det kun er 1½-2 pct. af kvinderne i de to øverste indkomstdeciler, *jf. figur 4.24*.

Den større sandsynlighed for tidlig død i de nederste indkomstdeciler skal blandt andet ses i sammenhæng med, at førtidspensionister – som i gennemsnit har en højere sandsynlighed for tidlig død – udgør en stor del af gruppen i de nederste indkomstdeciler. Beskæftigede i de nederste indkomstdeciler, herunder især mænd, har imidlertid også en større sandsynlighed for at dø tidligt end beskæftigede højere oppe i indkomstfordelingen.

Fra 2000 til 2015 er forskellen i tidlig død efter indkomst blevet større. Tidlig død er således blevet mere koncentreret i bunden af indkomstdelingen, mens den er aftaget i toppen af indkomstfordelingen. Der er ikke tegn på, at udviklingen er drevet af demografiske ændringer, herunder flere indvandrere. Udviklingen skal blandt andet ses i lyset af, at personer uden beskæftigelse, herunder førtidspensionister, i højere grad er i de nederste indkomstdeciler i 2015 sammenlignet med 2000, samt at sandsynligheden for tidlig død er steget mest for personer uden beskæftigelse. Sandsynligheden for tidlig død er imidlertid også steget for beskæftigede i de nederste indkomstdeciler og aftaget i de øverste indkomstdeciler, *jf. figur 4.25 og 4.26*.

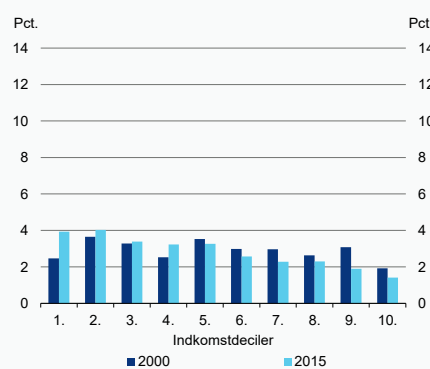
Figur 4.25

Sandsynlighed for at være blandt tidligt døde efter indkomstdecil, beskæftigede mænd

Figur 4.26

Sandsynlighed for at være blandt tidligt døde efter indkomstdecil, beskæftigede kvinder

Anm.: Tidligt døde er defineret som de 5 pct. af 65-årige i henholdsvis 2000 og 2015, der døde først. Indkomstfordelingen vedrører ækvivaleret disponibel indkomst i alderen 55-59 år. Arbejdsmarkedsstatus som 59-årig.
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Tallene for tidlig død peger således på, at forskel i tidlig død efter indkomst både gælder personer med og uden beskæftigelse, og at forskellen er blevet større i løbet af de seneste to årtier. Flere studier finder også, at der er forskelle i sundhed på tværs af socioøkonomiske grupper. Årsagerne hertil kan være mange og komplekse. Det kan blandt andet hænge sammen med brug af og adgang til sundhedsydelser. Det kan også bunde i forskelle i levevis, herunder kost, rygning, alkohol og motion, som i sig selv kan være socialt betinget og trække tråde tilbage til opvæksten. Analyser af dødsårsager peger på, at en stor del af overdødeligheden blandt kortuddannede kan tilskrives rygning og alkohol, *jf. boks 4.3.*

Boks 4.3**Hovedresultater fra forskellige analyser af sociale forskelle i sundhed**

Sundhedsstyrelsen har i rapporten *Social ulighed i sundhed og sygdom (2020)* undersøgt forskelle i sundhed på en række områder, herunder middellevetid, på tværs af socioøkonomiske grupper. De finder, at personer med lav indkomst og personer med kort uddannelse har en lavere middellevetid sammenlignet med middellevetiden for personer med høj indkomst eller en lang uddannelse.

Et lavt uddannelsesniveau er også forbundet med lavere selvurderet helbred, ligesom der ses en højere børnedødelighed og flere dødsfald for børn, hvis mor har en grundskoleuddannelse sammenlignet med mødre med en videregående uddannelse. Moderens uddannelsesniveau er også forbundet med forskelle i de tidlige vilkår for sundhed og sygdom, såsom for tidlig fødsel, lav fødselsvægt, hvorvidt barnet fuldammes, om man følger børnevaccinationsprogrammet mv. På nogle områder er der tegn på, at forskellene er reduceret.

Dårligt mentalt helbred, stress, ensomhed og skizofreni er også mere udbredt blandt personer med en grundskoleuddannelse sammenlignet med personer med en videregående uddannelse. Ligesom personer med en grundskoleuddannelse i højere grad har diabetes, KOL og multisygdomme. Derudover har personer med en grundskoleuddannelse en højere dødelighed inden for en række sygdomme, såsom hjertesygdomme og forskellige cancersygdomme, ligesom flere mister tilknytningen til arbejdsmarkedet efter et sygeforløb sammenlignet med personer med en videregående uddannelse.

En del af forklaringen er en forskel i sundhedsadfærd (risikofaktorer). En større andel blandt personer med en kort uddannelse ryger, har et stort alkoholforbrug, er fysisk inaktive eller svært overvægtige. Og andelen med to eller flere af risikofaktorerne er større sammenlignet med personer med en længere uddannelse.

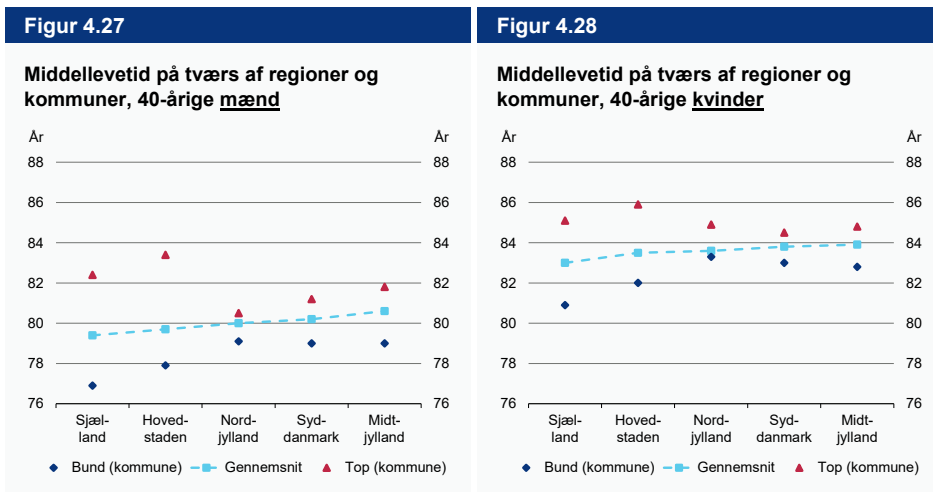
Juel og Koch (2013) har undersøgt, i hvilket omfang alkoholforbrug og rygning blandt forskellige uddannelsesgrupper har betydning for forskellen i dødelighed. De ser på, hvor mange med kort uddannelse, der dør af sygdomme, der relaterer sig til rygning og alkoholforbrug, sammenlignet med personer med en længere uddannelse. De finder, at dødsårsager forbundet med rygning og alkohol i høj grad kan forklare forskellen i dødeligheden mellem højt- og lavtuddannede.

I rapporten *Indsatser mod ulighed i sundhed* fra 2020 gennemgår Sundhedsstyrelsen blandt andet evidens for hvilke faktorer, der ser ud til at have betydning for sociale forskelle i sundhed. Rapporten peger på, at der kan være forhold, der både påvirker social position og helbred, fx opvækstvilkår. Social position kan også påvirke helbredet, fx gennem livsstil. Og helbredet kan påvirke den social position, fx gennem arbejdsevne. Det kan derfor være komplekse mekanismer, der er på spil. Rapporten peger på, at forskel i kostvaner, rygning, alkoholforbrug og motion (KRAM-faktorer) spiller en stor rolle for sociale forskelle i sundhed. Forskellen i KRAM-faktorerne kan være drevet af underliggende mekanismer, herunder social kapital i familien mv.

Middellevetid i regioner og kommuner

Forskel i levealder kan også vise sig ved geografiske forskelle. Det kan blandt andet være på grund af forskelle i befolkningssammensætning, livsstil, miljø mv.

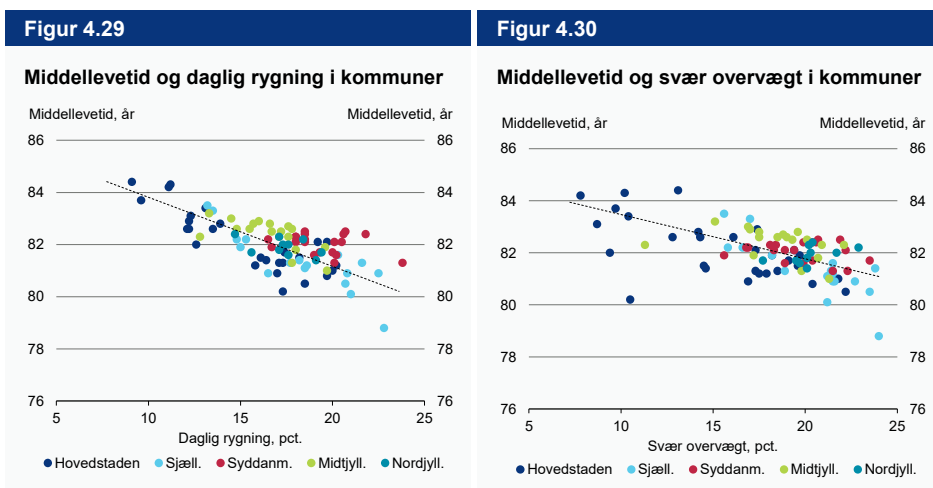
Der er forskel i middellevetiden på tværs af Danmarks fem regioner, men den er forholdsvis begrænset. 0,9 år for kvinder og 1,2 år for mænd. Inden for regioner, derimod, er forskellen betydeligt større. Det gælder især på tværs af kommunerne i Region Sjælland og Region Hovedstaden, hvor forskellen mellem top og bund er 5½ år for mænd og 4 år for kvinder, jf. figur 4.27 og 4.28.

Anm.: Se bilag 1 for beregningsmetode af middellevetid på kommuneniveau. Fanø, Læsø, Samsø og Ærø er udeladt på grund af for få observationer.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Der er tegn på, at forskellen i middellevetid på tværs af kommuner blandt andet skal ses i sammenhæng med forskelle i livsstil. I kommuner med en høj middellevetid er der således færre, der ryger dagligt. Der er også færre med svær overvægt. Det ses også, at der mellem kommunerne i Region Sjælland og Region Hovedstaden er stor variation i andelen, der ryger dagligt, og i andelen med svær overvægt. Den store variation i risikofaktorerne kan være en del af forklaringen på, at der i de to regioner på Sjælland er større variation i middellevetiden end i landets øvrige regioner, *jf. figur 4.29 og 4.30*.

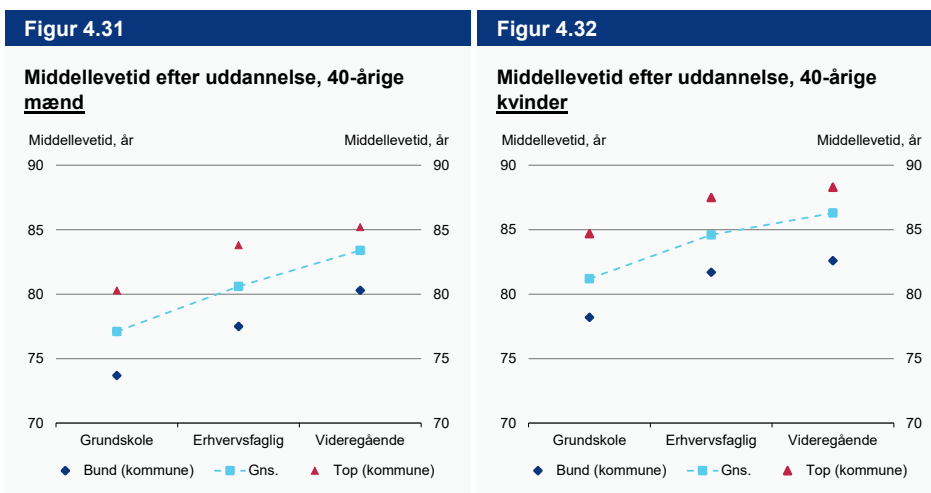
Anm.: Middellevetid for 40-årige. Se bilag 1 for beregningsmetode af middellevetid på kommuneniveau. Fanø, Læsø, Samsø og Ærø er udeladt på grund af for få observationer. Oplysninger om rygning og svær overvægt vedrører befolkningen over 15 år i 2017, jf. Den Nationale Sundhedsprofil.

Kilde: Den Nationale Sundhedsprofil (danskernessundhed.dk) og egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Forskelle i risikofaktorer, herunder rygning og overvægt, knytter sig blandt andet til uddannelsesniveaut. Personer med en grundskoleuddannelse er i højere grad rygere og svært overvægtige end personer med en højere uddannelse⁵. En del af forskellen i middellevetiden på tværs af kommuner vil formentlig derfor kunne kædes sammen med kommunale forskelle i uddannelsesniveaut.

Der er imidlertid også meget store kommunale forskelle i middellevetiden blandt personer på samme uddannelsesniveaut. Eksempelvis er forskellen i den forventede middellevetid 8 år, når man sammenligner kommunen med den højeste henholdsvis laveste middellevetid for 40-årige mænd med en grundskoleuddannelse. For kvinder med en grundskoleuddannelse er forskellen i middellevetid 6½ år mellem top- og bundkommune. Også for personer med erhvervsfaglige og videregående uddannelser er der store kommunale forskelle i den forventede middellevetid, jf. figur 4.31 og 4.32.

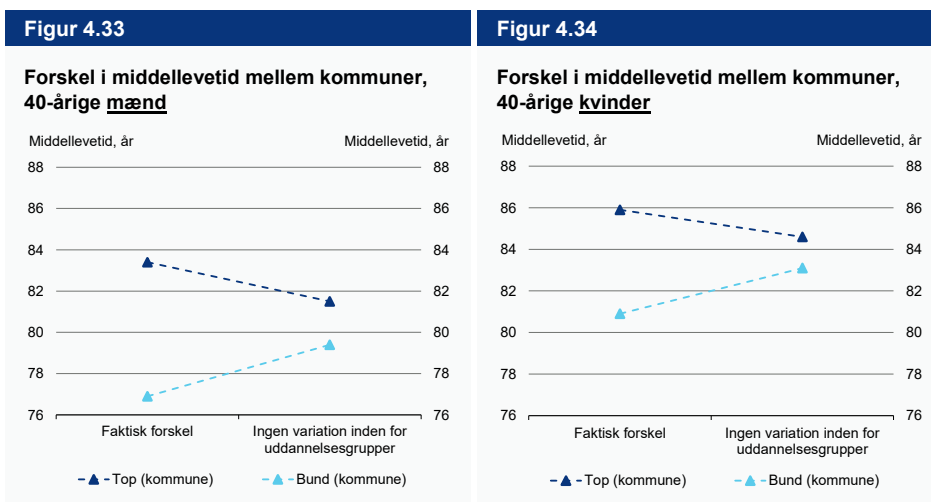
⁵ Se Den Nationale Sundhedsprofil (danskernessundhed.dk).

Anm.: Se bilag 1 for beregningsmetode af middellevetid på kommuneniveau samt efter uddannelsesniveau. En række kommuner er udeladt på grund af for få observationer. Ud over de små ø-kommuner (Fanø, Læsø, Samsø og Ærø) er der tale om Egedal, Ishøj, Lemvig, Solrød og Vallensbæk.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

De kommunale forskelle i middellevetiden blandt personer med samme uddannelsesniveau bidrager i stort omfang til de samlede kommunale forskelle i middellevetiden. Det kan illustreres med et regneeksempel. Hvis man beregningsteknisk antager, at alle med samme uddannelsesniveau har samme forventede middellevetid – uanset hvilken kommune de bor i – indsnævres de kommunale forskelle i middellevetiden med ca. to tredjedele. For mænd reduceres forskellen mellem top- og bundkommune fra 6,5 til 2,1 år, mens forskellen for kvinder reduceres fra 5,0 til 1,5 år, *jf. figur 4.33 og 4.34*.

Anm.: Se bilag 1 for beregningsmetode af middellevetid på kommuneniveau. Fanø, Læsø, Samsø og Ærø er udeladt på grund af for få observationer. I den kontrafaktiske beregning er det antaget, at alle med samme uddannelsesniveau på et givet alderstrin har samme dødsrytme, uanset hvilken kommune de bor i. Der skelnes mellem fire uddannelsesniveauer: grundskole, gymnasial, erhvervsfaglig og videregående.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Regneeksemplet peger på, at kommunale forskelle i levealder handler om meget andet end befolknings sammensætning, herunder forskelle i uddannelsesniveau. En bedre forståelse af de kommunale forskelle i middellevetid forudsætter en mere dybdegående analyse af årsagerne, herunder at der for befolkningsgrupper på samme uddannelsesniveau er meget stor variation i den forventede middellevetid imellem landets kommuner.

4.4 Ulighed i muligheder

Traditionelle fordelingsanalyser tager udgangspunkt i forskelle i udfald og som oftest forskelle i disponible indkomster. Forskelle i indkomst er en enkel og letforståelig tilgang, hvor både ændringer i offentlige ydelser, skattesatser og beregningsgrundlag kan vurderes i en fordelingsmæssig kontekst.

I de senere år er der dog kommet et større fokus på selve indkomstdannelsen, herunder betydning af egne valg og præferencer på den ene side og omstændigheder uden for individets kontrol på den anden side.

Forskelle i udfald, der er et resultat af egne valg, regnes normalt ikke som værende ulighed. Den enkelte kan fx have truffet forskellige valg med hensyn til arbejdstid og uddannelse, hvilket resulterer i indkomstforskelle. Men det kan ikke siges at afspejle ulighed i det omfang, der er tale om et frivilligt valg.

Omvendt er der også forskelle, som udspringer af omstændigheder uden for individets kontrol. Det gælder blandt andet medfødte karakteristika (fx køn, talent, funktionsnedsettelse), opvækstforhold, arv fra forældre mv. Hertil kommer omstændigheder, der har

karakter af held eller uheld, fx en ulykke eller sygdomme. Forskelle i udfald, der udspringer af omstændigheder, kan siges at være et udtryk for ulighed i muligheder.

Med introduktionen af begrebet ulighed i muligheder har forskningen i ulighed således etableret et nyt tankesæt, der kredser om skillelinjen mellem individets omstændigheder og valg, *jf. boks 4.4*.

Boks 4.4**Fra ulighed i udfald til ulighed i muligheder**

I løbet af 1970'erne og 1980'erne kom der et opgør med den tilgang til ulighed, der fokuserer på rene forskelle i udfald, fx indkomst. I en række banebrydende bidrag af politiske filosoffer¹, startende med Rawls (1971) og efterfulgt af Sen (1980), Dworkin (1981), Cohen (1989) og Arneson (1989) fik begrebet ulighed i muligheder gradvist fodfæste. Filosofernes bidrag adskiller sig på flere punkter, men de kredser alle om samme diskussion; nemlig at forskelle i udfald, der er en konsekvens af personlig valg, ikke er uetiske eller uretfærdige. Derfor er forskellige mål for forskelle i udfald som sådan ikke særligt brugbare, med mindre man finder enhver form for ulighed uretfærdigt.

I den økonomiske litteratur om ulighed i muligheder skelner man således mellem forhold, som individet har ansvar for, og forhold, hvor individet ikke har et ansvar. Førstnævnte omtales typisk som *valg eller indsats*. Det kan fx være valg af arbejdstid, arbejdsindsats på jobbet, valg af partner mv. Forhold, hvor individet ikke har et ansvar, omtales typisk som *omstændigheder*. Ud over oplagte karakteristika som køn og etnicitet, kan det være opvækstvilkår, herunder forældres uddannelsesniveau, tilknytning til arbejdsmarkedet samt deres (relative) indkomstniveau. Det kan også være medfødt talent, funktionsnedsættelser mv.

Skelnen mellem valg og omstændigheder er centrum for litteraturen om ulighed i muligheder. Der eksisterer imidlertid ikke en entydig kategorisering, idet der ikke er enighed om, hvor skillelinjen går. Nogle filosoffer er fortalere for, at valg, der er truffet i kraft af personlige præferencer, er et personligt ansvar. For andre går skillelinjen derimod ved, om forholdet er noget, som individet selv har kontrol over. Der vil således være en betydelig gråzone, hvor nogle vil mene, at der er tale om et personligt valg, mens andre vil mene, at der er tale om en omstændighed. Og andre igen vil måske mene, at der kan være tale om begge dele. Et par eksempler kan være med til at underbygge problemstillingen.

Eksempelvis er uddannelse vanskeligt at kategorisere, når man belyser indkomstforskelle. Uddannelse vil i mange tilfælde være et valg truffet ud fra personlige præferencer. Men uddannelse – eller mangel på samme – kan også være en konsekvens af medfødt talent, opvækstvilkår (herunder forældres økonomiske formåen), funktionsnedsættelser mv.

Et andet eksempel kunne være ryge- og alkoholvaner. Nogle vil sikkert mene, at det er et personligt valg, om man ryger og drikker. Andre vil mene, at vanerne kan hænge sammen med ens sociale baggrund og opvækst, og derfor i højere grad bør betragtes som en omstændighed. Kategoriseringen vil være afgørende for, om forskelle i helbred, der knytter sig til rygning og alkohol, betragtes som ulighed eller ej.

Held og uheld har også betydning for forskelle i udfald. Der skelnes typisk mellem pludselig opstået held/uheld og held/uheld, der er opsøgt. Førstnævnte type bliver typisk betragtet som en omstændighed uden for individets kontrol. Det kan fx være, at man pludselig bliver blind på grund af en genetisk fejl eller arver en formue fra en fjern slægtning. Held, der er opsøgt, er typisk en kombination af personlige valg og omstændigheder. Det er fx et personligt valg, om man køber en lotteriseddel, men uden for individets kontrol om lotterisedlen giver gevinst.

Sammenfattende kan man sige, at enhver opgørelse af ulighed i muligheder afhænger af kategoriseringen af henholdsvis valg og omstændigheder, hvorfor opgørelserne også må anses som indikative.

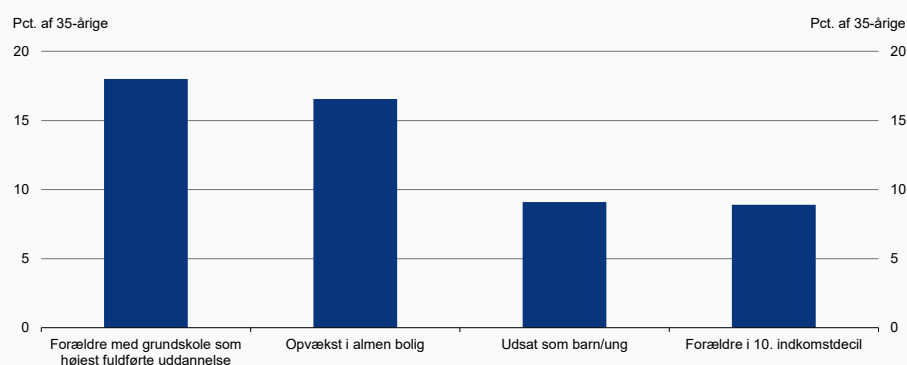
Teorierne om ulighed i muligheder har været med til at kaste nyt lys og givet en fornyet indsigt i spørgsmålet om ulighed. Det er imidlertid et åbent spørgsmål, hvorvidt man nogensinde vil opnå en fuld forståelse af de mekanismer, der fører til ulighed. Fx er indkomstdannelsen en meget dynamisk proces, hvor det både forståelsesmæssigt, men også rent metodisk, kan være vanskeligt at isolere effekterne af henholdsvis valg og omstændigheder.

1) Se Fleurbaey (2008) for en gennemgang.

Det kan eksempelvis være en afgørende omstændighed for mulighederne i livet, hvis opvæksten har været præget af omsorgssvigt, misbrug i hjemmet eller lignende. Det kan fx komme til udtryk ved anbringelse uden for hjemmet eller forebyggende sociale foranstaltninger, herunder fast kontaktperson og aflastningsophold. Blandt 35-årige, der er opvokset i Danmark, har omkring 9 pct.⁶ været omfattet af en anbringelse eller en personrettet forebyggende foranstaltning på et tidspunkt i barn- eller ungdommen (udsat som barn/ung). Omvendt kan ressourcestærke forældre være med til at give gunstige opvækstvilkår, fx hvis forældrene har været placeret i toppen af indkomstfordelingen, mens man var barn. Eksempler på omstændigheder fremgår af *figur 4.35*.

Figur 4.35

Eksempler på omstændigheder, 2018

Anm.: Opgjort på baggrund af populationen af 35-årige i 2018, jf. boks 4.5. Se endvidere bilag 4.4 for opgørelsen af de fire variable.

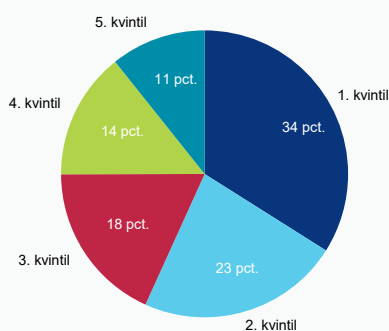
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Det er et velkendt resultat fra analyser af social mobilitet, at udfald i voksenlivet er korreleret med forældres uddannelse og indkomst. Det danske samfund er generelt præget af en høj grad af social mobilitet (lille korrelation). Det kan eksempelvis ses ved analyser af, i hvor høj grad individers indkomst er sammenfaldende med forældrenes indkomst. Et lille sammenfald er udtryk for høj social mobilitet. Børn af forældre i bunden af indkomstfordelingen er i høj grad spredt ud på hele indkomstfordelingen som voksne. Det samme er tilfældet for børn af forældre i toppen indkomstfordelingen, *jf. figur 4.36 og 4.37*.

⁶ Forebyggende sociale foranstaltninger består af såvel person- som familierettede foranstaltninger. Der er ikke registerdata for de familierettede foranstaltninger for 2014. De 9 pct. er derfor en undervurdering af, hvor stor en andel af de 35-årige i 2018, som har været omfattet af sociale indsatser i løbet af deres opvækst.

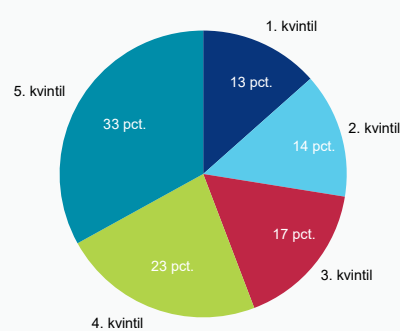
Figur 4.36

Placering i indkomstfordelingen for børn af forældre i 1. kvintil (laveste 20 pct.), 2015-2018

Figur 4.37

Placering i indkomstfordelingen for børn af forældre i 5. kvintil (øverste 20 pct.), 2015-2018

Anm.: Børn fra årgang 1974-1977. Se desuden anmærkning til figur 6.10 i *Fordeling og Incitament*, 2017.
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Høj social mobilitet peger i retning af lav ulighed i muligheder. Forældres indkomstniveau kan dog næppe stå alene som udtryk for et individs omstændigheder. De fleste vil nok mene, at omstændigheder og særligt opvækstvilkår har flere facetter.

4.5 Opgørelse af ulighed i muligheder

I dette afsnit præsenteres en måling af, hvor stor en del af de samlede indkomstforskelle, der kan henføres til ulighed i muligheder. Målingen må betragtes som et underkantskøn, blandt andet fordi registerdata ikke giver mulighed for en komplet afdækning af alle faktorer med relevans for indkomstdannelsen, herunder en klar skelnen mellem omstændigheder og valg, jf. boks 4.4 ovenfor.

I den økonomiske litteratur om ulighed i muligheder er der forskellige tilgange til at opgøre uligheden. Der skelnes typisk mellem to tilgange: *ex-ante* og *ex-post*. I *ex-ante*-tilgangen er der fuld lighed i muligheder, når mulighederne for udfald – fx indkomst – er uafhængig af dit udgangspunkt i livet (dine omstændigheder). Udfaldet kan sagtens variere fra person til person, men det må ikke kunne henføres til forskelle i omstændigheder. I *ex-post*-tilgangen er der fuld lighed i muligheder, når personer med samme indsats og valg opnår samme udfald. Der kan altså godt være variation i udfaldet, men det må kun være mellem personer med forskellige indsats og valg.

Der er forskel på den metodiske tilgang til at kvantificere de to tilgange til ulighed i muligheder. *Ex-post*-tilgangen forudsætter variable for indsats og valg, som kan måles og opgøres på personniveau. Det er selvsagt vanskeligt. *Ex-ante*-tilgangen kan lettere kvan-

tificeres, idet der her benyttes mere objektive oplysninger om individet som fx køn, etnicitet, familiebaggrund og andre opvækstvilkår. I opgørelsen af ulighed i muligheder er det derfor valgt at benytte ex-ante-tilgangen, jf. boks 4.5.

Boks 4.5

Metode og data

Ulighed i muligheder opgøres i denne analyse ved ex-ante tilgangen. Metodisk indebærer det, at analysepopulationen opdeles i grupper med samme observerbare omstændigheder. Analysegrundlaget er baseret på årsgange af 35-årige mellem 2010-2018 og deres disponible indkomster i året. 35-årige er valgt for at kunne have adgang til data om personernes opvækstvilkår. Målgruppens omstændigheder opgøres som udgangspunkt, når de er 15 år. Det er dermed en forudsætning, at personen var i befolkningen både som 15-årig og 35-årig. Det ekskluderer personer, der er indvandret til Danmark, efter de er fyldt 15 år og personer, der er udvandret eller døde, inden de er fyldt 35 år. Personer med negative disponible indkomster som 35-årige indgår ikke.

I hovedanalysen indgår følgende omstændighederne:

- Køn (0/1)
- Geografi (1/2/3)
- Bor i almen bolig (0/1)
- Dansk oprindelse (0/1)
- Opbrud i familien (0/1)
- Udsat som barn/ung (0/1)
- Begge forældre i beskæftigelse el. uddannelse (0/1)
- Forældres uddannelsesniveau (1/2/3)
- Forældre i 10. decil (0/1)

Omstændighederne er yderligere uddybet i bilag 4.4. I bilag 4.5 er endvidere foretaget en række følsomhedsberegninger. Både i forhold til omstændigheder, aldersafgrænsning af analysepopulation og periodeafgrænsning af indkomst.

Ud fra kombinationen af de forskellige omstændigheder, bliver gruppen af 35-årige opdelt i 1.152 forskellige "typer": $(2^7) \times 3^2 = 1.152$. Godt 40 pct. af kombinationerne forekommer dog ikke i data. Et eksempel på en type er 35-årige kvinder, hvis forældre var faglærte og i beskæftigelse, men ikke placeret i 10. indkomstdecil, da kvinderne var 15 år. De har haft en stabil opvækst i den forstand, at de ikke er vokset op i en opbrudt familie, og de har aldrig været omfattet af en social indsats (anbragt eller modtaget personrettede forebyggende foranstaltninger). De er opvokset i et tyndbefolket område, men ikke i en almen bolig, og de har dansk oprindelse.

Ved hjælp af OLS-estimation over alle 35-årige, kan der dannes prædikterede indkomster for hver type ud fra baggrundsvariablene (omstændighederne). Det vil sige, at alle, der har identiske omstændigheder (samme type), får samme (forventede) indkomst. Dermed dannes en kontrafaktisk indkomstfordeling, der alene afspejler indkomstforskelle mellem typerne. Hvis der ingen indkomstforskel er mellem typerne, svarer det til fuld lighed i muligheder efter ex-ante-tilgangen. Se Juárez & Soloaga (2014) for estimationsmetode.

Indkomstforskelle, der kan henføres til ulighed i muligheder, kan opgøres ved at sætte indkomstforskellene i den kontrafaktiske indkomstfordeling i forhold til indkomstforskellene i den faktiske indkomstfordeling. Til at opgøre indkomstforskellene i begge fordelinger anvendes variationsmålet "mean log deviation" (MLD), hvilket er et af standardmålene i den empiriske litteratur om ulighed i muligheder. MLD har den fordel, at det kan dekomponeres fuldt ud, ligesom det tager højde for typernes relative størrelse. Se evt. boks 2.1 i kapitel 2 for en gennemgang af forskellige variationsmål.

I den empiriske metode til ex-ante-tilgangen bliver alle med samme observerede omstændigheder karakteriseret som samme "type" og får den samme indkomst⁷. Herved fremkommer en kontrafaktisk indkomstfordeling. Den eneste variation i den kontrafaktiske indkomstfordeling er derfor *mellem* typerne, fordi alle personer, der er samme type (har de samme omstændigheder), har samme kontrafaktiske indkomst.

Variation *inden for* typerne neutraliseres, fordi denne variation ikke er i fokus i ex-ante-tilgangen. Variationen inden for typerne repræsenterer forskelle i alt det, der ikke er observerbare omstændigheder, fx valg af uddannelse, arbejdstid, branche, indsats mv. Variationen inden for typerne kan også dække over elementer af fx held og tilfælde.

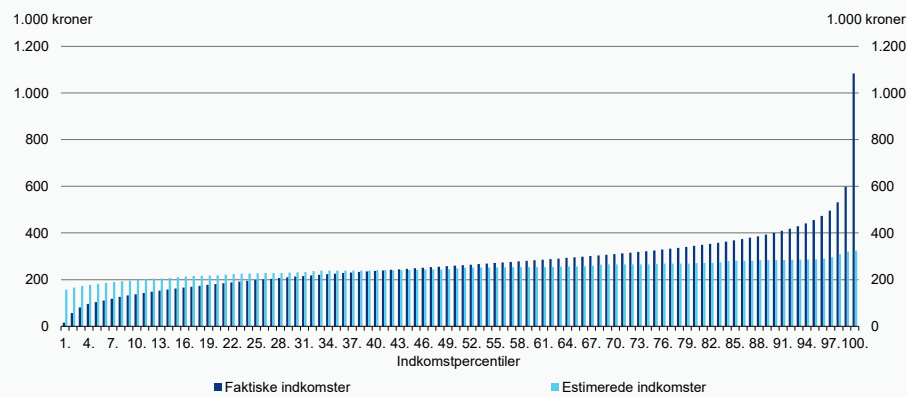
Hvis den kontrafaktisk indkomstfordeling er helt lige, vil der ikke være indkomstforskelle mellem typerne, hvilket vil svare til en situation med fuld lighed i muligheder. De faktiske indkomstforskelle vil dermed alene kunne henføres til andre faktorer end de observerbare omstændigheder. I den modsatte situation med fuld ulighed i muligheder, vil de kontrafaktiske indkomster ligge oven i de faktiske indkomster. Det vil svare til, at de faktiske indkomstforskelle alene kan henføres til de observerbare omstændigheder.

For analysepopulationen af 35-årige med de angivne omstændigheder er den kontrafaktiske indkomstfordeling placeret imellem de to ekstremer, men er dog relativt lige. Analysen peger altså på et vist – om end begrænset – niveau for ulighed i muligheder i Danmark, *jf. figur 4.38*.

⁷ Se boks 4.5 for et eksempel på en type.

Figur 4.38

Faktiske vs. estimerede disponible indkomster, 2018

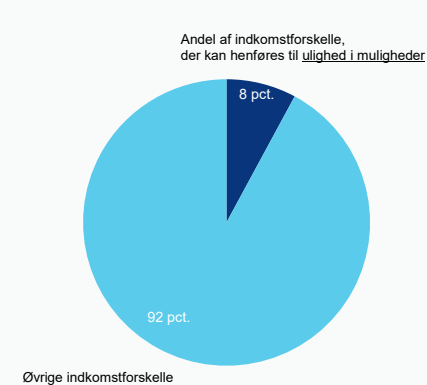
Anm.: Opgjort på baggrund af populationen af 35-årige i 2018, jf. boks 4.5.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Sættes variationsmålet for den kontrafaktiske indkomstfordeling i forhold til variationsmålet for den faktiske indkomstfordeling, viser analysen, at ca. 8 pct. af de samlede indkomstforskelle i 2018 kan henføres til ulighed i muligheder, *jf. figur 4.39*.

Figur 4.39

Indkomstforskelle og ulighed i muligheder

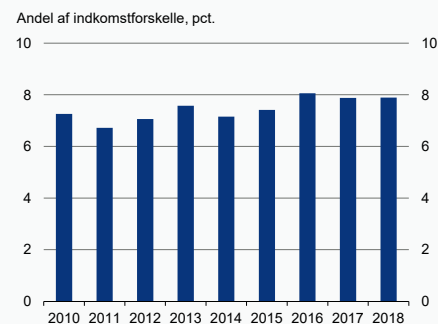

Anm.: Opgjort på baggrund af populationen af 35-årige, jf. boks 4.5.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Figur 4.40

Indkomstforskelle der kan henføres til ulighed i muligheder, 2010-2018

Det peger på, at en stor del af indkomstforskellene er drevet af de forskellige valg, man tager gennem livet samt de personlige egenskaber og indsatser, der ikke kan observeres i data. Derfor bør de 8 pct. også ses som et underkantsskøn for den faktiske ulighed i mu-

ligheder. Analysen er gentaget for 35-årige hvert år tilbage til 2010, som viser, at niveauet for ulighed i muligheder kun har mindre udsving. Resultatet synes dermed at være robust over tid, *jf. figur 4.40*.

Visse databegrænsninger gør, at alternative afgrænsninger og omstændigheder kun kan observeres i enkelte år og ikke over tid. Der er derfor foretaget følsomhedsanalyser ved hhv. at inkludere folkeskolekarakterer (proxy for evner), undersøge en større kohorte (35-45-årige), anvende treårigt gennemsnit af indkomster mv. Resultatet er også robust i forhold til disse følsomheder, *jf. bilag 4.5*.

Robustheden understøtter, at indkomstforskellene mellem typerne ligger relativt fast. Det ses også ved, at særligt de hyppigst forekommende typer er vanskelige at opdele yderligere, hvormed en stor del af variationen forbliver inden for typerne, *jf. boks 4.6*.

Boks 4.6

Typernes størrelse og indkomstforskelle mellem typer

Analysen peger på, at omkring 8 pct. af indkomstforskellene blandt 35-årige kan henføres til ulighed i muligheder baseret på forskelle i observerbare omstændigheder. For bedre at forstå det målte niveau for ulighed i muligheder, kan man se nærmere på de forskellige typer, der følger af kombinationerne af omstændigheder (en type er en gruppe af personer med de samme omstændigheder). I den sammenhæng er det værd at hæfte sig ved interaktionen mellem to forhold. For det *første* typernes størrelse (andel af populationen). Jo større typerne er, jo mere vil de – alt andet lige – bidrage til den målte ulighed. For det *andet* variationen i indkomsten mellem typer. Jo større variationen er, jo større vil den målte ulighed i muligheder være.

Det generelle billede er, at indkomstforskellene mellem typer især er stor mellem de typer, der udgør en meget lille del af populationen, mens indkomstforskellene mellem typer, der fylder meget, er beskedne, jf. figur a. Begge forhold trækker – isoleret set – i retning af, at indkomstforskellene mellem typer – og dermed det målte niveau for ulighed i muligheder – udgør en begrænset del af de samlede indkomstforskelle.

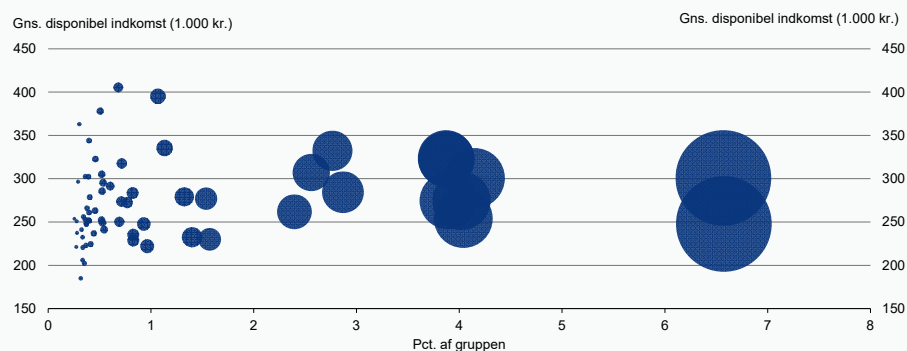
De to typer, der udgør den største del af analysepopulationen, er 35-årige mænd og kvinder, hvis forældre var faglærte og i beskæftigelse, men som ikke var placeret i 10. indkomstdecil, da mændene og kvinderne var 15 år. De har haft en stabil opvækst i den forstand, at de ikke er vokset op i en opbrudt familie, og de har aldrig været omfattet af en social indsats (anbragt eller modtaget personrettede forebyggende foranstaltninger). De er opvokset i et tyndbefolket område, men ikke i en almen bolig, og de har dansk oprindelse. Den tredje- og fjerdehyppigste type har de samme omstændigheder, på nær at de er opvokset i middelstore byer.

De fire typer udgør tilsammen en femtedel af hele gruppen af 35-årige, og deres gennemsnitlige (faktiske) indkomster ligger relativt tæt på hinanden. Indkomstforskellene mellem de fire typer er således begrænset og bidrager derfor ikke i væsentlig omfang til ulighed i muligheder. Det kan naturligvis være udtryk for, at der er væsentlige omstændigheder, som ikke indgår i analysen. Omvendt er det er vanskeligt at identificere observerbare omstændigheder, som kan opdele en stor gruppe mennesker, der i store træk minder om hinanden.

Mellem de mindre hyppige typer finder man større forskel i de gennemsnitlige indkomster, hvilket kan anses som ulighed i muligheder. Men fordi disse typer ikke forekommer særlig hyppigt, betyder det, at indkomstforskellene mellem typerne udgør en relativt lille del af de samlede indkomstforskelle.

Figur a

Typernes populationsstørrelse og gennemsnitlige faktiske indkomst

Anm.: Gruppen er her de 35-årige i 2018, jf. boks 4.5. Af illustrative grunde indeholder figuren kun de typer, hvor populationen for typen er større end 100 personer. Datapunktet er centrum af cirklen. Cirklernes størrelse repræsenterer typernes relative størrelse til hinanden (svarende til værdien på x-aksen).

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

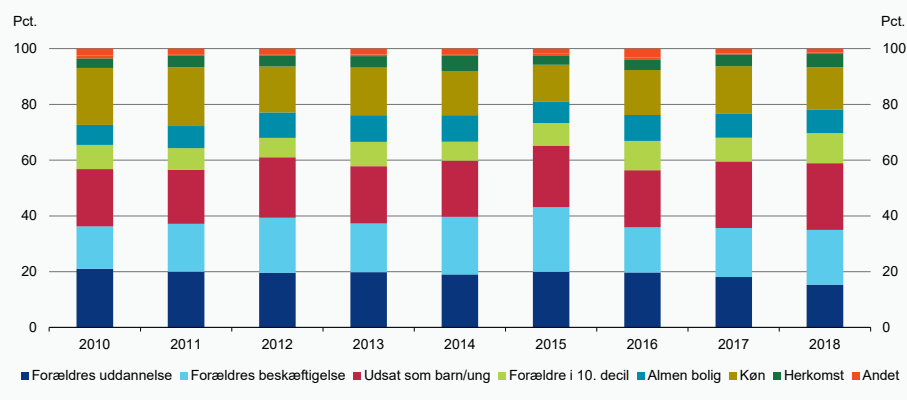
Bidrag til ulighed i muligheder

De forskellige omstændigheder, som indgår i analysen, har ikke samme betydning for uligheden i muligheder. Ulighedsmålet i den kontrafaktiske indkomstfordeling kan dekomponeres på de enkelte omstændigheders bidrag. Dekomponeringen viser alene korrelationen i data. De kausale sammenhænge skal derfor tolkes med varsomhed.

Sociale problemer i opvæksten (udsat som barn/ung) samt forældres arbejdsmarkedstilknøytning og uddannelse er de omstændigheder, hvor bidraget til ulighed i muligheder er størst, *jf. figur 4.41*.

Figur 4.41

Bidrag til ulighed i muligheder

Anm.: Figuren viser en dekomponering af den andel af indkomstforskellene, der kan henføres til ulighed i muligheder, *jf. figur 4.40* ovenfor. "Udsat som barn/ung" er en markør for de personer, der på et tidspunkt i barndoms- eller ungdomsårene har været anbragt uden for hjemmet eller modtaget en personrettet forebyggende foranstaltning. Personer, der har oplevet opbrud i familien i barndommen samt geografiske indikatorer, er lagt sammen i "Andet". Se uddybning af omstændigheder i bilag 4.4.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

At opvækstvilkårene er de omstændigheder, der bidrager mest til ulighed i muligheder, falder fint i tråd med, at der ikke er fuldkommen social mobilitet i Danmark.

Dekomponeringen peger også på, at køn bidrager til ulighed i muligheder. Det skal dog tolkes med varsomhed, idet analysepopulationen er 35-årige. På det tidspunkt har mænd typisk noget længere anciennitet på arbejdsmarkedet end kvinder, hvilket kan være en del af forklaringen.

Arbejdsmarkedstilknøytning og uddannelse

Det foregående afsnit går i dybden med indkomstforskellene mellem typer, som udtryk for ulighed i muligheder. Analysen peger på, at ulighed i muligheder spiller en rolle for indkomstforskellene. Men langt størstedelen af de samlede indkomstforskelle er inden

for typerne – det vil sige indkomstforskelle mellem personer med de samme observerede omstændigheder, *jf. figur 4.39 ovenfor*. En del af disse indkomstforskelle vil kunne henføres til forskellige valg og indsatser, men det er svært at gøre entydigt.

Som nævnt er det vanskeligt at konstruere mål for individers indsatser og valg. Det kan være på grund af databegrænsninger. Men også fordi det kan være vanskeligt at foretage en skarp skelnen mellem omstændigheder og valg.

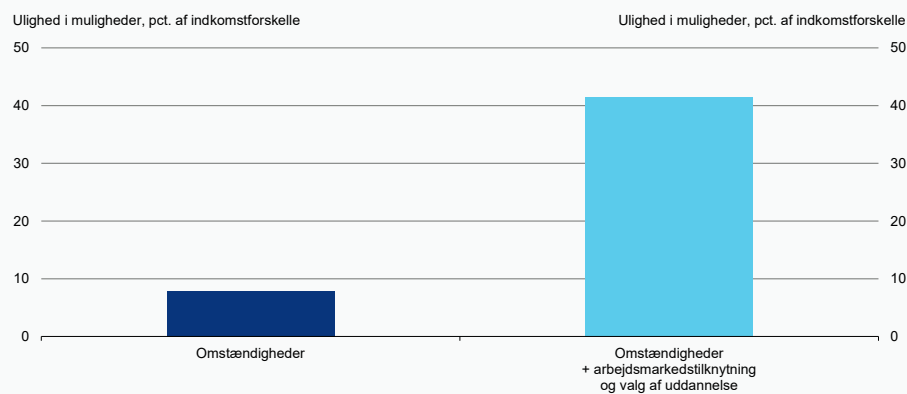
Eksempelvis kan man observere, hvilket uddannelsesniveau og hvilken tilknytning til arbejdsmarkedet analysepopulationen har som 35-årige. Lægges dette ind i analysen, bliver typerne opdelt yderligere i seks uddannelsesgrupper og tre grader af arbejdsmarkedstilknytning.

Tilknytningen til arbejdsmarkedet vil i stor udstrækning være baseret på individuelle valg, herunder i forhold til arbejdstid. Omvendt vil arbejdsløshed i de fleste tilfælde være ufrivillig. Tilsvarende har vi bred og lige adgang til uddannelse i Danmark og dermed en stor grad af frihed til selv at vælge uddannelse. Men vejen igennem uddannelsessystemet vil for nogle være påvirket af opvækstvilkår og øvrige omstændigheder.

I de resterende indkomstforskelle kan der altså være forskelle, som kan henføres til valg, og herunder valg, der er korreleret med omstændigheder. Men det kan være svært at skelne entydigt. Inkluderes uddannelsesniveau og arbejdsmarkedstilknytning i opdelingen af typer, kan – samlet set – godt 40 pct. af indkomstforskellene henføres til arbejdsmarkedstilknytning og uddannelsesniveau samt de observerede omstændigheder i analysen, *jf. figur 4.42*.

Figur 4.42

Betydningen af beskæftigelsesgrad og valg af uddannelse for indkomstforskelle

Anm.: Arbejdsmarkedstilknøytning opdeles i tre grupper; 1) Fuldtidsbeskæftigede, 2) Deltids- og delårsbeskæftigede samt selvstændige, 3) Resten. Højest fuldførte uddannelse som 35-årig er opdelt i hhv. 1) Grundskole eller uoplyst, 2) Ungdomsuddannelse, 3) Faglærte, 4) KVU, 5) MVU og 6) LVU.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Hovedparten af de knap 40 pct. vil formentlig afspejle personlige valg og indsats, der nytter sig til uddannelse og arbejdsmarkedstilknøytning. Men det er vanskeligt at sætte et præcist tal, fordi uddannelse og arbejdsmarkedstilknøytning er korreleret med de observerede omstændigheder, der indgår i analysen. Og derfor må det også antages, at indkomstforskelle, der følger af uddannelse og arbejdsmarkedstilknøytning, i nogle tilfælde vil afspejle ulighed i muligheder.

Ulighed i muligheder internationalt

Danmarks niveau for ulighed i muligheder er også relativt lavt i en international sammenhæng. Internationale sammenligninger af indkomstforskelle har traditionelt set været ét af de værktøjer, som interesserede har kunne pejle efter for at forstå og nuancere samfundsudviklingen. To lande med omtrent ens niveauer for indkomstforskelle, men med vidt forskellige niveauer for ulighed i muligheder, har dog ikke nødvendigvis behov for de samme interventioner. Derfor kan der være grund til at sammenholde de overordnede indkomstforskelle med ulighed i muligheder, når der foretages internationale sammenligninger, *jf. boks 4.7*.

Boks 4.7

Ulighed i muligheder i internationalt perspektiv

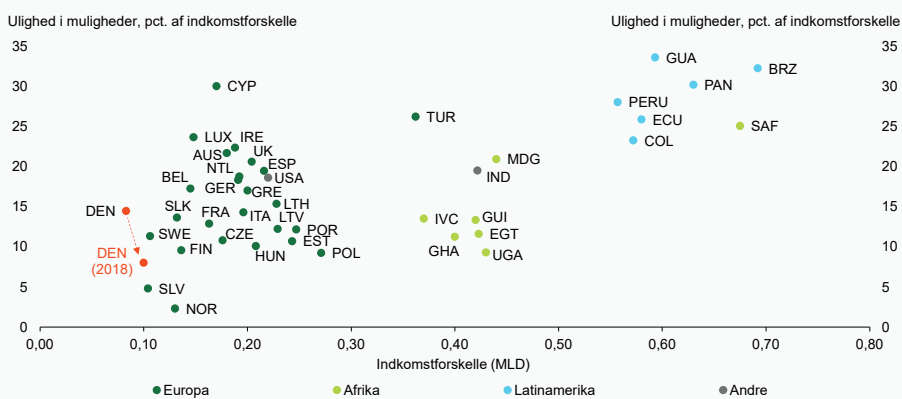
Den relativt lave ulighed i muligheder i Danmark er også lav i sammenligning med andre lande. Det viser Brunori et al (2013), der er et opsamlingsstudie af flere forskellige studier af ulighed i muligheder. Her ligger Danmark lavt i forhold til de overordnede indkomstforskelle, mens niveauet for ulighed i muligheder er på niveau med resten af Europa.

Chetti et al (2010), som de specifikke resultater for Danmark og resten af Europa er baseret på, er foretaget på SILC-data fra 2005. SILC er en spørgeskemaundersøgelse, som udarbejdes til brug for EU's statistiske arbejde, og i den danske SILC indgår der normalt ca. 6.000 husstande. I det pågældende studie er resultaterne for Danmark dog baseret på ca. 2.600 personer. Resultaterne skal derfor tolkes med varsomhed, da der er tale om en meget begrænset stikprøve af befolkningen.

Studiet peger desuden på, at landene i de enkelte verdensdele typisk opnår sammenlignelige niveauer for både indkomstforskelle og ulighed i muligheder. Herudover er der en tendens til, at jo større indkomstforskelle der er i et land, jo større vil uligheden i muligheder også være, *jf. figur a*.

Figur a

Ulighed i muligheder og indkomstforskelle

Anm.: Ulighed i muligheder er illustreret vha. ex-ante-tilgangen. Den røde prik er det opdaterede tal for Danmarks ulighed i muligheder baseret på registerdata i 2018, jf. figur 4.39. Den røde prik er derfor ikke direkte sammenlignelig med de øvrige lande.

Kilde: Brunori et al (2013), Checchi et al (2010) samt egne beregninger.

Bilag 4.1

Litteratur

Boarini, R., M. Comola, C. Smith, R. Manchin & F. De Keulenaer (2012). *What makes for a better life? The determinants of subjective well-being in OECD-countries: Evidence from the Gallup World Poll*. OECD. Statistics Directorate Working Paper No. 47

Brunori, P., F.H.G. Ferreira & V. Peragine (2013). *Inequality of opportunity, income inequality, and economic mobility: Some international comparisons. Getting development right*. Palgrave Macmillan, New York, 2013. 85-115

Checchi, D., V. Peragine & L. Serlenga (2010). *Fair and Unfair Income Inequalities in Europe*. IZA DP No. 5025

Clark, A.E., S. Flèche, R. Layard, N. Powdthawee & G. Ward (2017). *The Key Determinants of Happiness and Misery*. Ch. 5 in World Happiness Report 2017

Eurostat (2017). *Final report of the expert group on quality of life indicators*. Statistical reports

Ferreira, F.H.G. & V. Peragine (2015). *Equality of Opportunity: Theory and evidence*. IZA DP No. 8994

Fleurbaey, M. (2008). *Fairness, Responsibility and Welfare*, Oxford University Express, Oxford

Juárez, F.W.C. & I. Soloaga (2014). *iop: Estimating ex-ante inequality of opportunity*. The Stata Journal (2014) 14, Number 4, pp. 830-846

Juel, K. & M. B. Koch (2013). *Social ulighed i dødelighed i Danmark gennem 25 år. Betydningen af rygning og alkohol*. Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet

Layard, R., A. Clark & C. Senik (2012). *The Causes of Happiness and Misery*. Ch. 3 in World Happiness Report 2012

Murtin, F., J. Mackenbach, D. Jasilionis & M. Miro d'Ercole (2017). *Inequalities in longevity by education in OECD countries: Insights from new OECD estimates*. OECD Statistics Working Papers 2017/02

OECD (2020). *How's life? Measuring well-being*. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9870c393-en>

Ramos, X. & D. Van de gaer (2012). *Empirical Approaches to Inequality of Opportunity: Principles, Measures, and Evidence*. IZA DP No. 6672

Roemer, J.E. (1993). *A pragmatic theory of responsibility for the egalitarian planner*. Philosophy and Public Affairs 22, 146-166

Roemer, J.E. (1998). *Equality of Opportunity*. Harvard University Press, Cambridge, M.A.

Roemer, John E., and Alain Trannoy. 2016. *Equality of Opportunity: Theory and Measurement*. *Journal of Economic Literature*, 54 (4):1288-1332.

Sundhedsstyrelsen (2020). *Indsatser mod ulighed i sundhed*. København.

Sundhedsstyrelsen (2020). *Social ulighed i sundhed og sygdom*. Udarbejdet for Sundhedsstyrelsen af Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet.

Bilag 4.2

Beregninger af middellevetid

Middellevetid er et statistisk begreb, der benyttes til at estimere en forventet levetid ud fra dødshyppigheden på hvert alderstrin i befolkningen. Der tages således ikke højde for sund aldring, medicinteknologiske fremskridt mv.

Til beregning af middellevetid benyttes Danmarks Statistiks metode, som er beskrevet i notatet *Beregning af middellevetid* (<https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/befolkning-og-valg/doedsfald-og-middellevetid/middellevetid>).

Normalt vises middellevetid for 0-årige, men kan også beregnes for senere aldre. Her angiver middellevetiden den forventede levetid givet, at personen har opnået den givne alder. I analysen er det valgt at vise middellevetiden for 40-årige af følgende tre grunde. For det første bliver de fleste 40 år. For det andet har de fleste færdiggjort deres uddannelse på dette tidspunkt i livet. Og endelig er dødsfald før 40-årsalderen formentlig i mindre grad socialt betinget.

Ved beregninger på kommuneniveau samles oplysninger for fire år om personer, der har bopæl i kommunen ved årsskiftet. Det vil sige, at dødshyppigheden for en given alder i en given kommune beregnes ud fra dødeligheden blandt personer med den givne alder, der har boet i kommunen i mindst et af de fire år. Fx er dødshyppigheden for 50-årige i Københavns Kommune i perioden 2015-2018 beregnet for alle personer, som boede i kommunen 31. december i 2015, 2016, 2017 eller 2018, mens de var 50 år, sammenholdt med oplysninger om, hvorvidt de døde før 31. december året efter.

Ved beregninger af middellevetid for personer med forskelligt uddannelsesniveau tages der højde for, at der ikke er oplysninger om uddannelsesniveau for personer født før 1921. Det antages, at dødshyppigheden for den enkelte uddannelsesgruppe følger tendensen i hele befolkningen for de alderstrin, der ikke er oplysninger for. Der er med andre ord tale om en ekstrapolation af de uddannelsesspecifikke dødshyppigheder.

Bilag 4.3

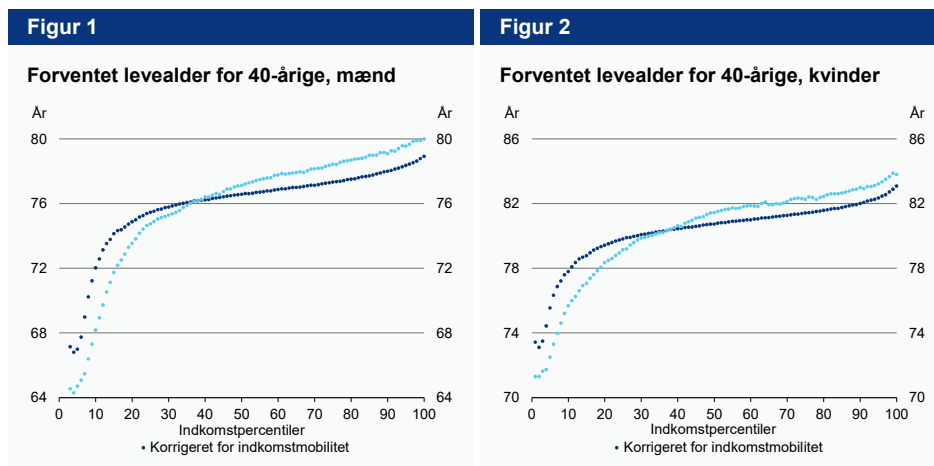
Middellevetid og indkomstmobilitet

Den forventede levealder er stigende med indkomsten. Personer i den øvre del af indkomstfordelingen kan se frem til en længere restlevetid end personer med relativt lave indkomster.

Den forventede levealder for en bestemt indkomstgruppe beregnes ofte ved at akkumulere dødeligheden for ældre kohorter inden for samme indkomstgruppe. Heri ligger den bagvedliggende antagelse, at personer bliver i den samme indkomstgruppe hele livet. Der er imidlertid stor indkomstmobilitet over livet i Danmark, som følge af fx overgang fra uddannelse til beskæftigelse, tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet mv.

Forskere fra Økonomisk Institut, Københavns Universitet viser med danske data, hvor stor betydning det har for forskellene i levealder, at indkomstmobilitet inkluderes i beregningerne af den forventede restlevealder. I stedet for at antage, at personer beholder den samme placering i indkomstfordelingen fra 40-årsalderen og frem, anvender forskerne en såkaldt "mover-stayer-model", der skønner over personernes forventede indkomstudvikling.

Overordnet set halveres forskellene i levealder for både mænd og kvinder, når der korrigeres for indkomstmobilitet. Forskelle i levealder for 80. percentil i forhold til 20. percentil er 4,6 år for mænd og 4,1 år for kvinder. Når der tages højde for indkomstmobilitet, reduceres forskellene til henholdsvis 2,4 år og 2,2 år, *jf. figur 1 og figur 2*.

Anm.: Forventet levealder er opgjort på baggrund af akkumuleret dødelighed opdelt på indkomst.

Kilde: Kreiner, C.T. et al: *Role of income mobility for the measurement of inequality in life expectancy*, 2018.

Bilag 4.4

Variable for omstændigheder

Tabel 1

Omstændighed	Forklaring	Tidspunkt
Geografi	Angiver den geografiske placering af bopæl, baseret på oplysninger i BBR-registret (geokode) i) Hovedstadsregionen ii) Bykommuner, hvis største by har mindst 10.000 indbyggere iii) Øvrige kommuner	Nedslag ved 15 år
Herkomst	Opdeles i hhv. dansk oprindelse og ikke-dansk oprindelse. Baseret på oplysninger om oprindelsesland i befolkningsregistret	Ingen aldersbegrænsning
Almen bolig	Angiver, om bopæl er del af en almen bolig. Baseret på oplysninger i BBR-registret (EJERFOLD = 20)	Nedslag ved 15 år
Opbrudt familie	Angiver, hvorvidt personen var i forskellige D-familier i befolkningsregistret ved hhv. 15 år og 8 år.	Nedslag ved 15 og 8 år
Forældres uddannelse	Forældres højst fuldførte uddannelse i UDDA i) begge grundskole ii) minimum én forælder m. gymnasial el. EUD iii) minimum én forælder m. KVU/MVU/LVU	Nedslag ved 15 år
Forældres beskæftigelse	Forældres socioøkonomiske status i RAS (november måned), begge forældre var i beskæftigelse/uddannelse eller ej	Nedslag ved 15 år
Forældre i 10. decil	Minimum én forælders ækvivalerede disponible indkomst i top 10 pct. (INDFORD-register)	Nedslag ved 15 år
Udsat som barn/ung	Proxy for svære opvækstvilkår. Optræder man på noget tidspunkt i enten BUA (anbringelser) eller BUFO (personrettede forebyggende foranstaltninger).	Ingen aldersbegrænsning

Anm.: Forældre er i denne henseende de biologiske forældre (CPR-forældre). Forebyggende sociale foranstaltninger består af såvel person- som familierettede foranstaltninger. Der er ikke registerdata for de familierettede foranstaltninger før 2014.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Tabel 2

Deskriptiv statistik, omstændigheder, 2018

Køn	51 pct. af de 35-årige er mænd
Geografi	28 pct. af de 35-årige boede i Hovedstadsområdet, da de var 15 år, mens 33 pct. boede i større bykommuner, og 39 pct. boede i mere tyndbefolkede områder
Herkomst	7 pct. af de 35-årige har ikke dansk oprindelse
Almen bolig	17 pct. af de 35-årige var bosat i en almen bolig som 15-årige
Opbrudt familie	5 pct. af de 35-årige indgik i forskellige familier som hhv. 8- og 15-årige
Forældres uddannelse	Forældrene til 18 pct. af de 35-årige havde højest grundskoleuddannelse, mens 46 pct. havde mindst én forælder, der var faglært, og 36 pct. havde mindst én forælder med højere uddannelse
Forældres beskæftigelse	72 pct. af de 35-årige havde forældre, der enten var i beskæftigelse eller uddannelse, da personen selv var 15 år
Forældre i 10. decil	9 pct. af de 35-årige havde minimum én forælder, der var placeret i 10. indkomstdecil, da personen selv var 15 år
Udsat som barn/ung	9 pct. af de 35-årige var udsat som barn/ung i form af, at de enten modtog en forebyggende foranstaltning eller var anbragt uden for hjemmet i barndoms- eller ungdomsårene

Anm.: Forebyggende sociale foranstaltninger består af såvel person- som familierettede foranstaltninger. Der er ikke registerdata for de familierettede foranstaltninger før 2014. De 9 pct. er derfor en undervurdering af, hvor stor en andel af de 35-årige i 2018, som har været omfattet af sociale indsatser i løbet af deres opvækst.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Bilag 4.5

Følsomhedsanalyser

Større kohorte (35-45-årige i 2018)

Frem for kun at observere 35-årige, analyseres en større kohorte af 35-45-årige i 2018. Den relative ulighed i muligheder stiger en smule til ca. 9 pct., *jf. figur 1*.

Indkomster +/- 1 år (35-årige i 2017, indkomster 2016-2018)

For at tage højde for tilfældige udsving i indkomster inden for ét år, tages der i stedet udgangspunkt i 35-årige i 2017 og deres indkomster i 2016-2017-2018, hvor den gennemsnitlige indkomst lægges til grund.

Den relative ulighed i muligheder stiger en smule til ca. 9,2 pct., *jf. figur 1*.

Omstændigheder opgjort ved 10 år frem for 15 år (35-årige i 2018)

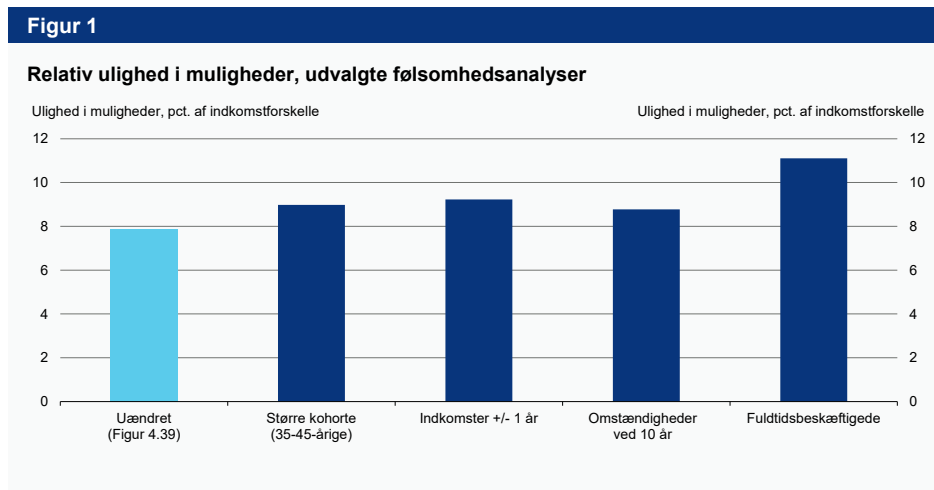
Følsomheden omkring nedslagstidspunkt for omstændigheder testes.

Den relative ulighed i muligheder stiger en smule til ca. 8,7 pct., *jf. figur 1*.

Kun fuldtidsbeskæftigede (35-årige i 2018)

Som sammenligningsgrundlag foretages analysen for 35-årige *fuldtidsbeskæftigede*.

Den relative ulighed i muligheder er her 11,1 pct., *jf. figur 1*.

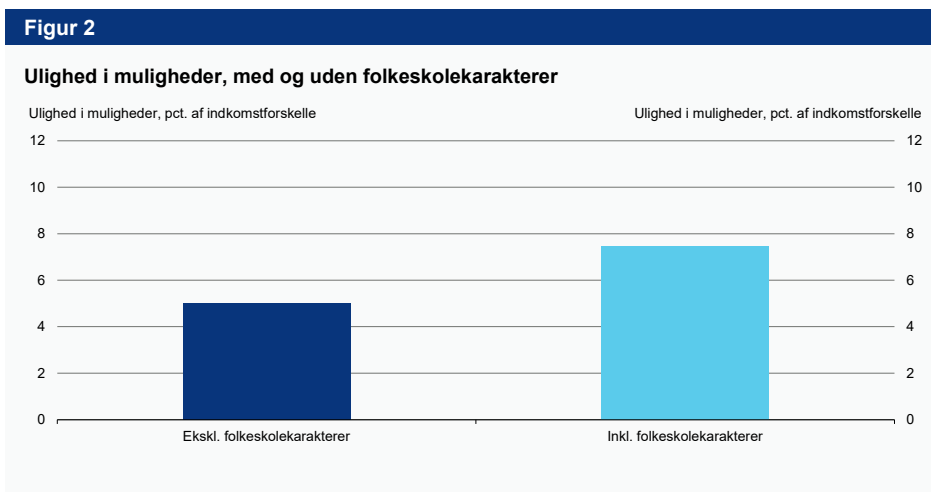

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Inkludere folkeskolekarakterer (proxy for evner) (32-34-årige i 2018)

Folkeskolekarakterer er noget af det tætteste vi kan komme på at observere evner og personlige egenskaber, som ellers er vanskelige at kvantificere. Folkeskolekarakterer er

langt fra et perfekt mål for dette. Men ved at dele de 32-34-årige op i yderligere 5 typer afhængig af folkeskolekarakterer, kan vi alligevel tilføje lidt ekstra forklaringsgrad til analysen. Den relative ulighed i muligheder stiger med ca. 2,4 pct.-point ved inkludering af folkeskolekarakterer, *jf. figur 2*.

Anm.: 32-34-årige i 2018. De øvrige omstændigheder er uændrede, jf. boks 4.5.
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Data for folkeskolekarakterer findes kun tilbage til 2002. Analysepopulationen ændres dermed til 32-34-årige i 2018. De øvrige omstændigheder er uændrede. Fordi analysepopulationen er ændret, er den relative ændring hhv. med og uden folkeskolekarakterer lagt ind i figuren.

Kapitel 5

Unge uden ungdomsuddannelse

Danmark er kendetegnet ved, at der er fri og lige adgang til uddannelse. Alligevel er der en gruppe af unge, restgruppen, som ikke får en uddannelse efter grundskolen. Det er en gruppe, som af forskellige årsager og på trods af formelt fri og lige adgang til uddannelse ikke får de samme muligheder som andre unge. Restgruppen er blevet mindre i løbet af det seneste årti og udgjorde i 2018 godt 18 pct. af de 22-årige.

Der er tale om en sammensat gruppe bestående af unge med forskellige grader af faglige, sundhedsmæssige og sociale udfordringer. Nogle er uafklarede unge med svage faglige forudsætninger fra folkeskolen. Andre kan opleve skoletræthed, og andre igen har indikationer på psykisk sårbarhed i form af en psykisk diagnose. Der er unge med behandlingskrævende stofmisbrug eller kriminalitetshistorik og også en mindre gruppe unge med alvorlige handicap som fx udviklingshæmning. Der er unge, som har været anbragt som barn. Og unge som tager en længere pause efter grundskolen, uden at der er andre tegn på udfordringer end fraværet af uddannelse.

De fleste unge i restgruppen har forsøgt at gennemføre en kompetencegivende uddannelse. En stor del har fx været i gang med en ungdomsuddannelse, men er faldet fra, og andre har gennemført et erhvervsfagligt grundforløb uden at komme videre på hovedforløbet. Mange har flere afbrudte uddannelser bag sig.

En stor del af restgruppen oplever barrierer, som i sig selv kan være medvirkende til, at de unge fastholdes i restgruppen. For eksempel har knap 5 ud af 10 unge i restgruppen svage faglige forudsætninger fra folkeskolen, ligesom 3 ud af 10 unge i restgruppen har været anbragt som barn eller har modtaget forebyggende foranstaltninger. Dertil kommer, at flere end 1 ud af 4 unge i restgruppen er psykisk sårbare med en psykisk diagnose, og såvel kriminalitet som stof- eller alkoholmisbrug optræder hos 1 ud af 10 unge i restgruppen.

Den udbredte tilstedeværelse af indikationer på udfordringer i restgruppen betyder, at flere end hver tredje i restgruppen kan siges at have komplekse problemer, dvs. indikationer på flere forskellige udfordringer på samme tid. Det er fx unge, som både har indikationer på svage faglige forudsætninger fra folkeskolen og psykisk sårbarhed. I løbet af det seneste årti er der kommet flere unge med komplekse problemer i restgruppen – andelen er vokset fra 28 pct. i 2008 til 38 pct. i 2018 – til trods for at andelen blandt alle 22-årige har været stort set konstant.

Der er således tegn på, at restgruppen – også relativt til andre unge – er blevet svagere over tid, i takt med at en større del af ungdomsårgangene får en uddannelse.

Hovedbudskaberne i kapitlet er:

- Restgruppen er blevet mindre over tid. I 2008 var det 23 pct. af de 22-årige, som hverken havde eller var i gang med en kompetencegivende uddannelse. I 2018 var restgruppen reduceret til godt 18 pct.
- Mange unge i restgruppen har erfaringer fra uddannelsessystemet. Faktisk har langt hovedparten af unge i restgruppen forsøgt at få en uddannelse uden at lykkes med det. Samlet set udgør gruppen af unge med nogen uddannelseserfaring 84 pct. af restgruppen i 2018.
- Restgruppen kan i grove træk deles op i tre næsten lige store grupper baseret på de målbare udfordringer, som identificeres inden for dette kapitels analytiske ramme:
- For det første har 31 pct. ikke umiddelbart nogen udfordringer, der kan identificeres med data, bortset fra fraværet af uddannelse. Denne gruppe har hverken et decideret svagt fagligt fundament fra grundskolen eller tegn på sociale eller sundhedsmæssige udfordringer.
- Dernæst er der en gruppe på 32 pct., som har indikationer på en enkeltstående udfordring i form af (først og fremmest) enten svage faglige forudsætninger fra folkeskolen eller psykisk sårbarhed. De fleste i denne gruppe har indikationer på én af disse to udfordringer, men har i øvrigt ikke tegn på sociale udfordringer som fx misbrug eller en belastet opvækst. Der er dog også et mindretal af unge i restgruppen, som har et tilsyneladende enkeltstående tegn på social udfordring.
- Endelig har 37 pct. af de unge i restgruppen flere – og i mange tilfælde komplekse – udfordringer på samme tid. Det er fx unge, som har svage faglige forudsætninger, og som samtidig har indikationer på psykisk sårbarhed, men det kan også være unge med indikationer på flere sociale udfordringer på samme tid, fx både kriminalitet og misbrug.
- Efterhånden som en større del af ungdomsårgangene har fået en uddannelse, er de, som er tilbage i restgruppen, blevet svagere målt på en række indikatorer. Andelen af unge i restgruppen med komplekse problemer er vokset fra 28 pct. i 2008 til 38 pct. i 2018, til trods for at der ikke generelt er kommet flere unge med komplekse problemer.
- Ligeledes er der også kommet relativt flere i restgruppen, som alene har indikationer på psykisk sårbarhed, men denne andel har været voksende blandt alle unge, både i og uden for restgruppen.

5.1 Restgruppen uden uddannelse

Restgruppen er i denne analyse defineret som personer, der ikke har en studie- eller erhvervskompetencegivende uddannelse – dvs. enten en gymnasial uddannelse, en erhvervsuddannelse eller en videregående uddannelse – og som heller ikke er i gang med en uddannelse.

Det er personer, som typisk har grundskolen som højest fuldførte uddannelse. Nogle har taget andre ikke-kompetencegivende uddannelser, fx et erhvervsfagligt grundforløb, og mange har afbrudt en eller flere ungdomsuddannelser.

For at få så aktuelt et billede af restgruppen som muligt opgøres restgruppen blandt 22-årige.

Ved 22-årsalderen har de fleste unge færdiggjort en kompetencegivende uddannelse. Andre er måske stadig i gang med hovedforløbet på en erhvervsuddannelse, men har færdiggjort grundforløbet, og der er også unge, som i 22-års alderen mangler den sidste del af en gymnasial uddannelse.

Der er dog også en mindre gruppe, som på statustidspunktet endnu ikke har færdiggjort en kompetencegivende uddannelse og heller ikke er i gang med en uddannelse. Det er denne gruppe, som i analysen betegnes restgruppen, *jf. boks 5.1*.

Det bemærkes, at nærværende definition af restgruppen adskiller sig fra den gruppe af unge, som indgår i de nye uddannelsespolitiske målsætninger vedtaget i forbindelse med *Aftale om bedre veje til uddannelse og job* fra oktober 2017. Den pågældende målsætning vedrører unge i alderen 15-24 år, som hverken har en uddannelse, er i gang med en uddannelse eller er i beskæftigelse. Målsætningen er, at alle 25-årige skal have gennemført en uddannelse, være i uddannelse eller være i beskæftigelse.

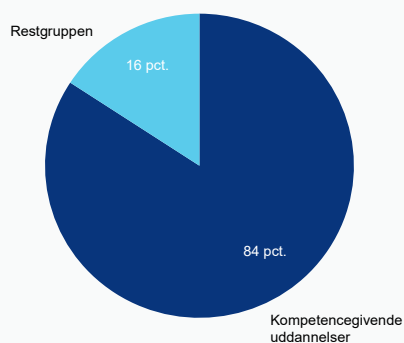
Boks 5.1**Afgrænsning af restgruppen uden uddannelse**

Restgruppen udgøres af 22-årige, som ikke har og heller ikke er i gang med en kompetencegivende uddannelse. Personer, som på status tidspunktet er i gang med en kompetencegivende uddannelse, indgår *ikke* i restgruppen. Kompetencegivende uddannelser er gymnasiale, erhvervsfaglige eller videregående uddannelser, og populationen omfatter alene personer med dansk oprindelse og efterkommere. Der er set bort fra indvandrere, fordi de i hovedreglen ikke har været i det danske skolesystem i hele deres barndom og ungdom.

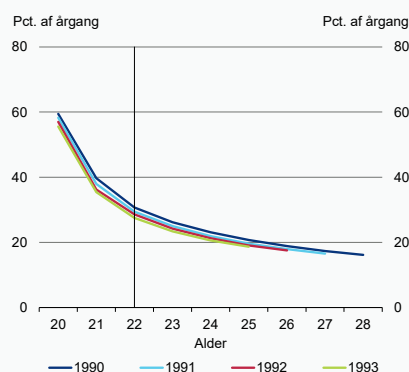
Nogle i restgruppen vil senere i livet få en kompetencegivende uddannelse. Når det i analysen er valgt at observere 22-årige, skyldes det hensynet til at få så aktuelt et billede af restgruppen som muligt samtidig med, at personerne skal være gamle nok til at kunne have fuldført en uddannelse. Hensynet til at give et aktuelt billede af restgruppen skyldes blandt andet ønsket om at belyse aktuelle og nuværende udfordringer i et uddannelsessystem, som i de senere år løbende er blevet reformeret.

Andre opgørelser af befolkningen efter højest fuldførte uddannelse gør status over befolkningen som 30-34-årige, fordi langt størstedelen af befolkningen ved denne alder vil have færdiggjort sin endelige uddannelse. Blandt de 30-34-årige er det ca. 16 pct., som tilhører restgruppen uden en kompetencegivende uddannelse, *jf. figur a*.

Figur a
Restgruppen blandt 30-34-årige, 2018

Figur b
Unge uden en kompetencegivende uddannelse, årgang 1990-1993

Anm.: Figuren til venstre beror på de 30-34-åriges højest fuldførte uddannelse. Her er restgruppen defineret som alle, der ikke har gennemført enten en gymnasial uddannelse, en erhvervsuddannelse eller en videregående uddannelse. I figuren til højre opgøres andelen af unge i årgangene 1990-1993, som ikke har opnået en kompetencegivende uddannelse ved forskellige aldre. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere.

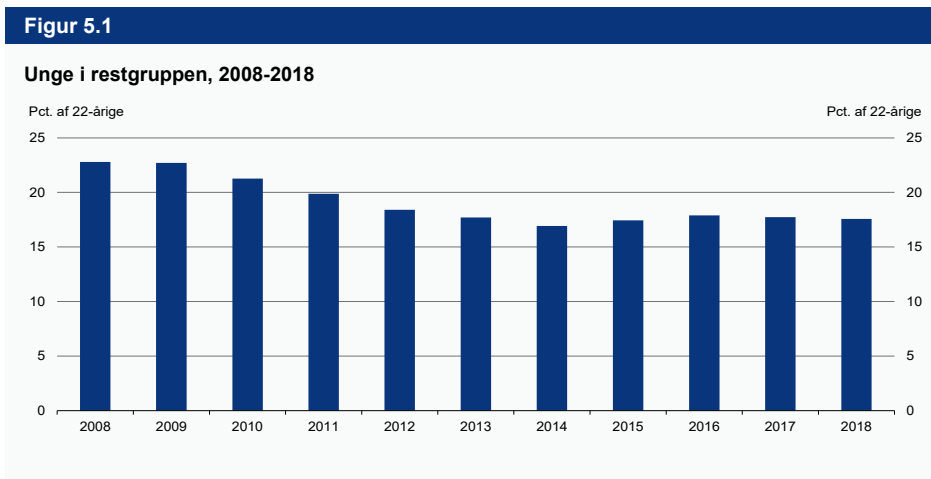
Kilde: Danmarks Statistik, Statistiskbanken og egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Der er tegn på, at de fleste unge, som ved 22-årsalderen ikke har opnået nogen uddannelse ud over grundskolen, med en vis sandsynlighed heller ikke senere opnår en kompetencegivende uddannelse. Efter 22-årsalderen er der fortsat nogle unge i restgruppen, som formår at fuldføre en kompetencegivende uddannelse og dermed forlader restgruppen, men afgangsen er lavere end i 20- og 21-årsalderen, *jf. figur b*.

Nogenlunde samme tilgang har været benyttet af Ekspertgruppen om bedre veje til en ungdomsuddannelse. Her tog man udgangspunkt i gruppen af unge ved udgangen af det kalenderår, hvor de fyldte 23 år.¹

¹ Ekspertgruppen om bedre veje til en ungdomsuddannelse (2017), *Bedre veje til en ungdomsuddannelse – anbefalinger til regeringen*.

I 2018 var 18 pct. af de 22-årige en del af restgruppen, svarende til 12.000 personer, *jf. figur 5.1.*

Anm.: Årgang 1986-1996. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere. Restgruppen omfatter alle, som på status tidspunktet hverken har gennemført eller er i gang med en gymnasial uddannelse, en erhvervsuddannelse eller en videregående uddannelse. Status tidspunktet er personernes 22-års fødselsdag.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

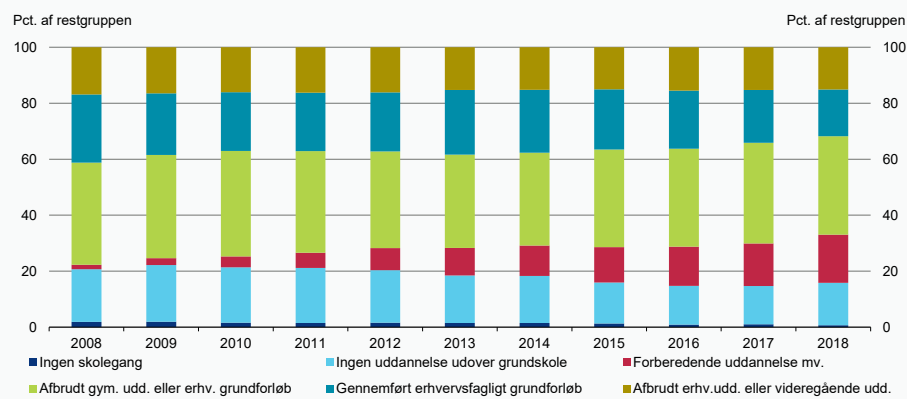
Over de seneste 10 år er restgruppen blevet reduceret med godt en fjerdedel målt på andelen, især i perioden fra 2010 til 2014. For ti år siden var 23 pct. af de 22-årige en del af restgruppen. Da årgangene som helhed er vokset over den betragtede periode, har antallet af 22-årige i restgruppen ligget nogenlunde stabilt på 11-12.000 personer årligt fra 2008 til 2018.

Selvom restgruppen udgøres af unge, som hverken har fuldført eller er i gang med en uddannelse på status tidspunktet, har de fleste i restgruppen *nogen* uddannelseserfaring. Mere end en femtedel har eksempelvis fuldført et erhvervsfagligt grundforløb – uden at komme videre – og endnu flere har afbrudt en gymnasial uddannelse, en erhvervsuddannelse eller en videregående uddannelse.

Samlet set udgør gruppen med nogen uddannelseserfaring ca. 80 pct. af restgruppen i begyndelsen af den undersøgte periode og ca. 85 pct. i de senere år, *jf. figur 5.2.*

Figur 5.2

Uddannelseserfaring blandt unge i restgruppen, 2008-2018

Anm.: Årgang 1986-1996. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere i restgruppen. *Gennemført erhvervsfagligt grundforløb* er personer, som har gennemført et erhvervsfagligt grundforløb uden at fortsætte på det erhvervsfaglige hovedforløb. Disse personer har reelt afbrudt en erhvervsuddannelse (i overgangen mellem grundforløb og hovedforløb). Statustidspunktet er personernes 22-års fødselsdag. Se desuden anmærkning til figur 5.1.

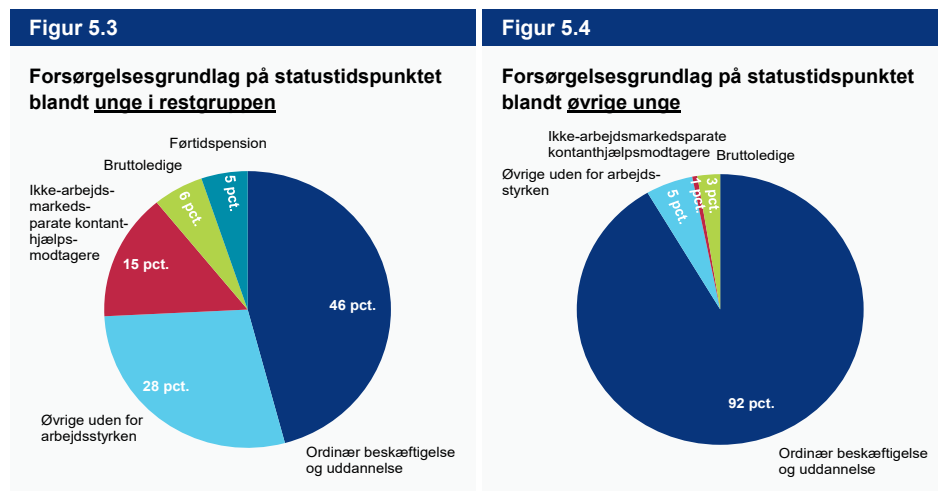
Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Der bliver således færre unge i restgruppen, som ikke har uddannelseserfaring ud over grundskolen, og som siden har været inaktive i forhold til uddannelsessystemet. Derudover sker der en forskydning mellem grupperne med nogen uddannelseserfaring. Blandt de yngre årgange er der færre med enten en afbrudt ungdomsuddannelse eller et afbrudt grundforløb. Der er også færre, som alene har gennemført et grundforløb. Til gengæld er der flere med en forberedende uddannelse i bagagen.

Forberedende uddannelse dækker over en række initiativer og tilbud til unge uden uddannelse og beskæftigelse. Det er blandt andet produktionsskoler, almen voksenuddannelse (avu), forberedende voksenundervisning (FVU), ordblindeundervisning for voksne (OBU), kombineret ungdomsuddannelse (KUU) og erhvervsgrunduddannelsen (egu). Disse blev med *Aftale om bedre veje til uddannelse og job* i 2017 (for personer under 25 år) samlet i den Forberedende Grunduddannelse, FGU, blandt andet på grund af et ønske om at reducere kompleksiteten på det forberedende område. Den nye FGU trådte i kraft 5. august 2019 og retter sig mod unge under 25 år uden uddannelse eller beskæftigelse.

For restgruppen som helhed er det kendetegnende, at de ikke får de samme muligheder som andre unge. Når man undersøger deres forsørgelsesgrundlag på statustidspunktet, er hver anden i ordinær beskæftigelse eller i gang med en (ikke-kompetencegivende) uddannelse, men der er også en stor gruppe ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere (15 pct.) og øvrige uden for arbejdsstyrken (28 pct.). Sidstnævnte omfatter blandt andet kursister og unge, som modtager vejledning og opkvalificering i form af af-

klaringsforløb, forberedende uddannelse eller danskundervisning med henblik på at udvikle vedkommendes kompetencer, så de på sigt kan komme i arbejde. Dertil kommer bruttoledige (6 pct.) og førtidspensionister (5 pct.), *jf. figur 5.3.*

Anm.: Årgang 1986-1994 i alt. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere. Statustidspunktet er personernes 22-års fødselsdag. *Ordinær beskæftigelse og uddannelse* er beskæftigede inkl. selvstændige og personer under uddannelse. *Bruttoledige* er forsikrede ledige og arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere samt aktiverede. *Øvrige uden for arbejdsstyrken* omfatter bl.a. personer, som modtager vejledning og opkvalificering, kursister og personer som forsørges af en ægtefælle/familie.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Forsørgelsesgrundlaget blandt de unge i restgruppen står i skarp kontrast til billedet blandt øvrige 22-årige. Her er 9 ud af 10 beskæftigede eller under uddannelse. Kun 5 pct. betegnes som øvrige uden for arbejdsstyrken, forsvindende få er ikke-arbejds-markedsparate kontanthjælpsmodtagere eller ledige, og der er ingen på førtidspension, *jf. figur 5.4.*

Unge, som ikke får en uddannelse, kan også få færre muligheder i resten af deres arbejdsliv. En god ungdomsuddannelse er således et godt fundament for resten af livet.²

5.2 Restgruppens baggrund og udfordringer

Manglende kompetencer i form af uddannelse kan være en reel barriere for at finde solidt fodfæste på arbejdsmarkedet. Men de unge i restgruppen har også andre – og i mange tilfælde komplekse – udfordringer, som skal ses i sammenhæng med fraværet af uddannelse. Dertil kommer, at restgruppen målt på en række baggrundskarakteristika adskiller sig fra øvrige unge.

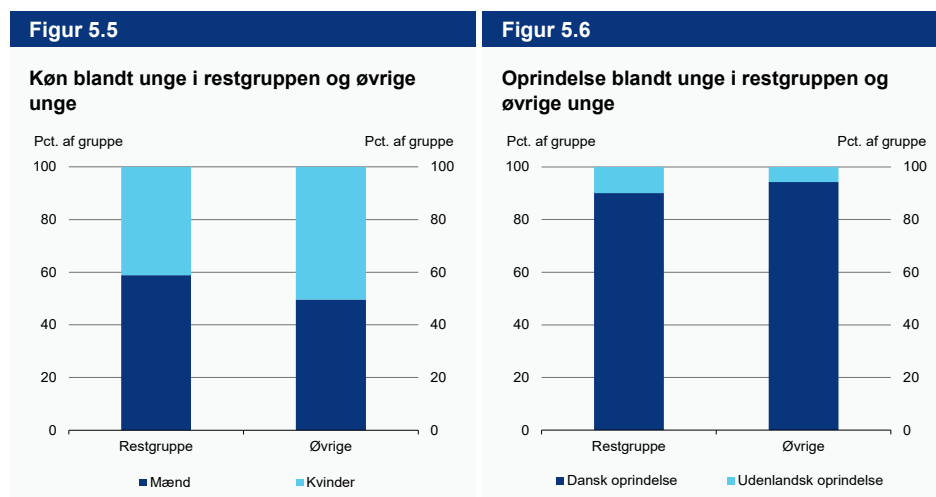
² Skaksen, J. R. (2018), *Afkast af uddannelse: Det samfundsmæssige og individuelle rationale*, 1. udgave, Odense, Syddansk Universitetsforlag.

I den videre analyse undersøges det, hvilke faglige, sundhedsmæssige og sociale udfordringer der kendetegner en del af disse unge, som i 22-årsalderen ikke har færdiggjort eller er i gang med en kompetencegivende uddannelse.

Er der eksempelvis indikationer på problemer, sygdom eller adfærd, som er mere udbredt i restgruppen, og som kan være medvirkende til, at disse unge i modsætning til deres jævnaldrende ikke har opnået en kompetencegivende uddannelse?

For at få så aktuelt et billede af restgruppen som muligt tages der i det følgende udgangspunkt i årgang 1992-1996, som fyldte 22 år i 2014-2018.

Restgruppen er kendetegnet ved en overrepræsentation af mænd og unge med udenlandsk oprindelse. 59 pct. af de unge i restgruppen er mænd mod kun halvdelen af de øvrige unge, *jf. figur 5.5*. Tilsvarende har hver tiende i restgruppen udenlandsk oprindelse, mens det blandt de øvrige unge kun er hver tyvende, *jf. figur 5.6*.

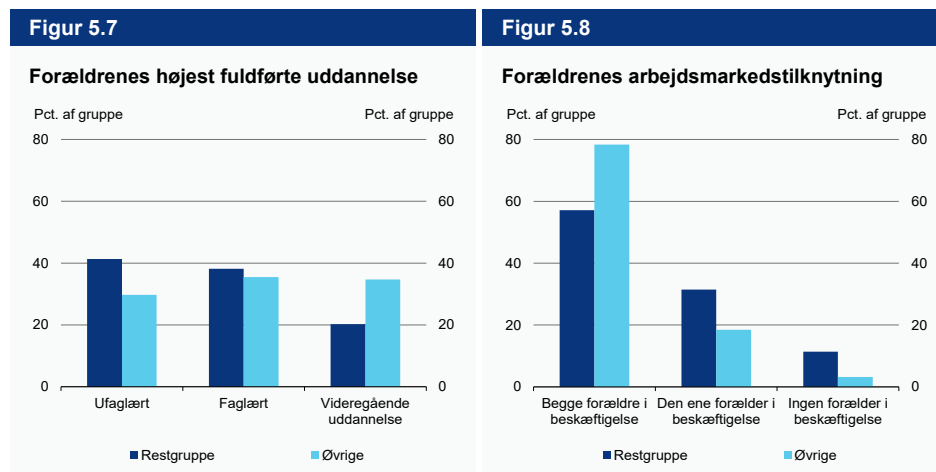

Anm.: Årgang 1992-1996 i alt. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere, *jf. også boks 5.1*.
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

For at kunne følge de unges uddannelsesbeslutninger frem til statustidspunktet fokuserer nærværende analyse alene på personer med dansk oprindelse og efterkommere. Derfor består personer med udenlandsk oprindelse i opgørelsen reelt alene af efterkommere, som er børn født i Danmark af udenlandske forældre uden dansk statsborgerskab.

Unge i restgruppen har forældre med relativt lavt uddannelsesniveau og mindre tilknytning til arbejdsmarkedet end øvrige unge, men forskellen mellem grupperne er mere beskeden målt på uddannelse end på arbejdsmarkedstilknytning. Blandt de unge i restgruppen har 41 pct. ufaglærte forældre, mens tallet er lavere blandt øvrige unge (30 pct.). Til gengæld er der flere af de øvrige unge, som har forældre med en videregående uddannelse, i alt godt 35 pct., mens tallet er 20 pct. blandt unge i restgruppen. Der er

omtrent lige mange i restgruppen og blandt øvrige unge, som har faglærte forældre, *jf. figur 5.7.*

Anm.: Årgang 1992-1996 i alt. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere. Forældrenes uddannelsesstatus og arbejdsmarkedstilknytning er opgjort i det år, hvor barnet fyldte 15 år. *Ufaglært* omfatter grundskole, førskoleuddannelser, forberedende uddannelser, danskundervisning ved sprogcentre, ikke-kompetencegivende erhvervsfaglige grundforløb, gymnasiale uddannelser samt observationer, hvor moren/faren er kendt, men hvor deres uddannelse er uoplyst. Personer, hvor moren og faren er ukendt, indgår ikke. I figuren til højre indgår alene personer, hvor der er oplysninger om begge forældre og deres arbejdsmarkedstilknytning. Personer i beskæftigelse omfatter fuldt beskæftigede, selvstændige, deltidsbeskæftigede og delårsbeskæftigede.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

I forhold til forældrenes arbejdsmarkedstilknytning er der en tydelig tendens til, at unge i restgruppen sjældnere end andre unge vokser op med forældre, som begge er i beskæftigelse. Sammenlignet med øvrige unge er der også flere i restgruppen, som oplever, at ingen af deres forældre er i beskæftigelse, når der gøres status i det år, hvor børnene fylder 15 år, *jf. figur 5.8.*

Den ret betydelige restgruppe er en sammensat størrelse, både når man ser på deres mange forskelligartede forløb efter afslutningen på grundskolen og i forhold til den bagage, de bærer med sig.

I det følgende benytter vi tilgængelige registerdata til at identificere tegn på faglige, sundhedsmæssige og sociale udfordringer, som kendetegner en del af de unge i restgruppen. Målet er at indkredse et samlet udfordringsbillede, som kan være med til at belyse, hvordan restgruppen adskiller sig fra andre unge, og hvad de slås med – udover fraværet af uddannelse.

Med det tilgængelige datagrundlag er det ikke muligt at konstatere, om *indikationer* på udfordringer – fx svage faglige forudsætninger eller psykisk sårbarhed – reelt bør betragtes som en udfordring, der hæmmer den unges mulighed for at gennemføre en kompetencegivende uddannelse. Tilsvarende er det ikke alle udfordringer, der kan identificeres med data. De indikationer på udfordringer, som opgøres i nærværende kapitel,

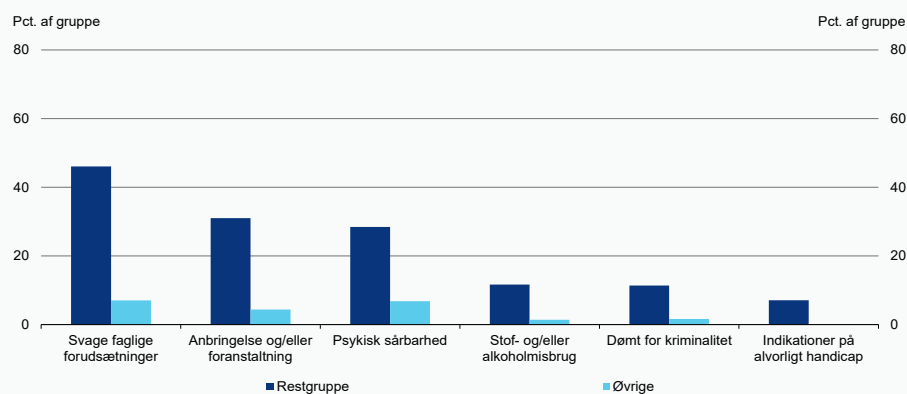
skal derfor ses som en forsimplet optegning af det samlede udfordringsbillede, som reelt findes i restgruppen og blandt øvrige unge.

Et eksempel er indikationer på svage faglige forudsætninger, som i nærværende analyse defineres som unge, der ved folkeskolens afslutning får et karaktergennemsnit i prøverne i dansk og matematik på mindre end 3. Elever, som ikke aflægger nogen prøver i de pågældende fag, tælles med blandt de fagligt svageste i en given årgang.³

Målt på denne måde har 46 pct. af restgruppen svage faglige forudsætninger fra folkeskolens afgangseksamen. Til sammenligning er det 7 pct. blandt øvrige 22-årige, som har svage faglige forudsætninger, *jf. figur 5.9*.

Figur 5.9

Indikationer på udfordringer for unge i restgruppen og øvrige unge

Anm.: Årgang 1992-1996 i alt. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere. *Svage faglige forudsætninger* er unge med et karaktergennemsnit på mindre end 3 fra prøverne i dansk og matematik ved folkeskolens afslutning. For elever, som har afsluttet både 9. og 10. klasse, benyttes det højeste af de to karaktergennemsnit. Elever, som ikke aflægger nogen prøver i de pågældende fag, tælles med blandt de fagligt svageste. *Anbringelse og/eller foranstaltning* omfatter udover anbringelser både personrettede og familierettede foranstaltninger. *Psykisk sårbarhed* er personer, som inden statusstidspunktet er registreret med en psykisk diagnose enten i Det Psykiatriske Centrale Forskningsregister eller i Landspatientregistret. *Stof- eller alkoholmisbrug* omfatter unge, som har modtaget en stof- eller alkoholmisbrugsrelateret diagnose eller har været i stof- eller alkoholmisbrugsbehandling inden statusstidspunktet. *Dømt for kriminalitet* omfatter unge, som har modtaget en betinget eller ubetinget fængselsdom eller en foranstaltningsdom. *Indikationer på alvorligt handicap* omfatter de personer, som på statusstidspunktet er tilkendt førtidspension og/eller aldrig har gået i skole. Søjlerne summer til mere end 100 pct. for restgruppen, fordi en stor del har mere end én udfordring.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Den næstmest udbredte indikation på en udfordring i restgruppen er anbringelser og brugen af personrettede eller familierettede foranstaltninger – med brugen af foranstaltninger som det mest udbredte. Personrettede og familierettede foranstaltninger er

³ Alt afhængig af den unges årgang og hvorvidt der er tale om en prøve i 9. eller i 10. klasse, er der samlet set 3-4 mundtlige og skriftlige delprøver i dansk og én mundtlig og én skriftlig delprøve i matematik. I nærværende analyse inddrages et beregnet karaktergennemsnit for alle unge, som har mindst én registreret karakter i enten dansk eller matematik med sig fra prøverne i enten 9. eller 10. klasse. Andelen af unge med svage faglige forudsætninger kan være undervurderet, da elever, som ikke aflægger alle prøver, i reglen vælger at aflægge prøve i de fag, som de er stærkest i.

støtte, som blandt andet sigter på at forebygge anbringelser ved at forbedre situationen i hjemmet, eksempelvis gennem et familiebehandlingsforløb eller en aflastningsordning. 31 pct. af unge i restgruppen har været anbragt som barn eller har modtaget forebyggende foranstaltninger inden statustidspunktet, mens tallet blandt øvrige unge er 4 pct.

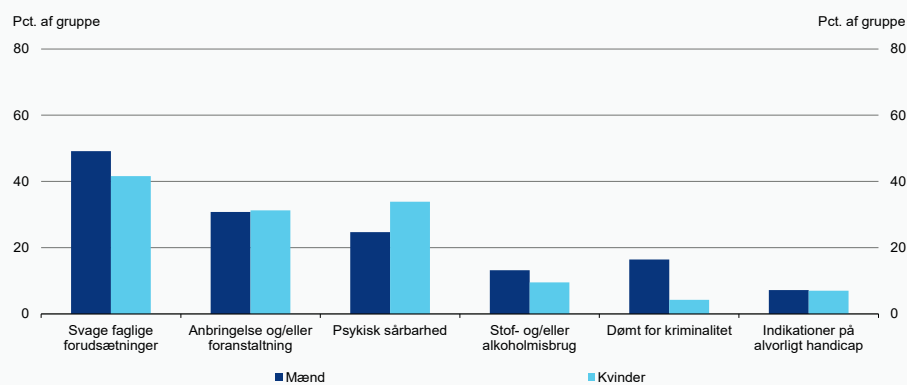
En anden udbredt udfordring ser ud til at være psykisk sårbarhed, som 28 pct. af restgruppen har indikationer på. Det er personer, som inden statustidspunktet får en psykisk diagnose. Blandt øvrige unge er der 7 pct. med indikationer på psykisk sårbarhed.

Dertil kommer en række andre indikationer på udfordringer for de unge i restgruppen: 12 pct. har eller har haft et stofmisbrug eller et alkoholmisbrug og 11 pct. er dømt for kriminalitet og har modtaget enten en betinget eller ubetinget fængselsstraf eller en foranstaltningsdom. Der er også en mindre gruppe på ca. 7 pct., som har indikationer på et alvorligt handicap. Det er unge, som aldrig har gået i skole, eller unge som begynder at modtage førtidspension, når de bliver myndige.

Kvinder og mænd har forskellige udfordringsbilleder. Overordnet er der færre kvinder i restgruppen, som har indikationer på svage faglige forudsætninger, og i forhold til dømte kriminelle er udbredelsen langt mindre blandt kvinder end blandt mænd. Der er også færre kvinder end mænd med et konstateret stof- eller alkoholmisbrug. Til gengæld er der *flere* kvinder end mænd, som har indikationer på psykisk sårbarhed, *jf. figur 5.10*.

Figur 5.10

Indikationer på udfordringer for unge i restgruppen opdelt på køn

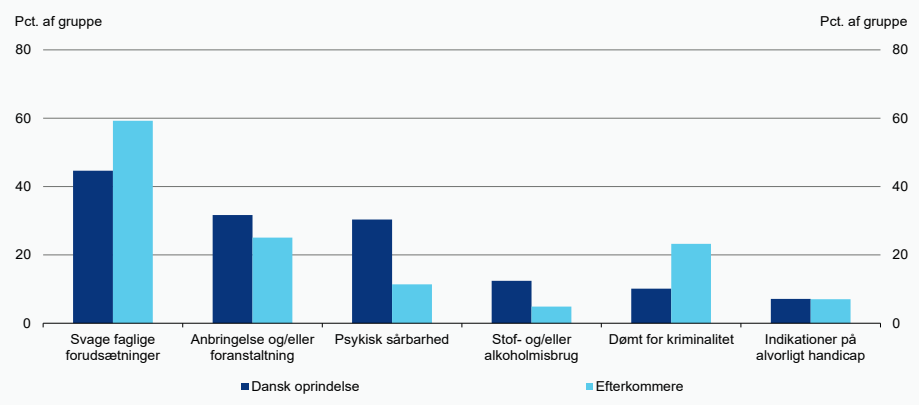
Anm.: Årgang 1992-1996 i alt. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere i restgruppen. Se desuden anmærkning til figur 5.9.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Også personer med dansk oprindelse og efterkommere i restgruppen har forskellige indikationer på udfordringer. Der er fx langt flere efterkommere i restgruppen med indikationer på svage faglige forudsætninger: 59 pct. mod 45 pct. blandt unge med dansk oprindelse i restgruppen, *jf. figur 5.11*.

Figur 5.11

Indikationer på udfordringer for unge i restgruppen opdelt på oprindelse

Anm.: Årgang 1992-1996 i alt. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere i restgruppen. Se desuden anmærkning til figur 5.9.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Dertil kommer, at 23 pct. af de unge efterkommere i restgruppen er dømt for kriminalitet, mens tallet blandt unge med dansk oprindelse er 10 pct.

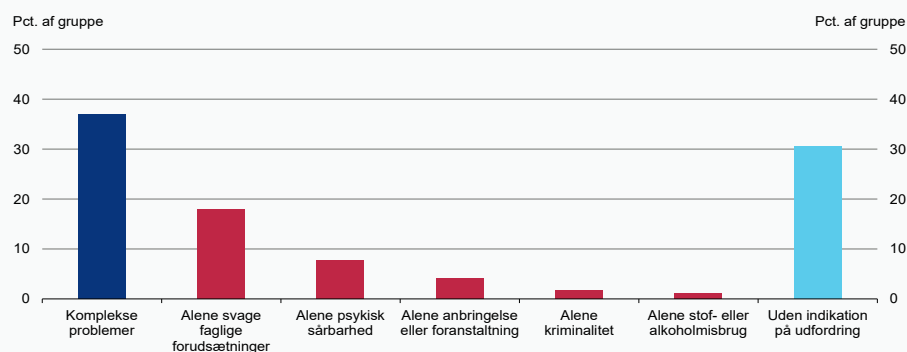
Til gengæld er der langt færre efterkommere end personer med dansk oprindelse med indikationer på psykisk sårbarhed. Kun 11 pct. har fået en psykisk diagnose inden status-tidspunktet, mens det blandt personer med dansk oprindelse er 30 pct. Der er også færre efterkommere, som har været anbragt som barn eller har modtaget forebyggende foranstaltninger, og der er færre, som har eller har haft et konstateret stof- eller alkoholmisbrug.

Uanset om man ser på den samlede restgruppe eller på udvalgte undergrupper af unge, giver udbredelsen af de oven for nævnte indikationer på udfordringer indtryk af, at en del af de unge i restgruppen må kæmpe med flere ting. Det bekræftes, når man ser på, hvordan de unge i restgruppen fordeler sig på tværs af indikationer på udfordringer korrigeret for overlap. Det vil sige, at de unge i restgruppen opdeles i grupper, som ser ud til at slås med flere ting – komplekse problemer – og i grupper, hvor der kun er indikationer på én af de beskrevne udfordringer, fx alene svage faglige forudsætninger. Der er også en gruppe, som ikke har nogen indikationer på udfordringer.

Der er tegn på, at flere end hver tredje har komplekse problemer, det vil sige flere udfordringer på samme tid, *jf. figur 5.12*.

Figur 5.12

Fordeling af unge i restgruppen på tværs af indikationer på udfordringer korrigeret for overlap

Anm.: Årgang 1992-1996 i alt. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere i restgruppen. *Komplekse problemer* omfatter de unge, som har flere udfordringer i form af mindst to af følgende: Svage faglige forudsætninger fra folkeskolens afgangseksamen, psykisk sårbarhed, anbringelse som barn, personrettet eller familierettat foranstaltning, dom for kriminalitet, stof- eller alkoholmisbrugsdiagnose samt stof- eller alkoholmisbrugsbehandling. *Uden indikation på udfordring* er beregnet residualt, således at søjlerne summer til 100 pct. Se desuden anmærkning til figur 5.9.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Unge med komplekse problemer er fx unge, som både har indikationer på svage faglige forudsætninger fra folkeskolen og psykisk sårbarhed. Det kan også være unge, som har været anbragt som barn, og som har været i behandling for stof- eller alkoholmisbrug. Overordnet har størstedelen af de unge med komplekse problemer en kombination af indikationer på svage faglige forudsætninger og/eller anbringelse som barn eller forebyggende foranstaltninger og/eller psykisk sårbarhed. Men der er også en mindre gruppe, svarende til knap 15 pct. af restgruppen, som har både 3, 4 og 5 forskellige indikationer på udfordringer på samme tid.

Omvendt er der også en betydelig del af de unge i restgruppen, som alene har indikationer på svage faglige forudsætninger som en kendt udfordring. Denne gruppe udgør lidt mindre end en femtedel af alle unge i restgruppen og omfatter de unge, som ved folkeskolens afsluttende prøver i 9. eller 10. klasse fik et karaktergennemsnit på mindre end 3 i dansk og matematik (eller slet ikke aflagde prøve), og som samtidig ikke har andre indikationer på udfordringer.

De udfordringer, som sjældent står alene, og som derfor ofte er en del af en kompleks problemstilling for unge med flere udfordringer, er blandt andet anbringelse som barn og foranstaltninger, kriminalitetshistorik og stof- og alkoholmisbrug. Der er meget få i restgruppen, som alene har en anbringelse eller en foranstaltning som en kendt udfordring, eller som alene har begået kriminalitet. Det illustreres blandt andet ved, at 31 pct. af de unge i restgruppen – som nævnt tidligere – har været anbragt som barn eller har modtaget en forebyggende foranstaltning, men kun 4 pct. har dette som deres eneste

kendte indikation på en udfordring. Tilsvarende er der samlet set 11 pct. dømte kriminelle blandt de unge i restgruppen, men mindre end 2 pct. er kriminelle uden andre indikationer på udfordringer.

I boks 5.2 tegnes et samlet udfordringsbillede alene for unge i restgruppen med komplekse problemer.

Boks 5.2

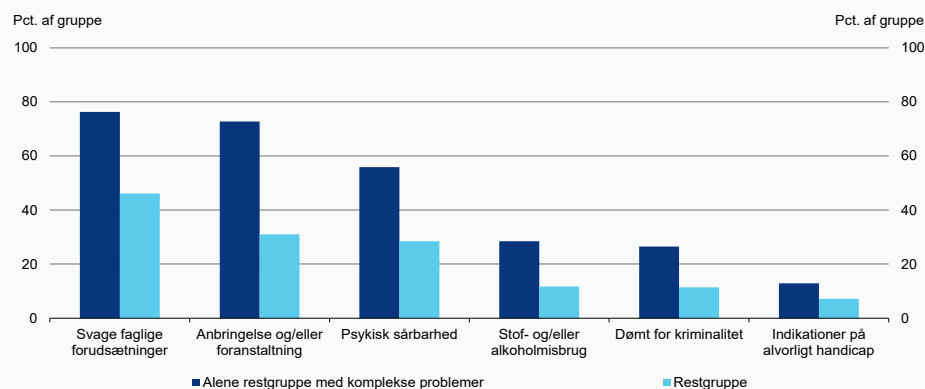
Udfordringsbillede blandt unge i restgruppen med komplekse problemer

De forskellige indikationer på udfordringer er langt mere udbredte blandt unge i restgruppen med komplekse problemer end i restgruppen som helhed. Det skyldes blandt andet, at gruppen med komplekse problemer netop er defineret ved tilstedeværelsen af flere indikationer på udfordringer.

Den mest udbredte udfordring er svage faglige forudsætninger, som optræder hos 3 ud af 4 unge i restgruppen med komplekse problemer. Derefter følger tilstedeværelsen af en anbringelse eller en forebyggende foranstaltning, som optræder hos 7 ud af 10. Begge disse udfordringer er også blandt de mest hyppige i restgruppen som helhed, *jf. figur a*.

Figur a

Indikationer på udfordringer for unge i restgruppen med komplekse problemer

Anm.: Årgang 1992-1996 i alt. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere i restgruppen. Se i øvrigt anmærkning til figur 5.9.

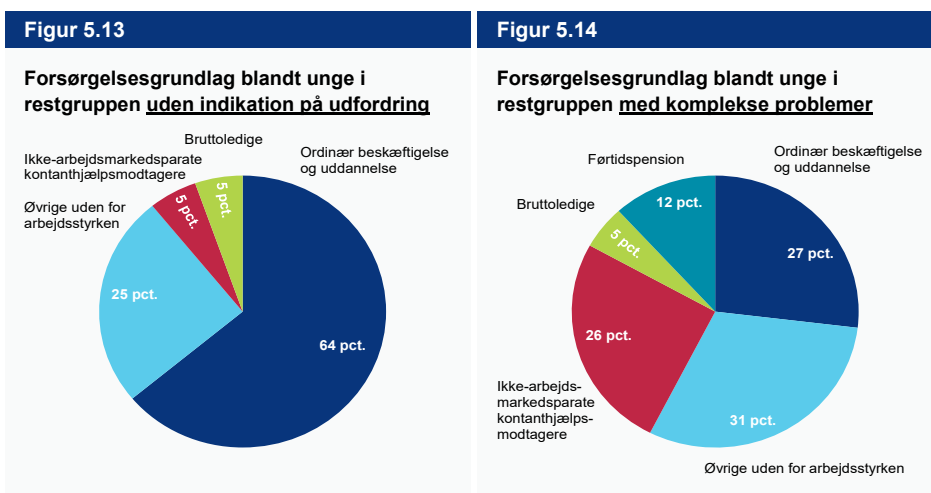
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Også indikationer på psykisk sårbarhed optræder langt oftere blandt unge med komplekse problemer end i restgruppen som helhed. Således har over halvdelen af de unge med komplekse problemer indikationer på psykisk sårbarhed. Dertil kommer, at både indikationer på misbrug og kriminalitet optræder hos flere end hver femte med komplekse problemer i restgruppen.

Ligesom der er en stor gruppe med komplekse problemer, er der også en betydelig gruppe af unge, som indgår i restgruppen, men som ikke har nogen indikationer på udfordringer. Denne gruppe udgør 31 pct. af restgruppen.

Men selvom en tredjedel ikke ser ud til at have udfordringer i form af fx psykisk sårbarhed eller et konstateret misbrug, udelukker det ikke, at disse unge faktisk har udfordringer. De kan blot ikke identificeres inden for den analytiske ramme, som ligger til grund for analysen.

Der er dog ting, som tyder på, at unge uden kendt udfordring generelt har mindre at slås med end unge med komplekse problemer. Ser man på de unges forsørgelsesgrundlag på statutidspunktet, er der således langt flere unge uden en kendt udfordring, som er i ordinær beskæftigelse eller i gang med en (ikke-kompetencegivende) uddannelse. Der er også langt færre ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere end blandt unge med komplekse problemer. Dertil kommer, at ingen af de unge uden kendt udfordring modtager førtidspension mod 12 pct. blandt unge med komplekse problemer, jf. figur 5.13 og 5.14.

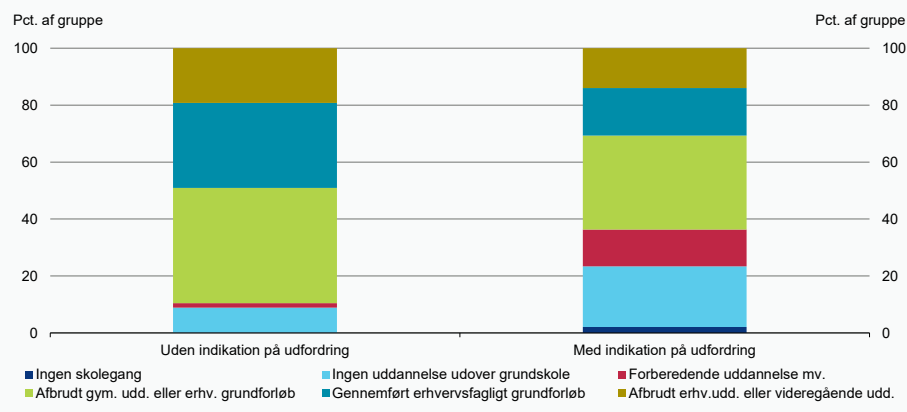
Anm.: Årgang 1986-1994 i alt. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere i restgruppen. Statustidspunktet er personernes 22-års fødselsdag. *Ordinær beskæftigelse og uddannelse* er beskæftigede inkl. selvstændige og personer under uddannelse. *Bruttoledige* er forsikrede ledige og arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere samt aktiverede. *Øvrige uden for arbejdsstyrken* omfatter bl.a. personer, som modtager vejledning og opkvalificering, kursister og personer, som forsørges af en ægtefælle/familie.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Langt hovedparten, svarende til 9 ud af 10, af de unge i restgruppen uden kendt udfordring har inden statutidspunktet forsøgt at gennemføre en kompetencegivende uddannelse i form af enten en erhvervsuddannelse, en gymnasial uddannelse eller en videregående uddannelse. Disse unge er således som 22-årige en del af restgruppen, fordi de er faldet fra en eller flere uddannelser og aldrig har formået at fuldføre, jf. figur 5.15.

Figur 5.15

Uddannelseserfaring blandt unge i restgruppen med og uden indikation på udfordring

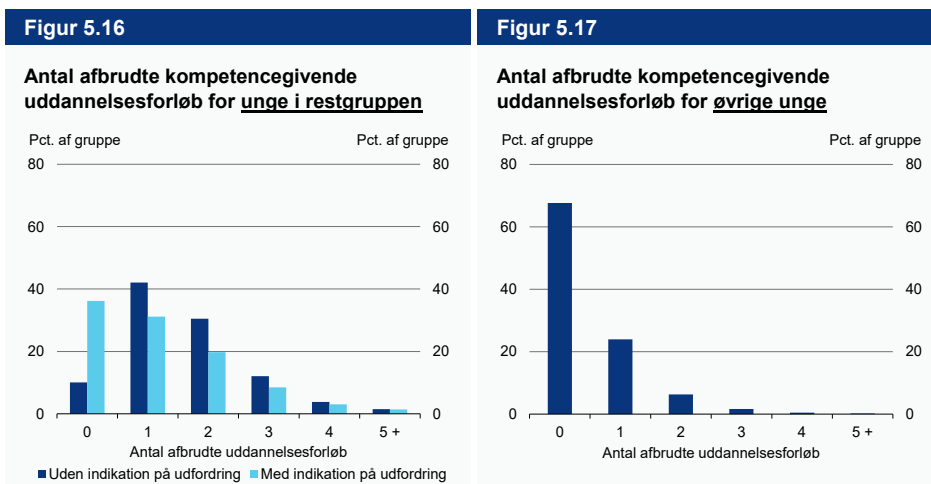
Anm.: Årgang 1986-1996 i alt. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere i restgruppen. Se desuden anmærkning til figur 5.2 og 5.12.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Kun 9 pct. af unge i restgruppen uden kendt udfordring står uden uddannelseserfaring udover grundskolen, og næsten ingen har et forberedende uddannelsesforløb som det højst fuldførte.

Til sammenligning er det 36 pct. af de unge i restgruppen, som har en eller flere indikationer på udfordringer, som på statustidspunktet enten står uden uddannelseserfaring udover grundskolen eller alene har gennemført et forberedende (ikke-kompetencegivende) uddannelsesforløb.

Forskellen i gruppernes uddannelseserfaring afspejles i deres frafaldshistorik på kompetencegivende uddannelser. Godt halvdelen af gruppen uden indikationer på udfordringer har gentagne gange afbrudt et kompetencegivende uddannelsesforløb. For gruppen med indikationer på udfordringer er det kun hver tredje, som har gentagne afbrudte uddannelsesforløb med i bagagen, *jf. figur 5.16*.

Anm.: Årgang 1986-1996 i alt. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere. Antallet af afbrudte kompetencegivende uddannelsesforløb er opgjort på personernes 22-års fødselsdag.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Til sammenligning er det lidt over 8 pct. af de øvrige unge, som har gentagne afbrudte uddannelsesforløb bag sig i 22-årsalderen, *jf. figur 5.17*.

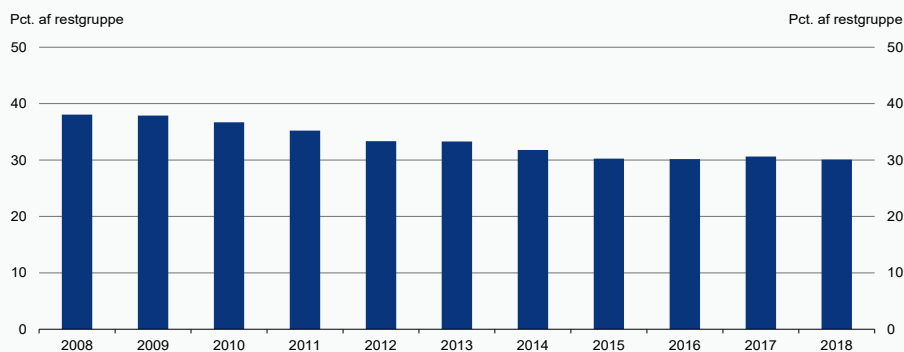
5.3 Forskydninger over tid

Over de seneste ti år er restgruppen som nævnt blevet reduceret med knap en fjerdedel målt på andelen af 22-årige. Derfor er det nærliggende at tro, at sammensætningen af restgruppen også kan være ændret. Tesen er, at efterhånden som en større del af ungdomsårgangene får en uddannelse, bliver de, som er tilbage i restgruppen, svagere målt på en række indikatorer.

Dette bekræftes tilsyneladende, når man undersøger udviklingen i gruppen uden indikationer på udfordringer. Hvor 38 pct. af restgruppen i 2008 stod uden en målbar indikation på en udfordring, var andelen kun 30 pct. i 2018. Således er der i dag færre unge i restgruppen, som ikke har nogen målbare indikationer på udfordringer bortset fra fraværet af uddannelse udover grundskolen, *jf. figur 5.18*.

Figur 5.18

Unge i restgruppen uden indikation på udfordring, 2008-2018

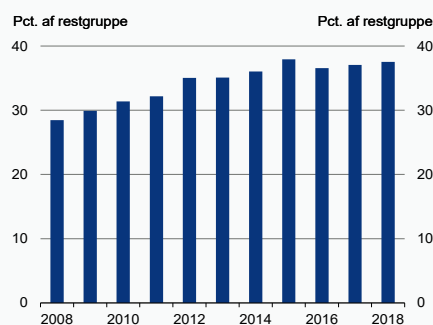
Anm.: Årgang 1986-1996. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere i restgruppen. Unge, som ikke har kendte problemer, herunder: Svage faglige forudsætninger, psykisk sårbarhed, har været anbragt som barn eller modtaget personrettet eller familierettet foranstaltning, er dømt for kriminalitet, har et kendt stof- eller alkoholmisbrug. Se i øvrigt anmærkning til figur 5.9.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

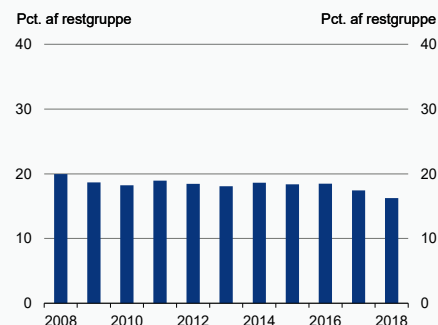
Det er dog værd at bemærke, at selvom der er blevet færre uden indikationer på udfordringer, så udgør denne gruppe fortsat en tredjedel af alle unge i restgruppen. Andelen er stabiliseret siden 2015. Samtidig er det ikke alle unge med udfordringer, som kan identificeres med data. For eksempel er det ikke alle psykisk sårbare, som er diagnosticeret.

Sideløbende med at der er kommet færre i restgruppen, som ikke har indikationer på udfordringer, er der kommet en større andel unge med komplekse problemer. Det er fx unge, som både har indikationer på svage faglige forudsætninger, og som har en psykisk diagnose, eller unge, som har været anbragt som barn, og som er dømt for kriminalitet eller har (eller har haft) et konstateret stof- eller alkoholmisbrug. Denne gruppe er vokset betydeligt over tid fra godt 28 pct. i 2008 til 38 pct. i 2018, *jf. figur 5.19*.

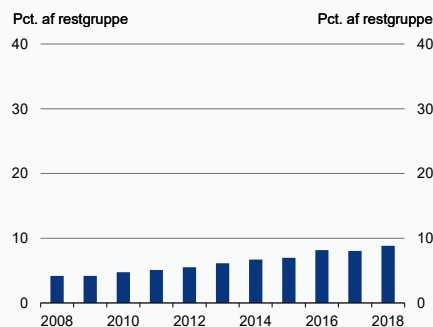
Figur 5.19

Unge i restgruppen med komplekse problemer

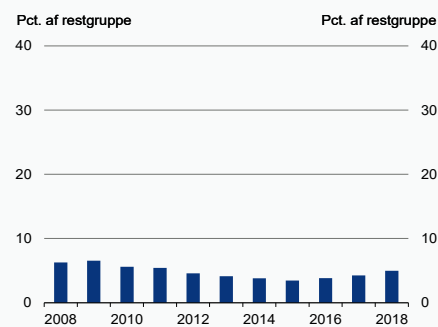
Figur 5.20

Unge i restgruppen, som alene har svage faglige forudsætninger

Figur 5.21

Unge i restgruppen, som alene er psykisk sårbare

Figur 5.22

Unge i restgruppen, som alene har været anbragt eller har modtaget foranstaltning

Anm.: Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere i restgruppen. *Unge i restgruppen med komplekse problemer* omfatter de, som har flere udfordringer i form af mindst to af følgende: Svage faglige forudsætninger fra folkeskolens afgangseksamen, psykisk sårbarhed, anbringelse som barn, personrettet eller familierettet foranstaltning, dom for kriminalitet, stof- eller alkoholmisbrugsdiagnose samt stof- eller alkoholmisbrugsbehandling. Se i øvrigt anmærkning til figur 5.9 og 5.12.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Det er desuden værd at bemærke, at mens der er kommet flere unge i restgruppen med komplekse problemer, har andelen blandt alle 22-årige været stort set konstant, *jf. bilag 5.1*. Det indikerer, at den voksende andel unge i restgruppen med komplekse problemer *ikke* skyldes, at der generelt er kommet flere 22-årige med komplekse problemer, men snarere, at restgruppen – også relativt til andre unge – er blevet svagere over tid, i takt med at en større del af ungdomsårgangene får en uddannelse.

Den betydelige andel unge i restgruppen, som alene har indikationer på svage faglige forudsætninger, har i størstedelen af perioden ligget konstant på ca. 18 pct., men i de seneste to år er andelen faldet og udgør i dag knap 16 pct. af restgruppen, *jf. figur 5.20*.

Andelen af unge i restgruppen, som alene er psykisk sårbare – dvs. unge med en psykisk diagnose, som ikke samtidig har andre kendte udfordringer – har været stigende og udgør i dag 9 pct. mod 4 pct. i 2008, *jf. figur 5.25*.

Endelig er der unge, som alene har en anbringelse eller en forebyggende foranstaltning som indikation på en udfordring. Denne gruppe er relativt beskedent, svarende til ca. 5 pct. af restgruppen, og der er kun små variationer fra år til år, *jf. figur 5.22*.

For de tre grupper af unge, som alene har svage faglige forudsætninger, alene er psykisk sårbare eller alene har været anbragt eller har modtaget forebyggende foranstaltninger er tendensen, at udviklingen blandt unge i restgruppen er næsten helt parallel til udviklingen blandt alle 22-årige, *jf. bilag 5.1*. Det indikerer, at fx stigningen i andelen blandt unge i restgruppen, som alene er psykisk sårbare, er en del af en generel stigning i andelen af unge med psykiske diagnoser – og dermed ikke et udtryk for, at restgruppen målt på denne parameter er blevet svagere relativt til andre unge.

5.4 Første møde med de unge i restgruppen

Den udbredte tilstedeværelse af udfordringer blandt unge i restgruppen giver anledning til overvejelser om, hvornår unge, der i 22-årsalderen endnu ikke har fået en uddannelse, optræder med udfordringer første gang.

Derfor opgøres alderen ved den første indikation på en udfordring. Det er eksempelvis tidspunktet for første anbringelse uden for hjemmet, iværksættelse af personrettede eller familierettede foranstaltninger, første kontakt med det psykiatriske system samt tidspunktet for første iværksatte misbrugsbehandling.

Da mange unge i restgruppen har indikationer på svage faglige forudsætninger som følge af, at de ikke gik op til folkeskolens afgangseksamen, opgøres for disse unge også tidspunktet, hvor de *ikke* aflagde prøve i dansk og matematik ved folkeskolens afslutning i enten 9. eller 10. klasse. Det bemærkes hertil, at en stor del af disse unge må antages at have haft tidligere indikationer på udfordringer, fx i form af iværksat specialundervisning, men sådanne tiltag kan i hovedreglen ikke identificeres med data så langt tilbage i tid.

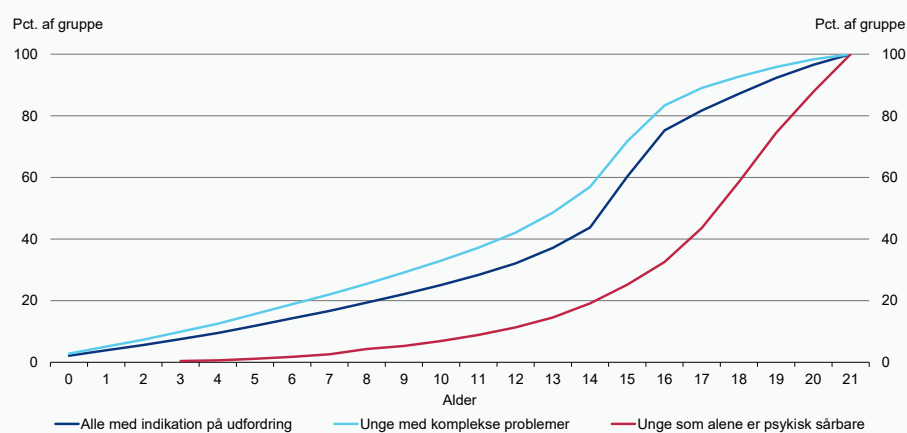
Med de nævnte forbehold er det overordnede billede, at kun en lille del af de unge med indikationer på udfordringer er registreret første gang inden teenageårene. Først i 13-årsalderen er en tredjedel af alle med en registreret udfordring blevet identificeret med data første gang.

Tværtimod er de fleste unge i restgruppen med indikationer på en eller flere udfordringer 15 eller 16 år gamle, når de første gang registreres med en udfordring. Puklen af før-

stegangsregistreringer omkring 15-16-årsalderen skyldes, at en ganske stor del af restgruppen ikke har tidligere (registrerede) tegn på udfordringer end det tidspunkt, hvor de burde have aflagt prøve i dansk og matematik i folkeskolen, men af ukendte årsager ikke gjorde det. I 15-årsalderen er 60 pct. af unge med en indikation på en udfordring registreret første gang, og i 16-årsalderen er andelen 75 pct. Hyppigheden af registrerede indikationer på udfordringer er dog også relativt stor i 13- og 14-årsalderen og i de sene teenageår, *jf. figur 5.23*.

Figur 5.23

Alder ved første registrerede udfordring for unge i restgruppen, akkumuleret fordeling

Anm.: Årgang 1992-1996 i alt. Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere i restgruppen. Der medregnes registreringer for psykisk diagnose, anbringelse, personrettede og familierettede foranstaltninger, dom for kriminalitet, stof- eller alkoholmisbrugsdiagnose, stof- eller alkoholmisbrugsbehandling samt tidspunkt, hvor et individ undlader at gå op til folkeskolens afsluttende prøver i dansk og matematik i enten 9. klasse eller 10. klasse. Af hensyn til at sikre anonymiteten for individer, som alene er psykisk sårbare, vises kun den første registrerede udfordring fra 3-årsalderen og opefter.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

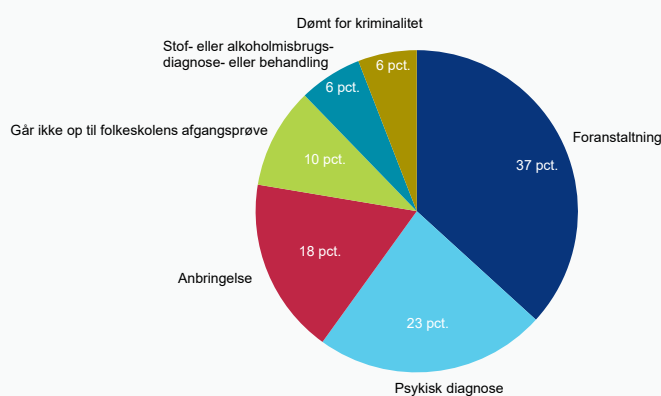
Ser man i stedet på unge i restgruppen med komplekse problemer, er tendensen, at flere registreres med et første tegn på en udfordring tidligere i livet. Således er knap 50 pct. af de unge med komplekse problemer første gang registreret med en udfordring i 13-årsalderen. Puklen af registreringer er dog – ligesom blandt alle unge med udfordringer – størst i 15- og 16-årsalderen.

Helt anderledes ser det ud for unge i restgruppen, som alene har indikationer på psykisk sårbarhed. Her er fordelingen skubbet langt til højre, og de fleste får en første psykisk diagnose i de sene teenageår. Dermed spottes unge med psykisk sårbarhed senere end andre unge med indikationer på udfordringer. Meget få af de, som alene har indikationer på psykisk sårbarhed, er i kontakt med det psykiatriske system før 10-årsalderen.

For de unge, som har flere indikationer på udfordringer, dvs. gruppen med komplekse problemer, giver det desuden mening at undersøge, hvilken udfordring man først ser indikationer på.

Over en tredjedel af unge med komplekse problemer optræder første gang i registrene på det tidspunkt, hvor der iværksættes en personrettet eller familierettet foranstaltning. Det er på sin vis naturligt, idet foranstaltninger har som formål at forebygge mere indgribende og omfattende tiltag som eksempelvis en anbringelse uden for hjemmet.

Det næstmest udbredte er, at unge med komplekse problemer første gang registreres med en psykisk diagnose. Derefter følger anbringelser, manglende aflæggelse af folkeskolens afgangseksamen, dom for kriminalitet og iværksættelse af stof- eller alkoholmisbrugsbehandling eller modtagelse af en misbrugsdiagnose, *jf. figur 5.24*.

Figur 5.24**Første registrerede udfordring for unge i restgruppen med komplekse problemer**

Anm.: Årgang 1992-1996 i alt. Alene personer med dansk oprindelse eller efterkommere. Der medregnes registreringer for psykisk diagnose, anbringelse, personrettede og familierettede foranstaltninger, dom for kriminalitet, stof- eller alkoholmisbrugsdiagnose, stof- eller alkoholmisbrugsbehandling samt tidspunkt, hvor et individ undlader at gå op til folkeskolens afsluttende prøver i dansk og matematik i enten 9. klasse eller 10. klasse.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

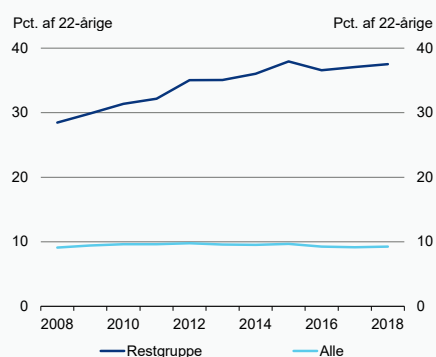

Bilag 5.1

Udfordringer for unge i restgruppen og alle unge

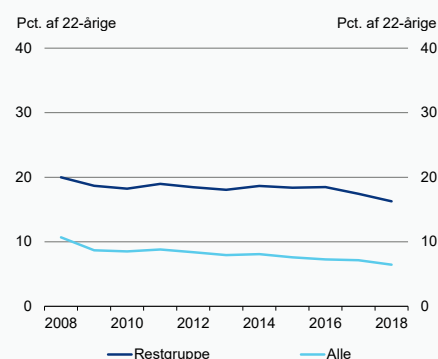
Figur 1

Unge med komplekse problemer

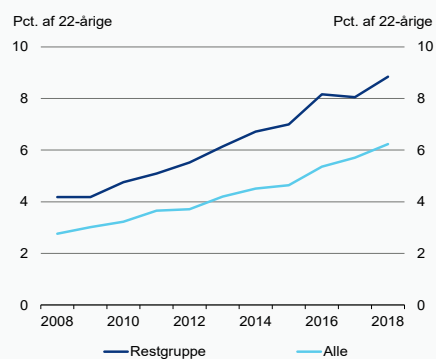
Figur 2

Unge som alene har svage faglige forudsætninger

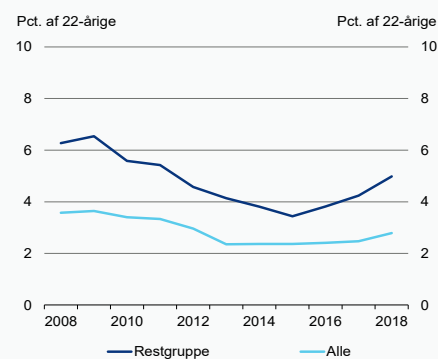
Figur 3

Unge som alene er psykisk sårbare

Figur 4

Unge som alene har været anbragt eller har modtaget foranstaltning

Anm.: Alene personer med dansk oprindelse og efterkommere. *Unge med komplekse problemer* omfatter de, som har flere udfordringer i form af mindst to af følgende: Svage faglige forudsætninger fra folkeskolens afgangseksamen, psykisk sårbarhed, anbringelse som barn, personrettet eller familierettet foranstaltning, dom for kriminalitet, stof- eller alkoholmisbrugsdiagnose samt stof- eller alkoholmisbrugsbehandling. Se i øvrigt anmærkning til figur 5.9 og 5.12.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Kapitel 6

Langsigtet effekt af lavindkomst i barndommen

I Danmark er levestandarden høj, og der er generelt gode levevilkår. Indkomstforskellene er små, og lavindkomstgruppen er lille i en international sammenhæng. Det til trods er der familier og børn, som oplever relativt lav indkomst. Sådan vil det være i ethvert samfund, uanset hvor små indkomstforskellene måtte være.

Der er begrænset viden om, hvad det betyder for børn – og i særdeleshed for danske børn – at vokse op i en familie, som i en periode oplever relativt lav indkomst. I litteraturen peges der på, at lav indkomst eller fattigdom i barndommen mindsker forældrenes mulighed for at investere i deres børns udvikling, hvilket kan påvirke børnenes kognitive og ikke-kognitive dannelse og derigennem deres mulighed for at få en uddannelse.¹ Omvendt er Danmark og andre skandinaviske lande kendetegnet ved store offentlige investeringer i børns udvikling gennem udbredelsen af skattefinansieret dagtilbud og folkeskole mv. Det er ikke oplagt, om disse velfærdstilbud kan kompensere for mulige afsavn i familien, som følger af perioder med relativt lav indkomst.

Dette kapitel ser nærmere på børn i familier med relativt lav indkomst, og hvordan det påvirker tilbøjeligheden til at fuldføre en ungdomsuddannelse. En ungdomsuddannelse er en afgørende forudsætning for at få en erhvervskompetencegivende uddannelse, som gør det lettere at finde fodfæste på arbejdsmarkedet og giver bedre beskæftigelsesmuligheder gennem et langt arbejdsliv. Hvis børn, som oplever relativt lav indkomst i barndommen, klarer sig dårligere i ungdomsuddannelsessystemet, kan det altså have langvarige konsekvenser i forhold til deres beskæftigelsesmuligheder og indkomst.

Det er metodemæssigt vanskeligt at identificere betydningen af relativ lavindkomst i forhold til uddannelsestilbøjeligheden. Det skyldes, at uddannelsestilbøjeligheden også påvirkes af andre familiespecifikke forhold end forældrenes indkomst. Det udgør i den forbindelse en særsomt udfordring, at en række opvækstvilkår med stor betydning for uddannelsestilbøjeligheden er korreleret med familiens indkomst.

For eksempel kan sygdom, psykisk sårbarhed, langvarig ledighed eller andre problemer i familien have stor betydning for opvækstvilkårene og børnegenerationens evne til at gøre brug af de uddannelsesmuligheder, som samfundet stiller til rådighed. Det er vanskeligt at adskille betydningen af disse ikke-monetære forhold fra betydningen af relativ lavindkomst.

¹ Cunha, F. og J. Heckman (2008). Formulating, identifying and estimating the technology of cognitive and non-cognitive skill formation. *Journal of Human Resources*, 43(4): 738-782.

Den centrale problemstilling er derfor at undersøge, i hvor stort omfang forskellen i uddannelsestilbøjelighed kan tilskrives henholdsvis relativ lavindkomst i barndommen og andre faktorer.

I analysen forsøges det at tage højde for, at det ikke er tilfældigt, hvilke familier som oplever relativ lavindkomst i barndommen. Idéen er at sammenligne søskende i samme familie, som ikke alle oplever lavindkomst i barndommen (eller oplever lavindkomst på forskellige alderstrin). Derudover lægges der vægt på at skelne mellem, om børn berørt af relativ lavindkomst i barndommen påvirkes negativt af manglen på økonomiske ressourcer i sig selv (monetær effekt) eller af samtidige bagvedliggende forandringer i familierne, som kan påvirke både familiens indkomst og barnets opvækstvilkår (ikke-monetær effekt).

Analysen tager udgangspunkt i børn født mellem 1990 og 1997 og gør status på, om de har opnået en ungdomsuddannelse 5 år efter afslutningen på 9. klasse.

Hovedkonklusionerne i analysen er:

- Blandt alle børnene i de betragtede årgange er det 67 pct., som har fået en ungdomsuddannelse 5 år efter afslutningen på 9. klasse. Blandt børn, som har oplevet relativ lavindkomst i løbet af barndommen, er andelen 55 pct.
- Opvækstvilkårene for unge, der har oplevet relativt lav indkomst i barndommen, adskiller sig på mange måder fra opvækstvilkårene for andre unge. Blandt de berørte børn er der således en langt større forekomst af risikofaktorer, som både kan føre til relativt lav indkomst og påvirke børnenes uddannelsestilbøjelighed, fx opbrud i familien, psykisk sygdom og misbrugshistorik blandt forældrene.
- Resultaterne indikerer, at børn, som oplever relativ lavindkomst i barndommen, har 2,6 pct.-point mindre sandsynlighed for at fuldføre en ungdomsuddannelse end søskende, der ikke oplever relativ lavindkomst. Der er her forsøgt korrigeret for en lang række individspecifikke karakteristika og samtidige (ikke-monetære) forandringer i familierne.
- Der er stor statistisk usikkerhed forbundet med estimatet, men resultaterne indikerer, at der kan være en signifikant negativ effekt af at opleve relativ lav indkomst i barndommen på uddannelsestilbøjeligheden.
- Resultaterne peger desuden på, at der primært er en signifikant negativ effekt af at have oplevet relativ lavindkomst i de sene teenageår.

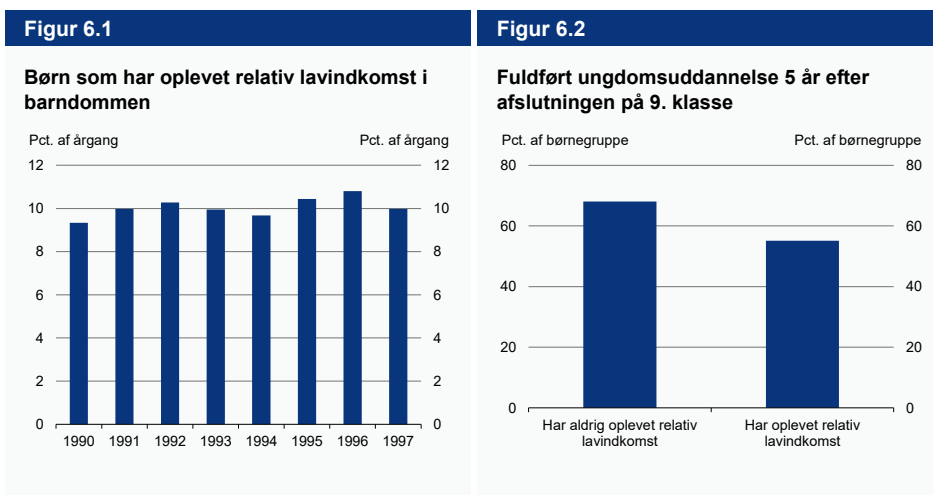
- Analysen viser også, at andre faktorer har væsentlig større betydning for børnenes uddannelsestilbøjelighed end relativ lavindkomst. For eksempel har drenge alt andet lige ca. 9 pct.-point mindre sandsynlighed for at fuldføre en ungdomsuddannelse end deres søstre. Også karaktergennemsnit i 9. klasse og opbrud i familien ser ud til at have stor betydning.

Det skal understreges, at analysen alene formår at tilnærme den kausale effekt af relativ lavindkomst i barndommen for en specifik og lille gruppe af søskende født i begyndelsen af 1990'erne, som har været forskelligt ramt af lavindkomst i barndommen. Resultaterne kan ikke uden videre generaliseres til nutidens familier og børn, ej heller til den samlede børnegruppe født i begyndelsen af 1990'erne. Derudover er der usikkerheder forbundet med metoden. Nogle usikkerheder trækker i retning af, at effekten af relativ lavindkomst kan være overvurderet, og andre trækker i retning af, at effekten kan være undervurderet.

6.1 Børn som oplever relativ lavindkomst i barndommen

Gruppen, som oplever relativ lavindkomst, defineres som personer, der to ud af tre år i træk har en ækvivaleret disponibel husholdningsindkomst under 50 pct. af medianindkomsten i befolkningen i et givent år, *jf. bilag 6.1*

Målt på denne måde udgør børn, som oplever relativ lavindkomst i barndommen (fra 0 til 18 år), omkring 10 pct. af en årgang i de undersøgte år, *jf. figur 6.1*.

Anm.: Populationen følger afgrænsningen i boks 2. Børn, som har oplevet relativ lavindkomst i barndommen, er børn, som på et tidspunkt i 0-18-årsalderen har været en del af lavindkomstgruppen mindst 2 ud af 3 år i træk. Lavindkomstgruppen omfatter personer i familier med en ækvivaleret disponibel husholdningsindkomst under 50 pct. af medianindkomsten i befolkningen i et givent år, ekskl. familier med voksne studerende i husstanden. I figuren til højre betragtes gruppen af børn i årgang 1990-1997 samlet set. Hvorvidt børnene fuldfører en ungdomsuddannelse, opgøres 5 år efter afslutningen på 9. klasse. Ungdomsuddannelser er gymnasiale uddannelser og erhvervsuddannelser.

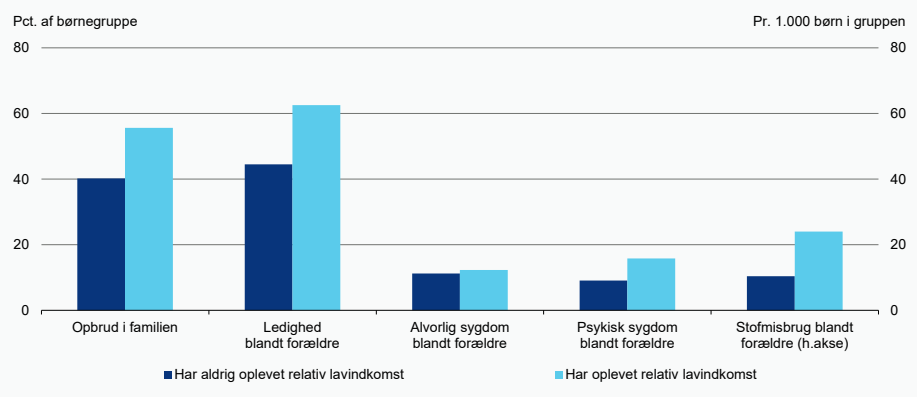
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Børn, som oplever relativ lavindkomst i barndommen, får sjældnere en ungdomsuddannelse. Cirka 68 pct. af børnene, som aldrig oplever relativ lavindkomst, fuldfører en ungdomsuddannelse senest 5 år efter afslutningen på 9. klasse. For børn, som oplever perioder med relativt lav indkomst i familien, er andelen kun 55 pct., *jf. figur 6.2*.

Genstandsfeltet for denne analyse er, i hvor stort omfang denne forskel kan henføres til relativt lav indkomst eller andre forhold. De berørte børns familier er nemlig også i højere grad end andre kendetegnet ved risikofaktorer, som både kan føre til relativt lav indkomst og påvirke børnenes tilbøjelighed til at få en ungdomsuddannelse. Det gælder fx opbrud i familien såsom skilsmisse og nye familiedannelser samt forekomst af ledighed, psykisk sygdom og misbrugshistorik blandt forældrene, som hver især optræder langt oftere blandt børn, der har oplevet relativ lavindkomst i barndommen, end blandt andre børn, *jf. figur 6.3*.

Figur 6.3

Risikofaktorer fordelt efter om børnene har oplevet relativ lavindkomst i barndommen

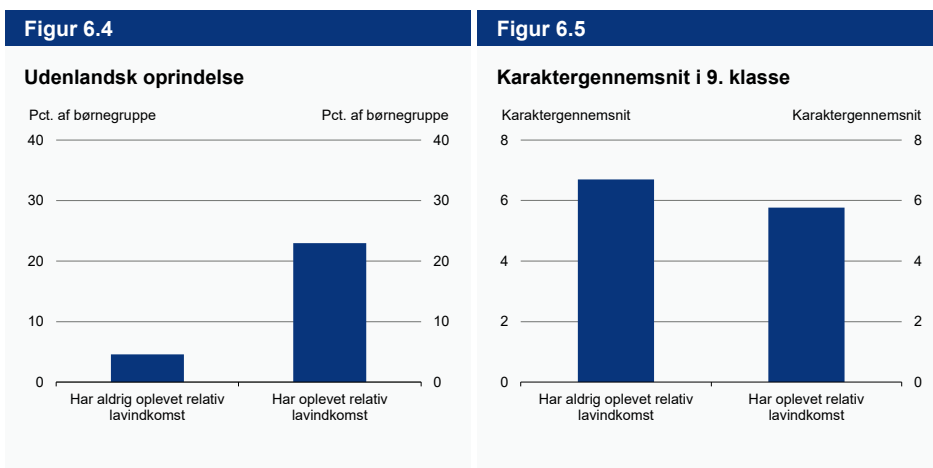
Anm.: Årgang 1990-1997 i alt. Populationen følger afgrænsningen i boks 2. Opbrud i familien er for det enkelte barn defineret ved et skift i familie-id i løbet af barndommen. Det er fx situationer, hvor forældrene flytter fra hinanden, en enlig forælder flytter sammen med en anden voksen, eller barnet flytter for sig selv. Ledighed blandt forældre omfatter biologiske forældre eller stedforældre i til enhver tid gældende familiekonstellationer, som på et tidspunkt i løbet af barnets barndomsår (dvs. i 0-18-årsalderen) har haft en årsledighedsgrad på mindst 50 pct. Alvorlig sygdom blandt forældre omfatter biologiske forældre eller stedforældre, som på et tidspunkt i løbet af barnets barndomsår har været i behandling for moderat-svær somatisk sygdom. Psykisk sygdom blandt forældre omfatter biologiske forældre eller stedforældre, som i forbindelse med indlæggelse, ambulant behandling eller skadestue-kontakt er registreret med en psykisk diagnose i løbet af barnets barndomsår. Stofmisbrug blandt forældre omfatter biologiske forældre og stedforældre, som er registreret med en stofmisbrugsrelateret diagnose eller har været i stofmisbrugsbehandling i løbet af barnets barndomsår. Se desuden bilag 6.2 for yderligere deskriptiv statistik og bilag 6.3 for dokumentation af variable.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

De mest almindelige af de undersøgte risikofaktorer – både for børn, der oplever relativ lavindkomst, og de, som ikke gør – er opbrud i familien og ledighed blandt forældre eller stedforældre på et tidspunkt i løbet af barndommen. Begge karakteristika optræder dog oftere – svarende til en overrepræsentation på ca. 40 pct. – blandt børn, som oplever relativ lavindkomst i barndommen.

Risikofaktorer som psykisk sygdom og i særdeleshed indikationer på stofmisbrug blandt forældre eller stedforældre er mindre udbredte i det hele taget, men optræder markant oftere blandt børn, som oplever relativ lavindkomst i barndommen. Forældre eller stedforældre med psykisk sygdom optræder mere end 70 pct. oftere blandt børn, som oplever relativ lavindkomst i barndommen, end blandt andre børn, mens indikationer på stofmisbrug blandt forældre eller stedforældre er mere end dobbelt så udbredt blandt børn, som oplever relativ lavindkomst i barndommen.

Børnegrupperne er også forskellige målt på børnenes egne karakteristika. For eksempel har næsten hver fjerde barn, som oplever relativ lavindkomst i barndommen, udenlandsk oprindelse. Blandt de, som aldrig har oplevet relativ lavindkomst, er andelen med udenlandsk oprindelse knap 5 pct., jf. figur 6.4.

Anm.: Årgang 1990-1997 i alt. Populationen følger afgrænsningen i boks 2. Udenlandsk oprindelse er indvandrere og efterkommere. Karaktergennemsnit i 9. klasse baseres på gennemsnittet af resultaterne i de aflagte mundtlige og skriftlige prøver ved afgangseksamen i 9. klasse (uanset antallet af aflagte prøver).
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Dertil kommer, at børn, som oplever relativ lavindkomst i barndommen, generelt har svagere faglige forudsætninger med sig fra folkeskolen end andre børn. De, som har oplevet relativ lavindkomst, får i gennemsnit et karaktergennemsnit i 9. klasse på 5,8, mens tallet for andre børn er 6,7, *jf. figur 6.5*.

De store målbare forskelle på børnegrupperne indikerer, at det ikke er tilfældigt, hvilke børn som oplever relativ lavindkomst i barndommen. Af samme grund er det nærliggende at tro, at de to børnegrupper også kan være forskellige i forhold til ikke-målbare karakteristika med betydning for børnenes opvækst. Det kunne fx være forældrenes indlevelse og empati, intelligens, opdragelse, generel forældreevne eller uobserverede karakteristika blandt børnene.

Det skal der tages højde for, hvis man skal komme tættere på *årsagssammenhængen* mellem det at have oplevet relativ lavindkomst i barndommen og barnets uddannelses-tilbøjelighed.

6.2 Hvordan måles effekten af relativ lavindkomst?

I det omfang ikke-målbare familieforskelle påvirker både sandsynligheden for at have lav indkomst og børnenes sandsynlighed for at få en ungdomsuddannelse, vil en simpel sammenligning af de to børnegrupper være utilstrækkelig i forhold til at tilnærme sig den kausale effekt af at have oplevet relativ lavindkomst i barndommen.

Idéen er i stedet at sammenligne søskende i samme familie, som ikke alle oplever lavindkomst i barndommen (eller oplever lavindkomst på forskellige alderstrin). Det kan fx være søskende, hvor kun det ældste barn har oplevet relativ lav indkomst, fordi den yngre søskende endnu ikke var født i de år, hvor forældrenes indkomst var meget lav.

Dermed kontrolleres der for (konstante) målbare og ikke-målbare familieforskelle, som både kan føre til relativt lav indkomst og påvirke børnenes opvækst. Det gør det muligt at tilnærme den *kausale* effekt af relativ lavindkomst i barndommen.

Undersøgelsen er inspireret af og bygger videre på Lesner (2018), *jf. boks 6.1*.

Boks 6.1

Studiet *The long-term effect of childhood poverty* (2018)

Forskningsartiklen *The long-term effect of childhood poverty* af Rune V. Lesner fra Aarhus Universitet blev i 2018 omtalt i pressen. I studiet undersøges de langsigtede effekter af lavindkomst i barndommen ved hjælp af danske data. For eksempel undersøges effekterne på disponibel indkomst, uddannelse, arbejdsmarkedstilknytning og familiestatus i voksenlivet.

Studiet er nyskabende, fordi den anvendte metode gør det muligt at komme tættere på årsagssammenhængen mellem lavindkomst i barndommen og indkomst i voksenlivet. Strategien er at sammenligne søskende i samme familie, som ikke alle oplever lavindkomst i barndommen eller oplever lav indkomst på forskellige alderstrin. Dermed forsøges det i studiet at isolere effekten af lavindkomst (omtalt som fattigdom i studiet) ved at se, hvor godt søskende i samme familie klarer sig senere i livet.

Det konkluderes, at de effekter, der tilsyneladende er af fattigdom, alene optræder, hvis fattigdommen opleves på bestemte alderstrin. For eksempel måles der en (signifikant) negativ effekt, hvis et barn har oplevet relativ lav indkomst som 7-9-årig eller som 13-15-årig, men effekten er der ikke, hvis der opleves relativ lav indkomst i 10-12-årsalderen eller i 16-18-årsalderen. Den negative effekt af relativ lav indkomst er størst i 13-15-årsalderen, hvor et ekstra år med relativ lavindkomst resulterer i 6,4 pct. lavere disponibel indkomst senere i livet. Dertil konkluderes det blandt andet, at et ekstra år med relativ lavindkomst resulterer i 2,1 pct. mindre sandsynlighed for at have gennemført en gymnasial uddannelse som 22-årig.

Studiet adskiller sig på en række punkter fra nærværende analyse. For det første tages der i studiet udgangspunkt i et etårigt mål med en grænse på 50 pct. af medianindkomsten blandt 18-55-årige. For det andet kobles søskende og forældre ved hjælp af informationer om de biologiske familier frem for de til enhver tid gældende familiekonstellationer. For det tredje tages der ikke højde for, at en stor del af de børn, som oplever lav indkomst, har forældre, som er selvstændigt erhvervsdrivende, og som derfor mere eller mindre frivilligt lever med en lav indkomst i en kortere eller længere periode. For det fjerde kontrolleres der kun for relativt få ikke-monetære hændelser, dvs. løbende forandringer i familierne, som kommer og går fra år til år, og som potentielt optræder samtidig med år med relativt lav indkomst.

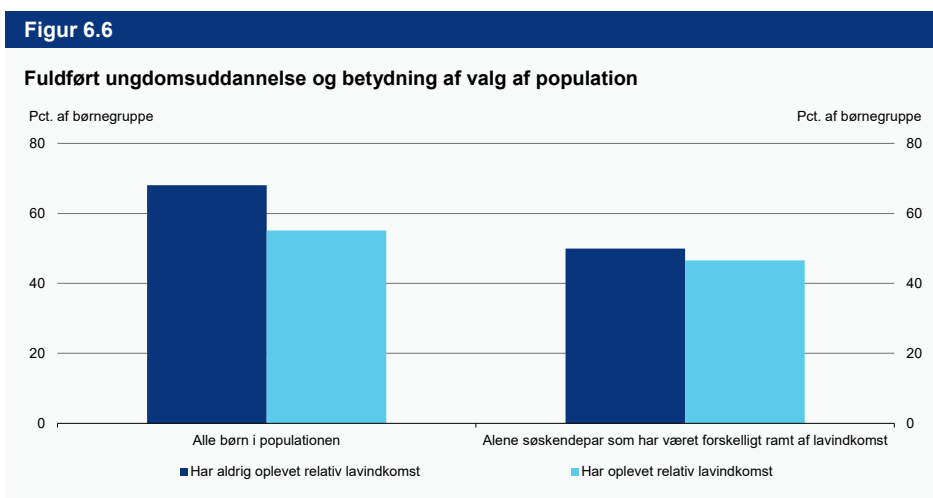
Der kontrolleres således blandt andet for familiestruktur, om den biologiske far mister sit job, og om den biologiske mor flytter bopæl, men oplysninger om forældres (og stedforældres) psykiske og somatiske sygdom og misbrug, mødres ledighed mv. indgår ikke. Dermed skal den påviste effekt af lavindkomst i barndommen potentielt fortolkes som en samlet effekt af at have oplevet år med lavindkomst (monetær effekt) og samtidige (ikke-økonomiske) forandringer i familien, fx fars eller mors misbrugsbehandling eller indlæggelse på en psykiatrisk afdeling (ikke-monetære effekter). Studiet kan ikke skelne mellem disse effekter.

Anm.: Lesner, Rune V. (2018). The long-term effect of childhood poverty. *Journal of Population Economics*, 31(3): 969-1004.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Børn i søskendegrupper, hvor *alle* eller *ingen* af børnene har oplevet relativ lavindkomst, bidrager dermed ikke til identifikationen af den kausale effekt af relativ lavindkomst. Det indskrænker populationen i de pågældende estimationer markant til godt 5.800 børn, *jf. bilag 6.2*.

Når det er valgt at sammenligne børn, som oplever relativ lavindkomst i barndommen, med egne søskende, som *ikke* har oplevet relativ lavindkomst, er børnegrupperne mere ens. Det er stadig sådan, at de søskende, som har oplevet relativ lavindkomst i barndommen, sjældnere fuldfører en ungdomsuddannelse, men forskellen i forhold til ikke-berørte søskende er mere beskeden. Således er det 50 pct. ikke-berørte søskende, som fuldfører en ungdomsuddannelse senest 5 år efter afslutningen på 9. klasse, mens tallet blandt berørte søskende er 47 pct., *jf. figur 6.6*.

Anm.: *Alle børn i populationen* er årgang 1990-1997 i alt og svarer til illustrationen i figur 2. *Alene søskendepar som har været forskelligt ramt af lavindkomst* er de søskendegrupper, hvor mindst én – men ikke alle – børn, har oplevet relativ lavindkomst i barndommen (dvs. i 0-18-årsalderen). Se desuden bilag 6.2 en større deskriptiv statistik om de to børnegrupper.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Det er imidlertid væsentligt også at tage højde for *løbende* forandringer i familierne, som kommer og går fra år til år, og som potentielt optræder samtidig med år med relativ lav indkomst for de berørte børn.

Det grundlæggende spørgsmål er, om børn berørt af relativ lavindkomst i barndommen påvirkes negativt af manglen på økonomiske ressourcer i sig selv eller af samtidige forandringer i familierne, som kan påvirke både familiens indkomst og barnets opvækstvilkår. Det kunne være en forælders pludseligt opståede sygdom, psykisk sårbarhed, misbrug eller andre begivenheder, som på et givent tidspunkt i et barns liv påvirker det pågældende barn, men ikke fx en søster eller bror, som først senere kommer til verden.

Ved at inddrage målbare forandringer i familierne forsøges det i nærværende analyse at skelne mellem effekten af at have oplevet relativ lavindkomst (monetær effekt) og samtidige bagvedliggende forandringer i familien (ikke-monetær effekt).

Udvælgelse af stikprøve og variable er opsummeret i *boks 6.2*.

Boks 6.2**Population og forklarende variable i analysen**

Analysens population omfatter som udgangspunkt alle familier med mindst to børn født i årene fra 1990 til 1997. Det kræves dog, at børnene og deres familier kan observeres gennem hele barndommen (dvs. i 0-18-årsalderen), at børnene afslutter 9. klasse i 15-16-årsalderen, samt at der findes oplysninger om børnenes højest fuldførte uddannelse i statusåret, som er 5 år efter afslutningen på 9. klasse, *jf. tabel a*.

Tabel a**Udvælgelse af population**

	1.000 børn
Alene flerbørnsfamilier med mindst to børn født i 1990-1997	266
Alene børn som observeres alle år fra 0 til 18 år	254
Alene børn som afslutter 9. klasse i 15-16-årsalderen ^a	240
Alene børn med uddannelsesoplysninger i statusåret, dvs. 5 år efter 9. klasse	237
Resterende flerbørnsfamilier, hvor mindst to børn opfylder ovenstående	224

a) Det omfatter børn, som ifølge Elevregistret afgår fra 9. klasse med eller uden almen kompetence.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Udfaldsvariablen er sandsynligheden for at have fuldført en ungdomsuddannelse på statutidspunktet den 1. oktober 5 år efter afslutningen på 9. klasse. Udfaldet forsøges forklaret ved at inddrage tre typer forklarende variable.

For det første konstrueres nøglebegrebet relativ lavindkomst. Analysens hovedformål er at estimere den kausale effekt af at have oplevet relativ lavindkomst på sandsynligheden for at få en ungdomsuddannelse. I nogle specifikationer estimeres desuden effekten af at have oplevet relativ lavindkomst på forskellige alderstrin, dvs. i 0-3, 4-6, 7-9, 10-12, 13-15 og 16-18-årsalderen. Børn, som har oplevet relativ lavindkomst i barndommen, er de, som på et tidspunkt i 0-18-årsalderen har været en del af lavindkomstgruppen mindst 2 ud af 3 år i træk. Lavindkomstgruppen omfatter personer i familier med en ækvivaleret disponibel husholdningsindkomst under 50 pct. af medianindkomsten i befolkningen i et givent år. Familier, hvor en eller begge voksne er studerende, anses ikke som en del af lavindkomstgruppen.¹ Det bemærkes, at husholdningsindkomsten – i modsætning til i Lesner (2018) – knytter sig til de til enhver tid gældende familiekonstellationer (e-familier) frem for de biologiske forældre. Årsagen til dette er, at det vurderes, at indkomsten i den til enhver tid gældende familie bedst afspejler de reelle forbrugsmuligheder, som er tæt på barnet. Derudover er det pågældende indkomstbegreb centralt og veldefineret i indkomststatistikken.

For det andet kontrolleres der for individuelle karakteristika, som knytter sig til det enkelte barn: Barnets køn, oprindelse, søskenderækkefølge og karaktergennemsnit i 9. klasse samt morens alder ved fødslen.

For det tredje kontrolleres der for løbende forandringer i familierne, som rammer børnene i forskellige aldre og potentielt samtidig med barndomsår med relativ lavindkomst. Det gælder opbrud i familien (såsom skilsmisse), dødsfald blandt biologiske forældre samt indikationer på psykisk sygdom, somatisk sygdom, stofmisbrug eller ledighed blandt biologiske forældre eller stedforældre i de til enhver tid gældende familiekonstellationer. Der kontrolleres også for, om forældrene er selvstændige. Samtlige forandringer i familierne inkluderes separat på seks aldersintervaller for barnet (0-3, 4-6, 7-9, 10-12, 13-15 og 16-18-årsalderen).

Se desuden bilag 6.3 for en fuld dokumentation af variable.

1) Familier, hvor en eller begge voksne er studerende, frasorteres i definitionen af lavindkomstgruppen af hensyn til at indkredse en mere homogen gruppe af familier, som (i højere grad end studerende) rammes ufrivilligt af relativ lavindkomst i perioder af børnenes barndom.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

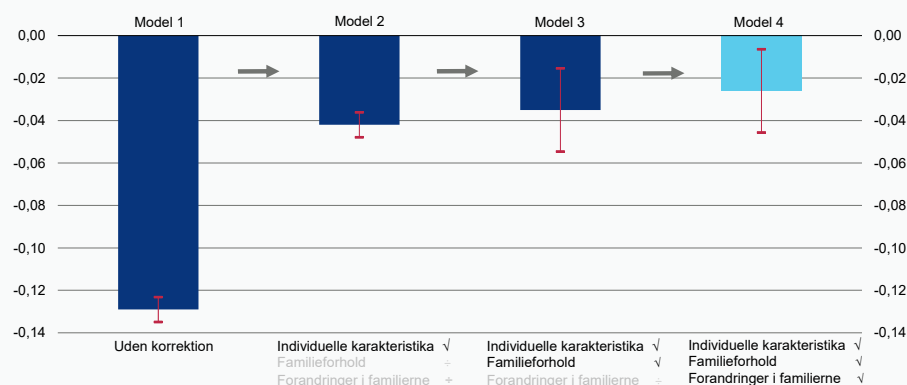
6.3 Betydningen af relativ lavindkomst i barndommen

Betydningen af relativ lavindkomst i barndommen er undersøgt i fire forskellige estimationsmodeller.

Årsagssammenhængen mellem relativ lavindkomst i barndommen og sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse tilnærmes bedst i den fulde model, som sammenligner berørte og ikke-berørte søskende i samme familie, og hvor der kontrolleres for individualspecifikke karakteristika og løbende forandringer i familierne. Resultaterne tyder på, at børn, som oplever relativ lavindkomst i barndommen, har 2,6 pct.-point mindre sandsynlighed for at fuldføre en ungdomsuddannelse end ikke-berørte søskende, *jf. figur 6.7*.

Figur 6.7

Estimeret effekt af at have oplevet relativ lavindkomst i barndommen på sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse

Anm.: Alle modeller estimerer effekten af at have oplevet relativ lavindkomst i barndommen (dvs. i 0-18-årsalderen) på sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse senest 5 år efter afslutningen på 9. klasse. Søjlerne angiver punktestimatet for relativ lavindkomst, mens de lodrette streger angiver 95 pct. konfidensintervaller beregnet på baggrund af robuste standardfejl (*clustered* på familieniveau). *Uden korrektion* vil sige, at relativ lavindkomst inddrages som eneste forklarende variabel. *Individuelle karakteristika* er baggrundsvariable, som knytter sig til det enkelte barn, fx køn. *Familieforhold* er (konstante) målbare og ikke-målbare karakteristika, som knytter sig til den enkelte gruppe af søskende (dvs. *fixed effects*). Der kontrolleres herfor ved at sammenligne søskende i samme familie, som ikke alle oplever relativ lavindkomst i barndommen. *Forandringer i familierne* er løbende hændelser, som rammer søskende i samme familie i forskellige aldre og potentielt samtidig med barndomsår med relativ lavindkomst, fx opbrud i familien. Se bilag 6.4 for samtlige regressionsresultater.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Den estimerede effekt skal – i et samfundsøkonomisk perspektiv – ses i sammenhæng med størrelsen af børnegruppen, som på et tidspunkt i barndommen oplever relativ lavindkomst, dvs. i mindst to ud af tre år i træk er en del af lavindkomstgruppen. Det gælder for ca. 10 pct. af børnene i de relevante årgange, og for denne gruppe kan man således hypotetisk forestille sig, at uddannelsestilbøjeligheden vil kunne løftes med ca. 2,6 pct., hvis ingen oplevede relativ lav indkomst.

Estimatet er signifikant negativt, hvilket vil sige, at effekten med stor sandsynlighed er forskellig fra nul. Derudover giver forholdet mellem resultaterne i de forskellige modeller indikationer på, at:

- En simpel sammenligning af børn, som oplever relativ lavindkomst, og alle andre børn overvurderer effekten af relativ lavindkomst markant.
- Det skyldes, at børnegrupperne er meget forskellige i forhold til en række målbare karakteristika, som i sig selv kan påvirke børnenes uddannelsestilbøjelighed, fx op-rindelse og faglig formåen målt ved karaktergennemsnittet i 9. klasse. Når man tager højde for børnenes målbare karakteristika, mindskes den estimerede effekt af relativ lavindkomst fra ca. -12,9 pct.-point til -4,2 pct.-point, *jf. forskellen mellem model 1 og 2.*
- Når man sammenligner børn, som oplever relativ lavindkomst i barndommen, med egne søskende, som ikke har oplevet relativ lavindkomst, mindskes den estimerede effekt yderligere til -3,5 pct.-point, *jf. model 3.* Det tyder på, at modellen, hvor vi sammenligner søskende i samme familie, i højere grad er i stand til at tage højde for målbare og ikke-målbare forskelle mellem familierne, som ellers kunne resultere i en overvurdering af effekten af relativ lavindkomst.
- Endelig inkluderes løbende forandringer i familierne, som rammer søskende i samme familie forskelligt, fx opbrud i familien, psykisk sygdom og ledighed blandt forældre eller andre voksne (stedforældre) i eventuelle nye familiekonstellationer. Dette mindsker den estimerede effekt af relativ lavindkomst yderligere til -2,6 pct.-point, *jf. model 4.* Det tyder på, at en del af den umiddelbare effekt af relativ lavindkomst skal tilskrives andre bagvedliggende forandringer i familierne, som både kan føre til lav indkomst og påvirke barnets opvækst og uddannelsestilbøjelighed (ikke-monetær effekt). Estimatet er robust over for en række ændringer i definitioner og populationsafgrænsninger, *jf. bilag 6.5.*

På den ene side kan effekten i den fulde model (model 4) fortolkes som et potentielt maksimum for den *monetære* effekt af at have oplevet relativ lavindkomst i barndommen, idet der er bagvedliggende (ikke-monetære) forandringer i familierne, som kan tænkes både at føre til lav indkomst og påvirke barnets uddannelsestilbøjelighed negativt, og som det ikke er muligt at kontrollere for. Det kunne fx være, hvis en forælder eller en anden voksen i familien oplever psykisk sygdom, som ikke diagnosticeres.

På den anden side er der en række grunde til, at effekten af at have oplevet relativ lavindkomst i barndommen kan være undervurderet. For det første kan der være *spillovers* mellem søskende, hvilket vil sige, at ikke-berørte børn indirekte berøres af, at andre søskende har oplevet relativ lavindkomst. Det vil eksempelvis være tilfældet, hvis søskende, som har oplevet relativ lavindkomst, eller forældrene, er påvirket af dette på en måde, som influerer relationen til ikke-berørte søskende.

For det andet er en del af de løbende forandringer i familierne ikke prædeterminerede i forhold til det at opleve relativ lavindkomst i et givent år. For en given familie kan der således være tale om, at det at opleve lav indkomst på et tidspunkt i livet medvirker til, at familien senere må bryde op, eller at en forælder oplever psykisk sygdom. Problemet opstår, hvis der systematisk er en sammenhæng mellem først manglen på økonomiske ressourcer, som senere er en direkte årsag til forandringer i familierne, fx skilsmisse. I så fald kan det ikke afvises, at en del af effekten af en række løbende (ikke-monetære) forandringer i familierne må fortolkes som en indirekte (men monetær) effekt af relativ lavindkomst på børnenes uddannelsestilbøjelighed, *jf. bilag 6.5*.

For det tredje bidrager søskendegrupper, hvor *alle* børn har oplevet relativ lavindkomst i barndommen, definatorisk ikke til estimationen. Sidstnævnte vurderes dog ikke at bidrage til en undervurdering af effekten af relativ lavindkomst, *jf. boks 6.3*.

Boks 6.3

Betydning af at udelade søskendegrupper som oplever langvarig relativ lavindkomst

Den empiriske strategi er grundlæggende at sammenligne børn, som oplever relativ lavindkomst i barndommen, med egne søskende, som ikke har oplevet relativ lavindkomst. Børn i søskendegrupper, hvor alle (eller ingen) af børnene har oplevet relativ lavindkomst, bidrager dermed ikke til effekten af relativ lavindkomst.

Der er 19.500 børn i søskendegrupper, hvor alle har oplevet relativ lavindkomst på et tidspunkt i barndommen, svarende til knap 9 pct. af den samlede population i årgang 1990-1997. Det, at alle søskende i en familie har oplevet relativ lavindkomst, kan indikere, at den pågældende familie har haft relativt lav indkomst igennem en længere periode. Derfor kan det at udelade de pågældende børn – som i nærværende analyse – isoleret set føre til en undervurdering af effekten af relativ lavindkomst i barndommen.

Det viser sig dog kun at være en mindre del af de pågældende familier, som har oplevet langvarig lav indkomst. Ca. hver fjerde barn i søskendegrupper, hvor alle børn har oplevet relativ lavindkomst, har oplevet mindst fem år med relativt lav indkomst. Den mest almindelige årsag til, at begge søskende har oplevet relativ lavindkomst i løbet af barndommen (og dermed ikke kan bidrage til identifikationen af den kausale effekt af relativ lavindkomst), er således, at begge børn var født i den korte periode, hvor forældrene havde en relativt lav indkomst.

Derudover bemærkes det, at søskendegrupper, som oplever relativ lavindkomst igennem en længere periode, hovedsageligt er børn af selvstændigt erhvervsdrivende. Ser man alene på børn i søskendegrupper, hvor alle har oplevet mindst 5 år med relativ lavindkomst, er 82 pct. børn af selvstændigt erhvervsdrivende. Det er markant flere end blandt søskende, som er forskelligt ramt af lavindkomst, og som dermed bidrager til identifikationen af den kausale effekt af relativ lavindkomst på sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse, *jf. tabel a*.

Boks 6.3 (fortsat)**Betydning af at udelade søskendegrupper som oplever langvarig relativ lavindkomst**

Selvstændigt erhvervsdrivende er i Danmark typisk ressourcestærke personer, som selv har valgt at starte og drive egen virksomhed. Det er formentlig en del af årsagen til, at 62 pct. af de børn, som indgår i søskendepar med selvstændige forældre, hvor begge har oplevet relativ lavindkomst i mindst fem år, formår at fuldføre en ungdomsuddannelse. Det er markant flere end blandt søskendepar, som har været forskelligt ramt af lavindkomst, og som dermed bidrager til identifikationen af den kausale effekt af relativ lavindkomst.

Der er dog en lille gruppe søskende, hvor alle børn oplever langvarig relativ lavindkomst, og som ikke har selvstændige forældre. Den pågældende børnegruppe ligner dog de børn, som inkluderes i estimationen, når man ser på andelen med en fuldført ungdomsuddannelse (knap 48 pct.). Målt på risikofaktorer som forældres ledighed, psykiske sygdom, misbrug og opbrud i familien er den pågældende børnegruppe lidt mere udsat, men forskellen til de børn, som indgår i estimationen, er beskedent. Det taler samlet set for, at det at udelade børn i søskendegrupper, hvor alle har oplevet relativ lavindkomst i barndommen, ikke isoleret set fører til en undervurdering af effekten.

Tabel a**Fuldført ungdomsuddannelse og andel med selvstændige forældre på tværs af børnegrupper**

	Antal børn	Fuldført ungdomsuddannelse	Selvstændige forældre
		Andel i pct.	
Søskendepar som har været forskelligt ramt af lavindkomst	5.843	48,2	50,3
- Som aldrig har oplevet relativ lavindkomst	2.903	49,9	46,9
- Som har oplevet relativ lavindkomst	2.940	46,5	53,6
Søskendepar hvor alle har oplevet relativ lavindkomst	19.583	56,4	75,8
Søskendepar hvor alle har oplevet relativ lavindkomst i mindst 5 år	5.354	59,4	82,0
- Heraf alene børn med selvstændige forældre	4.389	62,0	100,0
- Heraf alene børn uden selvstændige forældre	985	47,5	0,0

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Endelig skal man holde sig for øje, at nærværende analyse – med de nævnte forbehold – formår at tilnærme den kausale effekt af relativ lavindkomst i barndommen, men alene for en lille gruppe af søskende, som har været forskelligt ramt af lavindkomst i barndommen. Resultaterne kan ikke uden videre generaliseres, hverken til den samlede børnegruppe født i 1990-1997 eller til de børn, som vokser op i dag. Det skyldes blandt andet, at grundskolen, ungdomsuddannelserne og socialpolitikken løbende er blevet reformeret siden 1990'erne, samt at nutidens lavindkomstgruppe i langt højere grad end tidligere udgøres af indvandrere på integrationsydelse og kontanthjælp.

Betydningen af relativ lavindkomst på forskellige alderstrin

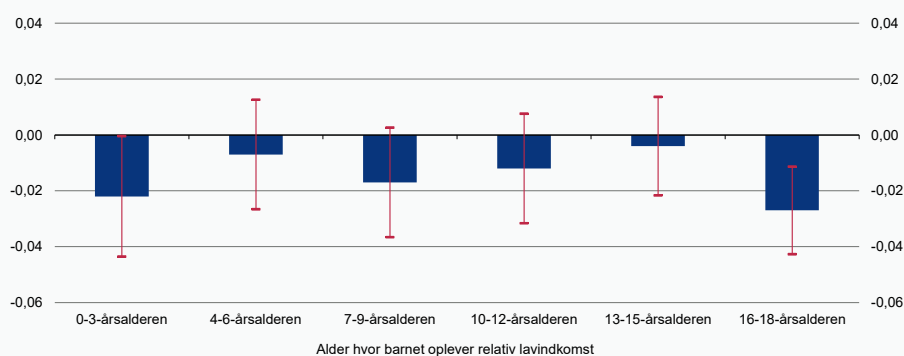
Effekten af at have oplevet relativ lavindkomst i barndommen kan dekomponeres i forhold til den alder, som barnet har, når han eller hun oplever relativ lavindkomst i sin familie.

Resultaterne tyder på, at der er en signifikant negativ effekt af at have oplevet relativ lavindkomst i de sene teenageår. Børn, som oplever relativ lavindkomst i 16-18-årsalderen, har således 2,7 pct.-point mindre sandsynlighed for at fuldføre en ungdomsuddannelse end ikke-berørte søskende, og effekten er signifikant, *jf. figur 6.8*.

Der er også en signifikant effekt af at have oplevet relativ lavindkomst i 0-3-årsalderen, men denne effekt er mere usikker. På alle andre alderstrin er usikkerheden så stor, at der ikke kan påvises en signifikant effekt af relativ lavindkomst.

Figur 6.8

Estimeret effekt af at have oplevet relativ lavindkomst i barndommen på sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse efter barnets alder

Anm.: Model 4 med kontrol for individuelle karakteristika, familieforhold (*fixed effects*) og forandringer i familierne. Søjlerne angiver punktestimater, mens de lodrette streger angiver 95 pct. konfidensintervaller beregnet på baggrund af robuste standardfejl (*clustered* på familieniveau).

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

De aldersspecifikke resultater kan indikere, at det at opleve relativ lavindkomst i de sene teenageår kan påvirke barnets beslutning om enten at påbegynde (og gennemføre) en ungdomsuddannelse eller at træde ind på arbejdsmarkedet.

Resultaterne indikerer et mønster, der er på linje med Lesner (2018), som finder, at relativ lavindkomst i 13-15- og 16-18-årsalderen har en signifikant negativ effekt på sandsynligheden for at have fuldført en ungdomsuddannelse i 22-årsalderen.

Andre faktorer som påvirker uddannelsestilbøjeligheden

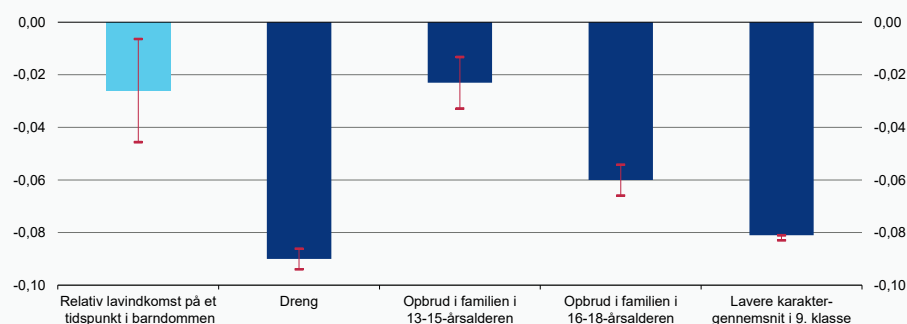
Et barns opvækst og uddannelsestilbøjelighed er påvirket af mange indre og ydre omstændigheder. Derfor skal betydningen af at have oplevet relativ lavindkomst i barndommen ses i sammenhæng med andre faktorer, som påvirke sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse.

Effekten af andre betydningsfulde faktorer estimeres samtidig med effekten af relativ lavindkomst i den fulde model (model 4). Det gælder både individualspecifikke karakteristika såsom køn og karaktergennemsnit i 9. klasse, men også løbende forandringer i familierne, som beskrevet tidligere.

Sammenlignet med effekten af relativ lavindkomst ser det ud til at være markant mere negativt for uddannelsestilbøjeligheden at være født som dreng. Drengene har alt andet lige ca. 9 pct.-point mindre sandsynlighed for at fuldføre en ungdomsuddannelse end deres søstre, når vi tager højde for andre individuelle karakteristika, en række løbende forandringer i familierne og det at opleve relativ lavindkomst, *jf. figur 6.9*.

Figur 6.9

Estimeret effekt af udvalgte faktorer på sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse

Anm.: Model 4 med kontrol for individuelle karakteristika, familieforhold (*fixed effects*) og forandringer i familierne. Søjlerne angiver punktestimater, mens de lodrette streger angiver 95 pct. konfidensintervaller beregnet på baggrund af robuste standardfejl (*clustered* på familieniveau). Der er udvalgt faktorer, hvor fortegnen for de tilhørende estimerede effekter på uddannelsestilbøjeligheden er negativt og signifikant på tværs af modelspecifikationer.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Bortset fra barnets køn er karaktergennemsnittet i 9. klasse den mest betydningsfulde faktor for sandsynligheden for at få en ungdomsuddannelse, som kan identificeres med data. For et barn, som har én karakter lavere karaktergennemsnit end sin søster eller sin bror, er sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse senest 5 år efter 9. klasse alt andet lige ca. 8 pct.-point mindre.

Der er ikke tegn på, at en del af betydningen af karaktergennemsnittet for børnenes uddannelsestilbøjelighed skal tilskrives indirekte effekter fra oplevelser med relativ lavindkomst på børnenes præstation ved afgangsprøven i 9. klasse. Således er effekten af karaktergennemsnit i 9. klasse robust i specifikationer, hvor populationen afgrænses til kun at omfatte søskende, hvor alle hhv. ingen af børnene har oplevet relativ lavindkomst i barndommen.

Endelig ser også opbrud i familien ud til at have en signifikant negativ og relativt større effekt på uddannelsestilbøjeligheden end det at opleve relativ lavindkomst i barndommen. Et barn, som oplever opbrud i familien i de sene teenageår, har således ca. 6 pct.-point mindre sandsynlighed for at fuldføre en ungdomsuddannelse end ikke-berørte søskende, fx søskende som var voksne på tidspunktet for opbruddet. Også dette resultat er robust i specifikationer, hvor der tages højde for, at opbrud i familien kan være delvist drevet af oplevelser med relativ lavindkomst.

Bilag 6.1

Definition af relativ lavindkomst

Analysens forklarende nøglevariabel er, hvorvidt et barn har oplevet relativ lavindkomst i løbet af barndommen (eller på specifikke alderstrin i barndommen).

Relativ lavindkomst er imidlertid ikke et præcist defineret begreb. Den daværende SRSF-regerings Ekspertudvalg om fattigdom definerede dog økonomisk fattigdom som en situation, hvor en person eller familie ufrivilligt har væsentlig dårligere livsvilkår sammenlignet med den øvrige befolkning, og hvor denne situation:

- skyldes mangel på ressourcer, herunder særligt økonomiske
- er vedvarende, og hvor personen eller familien ikke har eller kun i begrænset omfang har mulighed for ved egen drift at ændre situationen.

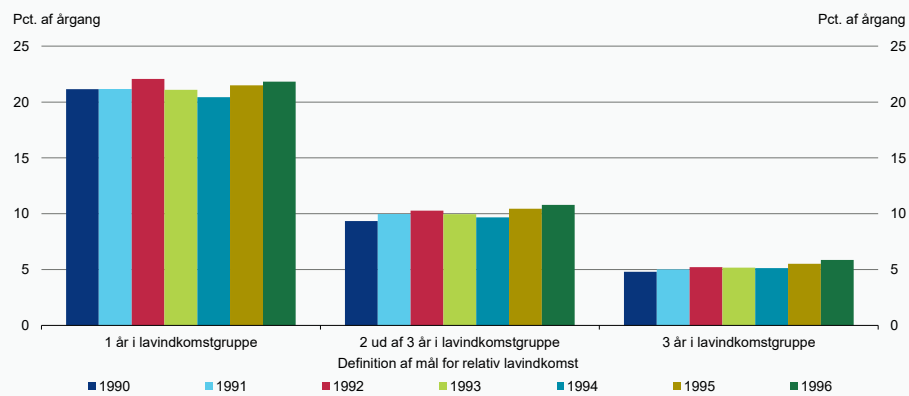
Nærværende definition af relativ lavindkomst er valgt under hensyntagen til Ekspertudvalgets anbefaling om et flerårigt fattigdomsmål, men samtidig er der lagt vægt på, at målet ikke må være så restriktivt, at stikprøven bliver for lille til analytisk brug.

Personer ramt af relativ lavindkomst defineres derfor som personer, der to ud af tre år i træk har en ækvivaleret disponibel husholdningsindkomst under 50 pct. af medianindkomsten i befolkningen i et givent år. Familier, hvor en eller begge voksne er studerende i det pågældende år, anses ikke som en del af lavindkomstgruppen.

Figur 1 sammenligner andelen af børn, som oplever relativ lavindkomst, målt med forskellige definitioner.

Figur 1

Børn som har oplevet relativ lavindkomst i barndommen med forskellige definitioner og efter fødeår

Anm.: Lavindkomstgruppen omfatter personer i familier med en ækvivaleret disponibel husholdningsindkomst under 50 pct. af medianindkomsten i befolkningen i et givent år. Familier, hvor en eller begge voksne er studerende, indgår ikke som en del af lavindkomstgruppen. Husholdningsindkomsten knytter sig til de til enhver tid gældende familiekonstellationer (e-familier).

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Bilag 6.2

Deskriptiv statistik

Tabel 1

Deskriptiv statistik – alle børn i populationen

	Har aldrig oplevet relativ lavindkomst	Har oplevet relativ lavindkomst
<i>Individuelle karakteristika</i>		
Dreng	51,2	49,9
Udenlandsk oprindelse	4,6	23,0
Førstefødt	47,3	44,2
Karaktergennemsnit i 9. klasse	6,7	5,8
Manglende karaktergennemsnit i 9. klasse	5,0	8,2
Mors alder ved fødslen	29,0	28,0
Fuldført ungdomsuddannelse senest 5 år efter 9. klasse	68,1	55,1
<i>Karakteristika for forældre og stedforældre i barndommen</i>		
Psykisk sygdom, forældre eller stedforældre	9,1	15,8
Alvorlig somatisk sygdom, forældre eller stedforældre	11,2	12,3
Stofmisbrug, forældre eller stedforældre	1,0	2,4
Ledighed, forældre eller stedforældre	44,5	62,5
Opbrud i familien	40,2	55,6
Selvstændig, forældre eller stedforældre	23,4	69,8
Antal observationer	201.444	22.522

Anm.: Stikprøven omfatter som udgangspunkt alle familier med mindst to børn født i årene fra 1990 til 1997. Det kræves dog, at børnene og deres familier kan observeres gennem hele barndommen (dvs. i 0-18-årsalderen), at børnene afslutter 9. klasse i 15-16-årsalderen, samt at der findes oplysninger om børnenes højest fuldførte uddannelse i statusåret, som er 5 år efter afslutningen på 9. klasse. Se desuden bilag 6.3 for en fuld dokumentation af variable.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Tabel 2

Deskriptiv statistik – alene søskendepar som har været forskelligt ramt af lavindkomst

	Har aldrig oplevet relativ lavindkomst	Har oplevet relativ lavindkomst
<i>Individuelle karakteristika</i>		
Dreng	49,6	45,3
Udenlandsk oprindelse	14,0	14,7
Førstefødt	45,3	44,3
Karaktergennemsnit i 9. klasse	5,7	5,7
Manglende karaktergennemsnit i 9. klasse	10,6	12,0
Mors alder ved fødslen	27,9	27,9
Fuldført ungdomsuddannelse senest 5 år efter 9. klasse	49,9	46,5
<i>Karakteristika for forældre og stedforældre i barndommen</i>		
Psyisk sygdom, forældre eller stedforældre	17,5	17,4
Alvorlig somatisk sygdom, forældre eller stedforældre	12,2	12,8
Stofmisbrug, forældre eller stedforældre	3,6	3,4
Ledighed, forældre eller stedforældre	66,3	66,8
Opbrud i familien	68,6	70,8
Selvstændig, forældre eller stedforældre	46,9	53,7
Antal observationer	2.903	2.940

Anm.: Alene søskendepar, hvor mindst én – men ikke alle – børn har oplevet relativ lavindkomst i barndommen (dvs. i 0-18-årsalderen). Se desuden bilag 6.3 for en fuld dokumentation af variable.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Bilag 6.3

Dokumentation af variable

1.1 Familier

Der tages udgangspunkt i flerbørnsfamilier, hvor mindst to børn er født mellem 1990 og 1997. Søskende er børn, som fødes ind i samme familie (e-familie), og knytter sig således ikke direkte til oplysninger om de biologiske forældre. Børnenes familier ændres løbende over tid, fx hvis forældrene flytter fra hinanden, eller hvis en enlig forælder flytter sammen med en ny partner.

Hvorvidt et barn oplever relativ lavindkomst i et givent år, måles på baggrund af den ækvivalerede hustandsindkomst i den e-familie, som barnet er en del af på det pågældende tidspunkt.

1.2 Definition af forandringer i familierne

I forhold til løbende forandringer i familierne er det omvendt valgt at sidestille biologiske forældre og andre voksne (stedforældre) i til enhver tid gældende familiekonstellationer. Derfor registreres løbende forandringer i familierne såsom psykisk sygdom, somatisk sygdom, ledighed mv. både for biologiske forældre og stedforældre i eventuelle nye familier.

I den forbindelse antages det, at der er tale om voksne "stedforældre", når aldersforskellen mellem barnet og den pågældende voksen i en given e-familie er mindst 15 år.

Psykisk sygdom

Forældre eller stedforældre optræder med psykisk sygdom, såfremt de i forbindelse med indlæggelse, ambulant behandling eller skadestuekontakt er registreret med en psykisk diagnose enten i Landspatientregistret eller i Det Psykiatriske Centrale Forskningsregister i løbet af barnets barndomsår. Både registreringer i forbindelse med indlæggelsesdatoer og udskrivningsdatoer tælles med.

I Landspatientregistret er der oplysninger om psykiatriske diagnoser fra og med 1995. Fra 1990 til 1994 er der alene registreret indlæggelser i Det Centrale Psykiatriske Forskningsregister, men fra 1995 registreres også i skadestuebesøg og ambulante behandlinger.

Alvorlig somatisk sygdom

Forældre eller stedforældre optræder med alvorlig somatisk sygdom, såfremt de på et tidspunkt i løbet af barnets barndomsår har været i behandling for moderat-svær somatisk sygdom i Landspatientregistret. Både registreringer i forbindelse med indlæggelsesdatoer og udskrivningsdatoer tælles med.

Moderat-svær somatisk sygdom er kategoriseret på baggrund af Charlsons komorbiditetsindeks. Charlsons komorbiditetsindeks (CCI) bruges til at estimere sygelighed. CCI inkluderer 19 forskellige kroniske tilstande, som har vist sig at have stor prognostisk betydning for overlevelse, og som på den baggrund tildeles værdierne 1, 2, 3 eller 6. Tilstande med størst prognostisk betydning tildeles de højeste værdier. Ved at lægge værdierne sammen opnås en samlet score, CCI, som bruges til at vurdere en persons sygelighed.

CCI benyttes sædvanligvis til inddeling i fire sygdomsgrupper fra ingen sygelighed (CCI = 0) til svær sygelighed (CCI => 3). På den baggrund er det i nærværende analyse valgt at kategorisere personer med moderat-svær sygelighed (CCI >= 2) som alvorligt somatisk syge.

Gruppen med alvorlig somatisk sygdom omfatter personer, som i et givent år er registreret med en sygdom, som har relativt stor prognostisk betydning for overlevelse. Det er fx kræft uden spredning (CCI = 2), kræft med spredning (CCI = 6), moderat-svær nyresygdom (CCI = 2), moderat-svær leversygdom (CCI = 3) og AIDS (CCI = 6). Der er også alvorligt somatisk syge patienter, som kategoriseres som sådan, fordi de optræder med flere samtidige diagnoser med lille CCI-vægt, hvilket resulterer i en samlet relativt høj CCI. Det er fx personer, som både har diabetes uden komplikationer og mavesår.

Stofmisbrug

Forældre eller stedforældre optræder med indikationer på stofmisbrug, såfremt de i forbindelse med indlæggelse, ambulante behandling eller skadestuekontakt er registreret med en stofmisbrugsrelateret diagnose enten i Landspatientregistret eller i Det Psykiatriske Centrale Forskningsregister i løbet af barnets barndomsår. Både registreringer i forbindelse med indlæggelsesdatoer og udskrivningsdatoer tælles med. Stofmisbrugsrelaterede diagnoser er kategoriseret på baggrund af SFI (2015): *Familiebaggrund og social marginalisering i Danmark*. Derudover medregnes personer, som er registreret i stofmisbrugsbehandling. Register over Stofmisbrugere i Behandling går tilbage til 1996.

Ledighed

Forældre eller stedforældre registreres som ledige, hvis de i et givent år er ledige i størstedelen af året, svarende til en årsledighedsgrad på mindst 50 pct. Årsledighedsgraden identificeres ved hjælp af Den Integrerede Database for Arbejdsmarkedsforskning.

Opbrud i familien

Opbrud i familien er for det enkelte barn defineret ved et skift i familie-id fra ét år til et andet. Det er situationer, hvor forældrene flytter hinanden, en enlig forælder flytter sammen med en anden voksen, en voksen i familien dør eller barnet flytter for sig selv. Hvis samlevende bliver til ægtepar, eller hvis ægtepar bliver skilt, men bliver ved med at bo sammen, er der ikke tale om et opbrud.

Selvstændigt erhvervsdrivende

Forældre eller stedforældre registreres som selvstændigt erhvervsdrivende i et givent år på baggrund af deres socioøkonomiske klassifikation i Arbejdsklassifikationsmodulet. Selvstændigt erhvervsdrivende er inklusive medarbejdende ægtefæller.

Bilag 6.4

Regressionsresultater

Tabel 1

Estimeret effekt af relativ lavindkomst i barndommen på sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse senest 5 år efter 9. klasse

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Relativ lavindkomst i barndommen	-0.129*** (0.003)	-0.042*** (0.003)	-0.035*** (0.010)	-0.026** (0.010)
<i>Individuelle karakteristika</i>				
Dreng		-0.072*** (0.002)	-0.088*** (0.002)	-0.090*** (0.002)
Udenlandsk oprindelse		-0.090*** (0.004)		
Førstefødt		0.002 (0.002)	-0.001 (0.003)	-0.002 (0.003)
Karaktergennemsnit i 9. klasse		0.096*** (0.000)	0.081*** (0.001)	0.081*** (0.001)
Manglende karaktergennemsnit		0.142*** (0.004)	0.119*** (0.006)	0.120*** (0.006)
Mors alder ved fødslen		0.006*** (0.000)	0.004*** (0.001)	0.004*** (0.001)
<i>Forældre og stedforældre</i>				
Somatisk sygdom i år 0-3				-0.021 (0.016)
Somatisk sygdom i år 4-6				-0.012 (0.012)
Alvorlig somatisk sygdom i år 7-9				0.005 (0.011)
Alvorlig somatisk sygdom i år 10-12				-0.004 (0.010)
Alvorlig somatisk sygdom i år 13-15				-0.005 (0.008)
Alvorlig somatisk sygdom i år 16-18				-0.004 (0.007)
Psykisk sygdom i år 0-3				0.035** (0.016)
Psykisk sygdom i år 4-6				0.019 (0.013)
Psykisk sygdom i år 7-9				0.006 (0.012)
Psykisk sygdom i år 10-12				-0.008 (0.011)
Psykisk sygdom i år 13-15				0.004 (0.010)
Psykisk sygdom i år 16-18				0.014 (0.009)
Stofmisbrug i år 0-3				-0.059 (0.043)

Stofmisbrug i år 4-6	-0.050	(0.035)				
Stofmisbrug i år 7-9	0.025	(0.033)				
Stofmisbrug i år 10-12	0.015	(0.027)				
Stofmisbrug i år 13-15	0.023	(0.024)				
Stofmisbrug i år 16-18	-0.003	(0.025)				
Ledighed i år 0-3	-0.005	(0.004)				
Ledighed i år 4-6	-0.002	(0.004)				
Ledighed i år 7-9	-0.001	(0.005)				
Ledighed i år 10-12	-0.004	(0.006)				
Ledighed i år 13-15	0.001	(0.005)				
Ledighed i år 16-18	-0.000	(0.005)				
Opbrud i familien i år 0-3	-0.012*	(0.007)				
Opbrud i familien i år 4-6	-0.011*	(0.006)				
Opbrud i familien i år 7-9	-0.011**	(0.006)				
Opbrud i familien i år 10-12	-0.016***	(0.005)				
Opbrud i familien i år 13-15	-0.023***	(0.005)				
Opbrud i familien i år 16-18	-0.060***	(0.003)				
Dødsfald i år 0-3	0.087*	(0.045)				
Dødsfald i år 4-6	0.057	(0.038)				
Dødsfald i år 7-9	0.032	(0.032)				
Dødsfald i år 10-12	0.030	(0.026)				
Dødsfald i år 13-15	-0.019	(0.022)				
Dødsfald i år 16-18	0.004	(0.016)				
Selvstændig i år 0-3	0.008	(0.006)				
Selvstændig i år 4-6	0.002	(0.006)				
Selvstændig i år 7-9	-0.001	(0.006)				
Selvstændig i år 10-12	-0.004	(0.006)				
Selvstændig i år 13-15	0.010*	(0.005)				
Selvstændig i år 16-18	-0.030***	(0.006)				
Konstant	0.681***	(0.001)	0.010	(0.007)	0.080***	(0.030)
					0.120***	(0.031)
Model	OLS	OLS	FE	FE		

Anm.: *, ** og *** indikerer signifikansniveau på hhv. 10, 5 og 1 pct. Robuste standardfejl (*clustered* på familieniveau) i parenteser.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Bilag 6.5

Resultater fra følsomhedsanalyser

Resultaterne i nærværende analyse er undersøgt i en række følsomhedsanalyser, hvor der dels ændres på centrale variabeldefinitioner og dels ses nærmere på spørgsmålet om prædeterminerede løbende forandringer i familierne, fx opbrud. Resultaterne fra følsomhedsanalyserne er opsummeret i tabel 1.

Ændret definition af lavindkomstgruppen

Relativ lavindkomst er ikke entydigt defineret i litteraturen. Fx vælges det i Lesner (2018) at estimere effekter af relativ lavindkomst målt ved et etårigt lavindkomstmål, hvorimod nærværende analyse definerer oplevelser med relativ lavindkomst som tilfælde, hvor familier to ud af tre år i træk er en del af lavindkomstgruppen.¹

Resultaterne i nærværende analyse er robuste over for en ændring af definitionen af relativ lavindkomst. Sammenlignes børn, der berøres af relativ lavindkomst i mindst ét år, med ikke-berørte søskende (med korrektioner svarende til i den fulde model 4), estimeres effekten til -2,3 pct.-point i forhold til sandsynligheden for at få en ungdomsuddannelse senest 5 år efter afslutningen på 9. klasse.

Senere status for fuldført uddannelse

Resultaterne er ligeledes robuste over for ændringer i udfaldsvariablen, som generelt er defineret som sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse senest 5 år efter afslutningen på 9. klasse. Gøres der i stedet status 6 år efter afslutningen på 9. klasse (for årgang 1990-1996), estimeres effekten af at opleve relativ lavindkomst i barndommen til -2,9 pct.-point på de berørte børns uddannelsestilbøjelighed.

Betydning af prædeterminerede forandringer i familierne

Endelig er der spørgsmålet om, hvorvidt den monetære effekt af relativ lavindkomst kan være undervurderet som følge af, at en række løbende forandringer i familierne, fx opbrud, ikke per definition er prædeterminerede i forhold til oplevelser med relativ lavindkomst. En del af formålet med nærværende analyse har således været at adskille den rent monetære effekt af relativ lavindkomst fra effekten af andre vilkår i familien, som på et givent tidspunkt i et barns liv kan påvirke både familiens indkomst og opvækstvil-

¹ Forskellen på definitioner af centrale variable i Lesner (2018) og nærværende analyse går langt videre end spørgsmålet om et etårigt eller flerårigt lavindkomstmål. Se boks 6.1.

kårene for den del af søskendeflokken, som er en del af familien på det pågældende tidspunkt. Der kan imidlertid argumenteres for, at tilfælde, hvor selve oplevelsen med lav indkomst fører til fx en families opbrud eller en forælders psykiske sygdom eller misbrug, skal medregnes som en *indirekte* monetær effekt af relativ lavindkomst på børnenes uddannelsesstilbøjelighed.

For at undersøge betydningen af dette forhold er effekten af relativ lavindkomst i en alternativ specifikation estimeret ved at sammenligne berørte søskende med ikke-berørte søskende i familier, som aldrig rammes af perioder med psykisk sygdom eller misbrug blandt forældre eller stedforældre. Resultatet for denne del af populationen er en signifikant effekt af relativ lavindkomst på -2,4 pct.-point, hvilket ikke er meget forskelligt fra resultatet, som beror på den fulde population. Det tyder umiddelbart på, at effekten af relativ lavindkomst ikke er undervurderet som følge af indirekte effekter fra relativ lavindkomst på forekomst af psykisk sygdom og misbrug.

Til sammenligning er det vanskeligt at estimere effekten af relativ lavindkomst kun ved at sammenligne udfaldet for børn i søskendegrupper, hvor ingen af børnene oplever opbrud i løbet af barndommen. Det skyldes, at opbrud i familien er så relativt almindeligt, især blandt børn som oplever relativ lavindkomst på et tidspunkt i barndommen. Derfor bliver den identificerende variation inden for søskendegrupper (i forhold til børnenes oplevelser med relativ lavindkomst) beskednen med usikre estimater til følge.

I stedet undersøges effekten af relativ lavindkomst for familier, hvor *alle* søskende har oplevet opbrud i løbet af barndommen. Resultatet er en signifikant negativ effekt af relativ lavindkomst på -3,2 pct.-point på sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse senest 5 år efter afslutningen på 9. klasse. Resultatet er ikke signifikant forskelligt fra resultatet fra estimationen for den fulde population.

Tabel 1

Følsomhedsanalyser: Estimeret effekt af relativ lavindkomst i barndommen på sandsynligheden for at fuldføre en ungdomsuddannelse

	Estimeret effekt af relativ lavindkomst
Relativ lavindkomst målt etårigt	-0.023*** (0.007)
Status for fuldført ungdomsuddannelse 6 år efter afslutningen på 9. klasse	-0.029** (0.012)
Subsample: Ingen i søskendeflokken oplever forældres psykiske sygdom eller misbrug	-0.024** (0.012)
Subsample: Ingen i søskendeflokken oplever opbrud	-0.017 (0.020)
Subsample: Hele søskendeflokken oplever opbrud	-0.032** (0.013)

Anm.: *, ** og *** indikerer signifikansniveau på hhv. 10, 5 og 1 pct. Robuste standardfejl (*clustered* på familieniveau) i parenteser. Alle modeller er estimeret med kontrol for individuelle karakteristika, familieforhold (*fixed effects*) og forandringer i familierne, svarende til model 4.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Kapitel 7

Fleksibelt arbejdsliv

Arbejdslivet udgør en stor del af voksenlivet for de fleste mennesker. Arbejdet er med til at definere det enkelte menneske, ligesom mange mennesker knytter varige venskaber og relationer gennem deres arbejde.

Ønskerne til og mulighederne for at arbejde varierer i løbet af livet. Det er de færreste, der har et fuldtidsarbejde fra første til sidste dag på arbejdsmarkedet. De fleste har et fleksibelt arbejdsliv, hvor man i perioder af livet arbejder på deltid. For eksempel når man er studerende, har hjemmeboende børn eller gradvist trækker sig tilbage fra arbejdsmarkedet.

Hjemmearbejde og fleksibel arbejdstid kan også være med til at skabe fleksibilitet i en travl hverdag. Der er også mange, som skifter arbejdsfunktion i løbet af arbejdslivet. Det kan være et ønske om nye udfordringer, et mindre krævende job eller noget helt tredje.

Hovedbudskaberne i kapitlet er:

- Knap 4 ud af 10 lønmodtagere arbejder mindre end fuld tid (mindst 36 timer om ugen). Der er især mange unge og ældre, der arbejder på deltid. I midten af arbejdslivet – mellem 30 og 50 år – er 3 ud af 10 lønmodtagere ansat på deltid.
- 8 pct. af alle lønmodtagere ønsker at arbejde flere timer. Deltidsansatte ønsker oftere at gå op i tid end fuldtidsansatte. Blandt lønmodtagere, der arbejder mindre end 30 timer om ugen, ønsker godt 20 pct. en højere arbejdstid. Mange deltidsansatte er studerende og hver sjette, der ønsker at arbejde flere timer, er studerende.
- Analyserne indikerer, at børn i familien kan have betydning for, hvor meget man arbejder. Mænd arbejder typisk mere, når de har hjemmeboende børn, mens kvinder arbejder mindre. Endvidere varierer arbejdstiden med antallet af hjemmeboende børn. Analyserne viser også, at kvinder med hjemmeboende børn i højere grad arbejder i den offentlige sektor end kvinder uden hjemmeboende børn.
- Seniorer fylder mere og mere på det danske arbejdsmarked. Af de fuldtidsansatte seniorer, der bliver på arbejdsmarkedet, efter de er fyldt 63 år, er 17 pct. gået ned i arbejdstid, 17 pct. har skiftet arbejdsfunktion og 7 pct. begge dele sammenlignet med deres job som 55-årige.

- Nogle faggrupper blandt seniorer, der bliver på arbejdsmarkedet, efter de er fyldt 63 år, er væsentlig mere tilbøjelige til at gå ned i arbejdstid end at skifte arbejdsfunktion. Det gælder især faggrupper indenfor sundhed, undervisning og omsorg, fx sygeplejersker, læger, lærere og pædagoger.
- Knap 3 ud 10 af lønmodtagere lægger en del af arbejdstiden hjemme. Hjemmearbejde er mest udbredt blandt fuldtidsbeskæftigede og varierer i høj grad med typen af arbejdsopgaver. For eksempel er det under 20 pct. af lønmodtagerne i byggeriet, hotel- og restaurationsbranchen samt sundhedsvæsenet, der til tider arbejder hjemme, mens det er mere end halvdelen indenfor undervisning og informations- og kommunikationsteknologi.
- Omkring 8½ pct. af lønmodtagerne har flere job på samme tid. Andelen har været omtrent uændret de seneste ti år. Hvis man ser bort fra studerende i gruppen, har lønmodtagere med flere job omtrent samme indkomstfordeling som lønmodtagere med ét job.

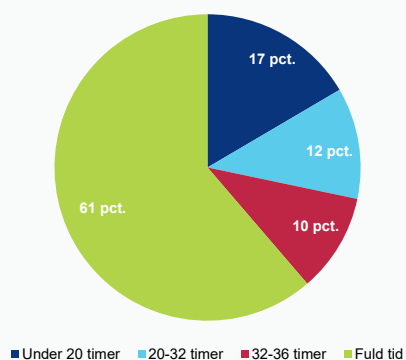
7.1 Arbejdstid over livet

For de fleste i den erhvervsaktive alder fylder arbejdslivet meget i hverdagen. Men lønmodtagere er en meget sammensat gruppe. Der er personer i forskellige livssituationer, som ikke ønsker eller har mulighed for at varetage et arbejde på fuld tid.

Af alle lønmodtagere i alderen 15-70 år har knap 4 ud af 10 en arbejdstid, der er mindre end fuld tid (mindst 36 timer om ugen). I aldersgruppen 30-50 år gælder det 3 ud af 10 lønmodtagere, mens der er væsentlig flere deltidsansatte blandt yngre og ældre lønmodtagere, jf. figur 7.1 og 7.2.

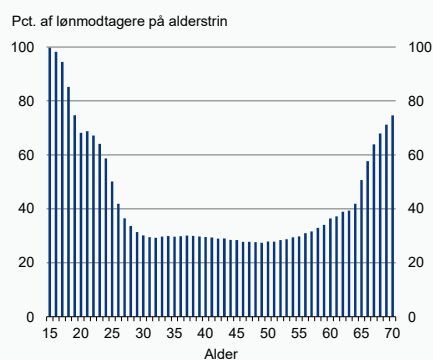
Figur 7.1

Lønmodtagere i alderen 15-70 år fordelt på ugentlig arbejdstid, 2018

Figur 7.2

Lønmodtagere på deltid efter alder, 2018

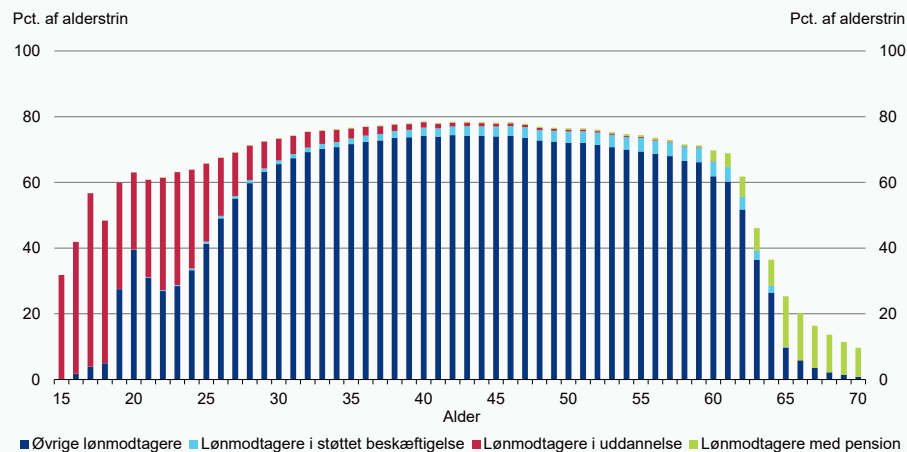
Anm.: Ultimo november. Opgørelsen af lønmodtagere og deres arbejdstid er foretaget med baggrund i Danmarks Statistiks arbejdsmarkedsregnskab. Se boks 7.1 for en nærmere beskrivelse.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

For eksempel har mange unge, der er under uddannelse, et job ved siden af studierne. Der er også lønmodtagere med nedsat arbejdsevne, der ikke er i stand til at varetage et fuldtidsjob. Det gælder en stor del af lønmodtagerne i støttet beskæftigelse, herunder i fleksjob. Og blandt ældre er der en del, som bevarer tilknytningen til arbejdsmarkedet, selvom de modtager pension, jf. figur 7.3.

Figur 7.3

Lønmodtagere opdelt på fire undergrupper efter alder, 2018

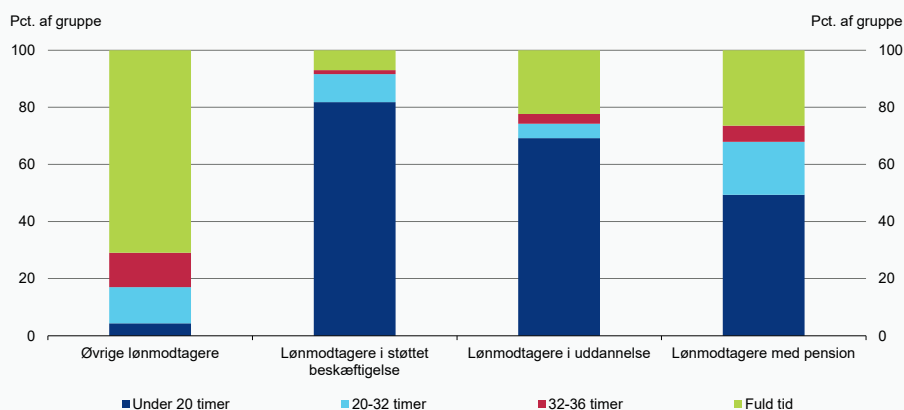
Anm.: Ultimo november. Lønmodtagere med pension er personer med lønmodtagerbeskæftigelse, som samtidig modtager pension. Det gælder modtagere af førtidspension, efterløn og folkepension. Hertil kommer modtagere af anden pension, som dækker over tjenestemandspension, pensionsudbetalinger fra pensionskasse, pengeinstitut, forsikringselskab, privat pensionsordning inkl. arbejdsgiveradministrerede, pension fra udlandet eller pension fra en tidligere arbejdsgiver.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

De forskellige livssituationer afspejler sig også i arbejdstiden for de forskellige grupper af lønmodtagerne. For eksempel har ca. 70 pct. af lønmodtagerne, der samtidig er i gang med en uddannelse, en ugentlig arbejdstid på højst 20 timer. Og blandt lønmodtagerne, der samtidig modtager pension, er det halvdelen, der højst arbejder 20 timer om ugen. Til sammenligning gælder det kun for 4 pct. af lønmodtagerne, som hverken er i uddannelse, modtager pension eller er i støttet beskæftigelse, jf. figur 7.4.

Figur 7.4

Lønmodtagergrupper fordelt på ugentlig arbejdstid, 2018

Anm.: Se anmærkning til figur 7.3.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Boks 7.1

Lønmodtagere og ugentlig arbejdstid

Opgørelsen af såvel lønmodtagere som deres arbejdstid baserer sig på Danmarks Statistiks arbejdsmarkedsregnskab. Opgørelsen vedrører ultimo november 2018 (sidste arbejdsdag i november). Personer, hvis primære status er lønmodtagerbeskæftigelse på sidste arbejdsdag i november, henregnes som lønmodtagere i opgørelsen af arbejdstiden. Det er personer, som har mindst 1 times lønmodtagerbeskæftigelse pr. uge (betalte timer). Afgrænsningen af lønmodtagere er den samme som i Danmarks Statistiks registerbaserede arbejdsstyrkestatistik.

I arbejdsmarkedsregnskabet kan en person være registreret med flere tilstande på samme tid. For eksempel kan en person være på barsel fra beskæftigelse, hvorfor personen både registreres som lønmodtager og fraværende fra beskæftigelse på grund af barsel. For hver tilstand angives en tilstandsgrad, hvor en tilstandsgrad på én svarer til, at tilstanden udgør 37 timer pr. uge i den periode tilstanden varer. Summen af tilstandsgrader kan overstige 37 timer i det unormerede arbejdsmarkedsregnskab.

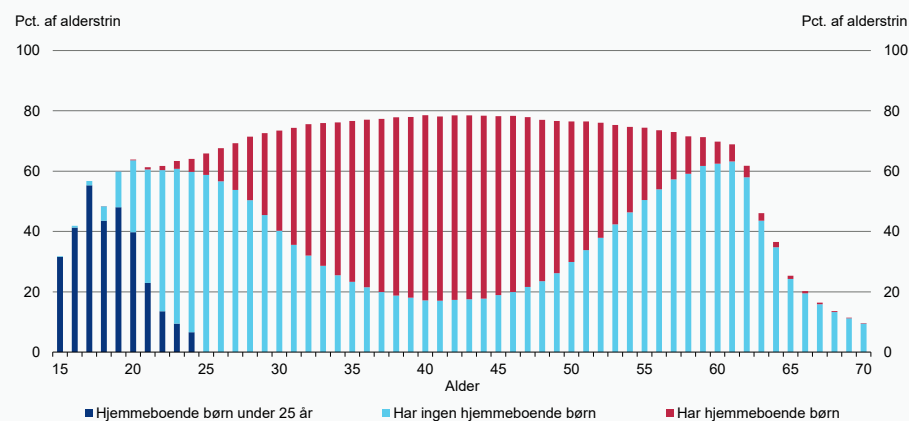
Tilstandsgraden i perioder med lønmodtagerbeskæftigelse afspejler de betalte timer ifølge e-indkomstregisteret. Den ugentlige arbejdstid i analysen er med andre ord baseret på betalte timer i den eller de tilstande, som omfatter sidste arbejdsdag i november. Opgørelsen af arbejdstiden er ikke velegnet til at vurdere omfanget af overtidarbejde, idet kun nogle fastlønnede får overtidsbetaling. Det bemærkes, at ferietimer for timelønnede ikke indgår i opgørelsen af betalte timer i arbejdsmarkedsregnskabet.

I de dele af kapitlet, hvor arbejdstiden er opgjort på baggrund af registerdata for betalte timer, er det valgt at definere fuld tid ved mindst 36 betalte timer pr. uge. Med den definition er 61 pct. af lønmodtagerne i alderen 15-70 år på fuld tid (ultimo november 2018). Der findes ingen entydig definition af deltid versus fuld tid. Hvis grænsen mellem deltid og fuld tid fx blev sat ved 32 betalte timer pr. uge, ville andelen på fuld tid være 72 pct. Følsomheden varierer mellem brancher, hvilket blandt andet kan afspejle, at ferietimer for timelønnede ikke indgår. Følsomheden er således størst i byggeriet.

Familiesituationen kan også have betydning for, hvor mange timer den enkelte ønsker at arbejde. Det kan fx spille en rolle, om man har hjemmeboende børn. Lønmodtagere med hjemmeboende børn er især koncentreret i aldersgruppen 30-50 år, jf. figur 7.5.

Figur 7.5

Lønmodtagere fordelt efter hjemmeboende børn, 2018

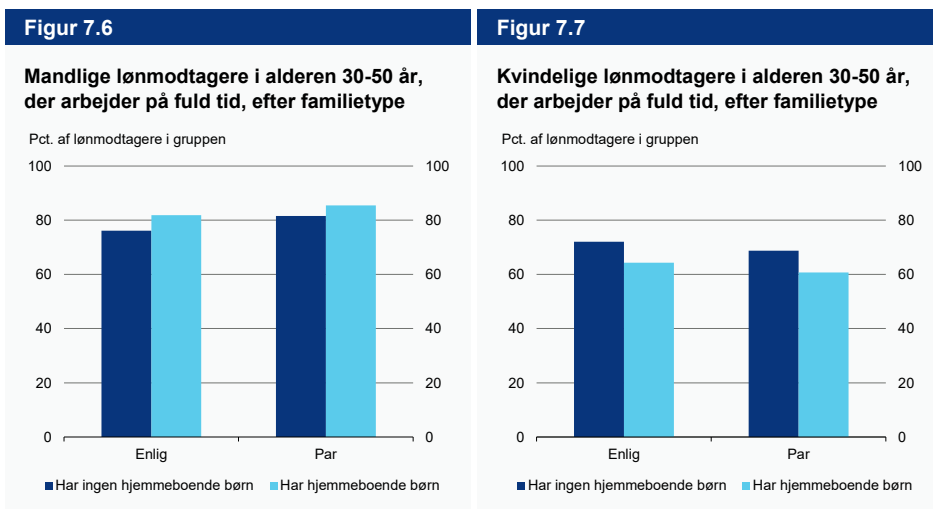
Anm.: Ultimo november. Hjemmeboende børn er personer under 25 år, der har samme adresse som mindst en af sine forældre, aldrig har været gift eller indgået i registreret partnerskab, ikke selv har børn og ikke er part i et samboende par.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Med børn i familien følger en række opgaver, som familier uden børn ikke har. For familier med børn kan lavere arbejdstid være en mulighed for at få enderne til at mødes i hverdagen. Omvendt kan børn i familien betyde, at familiens samlede forbrugsbehov stiger, hvorfor nogle vælger at gå op i arbejdstid.

Sammenhængen mellem arbejdstid og hjemmeboende børn er forskellig for mænd og kvinder. Mandlige lønmodtagere – uanset om de er enlige eller i par – arbejder typisk lidt mere, hvis de har hjemmeboende børn, jf. figur 7.6.

Kvinder arbejder derimod typisk mindre, hvis de har hjemmeboende børn. For eksempel har omkring 70 pct. af kvindelige lønmodtagere i alderen 30-50 år et fuldtidsarbejde, hvis de ikke har hjemmeboende børn, mens det gælder omkring 60 pct. af kvindelige lønmodtagere i samme aldersgruppe med hjemmeboende børn, jf. figur 7.7.

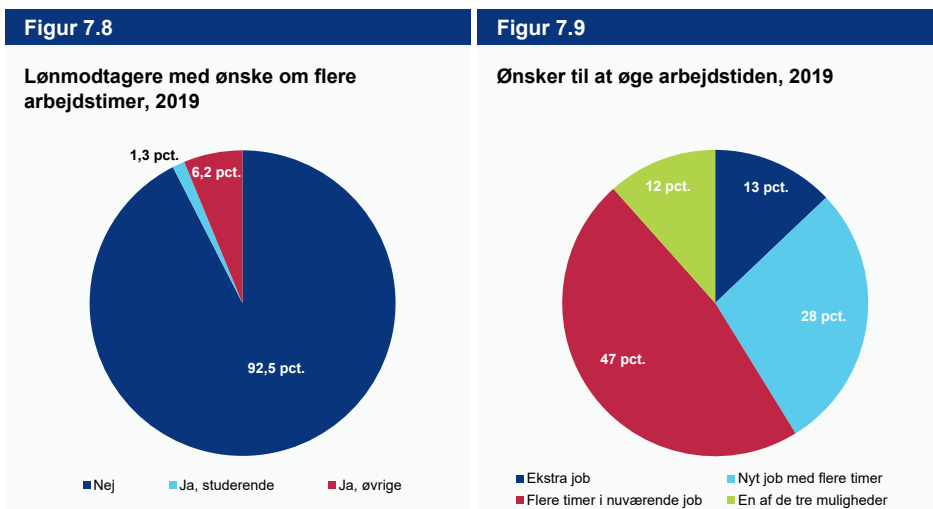
Anm.: Ultimo november 2018. Se anmærkning til figur 7.5 omkring hjemmeboende børn. I figurene er der set bort fra lønmodtagere i aldersgruppen, der er på barsel, under uddannelse, i støttet beskæftigelse eller modtager pension.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Ovenstående gennemgang giver et klart indtryk af, at de forskellige faser i livet har betydning for arbejdstiden, herunder at mange lønmodtagere er deltidsansatte.

Når nogle arbejder mindre end fuld tid, kan det også skyldes, at de ikke kan få et fuldtidsjob. Generelt set er det imidlertid få lønmodtagere, som ønsker at arbejde flere timer. Ifølge AKU (Arbejdskraftundersøgelsen) ønsker 8 pct. af lønmodtagerne en højere arbejdstid. Heraf er en sjettedel studerende, jf. figur 7.8.

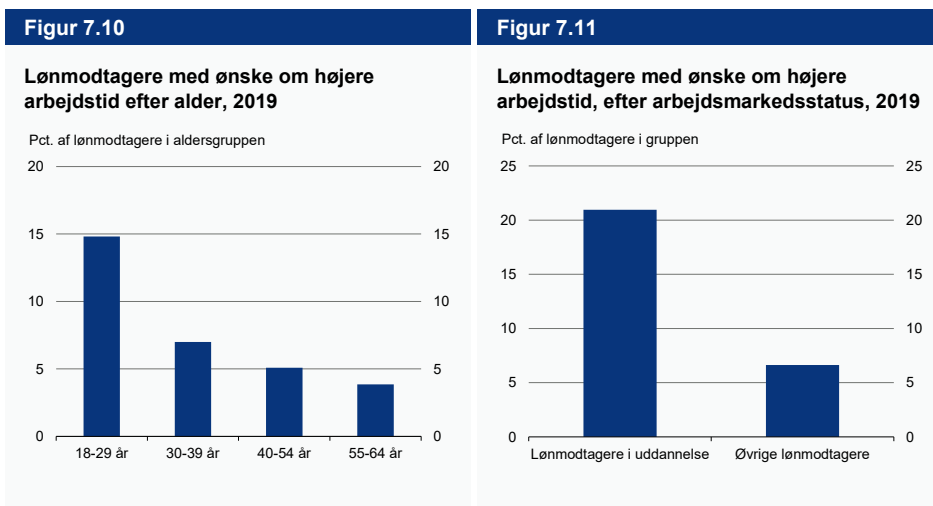
Blandt lønmodtagere, der ønsker at arbejde flere timer, er der forskellige ønsker til, hvordan det skal ske. Flest ønsker at arbejde flere timer i deres nuværende job, men der er også mange, der ønsker et nyt job med flere timer. En mindre del ønsker et ekstra job, jf. figur 7.9.

Anm.: Lønmodtagere i alderen 18-64 år, der har et job i referenceugen. Opgørelsen er baseret på arbejdskraftundersøgelserne (AKU) i 2019. To faste spørgsmål i undersøgelsen er, om lønmodtagere ønsker at arbejde flere timer end det nuværende antal, og hvordan pågældende ønsker at arbejde flere timer. Se AKU-undersøgelsens kodifikationer på: <https://www.dst.dk/da/Statistik/dokumentation/metode/aku-arbejdskraftundersogelsen>.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Andelen af lønmodtagere, der ønsker højere arbejdstid, er størst blandt unge. I aldersgruppen 18-29 år er det 15 pct. af lønmodtagerne, der ønsker at arbejde flere timer. Til sammenligning er det 5 pct. i aldersgruppen 40-54 år, jf. figur 7.10.

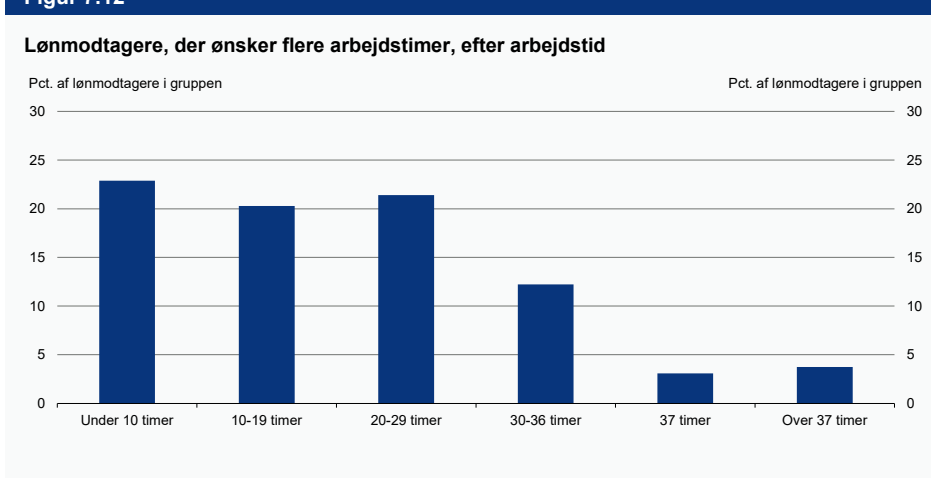
Anm.: Se anmærkning til figur 7.8 og 7.9.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Variationen mellem alder og andelen, der ønsker at arbejde flere timer, afspejler blandt andet, at andelen er næsten tre gange så høj blandt lønmodtagere i uddannelse som blandt øvrige lønmodtagere, jf. figur 7.11.

Den høje andel blandt studerende skal ses i sammenhæng med, at de fleste studerende er deltidsansatte. Andelen, der ønsker flere arbejdstimer, er således godt 20 pct. blandt lønmodtagere, der arbejder mindre end 30 timer om ugen. Blandt lønmodtagere, der har fuldtidsarbejde, er det omkring 3 pct., der ønsker at arbejde flere timer, jf. figur 7.12.

Figur 7.12

Anm.: Se anmærkning til figur 7.8 og 7.9.

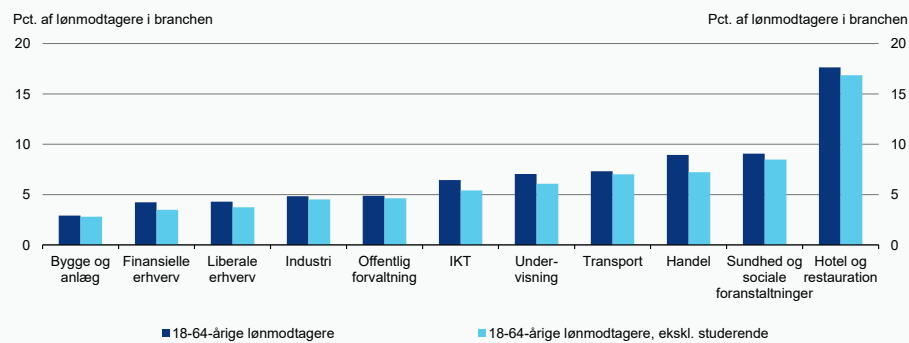
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

På tværs af brancher er der forskelle i andelen af lønmodtagere, der ønsker højere arbejdstid. Andelen er størst blandt lønmodtagere inden for hotel- og restaurationsbranchen, hvor knap 18 pct. ønsker flere arbejdstimer. Andelen er mindst inden for bygge og anlæg, hvor det gælder knap 3 pct. af lønmodtagerne, jf. figur 7.13.

Hvis man ser bort fra lønmodtagere, der er under uddannelse, reduceres andelen i alle brancher. Den reduceres dog mest inden for servicebrancherne, fx detailhandlen, hvor der er relativt mange deltidsansatte, herunder studerende.

Figur 7.13

Lønmodtagere med ønske om højere arbejdstid, udvalgte brancher

Anm.: Se anmærkning til figur 7.8 og 7.9.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

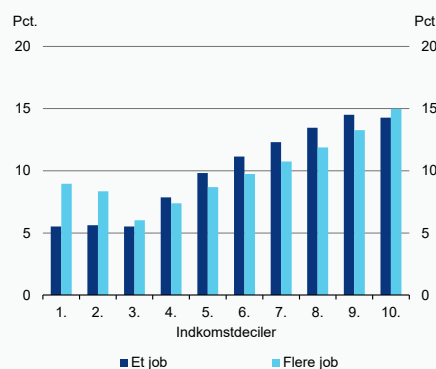
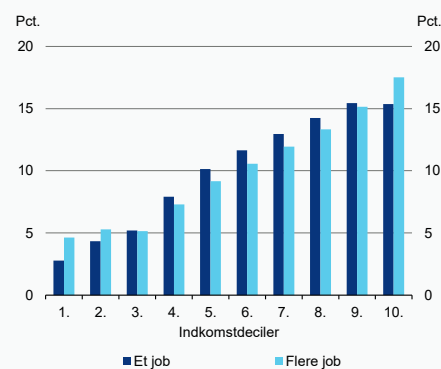
En mulighed for højere arbejdstid er at tage flere job. I de senere år har der således været en international debat om lønmodtagere i løse og usikre ansættelser, herunder lønmodtagere som tager flere job for at opnå en indkomst, de kan leve af. Lønmodtagere på det danske arbejdsmarked, der har flere job, adskiller sig imidlertid ikke nævneværdigt fra lønmodtagere med ét job. Grupperne har stort set samme indkomstfordeling, når man ser bortset fra studerende, jf. boks 7.2.

Det har været fremført i debatten, at gruppen af lønmodtagere i løse og usikre ansættelser er et tiltagende problem. En udvikling, der kædes sammen med globaliseringen¹. Det er ikke et billede, der tegner sig på det danske arbejdsmarked. I Danmark udgør lønmodtagere i løse ansættelser mv. kun en lille og konstant del af arbejdsmarkedet. For eksempel har lønmodtagere i midlertidige ansættelser, der ikke kan finde fast arbejde, udgjort omkring 3-4 pct. af lønmodtagerne de seneste ti år. En omtrent tilsvarende andel er deltidsbeskæftigede lønmodtagere, der ikke kan finde fuldtidsarbejde. Og lønmodtagere, der har væsentlige indtægter fra honorarlønnet arbejde (over 5.000 kr. og mindst 20 pct. af den personlige indkomst), udgør 0,2 pct. af lønmodtagerne, jf. bilag 7.1.

¹ Guy Standing, "The Precariat: Today's Transformative Class?" *Great Transition Initiative* (October 2018).

Boks 7.2**Lønmodtagere med flere job og deres indkomst**

I 2018 havde ca. 213.000 lønmodtagere i alderen 18-64 år mindst to job på samme tid (ultimo november). Det svarer til ca. 8,6 pct. af alle lønmodtagere i aldersgruppen. Andelen har været omtrent uændret de seneste ti år, jf. bilag 7.1. Generelt er lønmodtagere overrepræsenteret i den øverste halvdel af indkomstfordelingen. Det gælder både lønmodtagere med ét og flere job, jf. figur a. Lønmodtagere med flere job er dog overrepræsenteret i de to nederste deciler sammenlignet med lønmodtagere med ét job. Det skyldes i høj grad, at lønmodtagere, der samtidig er i gang med en uddannelse, er overrepræsenteret i gruppen af lønmodtagere med flere job. Ser man bort fra lønmodtagere i uddannelse, er der således ikke stor forskel på indkomstfordelingen for lønmodtagere med hhv. ét og flere job, jf. figur b.

Figur a**Indkomstfordeling for lønmodtagere efter antal job, 2018****Figur b****Indkomstfordeling for lønmodtagere efter antal job, ekskl. studerende, 2018**

Anm.: Ækvivaleret disponibel indkomst. Lønmodtagernes placering i indkomstfordelingen vedrører indkomstfordelingen for hele befolkningen. Se bilag 7.1 for mere om lønmodtagere med flere job.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

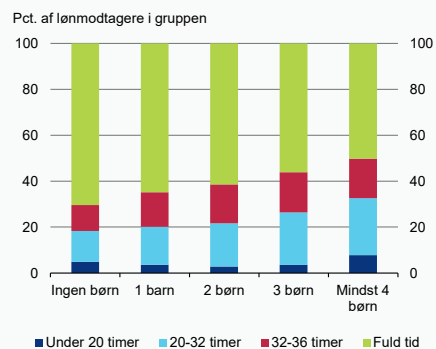
7.2 Arbejdstid, børn og sektor

Hjemmeboende børn kan som nævnt spille en rolle for lønmodtageres arbejdstid. Blandt lønmodtagere i aldersgruppen 30-50 år har kvinder med hjemmeboende børn en lavere arbejdstid end kvinder uden hjemmeboende børn, mens det er omvendt for mænd.

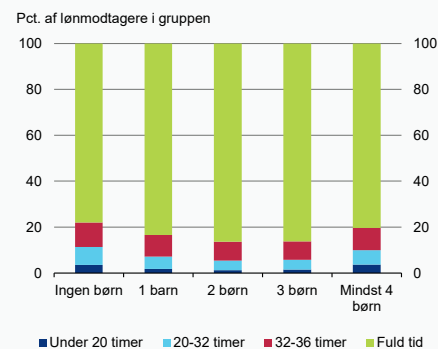
Hertil kommer, at arbejdstiden varierer med antallet af hjemmeboende børn. For kvindelige lønmodtagere i alderen 30-50 år er arbejdstiden aftagende med antallet af børn. Blandt kvindelige lønmodtagere med ét hjemmeboende barn har to ud af tre et fuldtidsarbejde. I gruppen af kvindelige lønmodtagere med mindst fire hjemmeboende børn har kun hver anden et fuldtidsarbejde, jf. figur 7.14.

Arbejdstiden for mænd varierer mindre med antallet af børn og her er sammenhængen ikke entydig. Mandlige lønmodtagere i alderen 30-50 år med 2 til 3 hjemmeboende børn arbejder mest. I denne gruppe har 86 pct. et fuldtidsarbejde. Er der færre eller flere hjemmeboende børn i familien, er arbejdstiden lidt lavere. I gruppen af mandlige lønmodtagere med mindst fire hjemmeboende børn arbejder 80 pct. på fuld tid, jf. figur 7.15.

Figur 7.14

Arbejdstid for lønmodtagere efter antal hjemmeboende børn, 30-50-årige kvinder

Figur 7.15

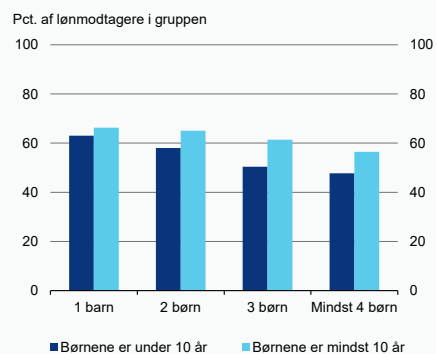
Arbejdstid for lønmodtagere efter antal hjemmeboende børn, 30-50-årige mænd

Anm.: Ultimo november 2018. Se anmærkning til figur 7.5 vedr. afgrænsning af hjemmeboende børn samt figur 7.6 vedr. afgrænsning af lønmodtagere.

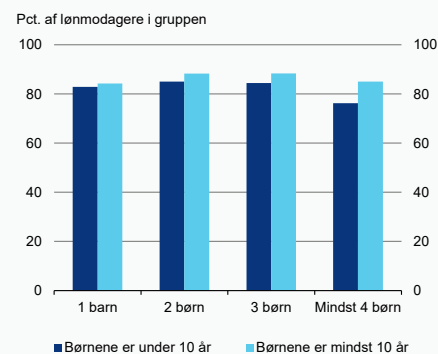
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Endvidere er der tegn på, at lønmodtagere med små børn arbejder en smule mindre end lønmodtagere med store børn. Andelen, der arbejder på fuld tid, er således lidt lavere, hvis de hjemmeboende børn er under 10 år, end hvis de er mindst 10 år. Sammenhængen gælder både for kvinder og mænd, jf. figur 7.16 og 7.17.

Figur 7.16

Lønmodtagere på fuld tid givet antal børn og børnenes alder – 30-50-årige kvinder

Figur 7.17

Lønmodtagere på fuld tid givet antal børn og børnenes alder – 30-50-årige mænd

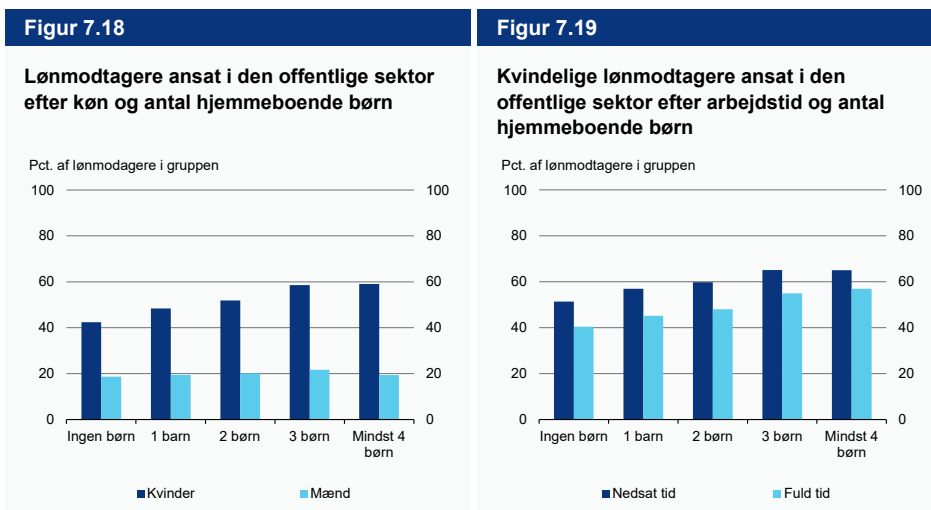
Anm.: Ultimo november 2018. Der er tale om alderen på alle børnene i familien. Lønmodtagere, der har hjemmeboende børn både under og over 10 år, indgår således ikke i sammenligningen. Se anmærkning til figur 7.5 vedr. afgrænsning af hjemmeboende børn samt figur 7.6 vedr. afgrænsning af lønmodtagere.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Et andet forhold, der varierer med antallet af hjemmeboende børn, er lønmodtagernes sektortilknytning. Generelt er kvinder i højere grad ansat i den offentlige sektor end

mænd. I aldersgruppen 30-50 år er halvdelen af kvindelige lønmodtagere ansat i den offentlige sektor, mens det kun er tilfældet for hver femte af de mandlige lønmodtagere.

For mænd er andelen ansat i den offentlige sektor den samme uanset antallet af hjemmeboende børn. Derimod er andelen stigende for kvinder, jf. figur 7.18. Sammenhængen gælder både for kvinder på nedsat tid og fuld tid, jf. figur 7.19.

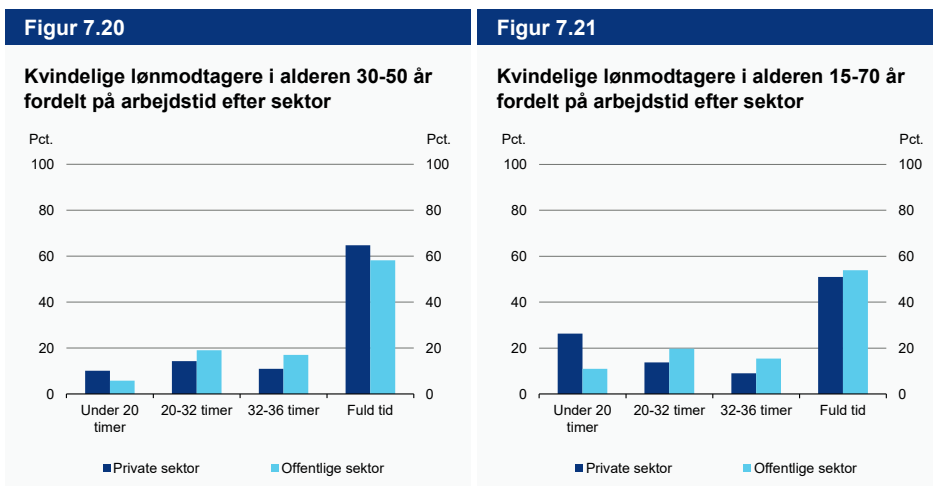
Anm.: Ultimo november 2018. 30-50-årige. I figur 7.19 svarer nedsat tid til en ugentlig arbejdstid på 20-36 timer. Se anmærkning til figur 7.5 vedr. afgrænsning af hjemmeboende børn samt figur 7.6 vedr. afgrænsning af lønmodtagere.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Kvindelige lønmodtagere i den offentlige sektor, der har flere hjemmeboende børn, er i højere grad ansat i sundhedsvæsenet og i grundskolen end offentligt ansatte kvinder med få eller ingen hjemmeboende børn.

Der kan være flere forklaringer på, at kvinder i højere grad er ansat i den offentlige sektor end mænd. En er, at mange i den offentlige sektor beskæftiger sig med pasning og pleje af børn, ældre og syge, som traditionelt har været kvindefag. Når kvinder med hjemmeboende børn i højere grad søger offentlig ansættelse, kan det også være et udtryk for, at mulighederne for fleksible arbejdsvilkår og nedsat tid er bedre end i den private sektor.

Der er således flere deltidsansatte i den offentlige sektor end i den private sektor, når man ser isoleret på kvindelige lønmodtagere i alderen 30-50 år. Forskellen dækker primært over, at der blandt offentligt ansatte er mange med en arbejdstid på 20-36 timer. Det gør sig gældende for 36 pct. af de offentligt ansatte kvinder i aldersgruppen, mens den tilsvarende andel er på 25 pct. for privatansatte kvinder, jf. figur 7.20.

Anm.: Ultimo november 2018.

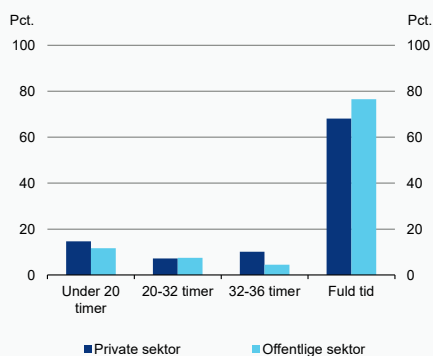
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Når det kommer til mulighederne for nedsat tid, er der dog ikke tegn på, at deltidsansættelser generelt er mere udbredt i den offentlige sektor.

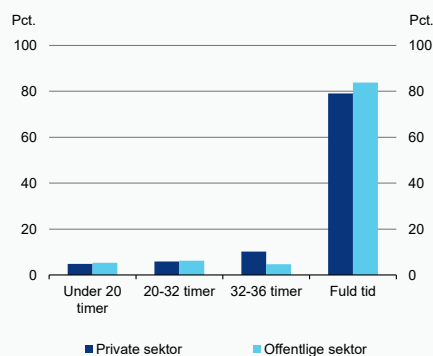
Ser man på alle kvindelige lønmodtagere, udgør deltidsansatte omtrent den samme andel blandt ansatte i henholdsvis den private og offentlige sektor. I den offentlige sektor er der relativt flere med en arbejdstid på mellem 20 og 36 timer, mens der er relativt flere med en arbejdstid under 20 timer i den private sektor, jf. figur 7.21.

Blandt mandlige lønmodtagere, der er ansat i den offentlige sektor, er lidt færre på nedsat tid end blandt mandlige lønmodtagere i den private sektor, jf. figur 7.22 og 7.23.

Figur 7.22

Mandlige lønmodtagere i alderen 15-70 år fordelt på arbejdstid efter sektor

Figur 7.23

Mandlige lønmodtagere i alderen 30-50 år fordelt på arbejdstid efter sektor

Anm.: Ultimo november 2018.

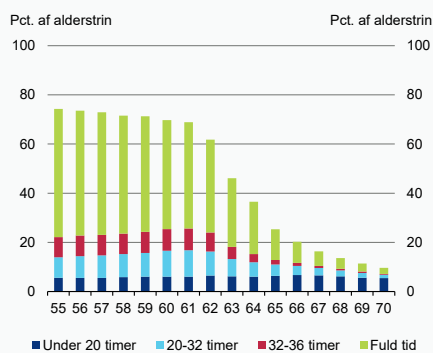
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

7.3 Arbejdstid og arbejdsfunktion for seniorer

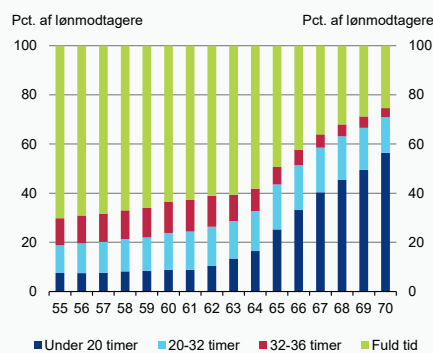
Arbejdsmarkedstilknytningen for seniorer er øget markant gennem de senere år. Stadig flere seniorer bidrager aktivt på arbejdsmarkedet. Dette afsnit sætter fokus på gruppens arbejdsindhold og -omfang samt skift heri.

Tilknytningen til arbejdsmarkedet aftager gradvist fra 55-årsalderen. Dels aftager andelen af befolkningen, der er i arbejde. Dels begynder arbejdstiden gradvist at aftage blandt de, der fortsætter på arbejdsmarkedet, jf. figur 7.24 og 7.25.

Figur 7.24

Lønmodtagerfrekvens for seniorer opdelt på arbejdstid efter alderstrin, 2018

Figur 7.25

Lønmodtagere i alderen 55-70 år fordelt på arbejdstid efter alderstrin, 2018

Anm.: Ultimo november. Se boks 7.1 for afgrænsningen af lønmodtagere og opgørelsen af arbejdstid.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Fra omkring 60-årsalderen sker der en tiltagende tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet, men der er også mange seniorer, som fortsætter et aktivt arbejdsliv. Fleksible arbejdsvilkår kan være med til at understøtte, at seniorer fortsætter på arbejdsmarkedet.

Analysen af arbejdsmarkedet for seniorer tager udgangspunkt i 55-årige lønmodtagere i 2010 og følger gruppen til 63-årsalderen i 2018, jf. boks 7.3.

Boks 7.3

Arbejdstid og arbejdsfunktion for seniorer

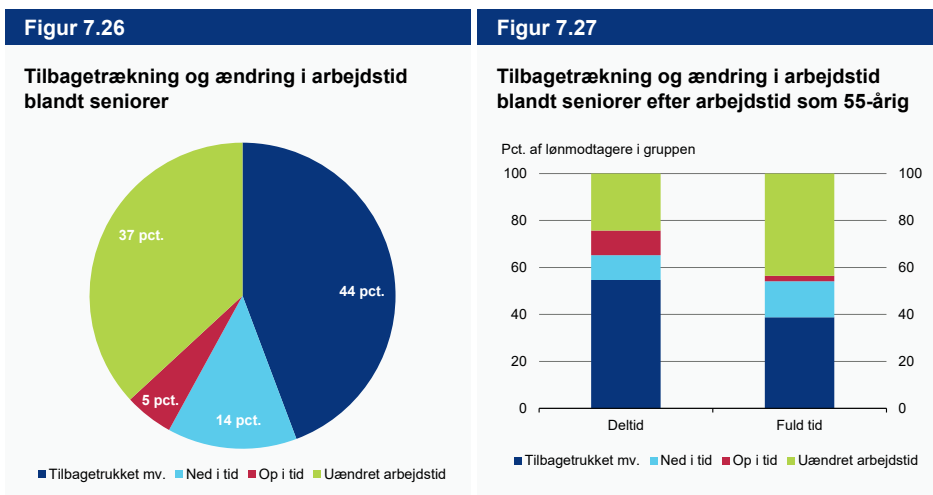
Analysen tager udgangspunkt i 55-årige lønmodtagere i 2010 (ultimo november) og følger dem otte år frem til 2018 (ultimo november), hvor de er 63 år. Deres efterlønsalder er enten 61, 61½ eller 62 år afhængig af fødselsdato. Status som lønmodtager og opførelsen af arbejdstid følger metoden i afsnit 7.1, jf. boks 7.1. Det vil sige personer, der ultimo november er lønmodtagere ifølge Danmarks Statistiks registerbaserede arbejdstyrkestatistik. Arbejdstiden vedrører betalte arbejdstimer i det eller de job, som lønmodtageren har ultimo november. Det er antaget i analysen, at arbejdstiden ændrer sig, hvis arbejdstiden ændrer sig med mindst 10 pct. (fx mindst 3,7 timer for lønmodtagere med 37 timer) i forhold til arbejdstiden i 2010 som 55-årig.

Opgørelse af arbejdsfunktion tager udgangspunkt i DISCO-08, som er en sekscifret klassifikation med fem niveauer. DISCO-08 opdeler det danske arbejdsmarked i 563 faggrupper, som hver indeholder en række nært beslægtede arbejdsfunktioner. DISCO er den officielle danske version af den internationale fagklassifikation, International Standard Classification of Occupations (ISCO). På det mest aggregerede niveau skelnes mellem ti hovedgrupper, jf. figur 7.33. Hovedgrupperne er i grove træk inddelt efter kompetenceniveau.

Det er antaget i analysen, at arbejdsfunktionen ændrer sig, hvis der sker skift i arbejdsfunktion mellem de ti hovedgrupper. Skift af arbejdsfunktion indenfor hovedgrupperne tæller altså ikke som skift i arbejdsfunktion i analysen. For eksempel skifter man arbejdsfunktion, hvis man skifter fra et job med ledelsesansvar til et job uden ledelsesansvar. Derimod skifter man ikke arbejdsfunktion, hvis man skifter fra et håndværksfag til et andet. Hvis skift af arbejdsfunktion blev opgjort på det mest detaljerede niveau (de 563 faggrupper), ville omfanget af skift omtrent fordobles i analysen.

Der er ikke oplysninger om arbejdsfunktion for alle lønmodtagere, hvilket bl.a. skyldes, at virksomheder med færre end 10 ansatte ikke har indberetningspligt til lønstatistikken. I analysen af skift af arbejdsfunktion er der set bort fra lønmodtagere, hvor der ikke er oplysning om arbejdsfunktion. Det drejer sig om ca. 7 pct. af de 55-årige lønmodtagere i 2010.

Ca. 44 pct. af de 55-årige lønmodtagere i 2010 havde otte år senere trukket sig tilbage fra arbejdsmarkedet mv., jf. figur 7.26.

Anm.: Figurerne tager udgangspunkt i 55-årige lønmodtagere i 2010 (ultimo november) og viser, hvorvidt de som 63-årige i 2018 (ultimo november) er tilbagetrukket mv., har ændret deres arbejdstid eller har uændret arbejdstid. Se boks 7.3 for opgørelsesmetode. "Tilbagetrukket mv." dækker over lønmodtagere som ikke længere arbejder, er blevet selvstændige, er døde eller udvandret.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet varierer med arbejdstiden som 55-årig. Fuldtidsbeskæftigede seniorer trækker sig langsommere tilbage end deltidsbeskæftigede. 39 pct. af de fuldtidsbeskæftigede seniorer i 2010 havde trukket sig tilbage fra arbejdsmarkedet mv. i 2018. Blandt deltidsbeskæftigede seniorer var det 55 pct., jf. figur 7.27.

Der er også mange seniorer, der ændrer arbejdstid, når de er mellem 55 og 63 år. Ud af de 55-årige lønmodtagere i 2010 havde 19 pct. en anden arbejdstid i 2018 som 63-årige. 14 pct. var gået ned i arbejdstid i den mellemliggende periode, mens 5 pct. var gået op i arbejdstid.

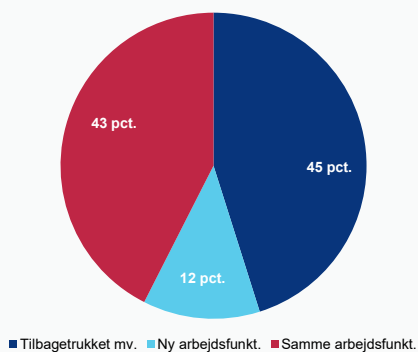
Blandt fuldtidsbeskæftigede seniorer, der ændrer arbejdstid, går hovedparten ned i arbejdstid. I gruppen af deltidsbeskæftigede seniorer, der ændrer arbejdstid, er billedet mere fifty-fifty, idet halvdelen er gået op i tid.

Der er også en del seniorer, der skifter arbejdsfunktion. Det kan for eksempel være, at man i midten af 50'erne har et lederjob, men i de efterfølgende år skifter til et job uden ledelsesansvar.

12 pct. af de 55-årige lønmodtagere i 2010 havde fået en ny arbejdsfunktion i 2018, jf. figur 7.28. Fuldtidsbeskæftigede seniorer skifter lidt oftere arbejdsfunktion end deltidsbeskæftigede, jf. figur 7.29.

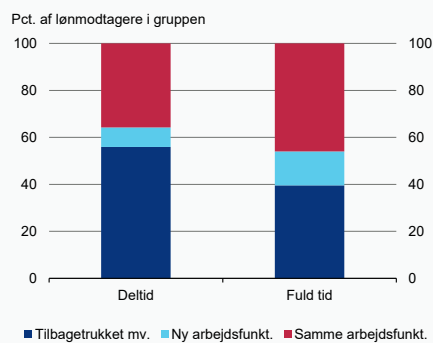
Figur 7.28

Tilbagetrækning og skift af arbejdsfunktion blandt seniorer

Figur 7.29

Tilbagetrækning og skift af arbejdsfunktion blandt seniorer efter arbejdstid som 55-årig

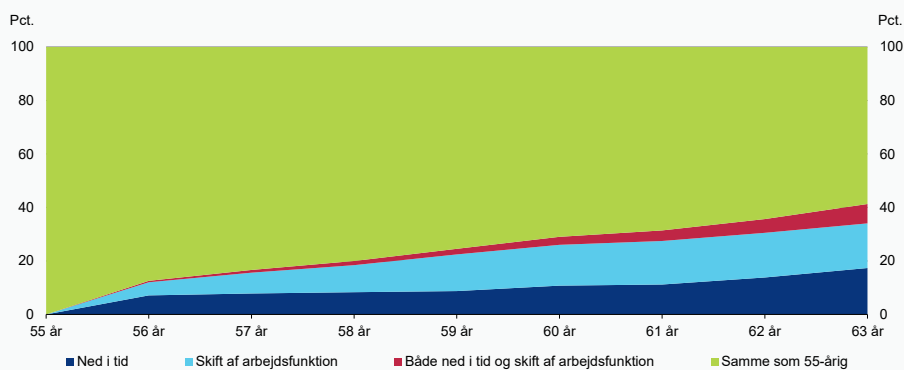
Anm.: Figurene tager udgangspunkt i 55-årige lønmodtagere i 2010 (ultimo november) og viser, hvorvidt de som 63-årige i 2018 (ultimo november) er tilbagetrukket mv., har skiftet arbejdsfunktion eller har samme arbejdsfunktion. Se boks 7.3 for opgørelsesmetode. "Tilbagetrukket mv." dækker over lønmodtagere som ikke længere arbejder, er blevet selvstændige, er døde eller udvandret.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Den resterende del af afsnittet fokuserer på 55-årige lønmodtagere i 2010 på fuld tid, der stadig var lønmodtagere i 2018. I den gruppe havde knap 6 ud af 10 stadig et fuldtidsarbejde og samme arbejdsfunktion (på hovedgruppeniveau) som 63-årige i 2018. De resterende godt 40 pct. var enten gået ned i arbejdstid (17 pct.), havde skiftet arbejdsfunktion (17 pct.) eller begge dele (7 pct.), jf. figur 7.30.

Figur 7.30

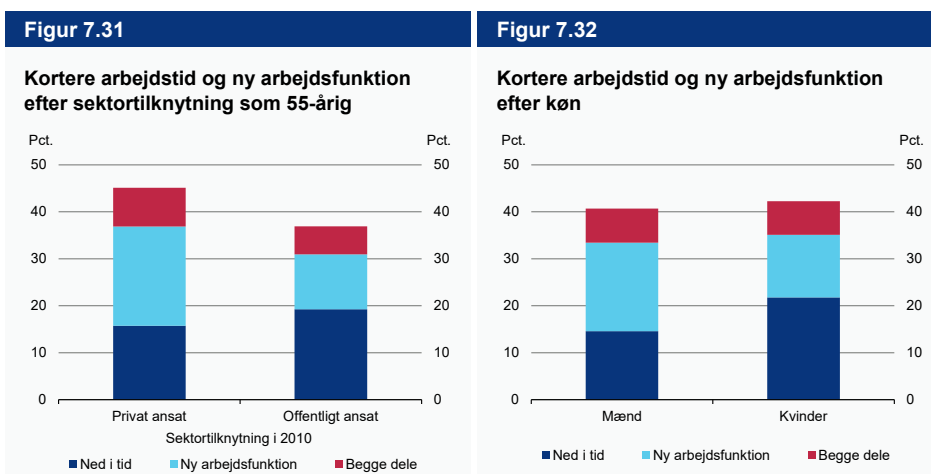
Forløb for 55-årige lønmodtagere på fuld tid, der stadig er lønmodtagere som 63-årige

Anm.: Figuren vedrører 55-årige lønmodtagere i 2010 på fuld tid, der stadig var lønmodtagere som 63-årige i 2018. Lønmodtagere, der går op i arbejdstid i perioden, indgår i grupperne med uændret arbejdstid. Forløbet er opgjort med tilbagelægning.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Overordnet set er fuldtidsbeskæftigede seniorer i den private sektor mere tilbøjelige til at ændre arbejdsindhold end fuldtidsbeskæftigede seniorer i den offentlige sektor. Forskellen afspejler især, at seniorer ansat i den private sektor er mere tilbøjelige til at skifte arbejdsfunktion, jf. figur 7.31.

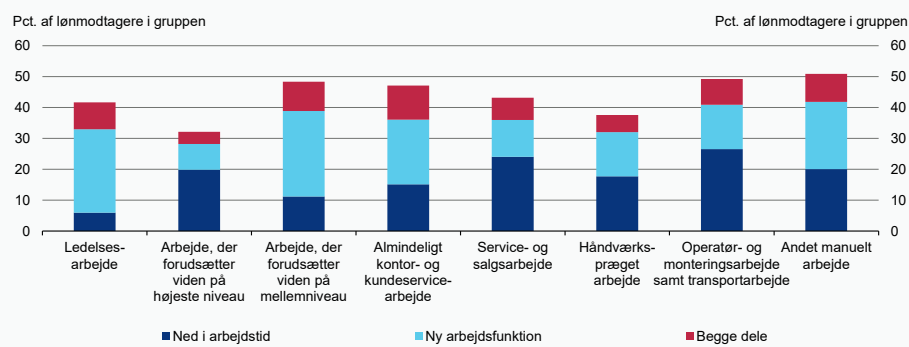
Anm.: Status i 2018 for 55-årige lønmodtagere i 2010 på fuld tid, der stadig var lønmodtagere i 2018 som 63-årige.
Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Sammenligner man fuldtidsbeskæftigede kvinder og mænd, er kvindelige seniorer lidt mere tilbøjelige til at gå ned i arbejdstid. Omvendt er mænd lidt mere tilbøjelige til at skifte arbejdsfunktion, jf. figur 7.32. Ovenstående sammenhængene gør sig også gældende, hvis man sammenligner kvinder og mænd ansat i henholdsvis den private og offentlige sektor.

Mange seniorer på tværs af arbejdsfunktioner skifter arbejdsindhold og/eller -omfang. Det gør sig typisk gældende for mellem 30 og 50 pct. i de fleste af hovedgrupperne, jf. figur 7.33.

Figur 7.33

Kortere arbejdstid og ny arbejdsfunktion for seniorer efter hovedgruppe som 55-årig

Anm.: Se anmærkning til figur 7.31 og 7.32. Hovedgrupperne "Militært arbejde" samt "Arbejde inden for landbrug, skovbrug og fiskeri ekskl. medhjælp" er udeladt på grund af få observationer.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

55-årige lønmodtagere, der har et arbejde, som forudsætter viden på højeste niveau, skiller sig lidt ud, idet kun 30 pct. ændrer arbejdsindhold og/eller -omfang. Det skyldes især, at relativt få i gruppen skifter arbejdsfunktion.

I nogle hovedgrupper er seniorerne mere tilbøjelige til at gå ned i tid end at skifte arbejdsfunktion. Det gælder lønmodtagere inden for service- og salgsarbejde samt operatør-, monterings- og transportarbejde. Det er blandt andet faggrupper som pædagog-medhjælpere, social- og sundhedsassistenter samt bus- og lastbilschauffører.

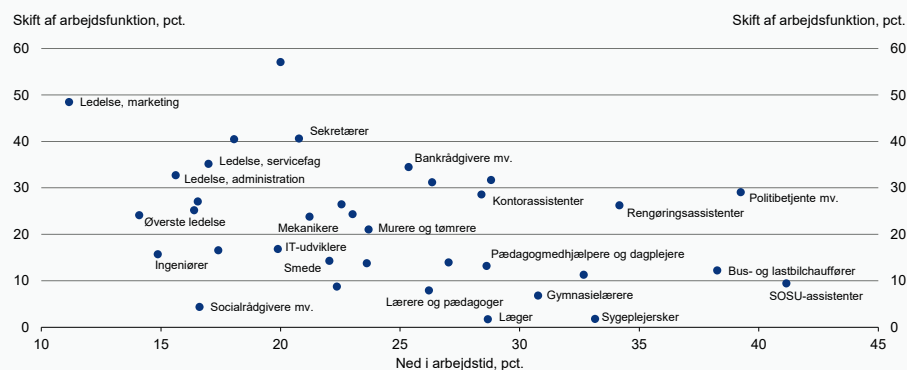
I andre hovedgrupper er seniorerne mere tilbøjelige til at skifte arbejdsfunktion end at gå ned i tid. Det gælder især lønmodtagere med ledelsesansvar² og lønmodtagere med et arbejde, der forudsætter viden på mellemniveau. Sidstnævnte omfatter for eksempel faggrupper som sekretærer, regnskabsmedarbejdere, teknikere og sælgere.

Et mere detaljeret niveau for arbejdsfunktioner understøtter, at der formentlig er en vis grad af substitution mellem kortere arbejdstid og skift af arbejdsfunktion. Seniorer i faggrupper, hvor relativt mange går ned i tid, er således mindre tilbøjelige til at skifte arbejdsfunktion og omvendt. For eksempel er faggrupper inden for sundhed, omsorg og undervisning mere tilbøjelige til at gå ned i arbejdstid end at skifte arbejdsfunktion. Det gælder blandt andet læger, sygeplejersker, lærere, pædagoger samt social- og sundhedsassistenter, jf. figur 7.34.

² Ledere, der skifter til et job uden ledelsesansvar, gør det måske også for at gå ned i arbejdstid. Idet opgørelsen af arbejdstiden er baseret på betalte løntimer, vil en nedgang i arbejdstiden, der ligger ud over fuld tid, ikke blive afdækket, såfremt lederen er fastlønnet og ikke modtager overtidsbetaling.

Figur 7.34

Kortere arbejdstid og ny arbejdsfunktion for seniorer efter faggruppe som 55-årig

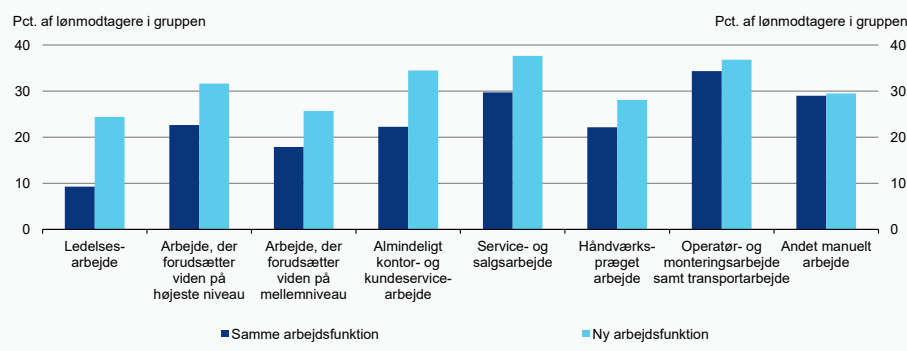
Anm.: Se anmærkning til figur 7.31 og 7.32. Tallene omfatter også de lønmodtagere, der både går ned i arbejdstid og skifter arbejdsfunktion. Faggrupperne i figuren er baseret på det trecifrede niveau i DISCO-08 (126 grupper). Faggrupper med færre end 200 fuldtidsbeskæftigede lønmodtagere på 55 år i 2010 er dog udeladt. Endvidere er ganske få faggrupper udeladt, fordi de ikke er veldefineret.
 Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Der er samtidig en tendens til, at seniorer, der skifter arbejdsfunktion, er lidt mere tilbøjelige til at gå ned i arbejdstid, end seniorer som ikke skifter arbejdsfunktion. Tendensen gælder for seniorer i alle hovedgrupper, jf. figur 7.35.

Der kan være flere forklaringer på dette mønster, herunder at seniorer i nogle faggrupper kan have mindre gode muligheder for at gå ned i tid og derfor skifter arbejdsfunktion for at få lavere arbejdstid.

Figur 7.35

Seniorer som går ned i arbejdstid

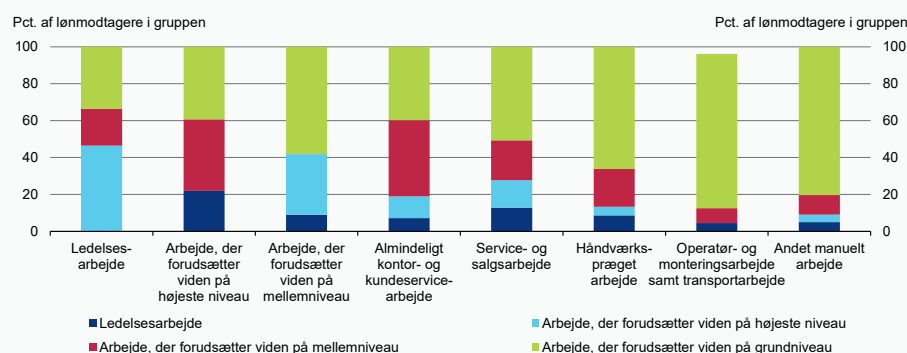

Anm.: Se anmærkning til figur 7.31, 7.32 og 7.33.
 Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Seniorer, som skifter arbejdsfunktion, skifter i de fleste tilfælde til en arbejdsfunktion på samme eller lavere kompetenceniveau. I gruppen af seniorer, som skifter arbejdsfunktion fra et arbejde, der forudsætter viden på mellemniveau, skifter knap 60 pct. til et arbejde, der forudsætter viden på grundniveau. Og i gruppen af seniorer, der skifter arbejdsfunktion fra manuelt arbejde, skifter 80 pct. til en anden arbejdsfunktion, der forudsætter viden på grundniveau, jf. figur 7.36.

Figur 7.36

Seniorer, som skifter arbejdsfunktion, fordelt på ny arbejdsfunktion

Anm.: Se anmærkning til figur 7.31, 7.32 og 7.33. Arbejdsfunktionerne, der ikke forudsætter ledelsesansvar, viden på højeste eller mellemniveau, er samlet i gruppen "Arbejde, der forudsætter viden på grundniveau".

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Der er også nogle seniorer, der skifter til en arbejdsfunktion, der forudsætter et højere kompetenceniveau. I gruppen af seniorer, der skifter arbejdsfunktion fra et almindeligt kontor- eller kundeservicearbejde, skifter 60 pct. til et arbejde på et højere kompetenceniveau.

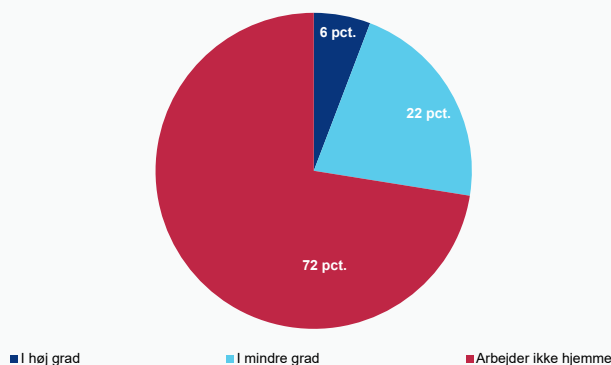
7.4 Flexibilitet i hverdagen

Flexibilitet i arbejdslivet handler ikke kun om den samlede arbejdstid, men også om arbejdstiden kan tilrettelægges fleksibelt. Hvis en del af arbejdstiden kan lægges hjemme, kan det være med til at give flexibilitet i hverdagen.

Ifølge Arbejdskraftundersøgelsen arbejder over en fjerdedel af lønmodtagerne hjemme i løbet af en fire ugers periode. 6 pct. arbejder hjemme i mindst halvdelen af tiden, mens 22 pct. arbejder hjemme mindst én dag i løbet af fire uger, jf. figur 7.37.

Figur 7.37

Lønmodtagere, der arbejder hjemme, 2019

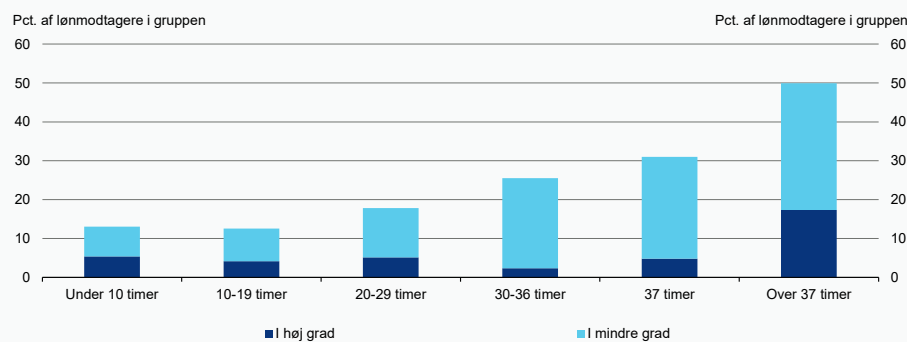
Anm.: "I høj grad" svarer til, at personen har arbejdet hjemme mindst halvdelen af arbejdsdagene i løbet af en 4 ugers periode. "I mindre grad" svarer til, at personen har arbejdet hjemme mindst én dag i løbet af en 4 ugers periode, men mindre end halvdelen.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Andelen af lønmodtagere, der til tider arbejder hjemme, stiger med den ugentlige arbejdstid. Hjemmearbejde er især udbredt blandt lønmodtagere med en arbejdstid på 37 timer eller derover. Blandt lønmodtagere på fuld tid (37 timer) arbejder 31 pct. hjemme i større eller mindre grad. Blandt lønmodtagere med en arbejdstid ud over 37 timer er det hver anden, jf. figur 7.38.

Figur 7.38

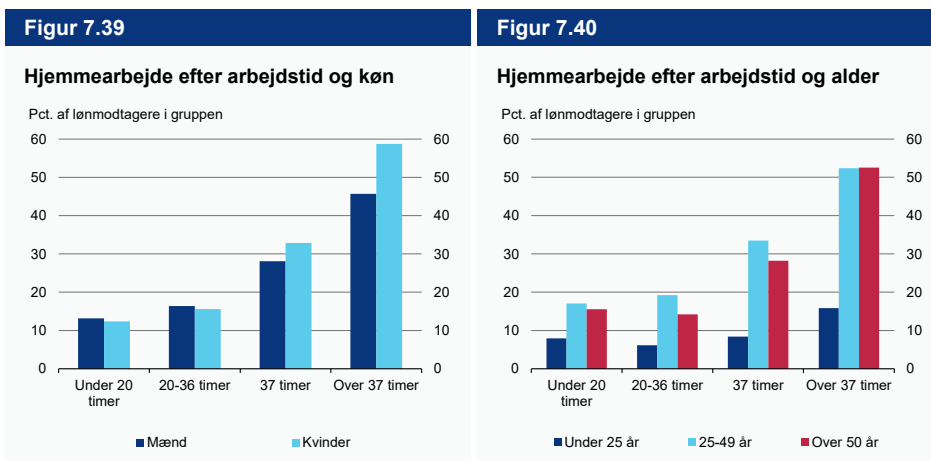
Lønmodtagere, der til tider arbejder hjemme, efter ugentlig arbejdstid, 2019

Anm.: Se anmærkning til figur 7.37. Arbejdstiden vedrører den normale ugentlige arbejdstid i hovedbeskæftigelsen. Den normale arbejdstid kan adskille sig fra arbejdstiden i referenceugen.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Variationen mellem arbejdstid og hjemmearbejde gælder både kvindelige og mandlige lønmodtagere. Kvindelige lønmodtagere med fuldtidsjob er lidt mere tilbøjelige til at arbejde hjemme end mænd, der har fuldtidsjob, jf. figur 7.39.

Anm.: 2019. Se anmærkning til figur 7.38.
 Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

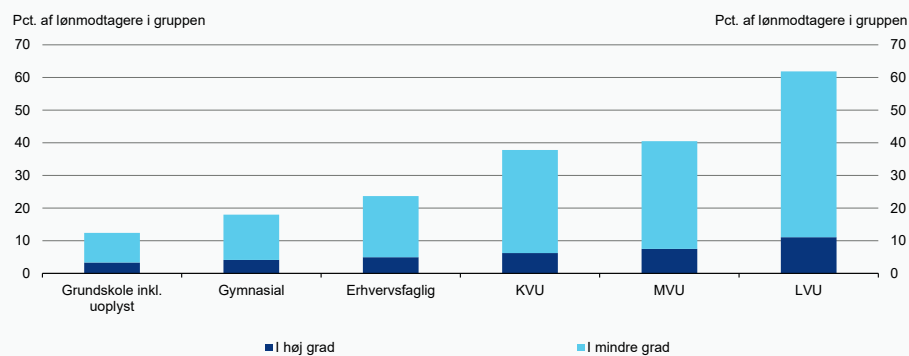
Omfanget af hjemmearbejde varierer også med alderen. Særligt blandt unge lønmodtagere er der relativt få, som arbejder hjemme. Det gælder både for unge lønmodtagere, som er deltids- og fuldtidsbeskæftigede, jf. figur 7.40.

Den resterende del af afsnittet fokuserer på lønmodtagere med en ugentlig arbejdstid på mindst 30 timer, medmindre andet er nævnt.

Andelen af lønmodtagere, der til tider arbejder hjemme, stiger med uddannelsesniveauet. Blandt lønmodtagere med en lang videregående uddannelse (LVU) er det 62 pct., som lægger en del af arbejdstiden hjemme. Til sammenligning er det kun 12 pct. af lønmodtagere, der højst har en grundskoleuddannelse, jf. figur 7.41.

Figur 7.41

Hjemmearbejde efter uddannelse

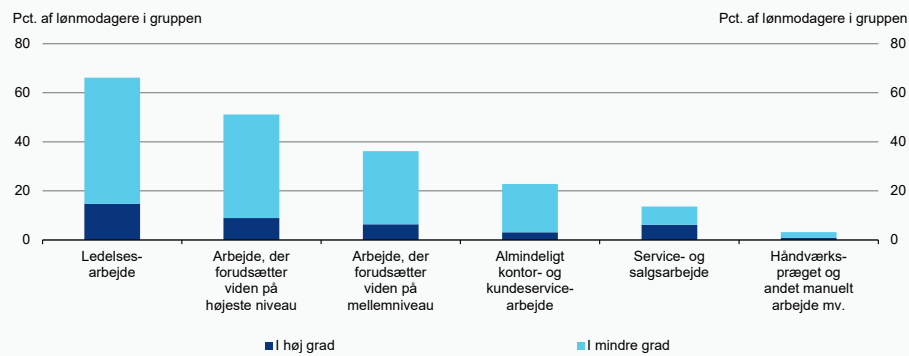
Anm.: 2019. Lønmodtagere med en ugentlig arbejdstid på mindst 30 timer. Se endvidere anmærkning til figur 7.37.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Muligheden for at arbejde hjemme afhænger også af arbejdsindholdet. I gruppen af lønmodtagere, hvis arbejde forudsætter viden på højeste niveau, er det omkring halvdelen, som lægger en del af arbejdstiden hjemme. Blandt lønmodtagere med håndværkspræget arbejde er andelen kun 3 pct., jf. figur 7.42.

Figur 7.42

Hjemmearbejde efter arbejdsfunktion

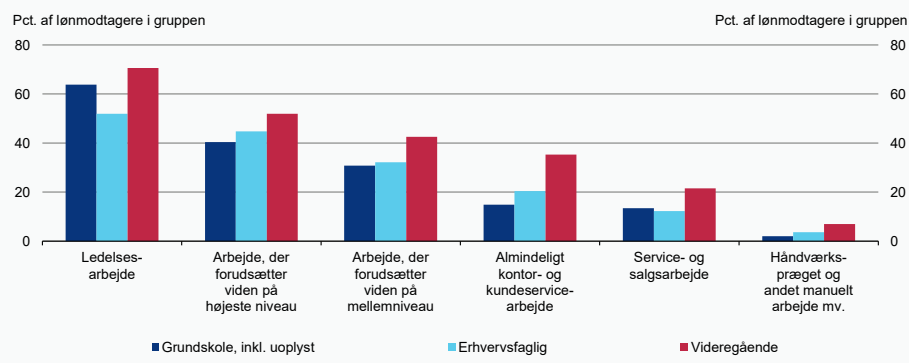
Anm.: 2019. Lønmodtagere med en ugentlig arbejdstid på mindst 30 timer. Hovedgrupperne "Militært arbejde" samt "Arbejde inden for landbrug, skovbrug og fiskeri ekskl. medhjælp" er udeladt på grund af få observationer. Se endvidere anmærkning til figur 7.37.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Kombinerer man arbejdsfunktion med uddannelsesniveau, er det tydeligt, at omfanget af hjemmearbejde primært varierer med arbejdsfunktion. For eksempel arbejder de fleste lønmodtagere med ledelsesansvar til tider hjemme uanset uddannelsesniveau. Omvendt er det de færreste lønmodtagere med håndværkspræget og manuelt arbejde mv., der lægger en del af deres arbejdstid hjemme uanset uddannelsesniveau, jf. figur 7.43.

Figur 7.43

Hjemmearbejde efter arbejdsfunktion og uddannelse

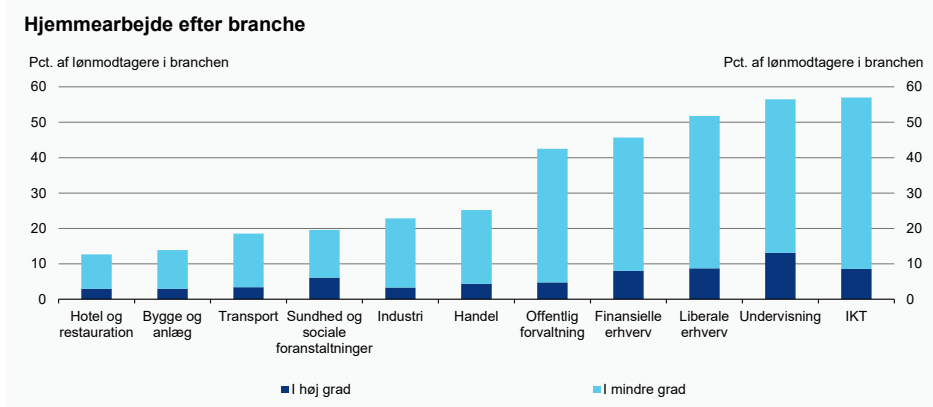
Anm.: 2019. Lønmodtagere med en egentlig arbejdstid på mindst 30 timer.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens grundlag.

Det giver god mening, at mulighederne for hjemmearbejde varierer med arbejdsfunktion, idet langt fra alle arbejdsopgaver kan udføres hjemme. Der er således mange arbejdsopgaver, som forudsætter, at man er fysisk til stede på arbejdspladsen. Det er for eksempel tilfældet for mange af de arbejdsopgaver, der udføres i restaurationsbranchen, byggeriet og sundhedsvæsenet.

Det giver derfor også god mening, at der på tværs af brancher er stor variation i, om lønmodtagerne lægger en del af arbejdstiden hjemme. I brancher som hotel og restauration, bygge og anlæg, transport samt sundhed og sociale foranstaltninger er det kun mellem 10 og 20 pct. af lønmodtagerne, der til tider arbejder hjemme. Indenfor informations- og kommunikationsteknologi samt undervisning er det derimod godt halvdelen af lønmodtagerne, der lægger en del af arbejdstiden hjemme, jf. figur 7.44.

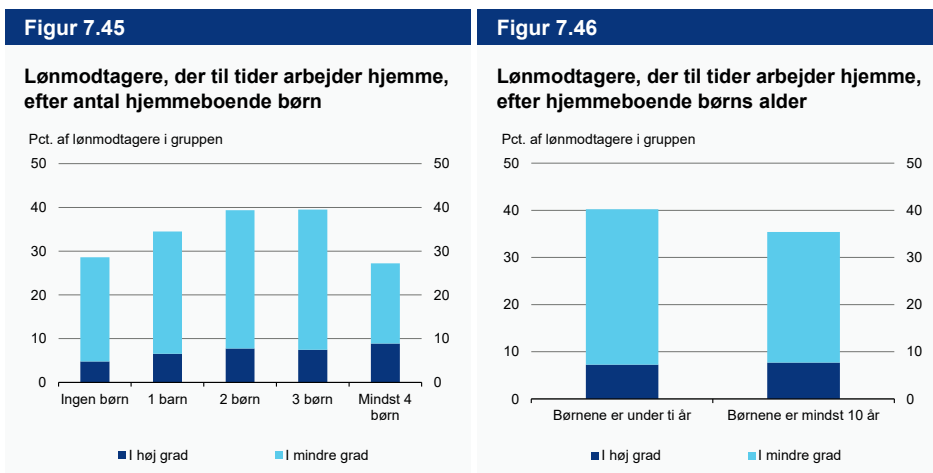
Figur 7.44

Anm.: 2019. Lønmodtagere med en ugentlig arbejdstid på mindst 30 timer. Se endvidere anmærkning til figur 7.37.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Børnefamilier kan særlig have behov for at tilrettelægge arbejdstiden fleksibelt. Flere lønmodtagere i alderen 30-50 år, der har hjemmeboende børn, arbejder til tider hjemme sammenlignet med lønmodtagere i samme aldersgruppe uden hjemmeboende børn, jf. figur 7.45. Der er endvidere tegn på, at lidt flere lønmodtagere med kun små børn arbejder hjemme end lønmodtagere med kun store børn i hjemmet, jf. figur 7.46.

Anm.: 2019. Lønmodtagere i alderen 30-50 år med en ugentlig arbejdstid på mindst 30 timer. I figur 7.46 er der tale om alderen på alle børn i familien. Lønmodtagere, der har hjemmeboende børn både under og over 10 år, indgår således ikke i sammenligningen. Se endvidere anmærkning til figur 7.37.

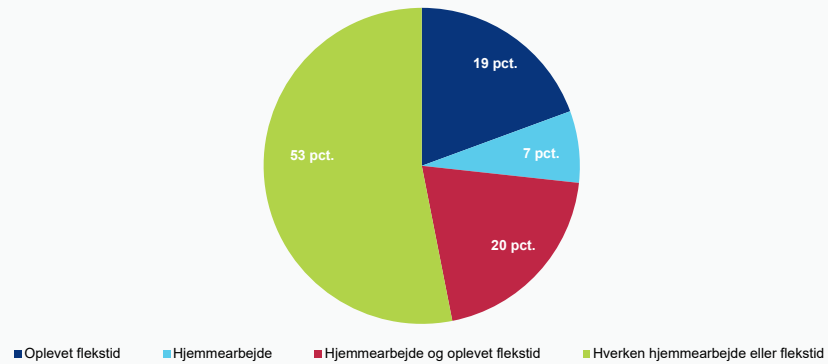
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Flekstid – for eksempel at man ikke skal møde ind eller gå hjem på faste tidspunkter – er også en mulighed for at kunne tilrettelægge arbejdstiden fleksibelt. I arbejdskraftundersøgelsen bliver lønmodtagerne spurgt, om de har faste tider eller flekstid. Der er altså ikke tale om flekstid i kontraktmæssig forstand, men om lønmodtagerne oplever, at de kan tilrettelægge møde- og gå-hjemtider fleksibelt.

40 pct. af alle lønmodtagere oplever, at de har fleksible møde- og gå-hjemtider. Der er et betydeligt overlap med lønmodtagere, der til tider arbejder hjemme. Samlet set peger arbejdskraftundersøgelsen på, at 47 pct. af lønmodtagerne i større eller mindre grad har mulighed for at tilrettelægge arbejdstiden fleksibelt. Enten som hjemmearbejde, oplevet flekstid eller begge dele, jf. figur 7.47.

Figur 7.47

Hjemmearbejde og oplevet flekstid blandt lønmodtagere, 2019

Anm.: Opgørelsen er baseret på arbejdskraftundersøgelserne i 2019 og vedrører lønmodtagere, der arbejdede i referenceugen. Lønmodtagere med hjemmearbejde har arbejdet hjemme mindst én dag i løbet af en 4 ugers periode. På grund af afrunding summer tallene ikke til 100.

Kilde: Egen beregninger på lovmodellens datagrundlag.

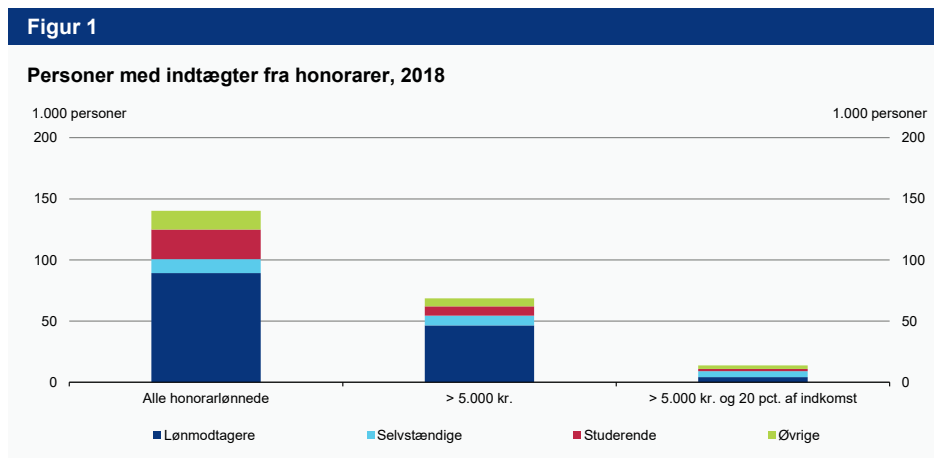
Bilag 7.1

Løse ansættelser mv.

Den typiske lønmodtager på det danske arbejdsmarked er fastansat, arbejder på fuld tid og har kun ét job. Der er dog også mindre grupper af lønmodtagere, som adskiller sig fra det typiske billede. Deres jobsituation er som hovedregel frivillig af forskellige årsager. Det kan være familiemæssige årsager, uddannelse, ønske om biindtægter mv. Bilaget ser nærmere på fire grupper af lønmodtagere, der adskiller fra det typiske billede. Afgrænsning og kilder er nærmere beskrevet i boks nederst i bilaget.

Personer med indtægter fra honorarer

I 2018 havde godt 140.000 18-64-årige indtægter fra honorarer. For hovedparten var der tale om en begrænset indtægt. 69.000 havde indtægter fra honorarer på mindst 5.000 kr. Og kun for ca. 14.000 personer i denne gruppe udgjorde honorarerne mere end 20 pct. af deres personlige indkomst, jf. figur 1.

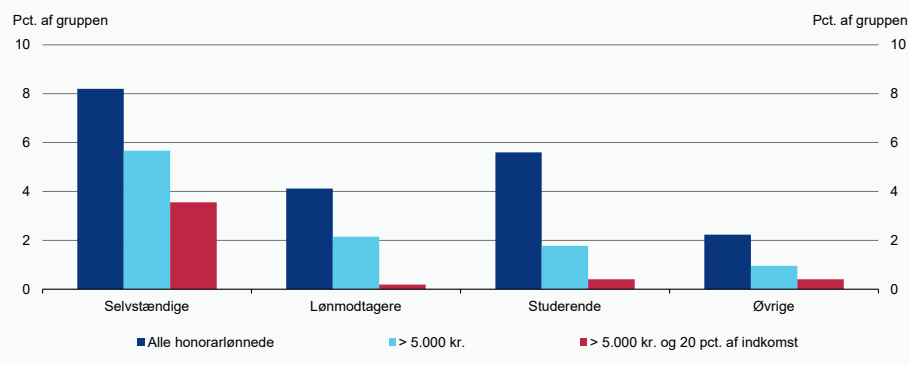
Anm.: Aldersgruppen 18-64 år.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Selvstændige er den gruppe, hvor relativt flest har indtægter fra honorarer. Godt 8 pct. af alle selvstændige i alderen 18-64 år havde indtægter fra honorarer i 2018. Og for 3½ pct. af de selvstændige udgjorde honorarerne over 5.000 kr. og mindst 20 pct. af deres personlige indkomst. Til sammenligning gælder det kun 0,2 pct. af lønmodtagerne i aldersgruppen, jf. figur 2.

Figur 2

Personer med honorarindtægter i forskellige grupper, 2018

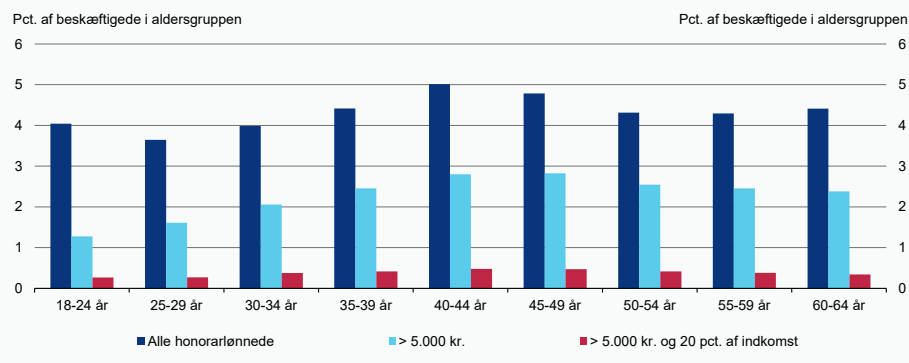
Anm.: Aldersgruppen 18-64 år.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Andelen af beskæftigede, der har indtægter fra honorarlønnet arbejde, varierer kun lidt på tværs af aldersgrupper. Det gælder både alle med honorarindtægter og de, hvor honorarerne udgør en væsentlig indtægtskilde, jf. figur 3.

Figur 3

Beskæftigede med indtægter fra honorarer, 2018

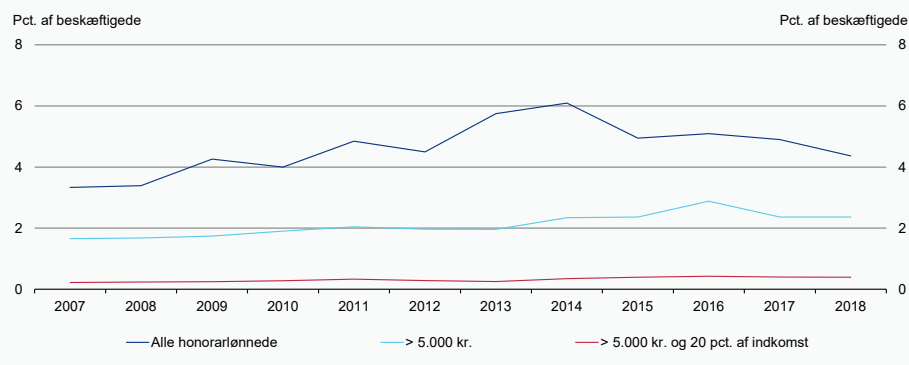

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Andelen af beskæftigede, der har indtægter fra honorarlønnet arbejde, er steget lidt i løbet af perioden fra 2007 til 2018. Gruppen af beskæftigede, hvor honorarlønnet arbejde udgør en væsentlig indtægtskilde, er dog stadig meget lille. Fra 2007 til 2018 er gruppens andel af beskæftigede blot steget fra 0,2 til 0,4 pct., jf. figur 4.

Figur 4

Beskæftigede med indtægter fra honorarer, 2007-2018

Anm.: Beskæftigede i alderen 18-64 år.

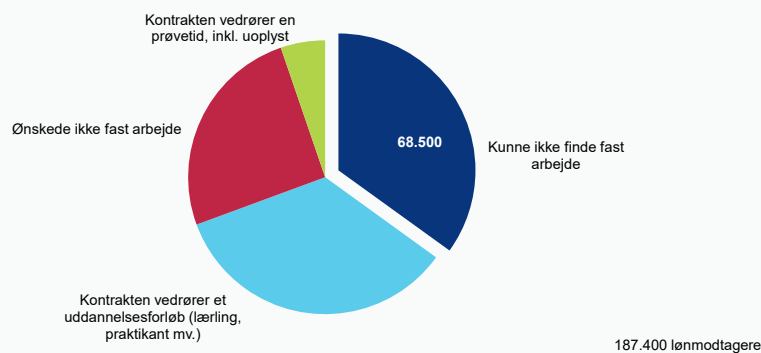
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag

Lønmodtagere med midlertidig ansættelse

Knap 200.000 lønmodtagere, ekskl. studerende, er ansat midlertidigt ifølge Arbejds-kraftundersøgelsen. Der er forskellige årsager til midlertidige ansættelser. For en stor del er der tale om et uddannelsesforløb som lærling eller praktikant. Der er også en stor del, som ikke ønsker fast arbejde. For knap 69.000 lønmodtagere afspejler den midlertidige ansættelse, at de ikke kunne finde fast arbejde, jf. figur 5.

Figur 5

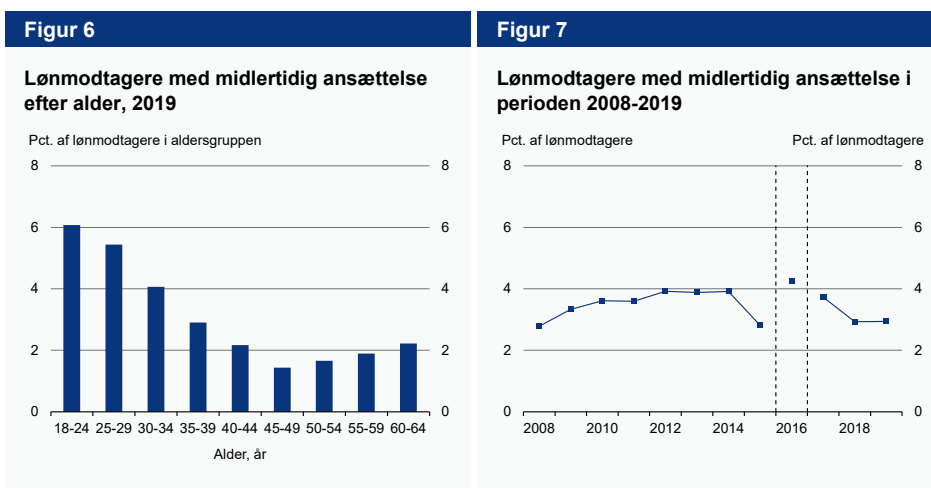
Lønmodtagere med midlertidig ansættelse og årsagerne hertil, 2019

Anm.: Aldersgruppen 18-64 år, ekskl. studerende. Hvis studerende medtages, stiger gruppen af lønmodtagere med midlertidig ansættelse til 250.000, hvoraf ca. 87.500 ikke kunne finde fast arbejde.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

I alle aldersgrupper udgør midlertidigt ansatte, der ikke kan finde fast arbejde, kun en lille del af lønmodtagerne. Midlertidige ansættelser er mest udbredt blandt unge lønmodtagere. I aldersgruppen 25-29 år er godt 5 pct. af lønmodtagerne midlertidigt ansat, mens det gælder 1½ pct. af lønmodtagerne i aldersgruppen 45-49 år, jf. figur 6.

Anm.: Aldersgruppen 18-64 år, ekskl. studerende. Tallene i de to figurer vedrører kun lønmodtagere med midlertidig ansættelse, som har angivet, at de ikke kunne finde fast arbejde. De stiplede linjer angiver, at der kan være databrud i AKU for nogle dataserier, jf. boks 1.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

I perioden 2008 til 2019 har lønmodtagere med midlertidig ansættelse, der ikke kan finde fast arbejde, typisk udgjort mellem 3 og 4 pct. af alle lønmodtagere (ekskl. studerende), jf. figur 7.

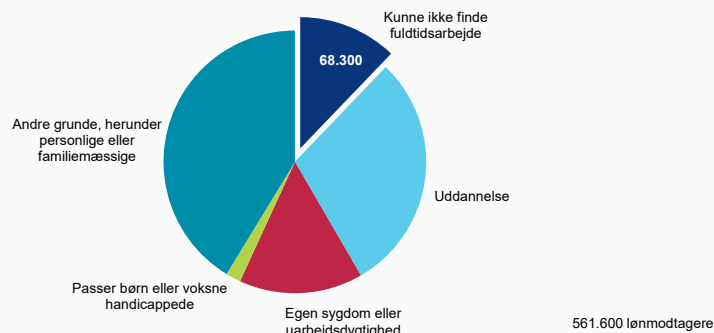
Deltidsbeskæftigede, der ikke kan finde fuldtidsarbejde

Ifølge Arbejdskraftundersøgelsen angiver godt 560.000 lønmodtagere, at de er beskæftigede på deltid¹. Der kan være mange årsager til, at lønmodtagere er deltidsbeskæftigede. En stor del er under uddannelse. Andre kan ikke passe et fuldtidsarbejde, fordi de har nedsat arbejdsevne, passer børn mv. Det er kun knap 70.000 af de deltidsbeskæftigede, som ikke kan finde et fuldtidsarbejde, jf. figur 8.

¹ En del lønmodtagere med en normal ugentlig arbejdstid på mellem 30 og 36 timer angiver, at de er fuldtidsbeskæftigede. Antallet af deltidsbeskæftigede i dette afsnit kan derfor afgive fra andre opgørelser i kapitlet.

Figur 8

Lønmodtagere på deltid og årsagerne hertil, 2019

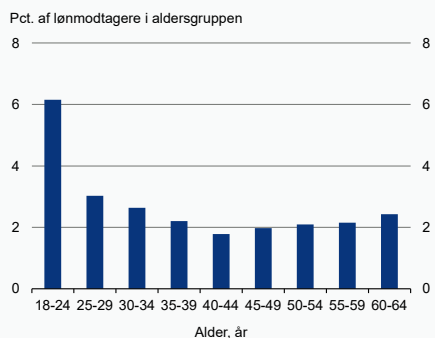
Anm.: Aldersgruppen 18-64 år.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag

Andelen af lønmodtagere, der er deltidsbeskæftigede og ikke kan finde et fuldtidsarbejde, er højest blandt unge lønmodtagere. I alderen 18-24 år udgør gruppen 6 pct. af lønmodtagerne. Blandt lønmodtagere i alderen 50-54 år udgør gruppen 2 pct., jf. figur 9.

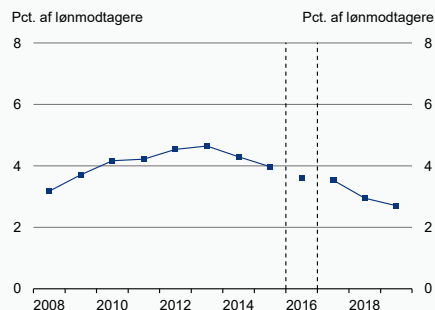
Figur 9

Deltidsansatte, der ikke kan finde fuldtidsarbejde, efter alder

Figur 10

Deltidsansatte, der ikke kan finde fuldtidsarbejde, 2007-2019

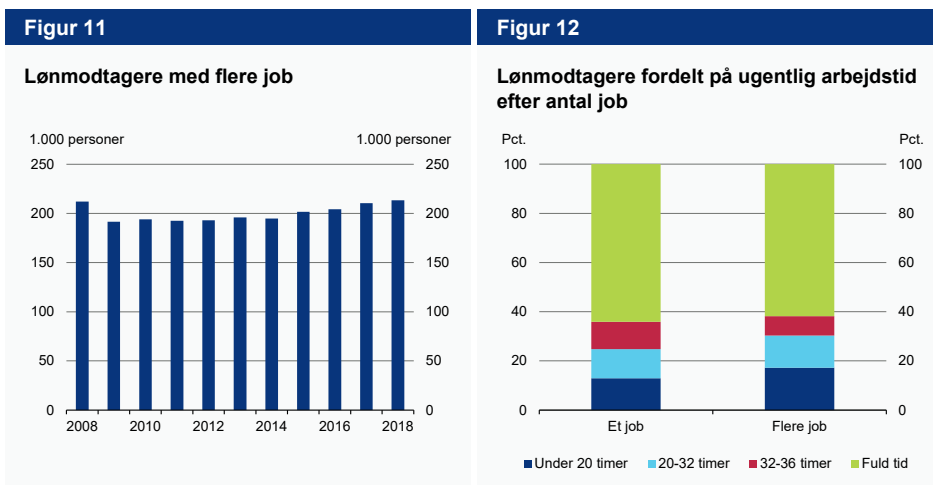
Anm.: De stiplede linjer angiver, at der for nogle dataserier kan være databrud i AKU, se boks 1.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger.

Deltidsbeskæftigede, der ikke kan finde fuldtidsarbejde, har udgjort mellem 2½ og 4½ pct. af alle 18-64-årige lønmodtagere siden 2008. Andelen steg fra 2008 til 2013, hvilket formentlig skal ses i lyset af de svage konjunkturer i perioden. Siden 2013 har andelen været faldende. Der har dog været databrud i Arbejdskraftundersøgelsen mellem 2015 og 2017, hvorfor udviklingen skal fortolkes med forsigtighed, jf. figur 10.

Lønmodtagere med flere job

I 2018 havde ca. 213.000 lønmodtagere flere lønmodtagerjob på samme tid (ultimo november). Antallet er steget en smule de seneste par år, jf. figur 11.

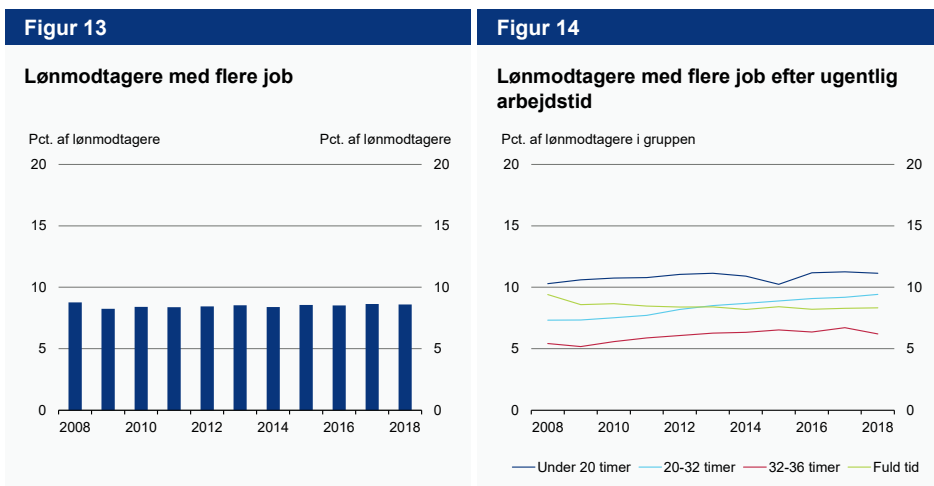

Anm.: Aldersgruppen 18-64 år. Lønmodtagere, der ultimo november i året, havde mindst to job som lønmodtager. Opgørelsen er baseret på Danmarks Statistiks arbejdsmarkedsregnskab, jf. boks 1. Se boks 4.1 for opgørelse af arbejdstid.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Arbejdstiden for lønmodtagere, der har flere job på samme tid, adskiller sig ikke markant fra lønmodtagere med ét job. Blandt lønmodtagere med ét job arbejder 64 pct. på fuld tid, mens det er 62 pct. i gruppen med flere job. Lønmodtagere med flere job er overrepræsenteret i gruppen med en ugentlig arbejdstid på under 20 timer, jf. figur 12.

Lønmodtagere, der har mere end ét job, svarer til ca. 8,6 pct. af alle lønmodtagere. Andelen har ligget mellem 8,2 og 8,8 pct. i perioden fra 2008 til 2018, jf. figur 13. I gruppen af lønmodtagere med en ugentlig arbejdstid på under 20 timer udgør lønmodtagere med flere job omkring 11 pct., jf. figur 14.

Anm.: Ultimo november. Aldersgruppen 18-64 år.
 Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Boks 1**Afgrænsning og kilder**

Opgørelsen af de fire grupper af lønmodtagere tager alle udgangspunkt i aldersgruppen 18-64 år.

Personer med indtægter fra honorarer

Indtægter fra honorarer vedrører arbejdsopgaver, hvor der er modtaget et vederlag uden for ansættelsesforhold og hvor der ikke er tale om selvstændig erhvervsvirksomhed. Honorarer kan fx være indtægter fra afholdelse af foredrag, bestyrelsesarbejde, freelanceopgaver mv. Opgørelsen af personer med indtægter fra honorarer er baseret på Danmarks Statistiks indkomstregister, hvor oplysninger om indtægter fra honorarer kommer fra SKAT.

Lønmodtagere ansat på midlertidige kontrakter

Opgørelsen af lønmodtagere, der er midlertidig ansat, er baseret på Arbejdskraftundersøgelsen (AKU) og tager udgangspunkt i personer, der er beskæftigede som lønmodtagere i referenceugen. AKU er en kontinuerlig interviewundersøgelse foretaget af Danmarks Statistik, som har til formål at belyse befolkningens relation til arbejdsmarkedet. AKU er kvartalsvis og baseres på en stikprøve af den danske befolkning. Individuelle opregningsvægte anvendes til at opregne stikprøven til befolkningsniveau. Der kan være databrud i nogle dataserier i AKU mellem 4. kvartal 2015 og 1. kvartal 2016 samt mellem 4. kvartal 2016 og 1. kvartal 2017. Begge perioder som følge af ny dataindsamler. I forbindelse med at der blev indført en ny opregning i 2019 (som er ført tilbage til 2008) blev databruddene i hovedserierne korrigeret, men ikke i underserier. Konklusioner hen over databruddene skal derfor drages med forsigtighed. Læs mere her: <https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/arbejde-indkomst-og-formue/tilknytning-til-arbejdsmarkedet/arbejdskraftundersogelsen-arbejdsmarkedstilknytning>

Et fast spørgsmål i arbejdskraftundersøgelsen er, om lønmodtagere har en fast eller midlertidig ansættelse. Med midlertidig ansættelse menes, at ansættelsesforholdet er defineret som tidsbegrænset i arbejdskontrakten. Endvidere bliver lønmodtagere, der er midlertidig ansat, spurgt til grunden til, at jobbet er midlertidigt, herunder om vedkommende ikke kunne få fast beskæftigelse. AKU-spørgeskemaet kan ses her: <https://www.dst.dk/da/Statistik/dokumentation/metode/aku-arbejdskraftundersogelsen>

Deltidsbeskæftigede, der ikke kan finde fuldtidsarbejde

Opgørelsen af deltidsbeskæftigede, der ikke kan finde fuldtidsarbejde, er ligeledes baseret på AKU og tager også udgangspunkt i personer, der er beskæftigede som lønmodtagere i referenceugen. Et fast spørgsmål i arbejdskraftundersøgelsen er, om personen er beskæftiget på fuld tid eller deltid. Deltidsbeskæftigede svarer endvidere på, hvad årsagen er til, at de arbejder på deltid, herunder at de ikke kan finde job på fuld tid.

Lønmodtagere med flere job

Nogle lønmodtagere har mere end ét lønmodtagerjob på samme tid. Opgørelsen af lønmodtagere med flere job tager udgangspunkt i Danmarks Statistiks arbejdsmarkedsregnskab. I arbejdsmarkedsregnskabet kan en person indgå i flere tilstande samtidig. Det kan være lønmodtagere, som samtidig er i gang med en uddannelse, førtidspensionister som har et skånejob, lønmodtagere med flere job osv.

I arbejdsmarkedsregnskabet har hver tilstand en startdato og slutdato i en given måned. Opgørelsen tager udgangspunkt i personer, hvis primære status er lønmodtager på sidste arbejdsdag i november. Antallet af job svarer således til antallet af tilstande, som omfatter en lønudbetaling, hvor sidste arbejdsdag i november indgår.

Kapitel 8

Tilskyndelse til beskæftigelse

Ved indgangen til coronakrisen stod dansk økonomi under ét med et godt udgangspunkt. Dette skyldes blandt andet, at Danmark er blandt de lande i verden, hvor flest er aktive på arbejdsmarkedet. Arbejdsmarkedsdeltagelsen er høj blandt både lavt- og højtuddannede, blandt kvinder og mænd, på de fleste alderstrin og på tværs af landsdele.

Der er en række forhold, som har betydning for et velfungerende arbejdsmarked med høj beskæftigelse. En fleksibel arbejdsstyrke og omstillingsparate virksomheder. Mulighed for at dygtiggøre og efteruddanne sig, en aktiv arbejdsmarkedspolitik og regler, der sikrer, at arbejdsstyrken står til rådighed for arbejdsmarkedet. Det spiller også en rolle, hvor stor den økonomiske tilskyndelse er til at deltage aktivt på arbejdsmarkedet og yde en ekstra indsats.

Den økonomiske tilskyndelse afhænger blandt andet af indretningen af skattesystemet. Skatten på arbejdsindkomst har både betydning for den økonomiske tilskyndelse til at være i beskæftigelse og til at yde en ekstra indsats. Indkomstafhængige ydelser, som fx boligstøtte og økonomisk friplads i daginstitutioner, kan ligeledes påvirke de økonomiske incitamenter.

Indretningen af skattesystemet og indkomstaftapningen af ydelser afspejler vægtningen af forskellige hensyn: Tilskyndelsen til at arbejde, målretningen af ydelser mod familier med relativt lav indkomst og forskellige gruppers bidrag til finansiering af de offentlige udgifter.

Hovedbudskaberne i kapitlet er:

- Gennem de seneste årtier er skatten på arbejde sænket. Det har styrket tilskyndelsen til at deltage aktivt på arbejdsmarkedet i stedet for at være på passiv forsørgelse og styrket tilskyndelsen til at yde en ekstra indsats.
- Skatten på arbejdsindkomst i Danmark skiller sig ikke længere ud som værende høj i en international sammenligning. Faktisk er den direkte gennemsnitsskat på arbejde for en beskæftiget med en gennemsnitlig løn relativt lav i Danmark, når man sammenligner med OECD-landene under et.
- Skatten på den sidst tjente krone, dvs. marginals-katten, er desuden gennemsnitlig for laverelønnede og mellemindkomster, mens den for højere lønnede er relativt høj i en international sammenligning.

- Størstedelen af de beskæftigede har en marginalskat på under 45 pct. For knap en femtedel gælder dog, at marginalsatten er over 50 pct. (typisk 55-56 pct.).
- For ca. 82.300 beskæftigede betyder aftrapning af indkomstafhængige ydelser, at de har en relativ høj sammensat marginalskat. Den sammensatte marginalskat tager både højde for indkomstskat og overførsler.
- Tilskyndelsen til at arbejde øges fortsat i de kommende år. I 2021 har omkring en ¼ mio. personer en nettokompensationsgrad over 80 pct. Antallet skønnes nedbragt med knap 10.000 personer frem mod 2025.

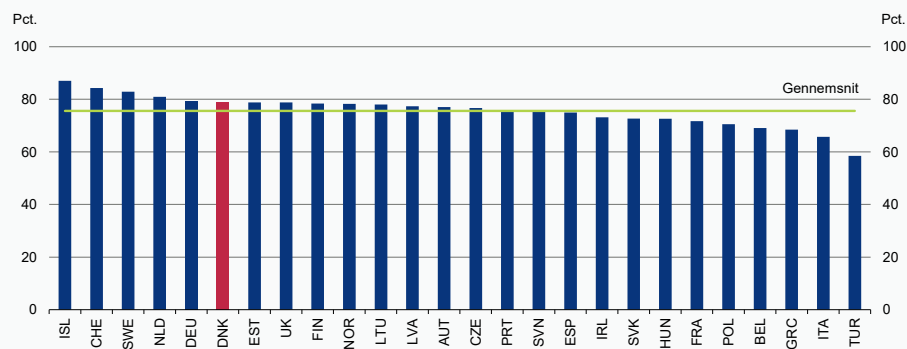
8.1 Internationalt blik på beskæftigelse og incitament

Et samfund med en veludbygget offentlig velfærdsservice forudsætter en høj erhvervsfrekvens for at skaffe robust finansiering. Dansk økonomi er kendetegnet ved, at mange deltager aktivt på arbejdsmarkedet. Langt de fleste i den erhvervsaktive alder er i job, hvilket blandt andet afspejler, at både mænd og kvinder i høj grad deltager på arbejdsmarkedet.

Erhvervsfrekvensen angiver, hvor mange personer i den erhvervsaktive alder, der indgår i arbejdsstyrken. Danmark er kendetegnet ved en høj erhvervsfrekvens set i et internationalt perspektiv, *jf. figur 8.1*.

Figur 8.1

Erhvervsfrekvens i udvalgte OECD-lande, 2019

Anm.: 15-64-årige. Gennemsnit er for de viste lande i figuren.

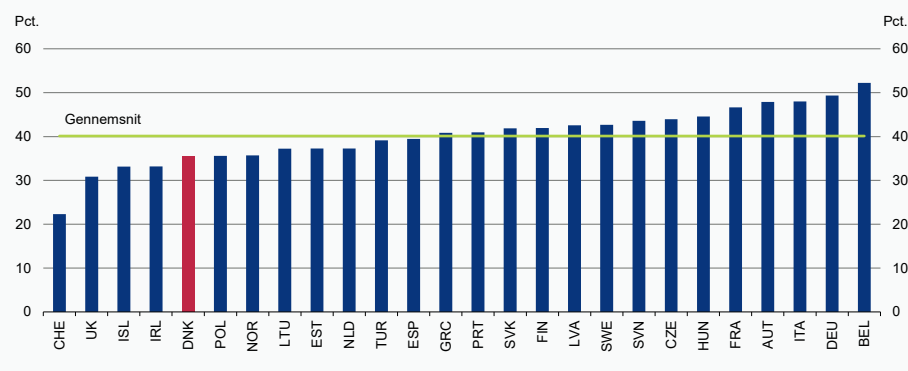
Kilde: OECD på baggrund af Arbejdskraftundersøgelsen (Labor Force Survey).

Der er dog også befolkningsgrupper, som har en relativ lav erhvervsfrekvens. Det gør sig fx gældende for indvandrere fra ikke-vestlige lande. For kvinderne i denne befolkningsgruppe er erhvervsfrekvensen under 60 pct.

Gennemsnitsskatten på arbejdsindkomst har betydning for deltagelsen på arbejdsmarkedet. I Danmark er skatten for en beskæftiget med en gennemsnitindkomst på omkring 35,4 pct. Det er relativt lavt i en international sammenligning, idet det er lavere end i de fleste andre OECD-lande, *jf. figur 8.2*.

Figur 8.2

Skat på arbejde for en beskæftiget med en gennemsnitsløn i udvalgte OECD-lande, 2019

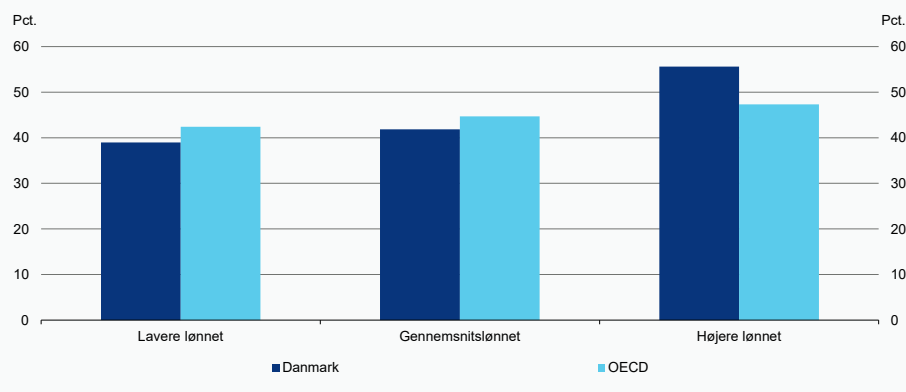
Anm.: Gennemsnitsskat er samlet skat som andel af samlet indkomst. Gennemsnitsskat for enlige uden børn, med en løn svarende til gennemsnitslønnen for fuldtidsbeskæftigede. Gennemsnitsskatten er opgjort inklusive sociale bidrag mv. Der er ikke taget højde for indirekte skatter i sammenligningen. Gennemsnit er for de viste lande i figuren.

Kilde: OECD.stat Average tax wedge.

Skatten på den sidst tjente krone kan have betydning for, hvor mange timer den enkelte arbejder. *Marginalskatten* for en beskæftiget med en gennemsnitlig lønindkomst i Danmark er ca. 42 pct., hvilket omtrent er på niveau med OECD-landene set under ét. Det samme gælder for en lavere lønnet. For en højere lønnet er marginalskatten 56 pct. Det er lavt i et historisk perspektiv, men højere end i OECD-landene set under ét, *jf. figur 8.3*.

Figur 8.3

Marginalskat på arbejdsindkomst i Danmark og OECD, 2019

Anm.: Gennemsnitlig marginalskat for en enlig person uden børn. En lavere lønnet tjener 67 pct. af gennemsnitslønnen for fuldtidsbeskæftigede, mens en højere lønnet tjener 167 pct. af gennemsnitslønnen for fuldtidsbeskæftigede. Der er ikke taget højde for indirekte skatter i sammenligningen.

Kilde: OECD.stat Marginal tax wedge.

8.2 Økonomiske incitamentter til at yde en ekstra indsats

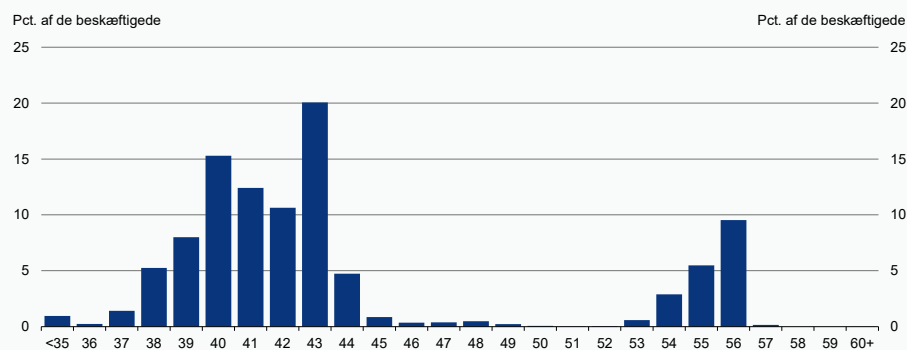
Der er en række forhold, der har betydning for, hvor mange timer den enkelte vælger at arbejde. For mange vil familiesituationen spille en rolle, herunder hvor meget ens partner arbejder, og om der er gode muligheder for at få passet sine børn. Det kan også spille en rolle, om man synes, at arbejdet er interessant, om man oplever at gøre en forskel, fællesskab med kollegaer, og om en ekstra indsats bliver værdsat.

Skattesystemet kan også have betydning for den indsats, den enkelte lægger på arbejdspladsen. Jo højere skatten på den sidst tjente krone er, desto mindre vil tilskyndelsen være til at yde en ekstra arbejdsindsats. En høj skat på den sidst tjente krone, dvs. marginalskatten, kan altså reducere tilskyndelsen til at yde en ekstra indsats.

I Danmark betaler langt de fleste en marginalskat på under 45 pct. Personer med de højeste indkomster betaler også topskat, hvormed marginalskatten kan komme op på 56 pct., jf. figur 8.4.

Figur 8.4

Beskæftigede fordelt efter marginalskatte, 2021

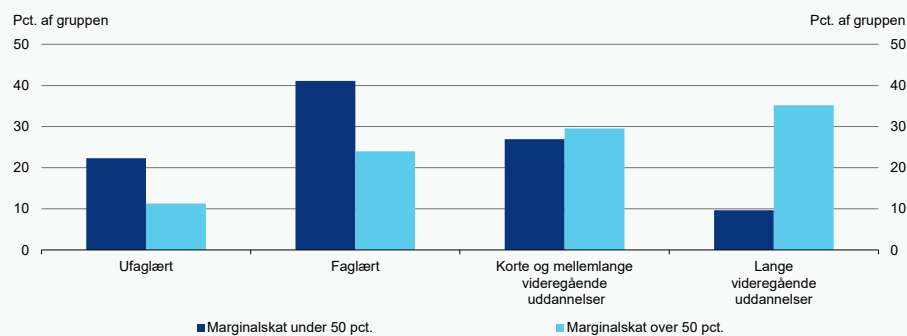
Anm.: 18-64-årige fuldt beskæftigede lønmodtagere og selvstændigt erhvervsdrivende. Beregninger er foretaget for 2021-regler med udgangspunkt i befolknings sammensætning og arbejdsmarkedsstatus i 2017. Marginalskatterne i dette kapitel tager alene højde for indkomstskattebetalingen og tager således ikke højde for den marginale afgiftsbetaling. Hvis man tog højde for afgiftsbetalingen, ville marginalskatterne være højere.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Der er betydelig forskel på uddannelsessammensætningen blandt personer med marginalskatte under og over 50 pct. Hvor omkring 63 pct. med marginalskatte under 50 pct. er enten ufaglærte eller faglærte, er andelen omkring 35 pct. for personer med marginalskatte over 50 pct. Omvendt er andelen med en videregående uddannelse betydeligt højere blandt personer med marginalskatte over 50 pct., *jf. figur 8.5*.

Figur 8.5

Beskæftigede med marginalskatte hhv. under og over 50 pct. opdelt på uddannelse, 2021

Anm.: Se anmærkning til figur 8.4. Højest fuldførte uddannelse. Ufaglært omfatter grundskole, gymnasium og uoplyst.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Personer med mellemindkomster kan opleve at stå over for lige så høj en sammensat marginalskat som personer, der betaler topskat. Det gælder fx nogle af de personer, der

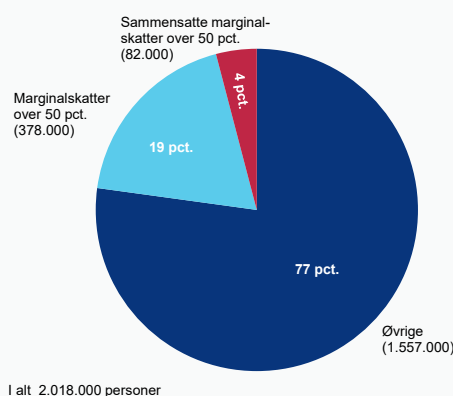
modtager boligstøtte og fripladstilskud til daginstitution og har et indkomstniveau, der betyder, at ydelsen er under aftrapning. Når der både tages højde for virkningen af skatte- og overførselssystemet, taler man om den sammensatte marginalskat.

For nogle betyder aftrapningen af ydelser en svækkelse af den økonomiske tilskyndelse til at yde en ekstra indsats. De kan opleve, at den sammensatte marginalskat er over 50 pct., selv om bidraget fra skattesystemet er under 45 pct.

Omkring 4 pct. af de beskæftigede oplever de facto at betale over 50 pct. af den sidst tjente krone som følge af, at en eller flere ydelser indkomstafrappes. Således har omkring 82.000 beskæftigede med marginalskatte under 50 pct. en sammensat marginalskat på over 50 pct., *jf. figur 8.6.*

Figur 8.6

Beskæftigede med marginalskatte og sammensatte marginalskatte over 50 pct., 2021

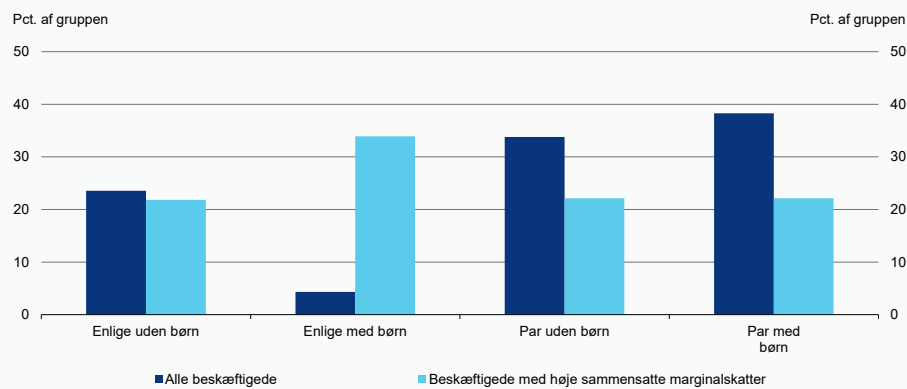

Anm.: Se desuden anmærkning til figur 8.4.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Enlige forsørgere udgør omkring 34 pct. af de beskæftigede med høje sammensatte marginalskatte. Enlige forsørgere udgør derved en betydelig større andel end blandt alle beskæftigede, hvor andelen er under 5 pct., *jf. figur 8.7.*

Figur 8.7

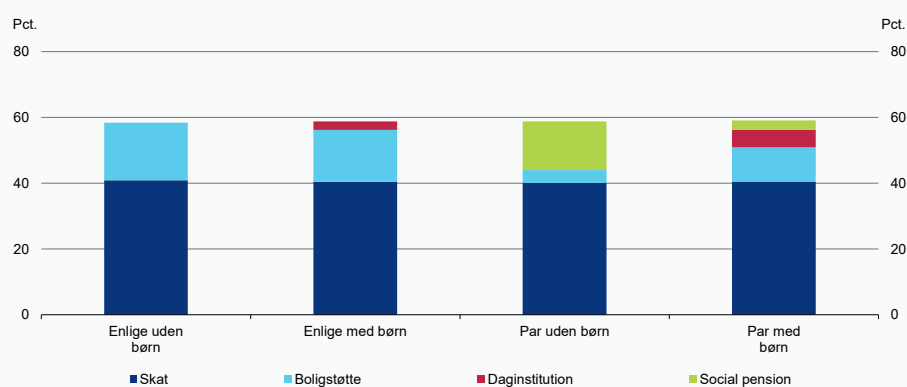
Beskæftigede og beskæftigede med høje sammensatte marginalsatter opdelt efter familiekategori, 2021

Anm.: Opgørelsen omfatter personer med relativt høje sammensat marginalsat (ikke-topskattebetalere). Se desuden anmærkning til figur 8.4.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Det er især aftrapningen af boligstøtte, som bidrager til relativt høje sammensatte marginalsatter blandt enlige og personer med børn, *jf. figur 8.8*. Enlige uden børn vil oftere være berettigede til at modtage boligstøtte end par uden børn, idet enlige alt andet lige har en lavere husstandsindkomst end personer i par.

Figur 8.8

Bidrag til høje sammensatte marginalsatter efter familiekategori

Anm.: Se anmærkning til figur 8.4.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Boligstøtte bidrager imidlertid også til at øge de sammensatte marginalsatter for par med børn, hvilket hænger sammen med, at boligstøtte til forsørgere tildeles efter mere gunstige regler end til personer uden børn.

For forsørgere bidrager aftrapning af fripladstilskud til daginstitution også i et vist omfang til at øge de sammensatte marginals-katter. Når bidraget er mindre end for boligstøtte, skal det blandt andet ses i lyset af, at ikke alle forsørgere har børn i en aldersgruppe, der gør brug af daginstitutioner. For personer i par uden børn er det primært aftrapning af socialpension hos en samlever eller ægtefælle, som kan bidrage til en relativ høj sammensat marginalskat.

Indkomstafrapningen af ydelserne afspejler grundlæggende et ønske om målretning mod familier med et behov. Hvis ydelserne aftrappes over et kort indkomstinterval, vil det typisk betyde, at forholdsvis få oplever meget høje aftrapningsprocenter. Hvis ydelserne aftrappes over et langt indkomstinterval, vil det omvendt betyde, at forholdsvis mange bliver berørt og dermed får reduceret deres incitament til at gøre en ekstra arbejdsindsats.

Det er kun muligt helt at undgå de negative virkninger ved aftrapning af indkomstafrapning af ydelser, hvis ydelserne afskaffes, eller hvis ydelserne er uafhængige af indkomsten (det vil sige ingen målretning).

8.3 Det økonomiske incitament til at være i beskæftigelse

Det økonomiske incitament til at være i beskæftigelse – frem for at modtage overførselsindkomst – kan opgøres med udgangspunkt i to beslægtede begreber: Forskelsbeløbet og nettokompensationsgraden.

Forskelsbeløbet er et absolut begreb, der opgøres i kroner, og angiver forskellen i den disponible indkomst i henholdsvis en situation med beskæftigelse (beskæftigelsesalternativet) og en situation, hvor forsørgelsesgrundlaget alene er overførselsindkomst (overførselsalternativet). Et lavt forskelsbeløb indebærer et lavt økonomisk incitament til beskæftigelse.

Nettokompensationsgraden er et relativt begreb, der opgøres i pct., og angiver forholdet mellem den disponible indkomst i overførselsalternativet og den disponible indkomst i beskæftigelsesalternativet. En høj kompensationsgrad indebærer et svagt økonomisk incitament til at være i beskæftigelse.

Den disponible indkomst i de to alternativer – beskæftigelsesalternativet og overførselsalternativet – beregnes ved at antage, at den enkelte person er beskæftiget henholdsvis overførselsindkomstmottager i et helt kalenderår. Beregningen tager blandt andet højde for transportudgifter til og fra arbejde og aftrapning af indkomstafrapning af ydelser som boligstøtte, daginstitutionsbetaling og ægtefælles eller samlevers sociale pension.¹

Et svagt økonomisk incitament til beskæftigelse svækker isoleret set tilknytningen til arbejdsmarkedet. Man skal være opmærksom på, at andre forhold end økonomiske incitament har betydning for, om den enkelte er i beskæftigelse eller ej. Der kan fx ligge en

¹ For en nærmere beskrivelse af de to begreber henvises til bilag 8.1, hvor der er opstillet et illustrativt regneeksempl. Herudover indeholder bilag 8.3 opgørelser af hhv. forskelsbeløb og nettokompensationsgrader opdelt på forskellige grupper og karakteristika.

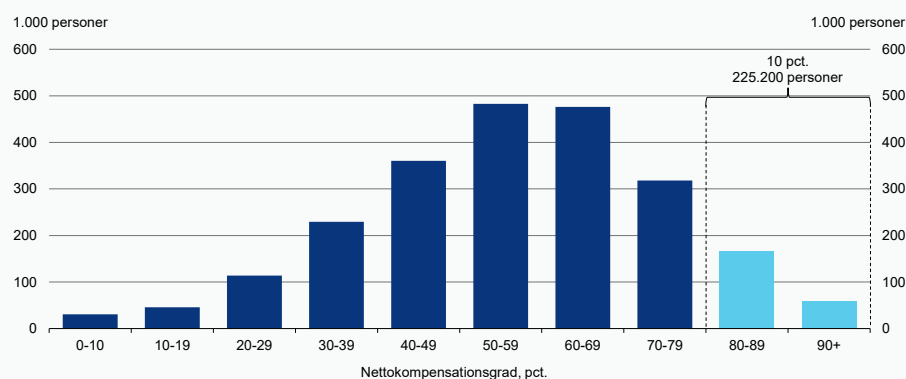
stærk tilfredsstillelse i at bidrage aktivt på arbejdsmarkedet, ligesom samværet med kollegaer kan have stor betydning. Andre kan eksempelvis opleve sociale problemer eller sygdom, som holder dem væk fra arbejdsmarkedet i en periode.

Der kan ikke objektivt fastlægges et bestemt niveau, der entydigt repræsenterer en svag økonomisk tilskyndelse til beskæftigelse. Derfor er personer med relativt svag økonomisk tilskyndelse indkredset ved at se på personer, som har en nettokompensationsgrad over 80 pct. Det skal dog bemærkes, at der også i denne gruppe er personer, som kan føle, at de har en betydelig økonomisk gevinst ved at deltage aktivt på arbejdsmarkedet.

De fleste personer har i 2021 nettokompensationsgrader mellem 40 og 80 pct. Der er dog også en relativ stor gruppe på omkring 225.200 personer (10 pct.) med nettokompensationsgrader over 80 pct., *jf. figur 8.9*.

Figur 8.9

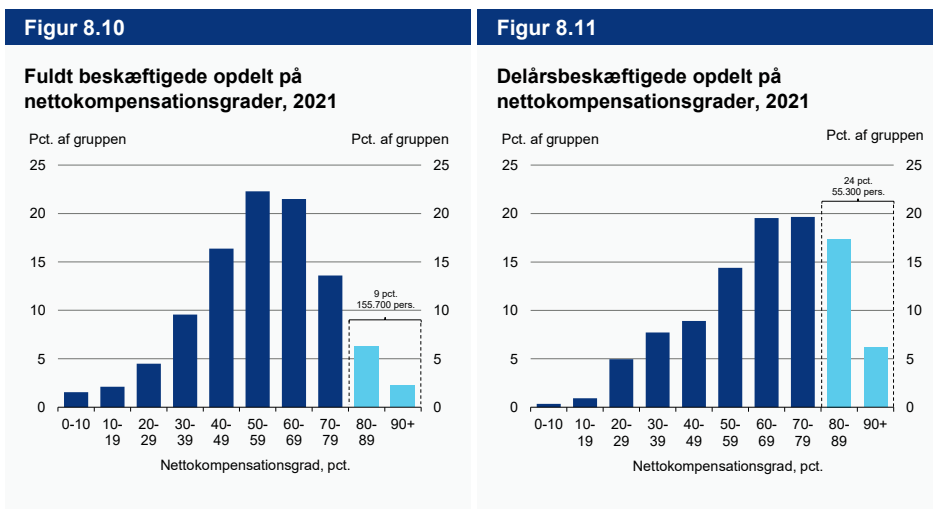
Personer opdelt på nettokompensationsgrader, 2021

Anm.: 18-64-årige beskæftigede lønmodtagere, fuldt ledige m.fl. samt efterlønsmodtagere. Beregningerne er foretaget for 2021-regler med udgangspunkt i befolkningssammensætningen i 2017.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Fordelingen af nettokompensationsgrader varierer betydeligt på tværs af personernes arbejdsmarkedstilknøytning. Fordelingen for fuldt beskæftigede ligner i høj grad fordelingen for alle 18-64-årige – idet de fleste har nettokompensationsgrader mellem 40-80 pct., og omkring 9 pct. har nettokompensationsgrader over 80 pct., *jf. figur 8.10*.

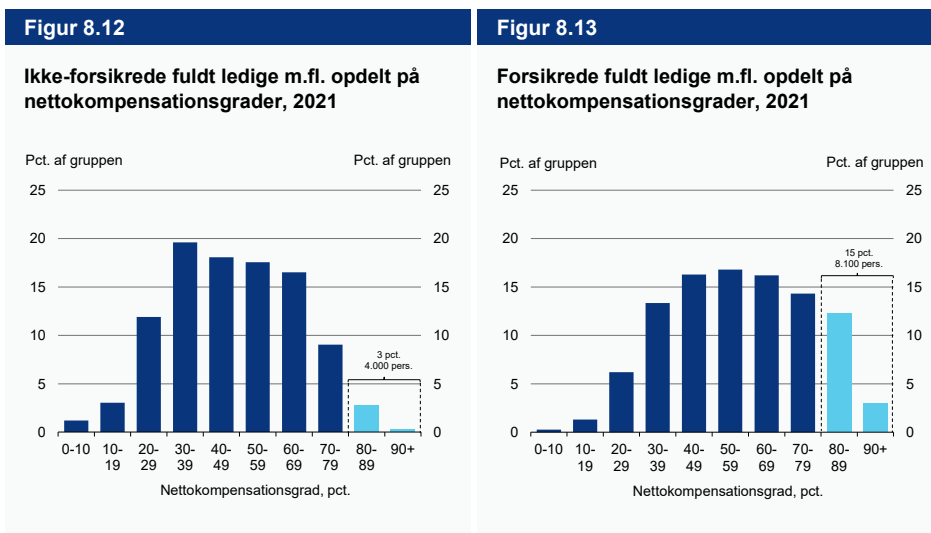
Anm.: Se anmærkning til figur 8.9.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Delårsbeskæftigede er personer, som har oplevet ledighed i løbet af året. Knap hver fjerde af de delårsbeskæftigede har nettokompensationsgrader over 80 pct. – og andelen med relativt svage økonomiske incitamenter til beskæftigelse ligger derved højere end for fuldt beskæftigede, som ikke har oplevet ledighed i løbet af året, *jf. figur 8.11*.

Langt de fleste, der er forsikret mod ledighed, har et stærkt økonomisk incitament til beskæftigelse. Men personer, der er ledighedsforsikret – og dermed kan modtage dagpenge i tilfælde af ledighed – har et svagere incitament til beskæftigelse end ikke-forsikrede, som typisk vil kunne modtage en kontanthjælpsydelse i tilfælde af ledighed.

Andelen af ikke-forsikrede ledige med en nettokompensationsgrad over 80 pct. er relativt beskeden og udgør kun 3 pct. af gruppen, *jf. figur 8.12*. Blandt forsikrede ledige er det 15 pct., der har en nettokompensationsgrad over 80 pct., *jf. figur 8.13*.

Anm.: Se anmærkning til figur 8.9.

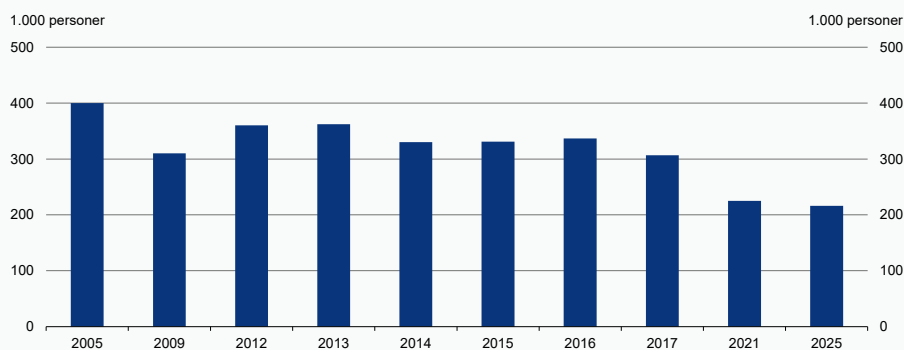
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Det kendetegner næsten hele gruppen med nettokompensationsgrader over 80 pct., at de er forsikret mod ledighed. Det skyldes, at dagpenge som udgangspunkt medfører en højere indkomsterstattende ydelse ved ledighed end kontanthjælp. Det højere ydelsesniveau skal blandt andet ses i lyset af, at arbejdsløshedsforsikring er en frivillig forsikring mod tab af arbejdsindtægter, at udbetaling af dagpenge i hovedreglen forudsætter forudgående beskæftigelse og medlemskab af en a-kasse, samt at dagpengeregten er tidsbegrænset. En høj forsikringsgrad understøtter den danske flexicurity-model, som ofte bliver tilskrevet at skabe et dynamisk arbejdsmarked med en høj jobomsætning, som også giver sig udslag i lav strukturel ledighed og relativt få langtidsledige.

Der er i de senere år gennemført initiativer, der påvirker de økonomiske incitamenter til beskæftigelse. Det gør sig blandt andet gældende for skattereformerne fra 2012 og 2018, reduktion af integrationsydelsen med 3 pct., beskæftigelseskrav for kontanthjælp samt obligatorisk opsparing af visse overførsler. Initiativerne har samlet set nedbragt antallet med relativt svage økonomiske incitamenter til beskæftigelse, og i 2025 vil initiativerne have fuldt gennemslag, *jf. figur 8.14*.

Figur 8.14

Udvikling i personer med nettokompensationsgrader over 80 pct.

Anm.: Beregningerne for 2021 tager udgangspunkt i oplysninger om befolkningen i 2017, som fremskrives til 2021 pris- og lønniveau. Beregningerne for 2025 medtager vedtagne initiativer, der indføres frem mod 2025. Indførelsen af et nyt midlertidigt børnetilskud forventes alene at have fuld virkning i 2020 og indgår ikke i opgørelsen. Befolkningens sammensætning på arbejdsmarkedstilknytning, lønforskelle mv. fastholdes således uændret. Beregningerne kan derfor ikke betragtes som egentlige prognoser, men som regeltekniske fremskrivninger. Se desuden bilag 8.2 for en nærmere beskrivelse af initiativerne.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

I skattereformen fra 2012 indgår en række elementer, der gradvist bliver indført frem mod 2023. Det gælder blandt andet forhøjelse af beskæftigelsesfradraget, forhøjelse af topskattegrænsen og afdæmpet regulering af vise overførselsindkomster. Alle elementer der over tid bidrager til at øge de økonomiske incitamenter til beskæftigelse.

Det er særligt den afdæmpede regulering, der har betydning for antallet af personer med relativt svage økonomiske incitamenter til beskæftigelse. Den afdæmpede regulering står for størstedelen af reduktionen på 18.900 personer i gruppen af personer med nettokompensationsgrader over 80 pct., *jf. tabel 8.1.*

Tabel 8.1

Personer med nettokompensationsgrader over 80 pct.

	Personer
2021	225.200
Udhuling af grøn check mv. samt færre personer med nedslag i ejendomsværdiskatten	-500
Afdæmpet regulering af overførsler (Fuldt indfaset i 2023)	-18.700
Indfasning af visse skatteændringer (Fuldt indfaset i 2022)	-900
Obligatorisk opsparing for overførselsmodtagere (Fuldt indfaset i 2030)	+11.200
2025	216.200

Anm.: "Indfasningen af visse skatteændringer" indeholder en reduktion af personfradraget samt en forhøjelse af bundskattesatsen, skatteløftet for personlig indkomst, beskæftigelsesfradragprocenten, topskattegrænsen, samt det maksimale beskæftigelsesfradrag mellem 2021 og 2022. Se herudover anmærkningen til figur 8.14.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

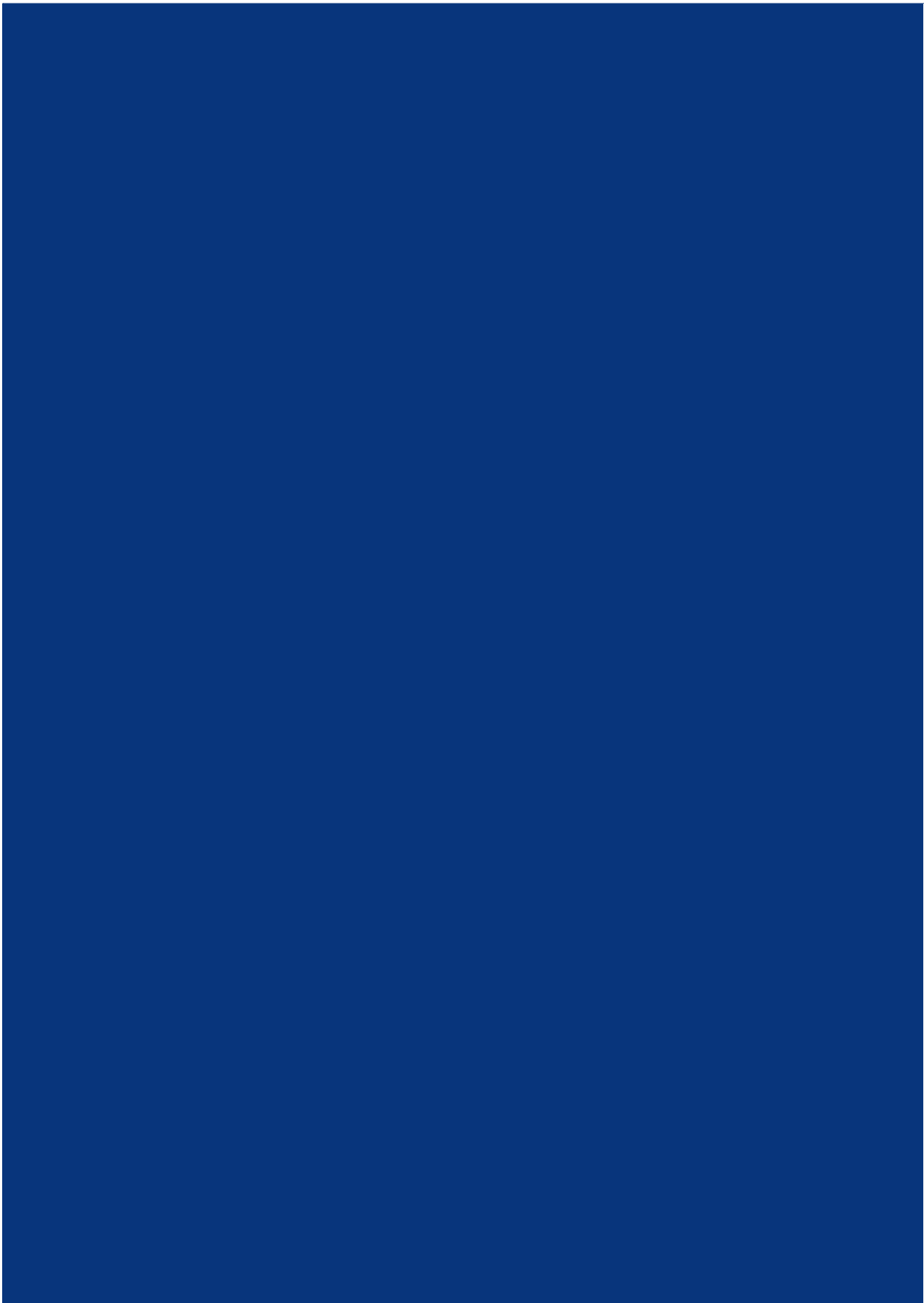
Som en del af Finanslovsaftalen 2019 blev der indført en obligatorisk opsparingsordning for hovedparten af de personer, der modtager indkomsterstøttede ydelser. Den obligatoriske pensionsindbetaling vil i 2025 udgøre 1,8 pct. af den ydelse som overførselsmodtageren er berørt af.

Efter gældende regneprincipper indgår nettopensionsindbetalingen² i opgørelsen af nettokompensationsgrader på trods af, at forbrugsmulighederne ikke forbedres her og nu. Når nettopensionsindbetalinger alligevel indregnes i opgørelserne, så skyldes det, at pensionsopsparing på længere sigt udgør et ikke ubetydeligt bidrag til den økonomiske fordel forbundet med beskæftigelse.

Obligatorisk opsparing øger nettopensionsindbetalingerne i overførselsalternativet, hvilket isoleret set reducerer incitamenterne til beskæftigelse, og antallet af personer med kompensationsgrad over 80 pct. øges med 11.400³.

² Pensionsindbetalingerne indgår med værdien efter den skønnede fremtidige sammensatte beskatning ved udbetalingen.

³ Virkningen på pensionsfradraget af obligatorisk opsparing indgår ikke i opgørelsen.

Bilag 8.1

Beregning af nettokompensationsgrader

Beregningen af nettokompensationsgrader kan illustreres med et eksempel: En enlig forsørger, der bor til leje og har to børn i daginstitutionsalderen, *jf. tabel 1*.

Eksemplet er baseret på følgende forudsætninger: Årlig lønindkomst som beskæftiget på ca. 372.000 kr., lejlighed på 100 kvadratmeter med en månedlig husleje på 6.700 kr., to børn i hhv. børnehave og SFO samt kontingent til a-kasse, efterløn og fagforening på ca. 18.500 kr. om året.

Forskellen på den disponible indkomst med pensionsindbetalinger fratrukket daginstitutions- og nettotransportudgifter i de to alternativer – forskelsbeløbet – er i dette eksempel på ca. 6.000 kr. om måneden. Nettokompensationsgraden opgjort i procent kan beregnes som 1 minus forholdet mellem forskelsbeløbet og den disponible indkomst i beskæftigelsesalternativet. Det svarer omtrent til forholdet mellem den disponible indkomst som ledig og den disponible indkomst som beskæftiget. *Nettokompensationsgraden* bliver i dette eksempel 80 pct.

Bruttokompensationsgraden beregnes som forholdet mellem den skattepligtige løn- og overførselsindkomst før skat i de to alternativer, og bliver – opgjort i procent – 61 pct.

Tabel 1

Eksempel på beregning af nettokompensationsgrad, 2021

	Personen som beskæftiget	Personen som ledig	Forskels- beløb
Lønindkomst	31.020	0	31.020
Dagpenge	0	18.910	-18.910
Boligstøtte	1.700	3.440	-1.740
Børne- og ungeydelse	2.190	2.190	0
Børnetilskud og normalbidrag	4.390	4.390	0
Personlig indkomst	39.300	28.930	10.370
Arbejdsmarkedsbidrag	-2.480	0	-2.480
Skat	-7.340	-5.200	-2.140
Disponible indkomst	29.470	23.720	5.750
Pensionsindbetalinger	2.030	570	1.470
Daginstitutionsbetaling	-650	0	-650
Transportudgift	-600	0	-600
Disponible indkomst med pensionsindbetalinger fratrukket daginstitutions- og nettotransportudgifter	30.260	24.290	5.970

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Bilag 8.2

Initiativer med betydning for opgørelsen af forskelsbeløb og nettokompensationsgrader

Beregningerne af den økonomiske tilskyndelse til beskæftigelse bygger på en lang række til dels hypotetiske forudsætninger og giver ikke nødvendigvis et fuldstændigt billede af de økonomiske incitament, den enkelte person står overfor. Beregningerne er derimod egnede til at vise, hvordan de beregnede økonomiske incitament har udviklet sig over tid, samt hvilke faktorer, herunder ændringer i skattelovgivning mv., der påvirker udviklingen.

Ved beregning af nettokompensationsgrader og forskelsbeløb tages udgangspunkt i registeroplysninger for 18-64-årige opdelt på arbejdsmarkedsstatus. Seneste år med fuldstændige registeroplysninger er 2017. For så vidt angår opgørelser for 2021 og 2025 tager udgangspunkt i befolkningssammensætning og arbejdsmarkedsstatus i 2017.

Skattereform 2012 (medtaget fra 2013)

De centrale skatteelementer i reformen fik virkning fra 2013, hvor en række af elementerne gradvis indføres frem mod 2023. Reformen omfattede blandt andet en gradvis forhøjelse af beskæftigelsesfradraget, indførelse af et særligt beskæftigelsesfradrag for enlige forsørgere, forhøjelse af indkomstgrænsen for topskat, indførelse af aftrapning af børne- og ungedyden for familier med høje indkomster samt afdæmpet regulering af overførselsindkomster i perioden 2016-23.

Skatteaftale 2018 (medtaget fra 2018)

Fra *Aftale om lavere skat på arbejdsindkomst og større fradrag for pensionsindbetalinger* indgår følgende initiativer: Udvidelse af grundlag for beskæftigelsesfradrag, forhøjelse af loftet over beskæftigelsesfradrag, nyt pensionsfradrag, nyt jobfradrag, reduktion af buns-kattesatsen, strammere opholdskrav og beskæftigelseskrav for ret til uddannelses- og kontanthjælp samt opholdskrav for ret til dagpenge.

Reduktion af integrationsydelse (medtaget fra 2019)

Som følge af *Flere år på arbejdsmarkedet* reduceres integrationsydelsen med 3 pct. med virkning fra 2019.

Finanslovsaftale 2019 (medtaget fra 2019)

Med Finanslovsaftalen for 2019 indføres en forhøjelse af fradragsbeløbet for ikke-pensioneret ægtefælles/samlevers indkomst, reduktion af bundskattesatsen og indførelse af obligatorisk opsparing for overførselsmodtagere.

Bilag 8.3

Karakteristika for personer med relativt svage økonomiske incitament

Tabel 1

Personer med nettokompensationsgrader over hhv. 80 og 90 pct. fordelt efter karakteristika

	2016		2017		2021		2025	
	> 80 pct.	> 90 pct.	> 80 pct.	> 90 pct.	> 80 pct.	> 90 pct.	> 80 pct.	> 90 pct.
Antal	336.600	100.500	306.600	88.600	225.200	58.200	216.200	54.600
Pct.								
<i>Uddannelse</i>								
Grundskole, gymnasial og uoplyst	33	34	32	33	32	34	33	34
Erhvervsudd.	47	47	47	46	46	45	46	45
KVU	5	6	5	5	5	6	5	6
MVU	10	10	11	10	11	11	11	11
LVU	5	4	5	5	5	5	5	5
<i>Familietype</i>								
Enlig uden børn	21	19	21	19	21	19	21	19
Enlig med børn	9	7	8	6	8	6	8	7
Par uden børn	30	31	32	33	32	32	31	32
Par med børn	40	43	39	42	39	42	39	43
<i>Alder</i>								
18-29-årige	16	18	17	18	17	19	17	19
30-49-årige	54	53	52	52	52	52	52	52
50-64-årige	30	30	31	30	31	29	31	29
<i>Herkomst</i>								
Dansk	81	81	82	81	81	80	81	80
Indvandrere fra vestlige lande	6	7	7	8	7	8	7	8
Indvandrere fra ikke-vestlige lande	13	12	11	11	12	12	12	12
<i>Forsikret mod ledighed</i>								
Forsikret	92	94	96	97	96	97	96	97
Ikke-forsikret	8	6	4	3	4	3	4	3

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Tabel 2

Personer med forskelsbeløb under hhv. 2.000 og 3.000 kr. fordelt efter karakteristika

	2016		2017		2021		2025	
	< 2.000	< 3.000	< 2.000	< 3.000	< 2.000	< 3.000	< 2.000	< 3.000
Antal	136.400	251.400	118.700	220.600	68.900	139.100	64.800	134.200
Pct.								
<i>Uddannelse</i>								
Grundskole, gymnasial og uoplyst	35	35	35	34	36	35	36	35
Erhvervsudd.	46	46	45	46	44	44	44	44
KVU	5	5	5	5	6	5	6	5
MVU	9	9	10	10	10	10	10	10
LVU	4	4	5	5	5	5	5	5
<i>Familietype</i>								
Enlig uden børn	22	23	21	22	21	23	21	23
Enlig med børn	5	6	5	6	5	6	5	6
Par uden børn	30	30	33	33	32	32	32	32
Par med børn	43	41	41	39	42	40	43	40
<i>Alder</i>								
18-29-årige	20	19	21	20	22	21	22	21
30-49-årige	53	52	51	51	51	51	52	51
50-64-årige	27	29	28	29	27	28	26	28
<i>Herkomst</i>								
Dansk	79	80	78	80	77	78	77	78
Indvandrere fra vestlige lande	8	7	9	8	9	9	9	9
Indvandrere fra ikke-vestlige lande	13	13	13	12	14	13	14	13
<i>Forsikret mod Ledighed</i>								
Forsikret	95	93	97	97	98	97	98	97
Ikke-forsikret	5	7	3	3	2	3	2	3

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Bilag 8.4

Transportudgifter i beskæftigelsesalternativet

Udgifter til transport til og fra arbejde reducerer den disponible indkomst for personer i beskæftigelse, hvilket isoleret set øger kompensationsgraden og reducerer det økonomiske incitament til at være i beskæftigelse.

Transportudgifterne, der indgår i beregning af nettokompensationsgrader i forskelsbølsmodellen, opgøres ud fra oplysninger om transportafstande, transportform og transportudgifter pr. km. Transportafstandene er baseret på Danmarks Statistiks register omkring pendlingsafstande (PEND), der angiver den korteste kørselsafstand mellem bopæl og arbejdssted (opgjort ultimo november i året).

Det faktiske individuelle valg af transportform mellem bopæl og arbejdssted er ikke oplyst i datagrundlaget. I stedet foretages et skøn baseret på Transportvaneundersøgelsen samt oplysninger om bilejerskab, hvor der tages hensyn til forskelle i valg af transportform ved forskellige transportafstande og forskelle mellem geografiske regioner. Skønnet for transportudgifter er behæftet med usikkerhed. I tilfælde, hvor adresser ikke er korrekt registreret, fx pga. flytning eller jobskifte, kan det påvirke beregningen.

Transportudgifterne for personer med en kompensationsgrad under 60 pct. (ca. 55 pct. af populationen) udgør omkring 12.300 kr. årligt (2021-niveau). For personer med nettokompensationsgrader over 90 pct. (ca. 3 pct. af populationen) er transportudgifterne markant højere, svarende til ca. 37.300 kr. pr. år, *jf. tabel 1*.

Tabel 1

Transportudgifter opdelt på nettokompensationsgrader, 2021

Nettokompensationsgrader	Andel af populationen		Gns. transportudgift
		Pct.	
Under 60 pct.	55	12.300	
60-69 pct.	21	14.400	
70-79 pct.	14	16.700	
80-89 pct.	7	19.000	
90+ pct.	3	37.300	
Samlet	100	14.500	

Anm.: 2021-niveau på baggrund af oplysninger om befolkningen i 2017.
Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

fm.dk